تیرهیر شاعران

له

عبدالحلیم اثر افغانی

پښتو اکیډمي د پېښور یونیورسټي

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

Marfat.com

ذخیرۂ پروفیسر محمد اقبال مجددی

جو 2014ء میں پنجاب یونیورسٹی لائبریری کو

ہدیہ کیا گیا۔

PUNJAB UNIVERSITY LIBRARY
LAHORE

Marfat.com

تیرهیر شاعران

له

قاضي عبدالحلیم اثر

تحفه به
جناب محمد اقبال ع. مجددی
المرحوم
مجددی محمد اسد قادری مجددی
یکه توت پشاور
۱۵ ذی الحجه ۱۳۹۷ ھ
۳۰ نومبر ۱۹۷۷ م

پښتو اکیډیمي - پېښور یونیورسټي

Marfat.com

دپښتو اکیډیمۍ د مطبوعاتو د سلسلې نمبر ۲۰

129999

وړومبے ځل ———— اپریل سنه ۱۹۶۳ء
شمیره ..... ———— ۱۰۰۰
قیمت ...... ———— څلور نیمے روپۍ

په اهتمام د خیال بخاری
په پبلک آرټ پریس پېښور کښے چاپ شه

Marfat.com

فهرست

شمار	نوم	مخ
۱	مسکین	۱
۲	میاں کریم داد	۳
۳	بی بی گله	۱۶
۴	میاں داد	۲۹
۵	شیخ فرید	۳۲
۶	حُسین	۳۴
۷	مُعزالدین	۵۲
۸	محمّد فهیم	۵۹
۹	ابراهیم	۶۴
۱۰	عبد الکبیر	۷۰
۱۱	بیاض	۷۷
۱۲	محمّد یوسف	۸۶
۱۳	حافظ محمّد	۹۰
۱۴	امیرخان	۹۷
۱۵	نور محمّد	۱۰۵
۱۶	دلاورخان	۱۱۳
۱۷	حضرت شاه	۱۱۵
۱۸	فیض الله (اخونزاده)	۱۲۳
۱۹	عبیدالله میاں گل	۱۳۷
۲۰	صالح محمّد	۱۴۸
۲۱	میرعالم خان	۱۵۲
۲۲	محمّد خان (دریاکئ)	۱۶۰
۲۳	امیرشاه	۱۶۴
۲۴	عبد الرحیم	[illegible]
۲۵	خان زمان	۱۷۳
۲۶	مُلا امیر	۱۷۷
۲۷	د دستم	۱۸۰
۲۸	احمدجی	۱۸۳

Marfat.com

شمار	نوم	مخ	شمار	نوم	مخ
۲۹	ابن الفقيه	۱۸۵	۴۱	رضوان	۲۳۰
۳۰	قاضي عبد الرحمان	۱۸۸	۴۲	صفي الله	۲۳۳
۳۱	محمد جي	۱۹۰	۴۳	حميد الله حميد	۲۴۳
۳۲	ارباب عبد الرحيم	۱۹۴	۴۴	محمد شريف	۲۵۲
۳۳	دليل	۲۰۲	۴۵	گل احمد	۲۵۶
۳۴	باز محمد	۲۰۴	۴۶	محمود	۲۶۶
۳۵	بهاول خان	۲۰۷	۴۷	محمد علي عزيب	۲۶۸
۳۶	عبد القادر خان	۲۱۰	۴۸	فيضي	۲۷۳
۳۷	عمر دين عمر	۲۱۲	۴۹	چاندی عبدالرحمٰن	۲۷۷
۳۸	خیرے	۲۱۸	۵۰	بي بي تاجه	۲۷۹
۳۹	شاه پسند	۲۲۱	۵۱	حميد الله	۲۸۲
۴۰	فيض الله قريشي	۲۲۴	۵۲	سفيد شاه	۲۸۴

Marfat.com

پیژندګلو

بسم الله الرحمن الرحیم
نحمدهٗ ونصلّی علیٰ رسوله الکریم

امّا بعد

د پښتو د ادبیاتو د تاریخ په میدان کښې چې ترننه څومره کار شوے دے هغه ډېر ستائینې او قدر جوګه دے. یوه ژبه چې ترڅو کاله اکالهوئ هیڅ قسم تاریخ ادبیات په حقله څه مستند معلومات نه لرل. تېرو څو کالو کښې د تېرو نه رڼها ته شو. و هنو عالمانو ادیبانو او تاریخدانانو پکښې کاني یون اوکړو او د ژبې په ښدا مت... راښیې او رښتینې او د ژبې د شعرو شاعرئ او ادب او ادیبانو په سلسله کښې ډېر کړېن اوکړو او پښتو ژبه او پښتانه ادیبان او عالمان او شاعران د نړۍ نه را پېژند... کړې شول. ښاغلی حبیبي او ښاغلي رښتین په دے موضوع ... اولیکل چې پکښې د پښتو ژبې تاریخ شعرو شاعرئ ادب ... ذخیره په حقله ډېر څه معلومات راغونډ شوي دي. ښاغلي همېش خلیل هم په دے میدان کښې د حبیبي د پټے خزانے په انداز ورکه خزانه او پښتانه لیکوال د دوه کتابونه چاپ کړي دي. نه شم ویلے چې چا بل هم په دے میدان کښې څه

Marfat.com

منظم کار کړے دے او که نه - ولے زما خپله رائے داده چه په دے میدان کښے هر څو مره کار چه شوے دے د پښتو ادبیاتو د تاریخ په میدان کښے به دا علمی کاوش تل خپل خاص مقام ضرور لري - او هر څو مره کار چه د دے نه پس کیږي د دے بناغلو د کار او کړان قدر و قیمت او اهمیت به لا زیاتیږي.

قاضی عبدالحلیم اثر د څه زمانے راسے د ځنے پښتنو ادیبانو او شاعرانو په اکثر یکښے ورک وُو په حقله لټون راوا خست - د پښتو اکیډمي د چاپ او قلمی کتابونو ذخیره او دهغه د خپلے ولقے لاندے قلمی او چاپ کتابونه ئے په ښه راغلل او نتیجه ئے دا کتاب شو - په پښتو اکیډمي ئے لوستونکو ته وړاندے کوی - د دے کتاب نوم "نیم هیر شاعران" خوښ شو

په دے کتاب کښے ذکر شوی اکثر عالمان او شاعران داسے دي چه د هغوئ په حقله لا تر ننه څه خاص معلومات موجود نه وُو - د ځنو نو یکښے چا نوم هم نه وو آوریدلے - بیشکه یو څو کسان داسے هم دي چه د هغوئ ذکر د دے بناغلیو کتابونو کښے راغلے دے - ولے قاضی اثر د هغوئ د ژوند، کلام په حقله ځنے ځائے خوندناکے اضافے کړیدي او ځنے ځائے یکښے غلطئ او غلط فهمئ په ګوته کړیدي - او بیائے د خپل تحقیق په رڼا کښے د هغے مستنده تصحیح کړیده.

مثلاً بناغلي رښتین د جنګنامه حسنین مصنف سید حسن بنودے ښودلے دے او اثر وائي چه د دے لیکونکے حسین دے سید حسن نه دے.

د برټش میوزیم لندن د کتب خانے په فهرست کښے د نصیحت البیان د مصنف نوم عبدالرحیم بنودے شویدے ولے اثر په خپل تحقیق دا ثابته

Marfat.com

کړیده چه دے کتاب مصنف حافظ محمد آمین دے چه دبزنا کال او سید ونکے د څنو تذکره نویسانو احمد دتیراهي او احمد دبچکي دوه بیل بیل کسان ذکر کړیدي۔ ولے اثر والیٔ چه دا دوه کسان نه دي۔ احمد د تیراهي او احمد د بچکي هم یو سړیدے۔ داسے دا میرخان نوے شاعر په حقله داثر تحقیق دنورو تذکره نویسانو نه جدا دے۔

دا ما صرف په تلو تلو کینے دڅنو اختلافاتو یلو دلوستونکو توجه راوګرزوله۔ او غرض مے پکینے دادے چه لکه څنګه اثر په دے کتاب کینے د ده نه دوړاندے مصنفینو په تحقیقاتو کینے کوتے اوو نیلے او څنے معلومات ئے بیا موندل او څنے غلطئ ئے په ګوته کړے۔ دغه رنګ یقین دے چه راتلونکی دور علمی محققین به داثر په تحقیق ژور نظر واچوی او کیدے شی چه نور څه هم نوے تحقیق رابرسیره کړی۔

هم دغه ده چه داکتاب پښتو اکیډمۍ چاپ کړو۔ زما دعا ده چه الله تعالی دے په راتلونکی نسل کینے داسے تحقیق کوونکی زلمی پیدا کړی چه دتحقیق په میدان کینے مستند علمی کارنامے ترسره کړی۔ والسلام

(مولانا) عبدالقادر

Marfat.com

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحيم

مسکين

د کوجړو کړي هغې د ابوبکر سيار صاحب په قلمي مجموعه کښې د ايو نظم د سنه ۱۲۰۰ھ
په شاؤ خوا زمانه کښې په معمولي پېښوري ساخت کاغذ باندې په متوسط
درجه پوخ خط باندې چه رسم الخط ئې نسخ دے ليکلې شوې دے صرف د نظم
په آخر کښې تخلص مسکين راغلې دے[1] نظم دا دے:-

زهٔ غريب ډېر ګناهګار يم ته مې وبخښې يا ربّ
له ګناهه شرمسار يم ته مې وبخښې يا ربّ

تمام پُر يم په ګناهه اے د کل عالم پناهه
ستا له فضله اميدوار يم ته مې وبخښې يا ربّ

خواست مې تا ته دے خالقه د همه خلقو رازقه
که زهٔ هر څو بدکردار يم ته مې وبخښې يا ربّ

نـ۱ مسکين د شيخ رحمکار کاکا صاحب مُريد او خليفه وو. دغه خواجه مسکين
به ياديدلو (ملا حنفلد کړې تذکرهٔ شيخ رحمکار صفحه ۳۵) په حواله د نجم [illegible]
صوفي او د پښتو ښه پوخ شاعر دے. هرکله چه کاکا صاحب عليه الرحمة په سنه ۱۰۰۰ھ
کښې په حق رسيدلے دے نو ويلې شو چه خواجه مسکين د سنه ۱۱۰۰ھ د آخره حده
پښتون شاعر دے۔ (اثر)

د پښتو ادب تاريخ صفحه ۹ کښې ليکي: - په لندن ميوزيم کښې د عبدالقادر خان خټک د ديوان
يو نسخه ده چه تقريباً په سنه ۱۲۰۰ھ کښې قلمي شوې ده په دغه نسخه کښې د مسکين يو غزل موجود دے

Marfat.com

معصیت مې تر حد تېر دی د بیابان تر شګو ډېر دی
د غفران په انتظار یم ته مې وبخښې یارب

زه که هر څو ناقبول یم بیا امت د پاک رسولؐ یم
هم د دوستدار د چار یار یم ته مې وبخښې یارب

پُر تمام له معصیت یم تر حد زیات پر رحمت یم
څه مې نه کړل زه ناچار یم ته مې وبخښې یارب

که هر څو زه د لعنت یم ملامت پر معصیت یم
په بدوالي د اقرار یم ته مې وبخښې یارب

هغه ورځ چه د محشر شي ټول عالم به وټله ورشي
په هغه وکښې زه خوار یم ته مې وبخښې یارب

د لحد له توره تمه همیشه یم پُر له غمه
په عذاب لیل و نهار یم ته مې وبخښې یارب

د صراط لار ده باریکه او تر توره شپه تاریکه
روان ده په دغه لار یم ته مې وبخښې یارب

د دوزخ له سختو اورو چه ډېر ګرم دی هر کوره
زه مسکین ځکه په ډار یم ته مې وبخښې یارب

(د مسکین د یو بل نیمګړي نظم یو څو شعرونه دادي):-

زه قربان شم تر جمال د محمدؐ — هم تر خلق هم تر کمال د محمدؐ
که دې چه دې رویداره په عالم کښې — هم داهسې کړه آل د محمدؐ
عالمان د زمانې که سره ټول شي — وبه نه رسي تر قال د محمدؐ
له مشرقه تر مغربه زما دله — چرته نشته دې مثال د محمدؐ

Marfat.com

میاں کریمداد

د حضرت میاں کریمداد شهید پوره نوم عبدالکریم دے - او په اخون میاں کریمداد شهرت لری - په خپلو اشعارو کښے کریمداد او کریم تخلص کوی - د حضرت اخون درویزه ننګرهاری علیه الرحمة نامور فرزند دے او مشهور روحانی عالم او فاضل عارف تیرشوے دے چه په تصوف او سلوک کښے معرفت او حقیقت د اسرارو او رموزو نه ډک بیانونه لری - او د طریقت سلسله کښے د لوے شهرت خاوند دے -

د کریمداد د خپلو تصنیفاتو د بیان نه معلومیږی چه دهٔ د خپل بزرګوار پلار حضرت اخون درویزه ټول تالیفات را جمع کړی دی او ځینې ... کړیدی - لکه چه د اخون درویزه صاحب د یو ډیر نایاب کتاب "ارشاد المریدین" په آخر کښے لیکی :-

" پوهه شه اے عزیزه - خدائے تعالیٰ د دے خپل نعمتونه ... چه بیکوټکے او تالیف کوونکے د دے رساله ارشاد المریدین ... بزرګوار پلار اخون درویزه علیه الرحمة چه مُدام ... ده - د شعری د احال دو چه هر وخت به د روی په خدمت کښے ... خلقو کښه جوړه وه - بل دوئ خوښتل چه اهل هوا ټولګ پاتے نشی راو هر څوک حقے لارے د شریعت ته رااوګرزی) او بل د دین سره به د زړه د دوی محبت وو داسے چه حد او اندازے د دینی تعصب ته رسیدلے وو - او ...

Marfat.com

اِمکان ئے لرلو کوشش به ئے کولو چه د مذهبِ اسلام روایات، مسائل او حالات د بزرگانو د دین را جمع کړی تالیف ورله ورکړی۔

لیکن ورسره د دوی شغل باطنی د الله پاک سره نو دومره حد ه زیات وو چه اکثربه دِاستغراق په حالت کښے وو۔ او ډیرکرتے به داسے وشوه چه به دغه حالت د جذب او استغراق کښے د خپلو ځامنو اولوڼو نوم ونه په هم ورته نه یادیدل۔ په دے وجه دوی چه به کوم کتاب اولیکلو نو دومره فراغت به په لاس نه ورتللو چه نظر ثانی پرے اوکړے شی۔ او د خپل تحریر او تالیف کړه او ناکړه سره بیل کړے شی۔ په دے شان سره د هغوی یو څو رسالے پاتے شوی دی۔ چه یو د هغوی د ځامنو څخه زهٔ عاجزه فقیر حقیر کثیر التقصیر عبدالکریم په اندازه د خیر ډارے خپلے سره غواړم چه د والد بزرگوار دغه ټولے رسالے صِحّت نه اورسوم۔ چنانچه په دے سلسله کښے داشپږم رساله ده چه دے پایزار او چتو نکی د صالحانو سره او رسول او اُمید لرم تقوی دارو عالمانو تحفه دادے چه هرکله په صحت او فساد د دے رسالے واقف شی نو په مضمون د دے قول سره چه «کوم صفا خبره ده هغه قبوله کړه او چه کومه ریمنه ده هغه پریږده» نو چه کومه خبره پکښے صحیح بیاموی د هغے لم ځے دے دَ دے رسالے مؤلف (اخوند رویزه رح) او مصحح (رکرمید اد) ته د ایمان د سلامتئ، د دوزخ دا ورنه د بچ کیدلو، د جنت نصیب کیدلو او د پاک رب د دیدار په نعمت سرفراز کیدلو په دعا سره یاد کړی۔ او چه کوم ځائے په دے رساله کښے فاسد وی هغه دے صحیح کاندی او د دے تغیر د پاره د دے بخښنه وغواړی۔ الله تعالیٰ دے ټول مؤمنان او مؤمناتے د زوال د ایمان نه په امان کښے ولری او د آخرت مُراد دے پوره شه۔

Marfat.com

آمین۔ یارب العالمین۔ انتہیٰ۔"

اخوند کریمداد صاحب چہ د اخون درویزه علیہ الرحمۃ کوم شپږ کتابونه یاد کړی دی او ده ئے تصحیح کړې ده۔ ترتیب ئے ورکړې دے۔ او د عامو مسلمانانو د فائدې دپاره ئے یادګار پرېښې دی هغه دا دی :-

(۱) تذکرۃ الابرار والاشرار فارسی

(۲) شرح امالی "

(۳) برهان الانبیاء والاولیاء "

(۴) ارشاد المریدین "

(۵) ارشاد الطالبین "

(۶) مخزن الاسلام پښتو

په دے شپږو واړو کتابونو کښې یو کتاب "برهان الانبیاء والاولیاء" داسے کتاب دے چه زمونږ په لاس کښې نشته۔ صرف نوم ئے پاتے دے۔ د دے کتاب ذکر په ارشاد المریدین کښې راغلے دے۔

کریمداد د "پښتو ادب" په سلسله کښې چه کومه د قدر او ستائینے قابله کارنامه یادګار پرېښې ده۔ هغه دا ده چه د مخزن الاسلام په نوم د حضرت اخون درویزه علیہ الرحمۃ کړې پښتو مقالے۔ مضامین ئے جمع کړ‌ی او ترتیب ئے ورکړې دے۔ مخزن الاسلام علمی، ادبی، او تاریخی حیثیتونه لری۔ او د پښتو ژبے د قدیم طرز د لیکلو او مخصوص سبک نمائندګی کوی چه په رو ستونو زمانه کښې ډیر د سرنامورو او فاضلانو علمائو ادیبانو د پښتو ژبے په مختلفو علمونو او فنونو کښې د دغه طرز او سبک پیروی کړې ده۔ او د دې مخصوص سبک او مکتبۀ فکر بنیاد اوکرزید ه۔ او د دې اتلونکو دوه صدو

Marfat.com

پورے د مخزن الاسلام طرز انشاء د علمي او ديني مسائلو او مضامينو د بيان دپاره غوره طرز گڼلے شوے وو۔ د اخون قاسم پا پين خيل د فوائد شريعت، د حسين بابا خلاصة الاحكام د حاجي ابراهيم بابا قصه د زنوم۔ دبابو جان د ديوان څۀ حصه او په آخر کښے د صفي الله خټک مخزن الاسرار د دے غوره نمونے دي۔

دکريمداد د جمع او ترتيب له مخه د مخزن الاسلام کوم نسخه چه دا وخت زما د وړاندے پرته ده۔ د هغې مضامين په دے تفصيل سره دي:

(۱) مخزن الاسلام يوه حصه تاليف د اخون درويزه د صفحه ۱ نه تر ۱۳۳ پورے

(۲) پنج کوهر " تاليف د ملا عبدالسلام په صفحه ۱۳۳

(۳) غزل " تاليف د کريمداد " ۱۳۳

(۴) الف نامه " " " " ۱۳۳ تر ۱۵۲

(۵) مخزن الاسلام يوه حصه تاليف د اخون درويزه په صفحه ۱۵۲ تر ۱۶۲

د دے وضاحت نه ظاهره ده چه کريمداد د مخزن الاسلام د جمع کولو او ترتيب ورکولو نه علاوه په دے کتاب کښے ډيرے ادبي او تاريخي اضافے هم کړے دي۔ چه الف نامه د کريمداد او په دوستو دور کښے د معرفت او طريقت د اسرارو د فاضلانو او کاملانو عارفانو په منځ کښے ډيره زياته مقبوله شوے ده او ډيره اهميت ئے حاصل کړے دے چنانچه د کريمداد دغه الف نامه چه په دے موجز او بليغ شعر سره شروع شوے ده۔ ؎

الف يو کوره له ميمه د دے دواړو معني هيمه

ډيرو عارفانو او نامورو سالکانو د دے مفصلے شرحے ليکلي دي چه په هغو کښے

| ۱ | يوه ډيره مفصله او مبسوطه شرح د حضرت شيخ المشائخ حاجي عبدالله

Marfat.com

ملقب په حاجي بهادر کوهاټي نقشبندي دے۔ دا شرح په فارسي ژبه ده۔ یوه قلمي نسخه ئے د بالا ماڼړۍ پېښور ښهر د جناب سید فضل محمد اني صاحب؟ ده۔ او هم دا شرح په ۱۳۱۳ه کښې په مطبع یوسفي دهلي کښې د نتهو شاه کاتب په قلم سره د مخزن الاسلام په حاشیه باندے چاپ شوے ده چه دغه چاپه نسخه د سوات د قمبر د قاضي سید رحمة الله مرحوم په کتبخانه کښې موجوده ده۔ او هم د دے فارسي شرحے ترجمه د حاجي بهادر صاحب د لوُر د طرفه نوسي محمد اکل صاحب په عربي ژبه سره کړے ده۔ چه قلمي نسخه ئے ډکړهي میاں حمید اکل د مولنا محمد علیه الرحمة د لوی د طرفه نو سوسره زما دنظر نه تیره شوے ده۔

۲ | دویمه مفصله او مبسوطه شرحه د حاجي عبد الله قصوري ده۔ چه د کنز الدقایق د فارسي ترجمے تالیف د نصر الله بن محمد جمال لودهي قصوري په حاشیه باندے لیکلې شوے ده۔ او د پړانګ چارسدے د ارباب عبد الرحیم علیه الرحمة په قلمي کتب خانه کښې موجوده ده۔

اخوند میاں کریمداد هم هغه مضمون چه د دهٔ پلار بزرګوار په کتاب ارشاد المریدین کښې او په خپله کریمداد په الف نامه کښې واضحه کړے دے۔ په خپل کتاب "شرح جام جهان نما" (فارسي) کښې په زیات ښائي تحقیق، د [illegible] او وجداني استدلال په ډیر شرح او بسط سره د هغے تشریح کړے ده۔

کریمداد په شرح د جام جهان نما کښې چه د علم تصوّف معرفت او حقیقت کومے باریکے نکتے او د سلوک مقامات بیان کړی دی۔ اګرچه د دهٔ بیان واضح او ساده دے۔ لیکن خبره داده چه د تصوّف دا نازکه مسائل یو قسم له د علم توحید مابعد الطبیعاتي فلسفه ده۔ په تعقّل او عقلی دلائلو سره د دے پوهه کرانه

Marfat.com

ده. ترڅو پورې چه سړی نه د ځپل زړه او سینې په صفایئ سره شهودي علم حاصل شوے نه وي. او د علم لدُنی فیض ورته په لاس نه وي ورغلے - په دے وجه چه کوم کسان د دے مکتبۀ فکر نوي طالبعلمان وي هغوئ ته د کریمداد د بیان په اسرار او رموزو پوهیدل به یقیناً چه مشکل وي.

د کریمداد د الف نامے او شرح جام جهان نما په یاریکو باندے د پوهے د پاره ځوک پکار دی او څنګه او څومره پوهه پکار ده - دا یو جدا سوال دے. ترکومه حده چه د دۀ د لوړے علمي او تحقیقي درجے او مرتبے تعلق دے - هغه ډیره اوچته ده - او د "خزینة الاصفیاء" نومے کتاب مؤلف مفتي غلام سرور لاهوري ئے د کریمداد د حالاتو د بیان په ضمن کښے په محقق افغان سره یاده وي. عــه

میاں کریمداد د تصوف ، سلوک او معرفت د مقاماتو د بیان په سلسله کښے چه په پښتو ژبه کوم مضامین لیکلی دي. هغه د اسلوب د بیان او د لیکلو د طرز له مخه د آخون درویزه په دود او پیروي کښے ئے لیکلی دي. ځکه د اخوند درویزه په ځ مخصوص سبک کښے ئے د ذکر او د الفاظو د ترکیب دواړو په لحاظ سره اصلاح کاڼے کړی دي. او نثر مسجع ئے د نظم ترحده او د قافیه دار شعر تر اندازے رارسولے دے - او په کومو ځایونو کښے چه د اخون درویزه د پیروی ئے کړے ده - په هغه کښے ئے هم د موزونو الفاظو په ذریعه لفظي او معنوي ښکلي واښے پیدا کړے دے.

ماله یوه قلمي نسخه مجموعه د منتخب اشعارو په لاس راغلے ده چه په سنه ۱۲۳۱ھ کښے ملا صالح محمد عریب بن ملا موسٰی آوان د چارسدے په

عــه : خزینة الاصفیاء په سنه ۱۲۸۳ھ کښے مفتي غلام سرور د لاهور پنجاب تالیف کړے دے - او په نولکشور پریس کښے په دوه جلده کښے چاپ شوے دے.

Marfat.com

پخوانی مشکله نومے کمی کښے لیکلے دهٔ علہ په دغې کښے دکریمداد دا لیوه هم ته موزون کلام دے - دلته درج کوُلے شی په دے نه دکریمداد دلیکلو دطرز او داخوندونو سبک دپیروئ او په هغې کښے ددهٔ داصلاح اندازه لګید لے شی - وائی :-

هرچه دشهیٔ د خال هوس کا — په کمی دَخپل د جودتر هرځا پیس کا
بیهوده نظر دے پر پیر دی — همیشه دے پاسوانی دخپل نفس کا
زاغ دپلیتیٔ په ملک ګرزی — قناعت بخپله جاله کښے قفس کا
دشهیٔ خال خبر دهغه طالبان کاندی — هرچه سرپریکړی نمونځ دخو په درس کا
شاه بے حده بنایسته دے طالبه — چه پښو په مخ کښه وُهړی زرهٔ ورسره کا

که شاه وګوری ونا ته کریمداده
دغه ستا دزړهٔ بازار به تر لنډ کا

نن یلشها یواځے ننداره کا - چه ددهٔ رحم پر وشهی سیبان به وهغوی تر بسکاره کا - له بادشاهان سره ناسته پاس په تخت دی - ته که اسے سره ګرزی درویزه کا - له عابد سره ولاړه په نمانځهٔ - دښکلیان سره نمبر خماره کا - له عاقل سره ناسته ده خاموشه - له کم عقل سره ګرزی مسخره ښاسی - ځور مسره ناسته ده بیداره - له غافل سره خوب په غهټه کا - له سپین ... ناسته ده زهیره کریمداده له هلک سره ذوق تماشه -

---

له هندوان سره ناسته بازار ده — له حاجیان سره یون په بوخاره کا
له امرکان سره ناسته په کوکی کښے — له سپاهیان سره ځی ورته بزره کا
ځنے نوی را پیدا کاندی امور — دغو ځینه به غه درنګ نوی نوره کا

علہ مشکله نومے کلی او س دمان شویدے او هغې په ځامه جکوم کلے آباد هغه ته نا ضحیل جدید والی۔

Marfat.com

دا فقیر چه یا بیان که امید وار دے
ګنده خدائے ګناه داره اواره کا

کریمداد د عشق او محبت ګرم او سوزانه شعرونه هم لري - او د دے نمونے کلام ئے پوره شعرته زیات نزدے دے - لکه چه وائي :-

هرڅوک له خپله سوزه څه وئیلږی   چه بے سوزه ګفتارنه دے چالیدلے
شاعري مثالِ بحر که پوهیږے   کم شاعرئے له ګردا به راوتلے
ناقص تنبستي له آغیار ره   او عارف له خپله ځانه تنبتیدلے

آقائے عبد الحئ حبیبی پخپله کتاب "تاریخچۂ سُبکهائے پښتو" کښے لیکی - چه د ریښم سرے چه د خیرالبیان سبک له ئے رونق ورکړے دے - کریمداد یا عبدالکریم ځوئے دا خون درویزه دے - چه دا عالم سړے په کمالات صوری او معنوی سره موصوف وو - او د مخزن الاسلام مختلف حصے ئے را جمع کړے دی - او هم د خپل پلار په دغه سبک ئے په هغے کښے زیاتول کړی دی - کریمداد په حقه سره په عالَم د عرفان کښے شهرت لري - او د دهٔ د ولایت او چتوالے او معراج ستائیلے شي - او په کتاب خلاصة البحر کښے د محقق افغان په نوم سره یاد شوئے دے

مفتی غلام سرور او رحمان علی لاهوري هم د دهٔ ستائنه کړے او د دهٔ د علم او عرفان مرتبے ئے ډیرے لوړے ښودلے دی - لیکی چه دے په سنه ۱۰۷۲ھ کښے وفات شوے دے (په حواله د خزینة الاصفیاء تذکرهٔ علماء هند ص ۱۳۱) کوم تعلیقات چه کریمداد د خپل پلار په تالیف مخزن الاسلام کښے کړے دی - د هغے نه دے نتیجے ته رسیږو چه دهٔ د خپل پلار په سبک کښے اِصلاح کانے کړے دی - آ

Marfat.com

نیم منظوم مصنوعی شعرونه د عروضی شاعرانو سبک ته نزدے کړے دے علاوه دے نه دافکارو او معانی له ږوه ته ئے هم ډیرے اصطلاحګانے په تصوّف او عرفانی شعرونو کښې په پښتو ژبه کښې راپیدا کړے دی۔ او عشقیه شعرونه ئے هم ویلی دی۔ حال دا چه د پلار شعرونه ئے ټول د فقهی عقائد او اخلاقو په مسائلو پورے مخصوص او محصور وو۔ مثلاً:-

(کړ)

دائم وته حضور شه
له جمله غفلته دور شه

ستا داخپل صورت تیاره دے — تیاره داخله کل یو نور شه
کل امکان د وُچ وابنه کړه — ته د دے وبنو تنور شه
شهی ستا صورت آفتاب دے — د آفتاب په دود یو نور شه
اے طالبه که طلب کړے — هر شاه وسوزه چور چپور شه
درویشان بار داره وُنه — ته په وُنه کښې انګور شه
دا زړګے دکورو رنګ کړه — د اثبات په میوه پور شه
د صورت پرده کړه څیرے — د معنی په سر مستور شه

کرم داد لکه احد غائب ووس
لکه وحدت بس منشور شه

(نقل از مخزن الاسلام الف نامہ ...)

که عزتمند لوستونکی د کریمداد و دینا ددہ د پلار سره مقابله کړی نو ده ته چه ئی نوے اصلاح ګانے په هغې کښې کړے دی، هغه به ورته ښکاره شی چه د کرم داد ویناد عروضی بحرونو د اشعارو سره نزدے والے لری او په لحاظ د وزن ... او

Marfat.com

مطابقت د دواړو مصرعو۔ او په موافقت د قافیې سره ویېلې شویدی۔

دکرېمداد د خپلو ځنې تحریرونو نه معلومیږی چه د هندوستان مساف...
ئې کړې دہ۔ او څه زمانه ئې په اکوړه نوې بنبهر کښې تېره کړېده۔

(په حواله د قلمی نسخې د مخزن الاسلام صفحه ۳۲۸ د حبیبی صاحب بیان د للتختم ش...
نړه بنده عبد الحلیم اثر وائیم۔ چه میاں کرېمداد په یو جهاد کښې د کفار...
او مشرکانو سره چه د سوات کوهستان په علاقه کښې د چړړئ (موجوده مدین...
په ځائ ئ شا کښې شوې وو۔ شهید شهٔ۔ او بیا په کابجی نومې ځائ کښې چه د منګ...
نه شمال طرف ته د دریائې سوات په شمالی غاړه یو مشهور ځائ دے هلته
دفن کړے شهٔ۔ چه نن ورځ په شهید بابا مشهور دے۔

ددهٔ په اولاد کښې د دهٔ ځوئ میاں نور محمد (حضرت سید آدم بنوړی
علیه الرحمة مرید او خلیفه وو چه زیارت ئې په سلام پور کښې دے (سلام پور د
سیدو نه جنوب ته دے او نن ورځ مشهور صنعتی مرکز دے) او دوئیم ځوئ ئې
میاں دولت وو چه لوئ عالم وو۔ د علم فقې په مشهور کتاب شرح وقایه بان...
ددهٔ حاشیه چاپ شوې هم ده۔ زیارت ئې په سلام پور کښې دے۔ او دمی...
نور محمد ځوئ مصطفیٰ محمد هم ښهٔ عالم او د پښتو ژبې شاعر او ادیب د...
د مخزن په ځنې قلمی نسخو کښې د دهٔ کلام موندلے شویدے۔

د میاں کرېمداد په علم تصوف او توحید کښې چه د کوم کتاب "شرح جام
جهان نما" ذکر وړاندې اوشهٔ۔ د اکتاب په ۱۱۷۱ھ کښې د پنجاب په قصور نو...
ښهر کښې ابو القاسم محمد مسعود د هغې نسخې نه نقل کړېدے کومه چه د کرېمد...
د خپل لاس لیکلې ده۔ سوال دادے چه د کرېمداد د غه د خپل لاس لیکلې کتاب قصو...
ته په څهٔ چوړلو رسیدهٔ؟ نو ددے جواب دادے چه د کرېمداد ځوئ میاں نور محمد

Marfat.com

هرکله چه د سید آدم بنوري علیه الرحمة مرید دو- او د خپل پیر طریقت سره ئې په دهلي او
لاهور کښې ورځې تیرې کړې وې- او بل دکریمداد د پیر خانې یو نامور فرزند
یعنې شیخ فرید بن میان قاسم بن میان مصطفیٰ بن سید علي ترمذي (پیربابا)ؒ هم
په قصور کښې ورځې تیرې کړې وې. نو کیدے شي چه میان نور محمد دخپل بزرګوار
پلار میان کریمداد دغه تحقیقي کتاب ځان سره پنجاب ته اوړے وي- او یا شیخ فرید
وړے وي- او د لویوړو حالي او عرفاني عالمانو په مباحثو په مطالعو کښې راغلے وي-
په دغو علاقو کښې شهرت ئې موندلے وي- او د دغه جهت نه د قصور د پښتنو مشرانو
عالمانو او عارفانو په منځ کښې قبولیت ئې حاصل کړے دی- او هم په دغه وجه
دکریمداد دغه په خپله لیکلے قلمي نسخه بیا دوستو ابوالقاسم محمد مسعود نقل
کړے وي- او هم د قصور د دے رابطے په وجه د لاهور عالمانو هم د میان کریمداد
اخون درویزهؒ او حضرت سید علي ترمذيؒ ذکر په خپلو تذکرو کښې د علماء
هند په ذیل کښې کړے وي-

د سکندرنامهٔ نظامي ګنجويؒ یوه نسخه په دستخط د میان نور محمد سره
په پښهرد اټکره کښې لیکلے شوے ده- چه دغه قلمي نسخه د پیرانګ کلي د ارباب عبدالکریم
متوفي سنه ۱۳۸۰ھ په قلمي کتب خانه کښې زما د نظر لاندے راغلے ده- چه د دغې
معلومیږي د علم او عرفان د دے کورنۍ افراد د هندوستان په [illegible]
مسافرتونه کړي دي- او د روحاني فیوضاتو د حصول دپاره ئې مزلے وهلي دي-

میان کریمداد د سنه ۱۱۶۰ھ په خواوشا کښې یو دیوان لیکلے دے چه په هغې کښې د
وخت په وخت رو ستونو مانے د دهٔ کلام هم شامل دے- د دغه قلمي دیوان نسخه
د انډیا آفس لندن په لائبریرۍ کښې ده- د مولانا عبدالقادر ډائرکټر پښتو اکاډمي
پېښور په همت دغه نسخه راوغوښتلې شوه او نقل ترے نه واخستلې شه- د هغې مطا

Marfat.com

نہ معلومیږی چہ دمیاں کریمداد فارسی او پښتو دواړو ژبو اشعار ډیر زړه راکښونکی
دعشق او محبت دسوز او ساز نه ډک او د معرفت او حقیقت د اسرار او رموزو
یوه لویه دُنیا دمعنیٰ لرونکے ادبی او علمی پانګه ده- او دا هم ترے نه معلومیږی چ
څه موده سے په ښهر د رشید آباد او شمس آباد کښے هم تیره کړے ده- ددے قلمی
دیوان نه په طور دنمونے سره یو دوه غزلے دلته نقل کول مناسب ګڼم- وائی:

نۀ ناحق نه بیهوده په دنیا راغلم
دشیرین آشنا په مینه پروا راغلم

په ازل مے کل مقصود دیار دیدن وو
په دیدن پسے ئے مست و شیدا راغلم

نام و ننګ مے دنا موس چ عالم پریښود
دجمال په ننداره ئے تنها راغلم

خراب زړه مے په دیدن پسے څکوینه
لکه رام په محبت د سیتا راغلم

زۀ وامق وُم بے عذرا مے قرار نشی
یا مجنون چه په دیدن دلیلا راغلم

دآشنا فراق مے روغ زړګے رنځور کړه
خسته دل یم په اُمید د دوا راغلم

په اول مے سریکار وو له عدم
په وجود د محبت په ندا راغلم

په نظرئے بندۀ اُمید بادشائی کړم
که هرڅو ئے په درګاه بے نوا راغلم

ډیر منت لرم له بخته کریمداده
چه دا هسے برابر پر آشنا راغلم

آشنا ستاد فراقه غم بے کران وینم
زۀ ماتم د وصال د هجران وینم

ستا په مینے ے له غمه سریکار شۀ
دبهار په هوس راغلم خزان وینم

خراب زړۀ مے د فراق له درده حزنشی
په علاج ئے نه دارو نه درمان وینم

یو نفس پرما پے یاره نه تیریږی
ستا بے نیاز زړه فارغ زیان وینم

مدام ستا دخماری سترګو لیشوقه
مست پراته په میخانه زاهدان وینم

چه حجاب له مخه لرے کړه وُ خاندی
په هر لوری خلقه په فغان وینم

Marfat.com

تیرے بانړۀ دے ناوکی په لینده ینبی — بیا کښې وروځے د عین کمان وینم
کرشمو دے قرار زړونه بے آرام کړۀ — په غمزه د قتل هر یو شهیدان وینم
بنایسته مخ دے گلزار د بنۀ ارم دے — تورے زلفے د طاؤس د جنان وینم
ترو خراب خاطر په څه شکل قرار کړه — چه کاکل د له نسیم پریشان وینم

لله تا په سترګو تورانجه کړه تورے
کریمداد د ودیدن ته حیران وینم

Marfat.com

بي بي کله

د پښتو ادبیاتو په تاریخ کښې د بي بي کلې نوم تر اوسه پورې نه دے راغلے۔ مال
د اخون قاسم پاپین خیل د فوائد شریعت یوه داسې زړه نسخه په لاس راغلې ده چه د
هغې په آخر کښې د آخون کدا حافظ عبد الکبیر علی خان۔ بي بي کلې او امیر خان
مناجاتونه دي۔ هر کله چه اخون کدا د ضلع پېښور علاقه داؤدزئ د موضع بابوزئ
اوسیدونکے او په سنه ۱۱۰۶ھ کښې تېر شوے دے۔ حافظ عبد الکبیر په سنه ۱۱۶۱ھ کښې کتا
معجزات لیکلے دے او زیارت ئې د پېښور خوانه په تهکال بالا کښې دے۔ او علي خان
د ضلع پېښور منګل نومے کلي اوسیدونکے وو او په سنه ۱۱۸۱ھ کښې ئې خپل دیوان
لیکلے دے او قبر ئې د پړانګ چارسدې په هډیره کښې دے۔ او امیر خان د ضلع
پېښور د علاقه هشتنغر د شیر پاؤ اوسیدونکے وو او په سنه ۱۱۶۶ھ کښې ئې خپل
دیوان ختم کړے دے۔ او د اخون قاسم پاپین خیل په عقله د پښتو ادبیاتو په تاریخ
کښې لیکي چه نور احوال ئې نه دے معلوم فقط دومره ده چه د اخون درویزه(؟) د
څوئ میاں کریمداد د شهادت په وخت کښې په سنه ۱۰۴۰ھ کښې ژوندے وو او په سنه ۱۰۵۶
کښې ئې فوائد شریعت لیکلے دے۔ او مشهور انګریز مستشرق راورټي د پښتو ګرامر
په دیباچه کښې لیکي چه اخوند قاسم په هشتنغر او یوسفزو کښې اوسیده وو۔

نو د هشتنغر دے کنړو ناموړو شاعرانو د کلام سره د بي بي کلې مناجات یو ځائے
راوړل دا ښائي چه دا مشره بي بي صاحبه هم د هشتنغر د علاقې وه۔ هر کله چه د دے
په مقابله کښې نور زیات یقیني معلومات نه لرو نو دا قیاس تر ډیره حده صحیح معلومیږي

Marfat.com

دے نه علاوه د بې بې کلي دا نظم په خصوصیت سره یوبل احتمال هم لري چه دا د دغې امکان څه لږ شان وضاحت د رېږ کول مناسب ګڼم. چونکه دا هرڅه د خبرې احتمالي او امکاني پهلو ده وي - که کله هم د دے نه په آخوا څه نور یقیني معلومات په لاس را غلل نو دا امکاني قیاس به په خپله د منځ نه پورته شي. زما د قیاس او د دغې قیاس په بنا د ممکنو د پېلو نو وضاحت دا سے دے :-

" د پښتو د ادبیاتو په تاریخ کښې لیکلي دي چه

میرمن نیکبخته

دلته پېرئ یوه پښتنه شاعره او د شیخ الله داد مامون زي لور وه. پلار او نیکه ئے په هشنغر کښې د مومن زیو مرشدان وو - دے دیني علوم لوستلي وو او یوه عارفه ښځه وه - دا په سنه ۹۵۱ھ کښې د شیخ قدم په نکاح کښې ورغله او په سنه ۹۵۶ھ کښې ورځنه په بهار ئې کښې شیخ قاسم افغان پیدا شو - دے په نصیحت او عرفان کښې د " ارشاد الفقراء " په نامه په سنه ۹۶۹ھ کښې یو کتاب د پښتو په نظم کښې لیکلے دے. محمد هوتک وائي چه زما پلار د دغه کتاب یوه نسخه په پښتو کښې لیدلے وه. یو څو بیته ئے له پټه خزانے نه د لته را نقل کړي چه اوس دلته هم نقل کړی دی :-

په زړه بنا د ښئ اے مومنه

ظاهر زهد په اخلاص کړه

شکر صبر په هر حال کړه

د خدائے حق ته غاړه کښېږده | نور ټول غوښت د دنیا پرېږده
دنیا پاتے له هر چا ده | په اخلاص کړه ... لېږده

ځو قوت لري په ګمان کښې | سر د يار په رضا کيږده
ګمان له بده خويه ژغوره | زړه په ذکر د يار بلېږده
کل دُنيا به دې دښمنه شي | اوس له ويرې څنې ريږده
لوله عواړې حسابونه | که دې اوښې که دې مېږده
دُنيا ترک وهه که پوه يې | د بقاء پر لورې پښې ږده

د بي بي نيکبختې دا شعرونه د نظر د پراتيز دي - د بي بي کلې شعرونه به هم ره راشي - چه سبک او طرز ئې هم هغه د بي بي نيکبختې د نصيحت او عرفان په اود اګمان کيدل شي چه بي بي کله په حقيقت کښې هم دغه بي بي نيکبخته ده - مطلب ئې دا شو چه بي بي نيکبختې په خپلو شعرونو کښې بي بي کله تخلص کولو - ځکه چه د پټې خزانې مؤلف چه د بي بي نيکبختې کوم اشعار رانقل کړيدي په هغې کښې مقطع شعر نشته دے - او ياد اهم اِمکان کيدے شي چه بي بي کله ئې اصلي نو ده - او بي بي نيکبخته لقب ورد يا په عکس ئې او که دا دواړه نومونه د يوې بي بي صاحبې نه وي - بيا و بيلې شو چه د پښتو ژبې د شعر او ادب په فهرست کښې د يوې بلې عارفې ښځې او شيدا بيانې شاعرې بي بي اِضافه او شوله -

ليکن د دے ځو و جوهاتو په رڼا کښې دا قياس کولے شو چه بي بي کله او بي بي نيکبخته دواړه د يوې بي بي نومونه دي - هغه وجوهات دا دي - او د وجوهات مونږ د پښتو ادب تاريخ او پټې خزانې د روايت د تجزيّه کيدلو په نتيجه کښې معلوموله شو - وضاحت ئې دا سې دے :-

(۱) بي بي نيکبخته د شيخ الله داد لوره ده - پلار او نيکه ئې اشنغر کښې مامون زو پيران وو - د پټې خزانې د دے روايت چه تحقيق مو او کړو نو معلومه شوه چه دا روايت صحيح دے - شيخ الله داد تر او سه پورې د اشنغر لو

Marfat.com

ستانه کښې شي. لکه نور الدین د بربرکلي او سیدونکي چه وائي:

را مدد شه په هر دم میان الله داده

مخکښې نرم عجب کرم د بازار دے

(۲) بي بي نیکبخته په سنه ۹۵۱ھ کښې د شیخ قدم په نکاح کښې راغله. او په کال سنه ۹۵۶ھ کښې ورځه په برکتي کښې شیخ قاسم افغان پیدا شوه۔

دلته چه په دے دواړو خبرو نظر واچوو نو معلومه شي چه ځرنګ په پښتنو کښې دستور دے چه د مشرستانه ځوئ په میان کل بللے شي. نو هرکله چه د بي بي نیکبختې پلار او نیکه د مامون زیو ستانه دارو[illegible] نو کیدے شي چه بي بي نیکبختې هم د دغه قاعدے له مخه په بي بي کله شهرت لرلے وي. او ځرنګ چه میان محمد عمر چمکني ځوئ عبید الله میان کل تخلص کوي او د ائے لقب هم دے. دغه شان بي بي نیکبختې هم بي بي کله تخلص کړے وي. او د ابه ئے لقب هم وي.

دیوه خزانے په دویمه فقره کښې د شیخ قدم په حقله دا ئے نه ده ویلي چه شیخ قدم د کوم خیل او کومے قبیلے ځخه و. لیکن چه ورسره د یوه خزانے د عنوان دا جمله ملګرے کړو چه" زما پلار د بي بي نیکبختې کتاب ارشاد الفقراء په [illegible] کښې لیدلے وو". او بیا د دے جملو په پس منظر او په دے دواړو [illegible] وکړو نو معلومه شي چه هرکله بدني د پښتنو د یوے قبیلے [illegible] نه ده [illegible] دواندے د ضلع بنون په علاقه کښې او سیدل. او [illegible] د محمود غزنوي د حملے نه دوسوو د سنه [illegible]ھ په خوا و شا کښې راولاړ شول. وادي پښتون ته خانه [illegible] راغلل او دلته آباد شول. ملا [illegible] کړي تاریخ مخزن پنجاب بحث بنون کښې د دے بدني قوم خلق نن ورځے د بدني خیل په نوم مسرد په ضلع بنون کښې د مروت په علاقه

Marfat.com

آباد دی ۔ او د بډان ښاځ په نوم باندے بډانی خیل ۔ کربډانی خیل دوه کلی لري ۔ او د تاریخ پېرته حوالے په بناء د پېښور ښهر نه شمال مشرق طرف ته داووه میله په فاص د تیه خالصه په حصه کښې بډانی نومے کلے هم د د غه قبیلے په نوم آباد دے ۔

د بډانۍ خواؤ ښا علاقه څه زمانه وړاندے د تیه خلیل نه شماریده د خلیلو د عملداری په دور کښې مشهور ښاعر میاں نعیم متی زائی خلیل هم د د زیږ ییدلے دے ۔ د هغې نه څه زمانه وړاندے دا علاقه د تیه مهمند یو حصه وه او د هغې نه هم څه وړاندے د سنه ۸۲۶ھ په خواؤ ښا کښې دا علاقه د یوسفزو او دلازاکو تر منځه د جنګ نه پس ستو د یوسفزو په عملداری کښې وه ۔ او د هزارخانۍ په منځ د خلیلو او یوسفزو تر منځه په روایت دا څون د رمیره یو تاریخي جنګ او شو نو د غه روستو دا علاقه د بډانۍ د عنساکر د تمهی زی قبیلے په علاقه کښې وه ۔ ځکه چه مامونز او یوسفزی سره شریک وو ۔ (د تاریخ مرصع او تاریخ پېښاور نه په اختصار) د یوسفزو او مامونز و د عملداری نه وړاندے د سنه ۸۱۸ھ په خواؤ ښا کښې دلته د دلازاکو عملداری وه ۔ او لکه چه وړاندے ذکر او شو د سنه ۸۲۶ھ نه روستو دا کلے بډانی قوم آباد کړے و او د هغوی د نوم په مناسبت سره بډانی نوم لري ۔ لکه چه د بډانی په خوا پورے دلازاک او کلهزی مامونز زی نور دوه کلي چه د مامونز و او دلازاکو عهد یاد تازه کوي ۔

په بډانی کښې د شیخ قدم زمانه او په سنه ۹۵۱ھ کښې دلي بي نیکیخته دے کښی ... داواده کیدل او په سنه ۹۵۶ھ کښې دلته د شیخ قاسم پیدا کیدل دا هغه دور دے چه په بډانی د مامونز زی قبیلے عملداری وه او د دے قبیلے په وجه دا کلے د هشتنغر پوره تپل شوی کلو څخه ... بل طرف ته هرکله چه د دے کلي اصلي آباد کار بډانی دی ۔ او په بډانو کښې بډانی خیل نومی ورح آباد هم دی ۔ نو دا وجه کیدلے شي چه د بډانی او پېښور د بډانی قام د خلقو په منځ کښې د نکل اتنل تعلقات موجود دی ۔

Marfat.com

د پټلې ستانې يعنې شيخ قدم د کاله بي بي نيکبختې کتاب ارشاد الفقراء ئې بشون ته ورسره وي - او د پټې خزانې د مؤلف پلار د هم بشون کښې د بهرن ټبيل قبيلې خلقو سره ايښې دي -

په دے بحث کښې د ملولو غنمه خبره دا ده چه په کال ۱۰۹۵ ھ کښې په بشون کښې شيخ قاسم پيدا شوے - هر کله چه د شيخ قدم د قام او قبيلې په حقله وضاحت نشته نو بل خوا د اخوند قاسم بابين خيل مؤلف د فوائد شريعت د پلار نوم او اوسيدو په کوم کتاب کښې نه دے راغلے - او د راورتي په قول اخوند قاسم په يوسفزو کښې اوسيده او شيخ قاسم چه په کومه بشونئ کښې اوسيده - هغه هم د شيخ قاسم د پيدائښت په زمانه (۱۰۹۵ھ) کښې د يوسفزو په علاقه کښې وه - او د سره ورسره تړون ئې ترے پوهے د اخوند قاسم بابين خيل نه په غير د بل مشهور سړي د شيخ قاسم په نوم سره د چا ذکر مونږ د نظره نه دے تير شوے - نو د دے وجهے نه په بشار د خيال پيدا شي - چه اخوند قاسم مؤلف د فوائد شريعت او شيخ قاسم چه د پټې خزانے ذکر کوي - دا دواړه ديو سړي نومونه دي - او دا خيال د دے وجهے نه محه پيدا کيږي:

۱ :- د بي بي کلې د ا نظم د اخوند قاسم د فوائد الشريعة په آخر کښې ليکلے شوے دے

۲ :- د بي بي کلې او بي بي نيکبختې طرز بيان ... او ... شان د ...

۳ :- راورتي د الي اخوند قاسم په اشنغر او يوسفزو کښې اوسيده

هغه زمانه کښې د اشنغر په مامون زي قام اباد ...

۴ :- د بي بي نيکبختې پلار او نيکه په اشنغر کښې اوسيده - که شيخ قاسم او اخوند قاسم دواړه ديو سړي نومونه دي - نو کيدے شي چه اخوند قاسم د سره د ... شيخ الله داد سره په هغه خاص اشنغر کښې چه د ... په ... زيات اوسيدے وي -

Marfat.com

نو که چرے د اقول اِمکانی قیاسونه درست وی۔ لکه چه زما یقین دے۔ نو بیا دا دیُیلے شو چه

۱:- اخوند قاسم یا پیپن خیل هم دغه شیخ قاسم افغان دے چه په کال ۹۵۶ ھ کښے د شیخ قدم اولی بی نیکبختے کره زیږیدلے دے۔

۲:- د بی بی نیکبختے لقب بی بی کله وو او دائے تخلّص هم وو۔

۳:- په هغه زمانه د علاقه بنوں او وادئ پیښور تر منځه علمی روابط موجود وو۔

۴:- بنو نئ د پښتو ژبے د علم و ادب۔ تاریخ او روحانیت اهم موکز وو۔ د بی بی کله صاحبے علیها الرحمة نظم دا دے:-

اے بنده د پاک رحمانه

پاسه وقت دے د صباح

د دیدار جنّت جویانه

پاسه وقت دے د صباح

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه

ذکر دا کړه په هر ساه

د ناسوت د ملک یادشاه

پاسه وقت دے د صباح

نعمت ډیر کړه په طاعت

درود وایه په حضرت

عُمر تیر شو په غفلت

پاسه وقت دے د صباح

رب چه ډیر فضل کرم کا

129999

Marfat.com

خاص په وقت د صبحدم کا
کل گناه به ستا عدم کا
پاسه وقت دے د صباح

واوره اے زآدم خویه
سخته لاړه وړاندے لویه
غم دے اوس لاکړے بویه
پاسه وقت دے د صباح

که اُمید کړے له جنته
د ښه خدائے له ښه رحمته
اے د پاک رسول اُمته
پاسه وقت دے د صباح

د حضرتؐ په دین تا زمه
په بندګئ د رب دائمه
اے په درسته شپه ناځمه
پاسه وقت دے د صباح

چه د رب څه مخلوقات دی
جمادات که حیوانات دی
واړه سر په اسم ذات دی
پاسه وقت دے د صباح

که په وقت د سحرخیز کړے
زړه د خدائے په یاد و تیز کړے

Marfat.com

شیاطین به واړه سر ېږ کړي

پاسه وقت دے د صباح

نه په وقت د سحرګاه
کلمه د توحید لوله
دا نارے وهي بلبله

پاسه وقت دے د صباح

نه له خدایه ویره وکړه
د حضرت په قدم تله کړه
ناروا کار روښه مه کړه

پاسه وقت دے د صباح

غلیمان د نفس شیطان دي
پټ ظاهر ستا په نقصان دي
په دا غم کل مؤمنان دي

پاسه وقت دے د صباح

ستا په تن کښې دي څو څیزه
دا عطا له رب عزیزه
واوره اے صاحب تمیزه

پاسه وقت دے د صباح

یو عطا د رب ایمان دے
چه په دوو کښې ارزان دے
په غفلت کښې دے لوی زیان دے

Marfat.com

پاسه وقت دے د صباح

دواړه غوږ سترګې یادیږی
خوله به نوم د حق وئیږی
د رحمة باران وریږی

پاسه وقت دے د صباح

نفس شیطان چه در پسے دی
در پسے په وسوسے دی
مؤمنان په تلوسے دی

پاسه وقت دے د صباح

اے په سنګ د خوب سرکوبه
دغه چار ده لیسو نتوبه
ابلیس وکړه په تالوبه

پاسه وقت دے د صباح

پنځه وخته نمونځ ادا کړه
حق باطل ځبله جدا کړه
په زارئ رب ته ژړا کړه

پاسه وقت دے د صباح

نمونځ له خدایه سره راز دے
ورک له میانه غیر نماز دے
په هرلوری یو آواز دے

پاسه وقت دے د صباح

Marfat.com

هر سحر چه بیدار یږی
په زارئ رب ته ژړیږی
دهغو دُعا قبلیږی

پاسه وقت دے د صباح

د خاکی آدم اولاده!
غفلت مه کوه نیکزاده
مهٔ اوځه د رب له یاده

پاسه وقت دے د صباح

دا غفلت لویه ورانی ده
د دنیا چاره فانی ده
عبادت کوه ځوانی ده

پاسه وقت دے د صباح

چه وئیلی پاک سرورؐ دی
یادول د حق بهتر دی
بیر کاروته ستا په سر دی

پاسه وقت دے د صباح

روح بدن چه جدا کیږی
دا ساعت به ار مانیږی
کهٔ د لاسه دِ څهٔ کیږی

پاسه وقت دے د صباح

چه منکر نکیر په سوال شی

Marfat.com

بنده پېښېږي په لوئ جنجال شي
خدائ تعالیٰ خبر چه به څه حال شي
پاسه وقت دے د صباح

د محشر په میدان پاسه
چه حاضر کړه واړه ناسه
د عمل سیرئ په لاسه
پاسه وقت دے د صباح

نیک او بد چه حساب بیږی
پلار او خوئ به د یزاربیږی
خپل عمل به پکاریږی
پاسه وقت دے د صباح

د صراط په سر ولاړه
د ګناه پیټے په غاړه
له دے غمه خلاصے غواړه
پاسه وقت دے د صباح

که له خدائ غواړے دیدار
تل نعیم جنت کړلے اد
نیک عمل کړه په تکرار
پاسه وقت دے د صباح

بی بی ګله خبر داره
له کل ګڼے توبه کاره

Marfat.com

په ایمان شکر کېږداره

پاسه وخت دے د صباح

د بی بی کلے دا نظم ټول یو دیرش بنده دے. د شعر د سلاست روانۍ، سادګۍ معنوي او لفظي خوبۍ له مخه د نورو ډیرو شاعرانو د دوړکوټي بحر د لنډیو مثنوي څخه زیات ښه او اعلے لري. د بی بی نیکبختۍ په نوم د دوړکوټي بحر د مثنوي نمونه هم وړاندې راغله. د دوړکوټي بحر مثنوي دا سبک او اسلوب د بی بی کلے په شعرونو کښې چه څومره فصاحت لري. او هر کله چه بی بی کله د ۹۵۶ه د زمانے کنړه ده. نو دے له مخه د ښاغلي عبد الحی حبیبي په کتاب تاریخچه ښائسته پښتو کښې دا وینا چه په پښتنو به کښې د دوړکوټي بحر د مثنوي د مخصوص سبک نسبت ملا الف هوتک ته کیږ لے شي؟ هو روستو نورو پښتو شاعرانو د ملا الف په پیروۍ په دے سبک او اسلوب بیان کښې بېه وینا کانے کړے دی.

زما په خیال د ښاغلي دا وینا داسے ده چه دوباره غور پرے ضروري دے ځکه چه ملا الف خپل کتاب بحر الایمان په ۱۰۱۹ه کښې لیکلے دے او ددهٔ زمانه تر یو حده د بی بی کلے د زمانے نه روسته ده. په دے بناء د غه سبک ته د سبک ملا الف په ځائے سبک بی بی کله ویل پکار دی.

Marfat.com

میاداد

په کتاب "د پښتو ادب تاریخ" لیکي چې میاں داد د [illegible] شاعر معلومیږي ـ ځکه چه د [illegible] روښانو شاعرانو یاد کړے دے [illegible] په لړیون [illegible] ده شکاره چه دے څوک [illegible] مرزا خان د شاعرانو [illegible] راوړے دے :

"[illegible] اخون میاں داد د عشق په میوسه [illegible]"

د مطبع الله په قلمي دیوان کښې د یو غزل د پاسه چا لیکلي دي چه :

"[illegible] دا د اخون میاں داد د شعر نقل دے"

"[illegible] نه معلومیږي چه د ده بیګنګی د میاں داد شعرونه [illegible] زه دایم دے پوره عبارت نه معلومیدے شي ـ چه د میاں داد [illegible] قومره نایاب دي ـ او په ګمان نه د ده احوال [illegible] پټ دے

اخون میاں داد علیه الرحمة د حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب علیه الرحمة په مشهورو خلیفه ګانو کښې دے ـ [illegible] د مشهورکانی اُتمانزو او سید و ټلې دے ـ [illegible] کښې دے (سوانح شیخ رحمکار ص ۱۳۶)

هرکله چه حضرت کاکا صاحب علیه الرحمة په سنه ۱۰۶۳ کښې وفات شوے دے ـ نو په دے حساب سره وئیلي شو چه اخون میاں داد د [illegible]

Marfat.com

حصے یو پښتون صوفي شاعر دے او د شاعرئ طرز او اسلوب ئے د پښتو ادب د قدیم دور سره تعلق لري. د کلام نمونه ئے دا ده:-

الا یا ایها الساقي پیاله که درے له ما
راشه بیاء را خله دا دُر او ملغلرے له ما

نا چه را سپین جامے رنګ کړے پیر کامل پر خوم کښے
دا د قسمت خبره لرے که نا درے له ما

په نهم شپږم پر عظیم دریاب کښے و لویدم
دا بیګانه عالم پے څه خبر به بندئ درے له ما

راشه لاس لاسه نسو خدا را دوله در شمو
چار ګل پیښوان ئے الول خوار و خوړلے درے له ما

اخون میان داد لاس په نامه و نیولے ګوره
ورله وسکے سپینه شونډه شهد و شکرے له ما عله

مصرعه زه چه تا غوندې الله تعالی لرم — زه له چا اندوه پروا لرم
مصرعه بد شواد نه به زما څه اوکا — چه بد زکه را سره تا غوندې همراه لرم
لوحه خطرات چپیل زړه کښې اولیدل — زړه روشناسه لکه ماه لرم

عله د اخون میان داد دا شعرونه ما د مولانا نقیر شاه چه نوسیه د صوفي عبدالرحمان شمېزي وو او دا صوفي صاحب مرید د میاں عمر چمکني وو د یو قلمي کتاب چه په سنه ۱۲۹۵ھ کښې لیکلے وو. د دغه کتاب په حاشیه باندے لیکلي په لاس را غلي دي. مولانا صوفي عبدالرحمان په اصل د باجوړ د کلا ګه وو او د شمشتنګر په کنهیري کښې اوسیده. ذکر ئے د اخون میاں داد په تذکره د میاں عمر کښې را غلے دے. مولانا فقیر شاه به جلاله مردان کښې اوسیده.

Marfat.com

تا چه د عشق خبرې کېښودې زما په زړه کښې   خزانه ډوبه له ډکه لرم

د عشق راز به پټ څرنګ کړم له خلقه   چې ښکاره د ډګر تیا د واړه ګواه لرم

زه د ایمان په بخت د ډیر ویرېږم   چې د شیطان غوندې بدخواه لرم

د سکندر په آئینه کښې مې خپل مخ اولید   چې د غفلت له ګناه هر نوړ سیا لرم

زما هسکه او دولت په ازل خیستلې   چې پیشوا زه محمد رسول الله لرم

کۀ نما ځي مې ترې هم بل څښتن مې نشته

زه میاں داد نه بل الله نه بل درګاه لرم

Marfat.com

شیخ فرید

د تحصیل چارسدې په مشهور کلي پړانګ کښې یو عالم تیر شوې دې.
ارباب عبد الکریم چه په قوم میمنهاخیل خلیل دو- او د کاڼور ډهیرۍ علاقه
خلیل نه تلې وو- او د غلته آباد شوې وو- دې د سوات د باباجي شیخ عبد الغفور
صاحبؒ همدرس، د سبق ملګرې او د خپل وخت یو ښهٔ جیّد عالم او نیک سړې
وو- او په فقیر صاحب مشهور وو- او د دیارلسمې صدۍ (سنه ۱۳ھ) په آخرینۍ
نصف کښې تیر شوې دې- د دې فقیر صاحب په کتب خانه کښې یو قلمي کتاب دې
چه د عربي ژبې د فقهې د کتاب کنز الدقائق فارسي ترجمه ده- او د نصر الله بن
محمد جمال لودهي ملقّب په کرماني تالیف دې- د دې کتاب په حاشیه باندې
د اخون میاں کریمداد د پښتو الف نامې په فارسي ژبه شرح ده- چه د حاجي
عبد الله لودهي قصوري تالیف دې- د کنز فارسي ترجمه چه په متن کښې ده-
د عنایت الله ولد کالو متوطن پرګنه قصور دیاره په بلدهٔ لاهور کښې په
لاس د عاشور بیګ کاتب سره په ورځ د جمعې د نماځګر نه پس په تاریخ لسم د
د جمادي الثاني په سنه ۱۱۰۰ھ کښې مطابق سنه ۱۳ جلوس والا لیکلې شوې ده- او
په حاشیه باندې د حاجي عبد الله فارسي شرح د هغې نه روستو لیکلې شوې
او هم په دې کتاب کښې د شیخ فرید دا یو غزل لیکلې شوې دې- د دغه د نظم هم
په خپل اصلي رسم الخط کښې په دې غرض لیکم چه د خپل مخصوص سُبک او طرز
اندازه لګول ئې آسان شي- دومره ویلې شو چه د سنه ۱۱۰۰ھ نه تر سنه ۱۳۰۰ھ پورې

Marfat.com

مانه کېږي په تصور کښې د پښتو شعر په دادب سره تعلق موجود وو غزل دا دے:-

شاه چه دا هسې رنګ زړی کوی بېمازه ګرځی
د ښو یار انو څه الئ شوه ناقراره ګرځی

مینه په دادې کړه عاشقان د [illegible] سوو
دا بېګانه عالم بېرته له انکاره ګرځی

مینه د زنار کړه د خپل یار په غاړه
څه عاشق نه دی چه بے ستاله زناره ګرځی

سلام ورائی د خپل یار له لوری سینه
شهادیار په سلام مستنه شوه خماره ګرځی

ګل د نهال کړ د خپل په یار په غوږی
شهاد یار د باغ چاپېره شوه ملیاره ګرځی

نور عالم د حور جنتونه غوا[illegible]
دا نسیم د یدی د جمعدار ستاند دیداره ګرځی

وسیّد حسین ابن حسن ابن میاں مصطفےٰ ابن سیّد علی ترمذی [illegible]
بابا علیه الرحمة په [illegible] تحقیق په [illegible] کښې نه معلوم [illegible] شوه
د میاں مصطفےٰ ابن سیّد علی ترمذی د دوئم خوی میاں قا[illegible]
خوی نوم شیخ ترید دے او هر کله چه اخون کریم داد ابن اخون [illegible]
د دوی میاں مصطفےٰ نومی یعنی حسین ابن حسن ابن میاں مصطفےٰ او [illegible]
ابن میاں قاسم ابن میاں مصطفےٰ د اتون په عالی لحاظ سره یوه [illegible]
وجه د شیخ فرید غزل دا نوند کریم داد د لفظانے د شرح سره [illegible]
سید حسین بحث د دے کتاب په صفحه ۳۲ باندے وړاندے لیکل شوے دے

Marfat.com

حُسَینؒ

حضرت شہنشاہ د خراسان سیّد علی غوّاص ترمذی ؒ چہ لقب ئے پیر بابا علیہ الرحمۃ دے پہ سنہ ۹۹۱ھ کښے وفات شوے دے۔ د دۀ کثیر اولاد وو لیکن دیو ځوئ میاں مصطفیٰ نسل ئے باقی پاتے دے۔ د میاں مصطفیٰ دوه ورونه د مشرے بی بی نه ئے پیدا شوی وو۔ میاں عبد اللهؒ چه په میاں عبدل مشهور دے۔ د دویمے بی بی نه ئے دوه ځامنه وو۔ یو میاں قاسمؒ او دویم میاں حسنؒ۔ د میاں حسن صاحبؒ یو ځوئ نوم حسین وو۔ چه د خپل سیادت په وجه خپل نوم سیّد حسین لیکی۔ د دۀ یو قلمی کتاب چه د یو مشرو تقریبًا د آتیا کالو عمر خاوند سیّد عبد الخالق سره دے۔ هغه وا چه دا کتاب زمونږ په خاندان کښے زما د والد صاحب د نږدے په تمامی ذخیره کښے

له

د میاں قاسمؒ زیارت د پیر سوات د شاهی ته په علاقه کښے پیر کلی کښے دے۔ دا کلے د مرکزی مقام سیدو شریف نه یخکلی میاشت شمال مشرق طرف ته دے۔ او د میاں حسنؒ زیارت د مرکزی مقام سیدو شریف نه جنوب مغرب طرف ته د دوه میله په فاصله په کوکړئ نومے کلی کښے دے۔ او د میاں عبدلؒ زیارت د علاقه بونیر د دیوانه بابا ؒ د زیارت سره په تختهٔ بند نومے کلی کښے دے۔ د دے د دواړو د پلار میاں مصطفیٰ صاحب زیارت د علاقه بنیر د پښت په یو کلی کښے چه دوناتی پښت ورته وائی هغه دے۔ او د پیر سید علی پیر بابا صاحب علیه الرحمة سره یو ځائے د میاں حبیب صاحب قبر دے۔ میاں حبیب د پیر بابا ؒ ځوئ دے۔ لاولد وو نسل ئے نه دے پاتے۔ نغر خانه طرف ته قبر د پیر سید علی ترمذی ؒ دے۔ او قبلے غاړے ته قبر د میاں حبیب صاحب دے۔

(عبد الحلیم اثر)

Marfat.com

و۔ چہ موږ ته په وراثت پاتے شوے دے۔ د والد ے د دغه تره ئے سید حبیب نوم وو چه د سنه ۱۲۰۰ھ په شاوخوا کښې ژوندے وو۔ د سید حبیب شجرۂ نسب دا دے۔ سید حبیب بن سید علی بن شاه نور بن شاه جهان بن عبد الجبار بن میان قاسم بن میان مصطفٰی بن سید علی ترمذی رح لکه چه معلومیږی میان قاسم او میان حسن رورونه وو۔ او سید حبیب د میان قاسم په اولاد کښې دے۔ او د دے کتاب مؤلف سید حسین د میان حسن څوئے دے۔ نو د دے مطلب دا شو چه سید حبیب ته د خپل مشرنیکه میان قاسم د وراثت سید حسین تالیف په میراث کښې پاتے وو۔ چه بیا د هغه نه بیرته او د نیسه ئے د ورپیشه ځوئ سید عبد الخالق ته په میراث پاتے شو۔ د سید حسین شجرۂ نسب پاس په نیولطی بیا وا چوو۔ سید حسین بن میان حسن بن میان ... بن سید علی ترمذی رح۔

سید حسین د ریاست سوات د مرکز نه مقام سیدو شریف نه مقابل جنوب مغرب طرف ته کړکړئ نومے کلی کښې اوسیدو۔ او د دغه ځائے نه په ... زمانه پاندے د امازی قبیلے مشرانو ... د مردان مشرق طرف ته په مشهور کلی کړهي دولت زائی کښې آباد ... دغه ... هم په دے کلی کښې دے۔ بیا د دغه اولاد دے په خوا ... چه په کړهي دولت زائی تحصیل مردان اسماعیلا ... کښې آباد ... اولاد ... په ریاست سوات کښې ... کښې آباد دے۔ ... ریاست سوات د والی صاحب ماما ... دی۔ هغه د سید حسین د اولاد دے۔

د سید حسین د زمانے په اړه قطعی معلومات ... د ...

Marfat.com

د پوتاریخي یادداشت نه د علم تاریخ د اُصولو په رڼا کښې په اندازه سره څرګندېږي
شو. هغه دا چه د دغه سید حبیب په قلمي کتب خانه کښې د امام غزالي د کیمیاے
سعادت یو قلمي نسخه ده - چه په سنه ۱۰۵۳ھ کښې د دغه خپل مشکه نیکه شاه
قلمي کړے ده -

هر کله چه مونږ ده دے نه فکر اوکړو چه سید علي ترمذي رح په سنه ۹۴۰ھ
کښې وفات شوے دے - او شاه نور د هغه د وفات نه یوسل دیارلس کاله ۱۱۳ئ
کیمیاے سعادت لیکلے دے - او بل خوا نه د سید علي ترمذي رح او شاه نور
منځ څلور پیړۍ تیرے شوي دي - لکه شاه نور بن خواجه نور بن عبدالجبار
بن میاں قاسم بن میاں مصطفیٰ بن سید علي ترمذي رح - او چه مونږه د
(۱۱۳) یوسل دیارلس کاله په دغه څلورو پیړو تقسیم کړو نو اوسطے پنځه ویشت
راځي - او باقي پاتے دیارلس کاله د شاه نور او سید علي ترمذي رح په پیړۍ کښې
په دے طریقه حساب کړو چه شاه نور به په دے سنه ۱۱۵۳ھ زمانه کښې کم از کم
د څلویښتو کالو وو - او میاں مصطفیٰ به د سید علي ترمذي رح په آخر عمر کښې
کم از کم د څلویښتو کالو وو نو په دے طریقه سره د شاه نور او سید علي ترمذي
ترمنځه د یوسل دیارلس کاله ۱۱۳ تقسیم او حساب د علم تاریخ د اصولو مطابق
درست راځي - لکه چه سید سلیمان ندوي صاحب لیکي -

د تاریخ عالمانو د یو قوم یا یو سړي د زمانے متعین کولو د پاره دوه اصول
مقرر کړي دي :-

(۱) یو دا چه د دغه قوم یا سړي په باب دا سے معاصر قوم یا سړي پالنے پیدا
اوکړلے شي چه د هغه حالات معلوم وي -

(۲) دویم دا چه عموماً څلوېښت یو صدے فرض کړلے شي - او چه پیړۍ که

Marfat.com

څو مره پښته ستیر شوی وی ـ د هغه په شمار هغه عمر مشر مرګه
حساب کولے شی؟

وارض القرآن جلد ۲ صفحه ۱۷۷

نو چه دے ته فکر او کړو چه د سید حسین او د سید علی ترمذی په منځ کښې دوه پیړۍ دی میاں حسن او میاں مصطفیٰ ـ په دغه طریقه سره د دے دوه پیړو د یاره پنځوس ۵۰ کاله جوړیږی ـ بیا د سید علی ترمذی" په تاریخ وفات سنه ۹۹۲ھ چه د پنځوس ۵۰ کاله زیات کړو نو سنه ۱۰۹۰ھ ترے جوړیږی ـ نو دے دلیل دا ثابتیږی چه سید حسین د سنه ۱۰۹۰ھ د خوا و شا د زمانے سړے دے ـ

د علم اعضاء الانسان په مسئله دا هم ده ـ چه عام طور سره د بعض خاندانو عمرونه پښت په پښت پلار په نیکه پورې زیات او کم وی ـ د پیر سید علی ترمذی" په متعلق روایت دے چه د هغه د عمر د سلو کالو نه زیات وو ـ د سید حسین د اولادو نسل چه د چا سره موجود ده ـ یعنی سید عبدالخالق د وخت د ده عمر تقریبًا اتلو یا شپیته کاله دے ـ د ده د تره د ځوی سید میر صاحب شاه عمر د سلو کالو نه زیات دے ـ او د دواړو نوسی او کړوسی موجود دی ـ نو دا سے معلومیږی چه د پیر بابا" ځوی یعنی میاں مصطفیٰ به خپل نوسے سید حسین لیدلے وی ـ او به دے حساب د حسین زمانه زیاته لیرے نه ده ـ او ولسی نیم ته رسیږی ـ او دا اوله شپږ ... د سنه ۱۰۵۰ھ خوا و شا پیدا شوے وی ـ او دا هم کیدے شی چه ... د سنه ۱۱۰۰ھ نه ... رو ستو پورے پوره ژوندے وو ـ بهرحال د ده په باب کښے د نورو معلوماتو لټون ضروری دے ـ

ښاغلی عبدالحئی حبیبی په تاریخچه د پښتو کښې چه د خوشحال خان خټک د سبک په پیروکارانو کښې کوم شاعران یاد کړی دی ـ د هغه په ضمن کښې بیان " چه

حسین هم پوداسے شاعر دے چہ اشعار ئے ورک دی او پہ غیرد خاورشناسانو محققینو د نورچا پہ لاس کینے نشتہ"

حسین لکہ چہ وړاندے مواو لیکل د سنہ ۱۱۱۱ھ د زمانے سړے دے - او خان خوشحال خان پہ سنہ ۱۱۰۰ھ کینے وفات شوے دے - هرکله چه د حسین شعرونه د خوشحال خان په سبک کینے ویلے شوی دی او دا قلمی کتاب ئے مونږ ته په لاس راغلو نو گنړم چه د حبیبی صاحب ارمان تر سره شو۔

(۳) صدیق الله رښتین په خپل کتاب " د پښتو ادب تاریخ په ص۱۲۶ کینے لیکی چه سید حسن د جنګنامهٔ حسنین لیکونکے دے"

نو د دے تصحیح دا سے پکار ده چه د غه جنګنامه حسنین د سید حسن تالیف نه دے بلکه د سید حسین تالیف دے - چه قلمی نسخه ئے دا وخت زما د وړاندے پرته ده - نور تفصیل به ئے روستو راشی -

(۴) د دے نه علاوه د پښتو ادبیاتو تاریخ په ص۱۶۲ کینے لیکی ،

"حسین - د ده په پښتو کینے یو کتاب لری چه د " خلاصة الاسلام " او نور د کتابونو څخه ترجمه ده - د دے کتاب موضوعات دینی دی - د لیکلو طرز ئے د اخون درویزه د مخزن الاسلام په شان دے - یعنی په نیم منظوم نثر لیکلے شوی دے د دے کتاب یوه قلمی نسخه په پښتو ټولنه کینے شته - چه د حسین لیکوالی دورځنے معلومیږی - د حسین د ژوندانه پوره زمانه نه ده معلومه مګر د سبک او طرز نه ښکاره ئے چه د اخون درویزه د اولاد معاصر یعنے د سنہ ۱۱۰۰ھ د وختو لیکوال ګڼړلے شو"

او د رښتین دا قیاس صحیح دے - ځکه چه د اخون درویزه ځوی میاں کریم داد په سنہ ۱۰۸۳ھ کینے په حق رسیدلے دے - د میاں کریم داد ځوے

Marfat.com

میاں نور محمد[1] او د سید حسین یوه زمانه ده - او په دغه زمانه کښې د اکثرو لیکوالو لیکونه د اخون درویزه د لیکنې د طرز متأثره وُو - بیا د حسین طرز تحریر زیات متأثره شوی دے چه د سید علی ترمذی "د غه نامور مُرید اخون درویزه د پیر سید علی د اولاد د اُستاذ حیثیت لری -

(۴) د پېښور پښتو ادبی ټولنی د دیوان حسین په نوم یو کتاب چاپ کړے دے د غه کتاب هم د دے سید حسین دے - ځکه چه د دے ادبی ټولنی یو رکن نصر الله خان نصر د دیوان حسین قلمی نسخه د اماز ګړهۍ د ولی محمد خان نه ... وه - هغه ئے چاپ کړے ده - او زموږ د ... واقعه ... ده چه حسین د سوات د کوکړۍ نه د اماز ګړهۍ مشرانو په جرګه ... اماز ګړهۍ ته راوستلے وو - او بیا ئے ... په ګړهۍ دولت زائی کښې ... ځکه د اماز ګړهۍ د خانانو په کورونو کښې د حسین قلمی نسخه موجوده ده ... خو دا نا آشنا خبره نه ده - البته د حسین صاحب په دغه دیوان کښې دا یوه خبره د غور او فکر او نهایت تحقیق محتاجه ده - چه حسین صاحب وائی زه پکهلی کښې اوسیدم - بیا د دې ځای نه سوات ته راغلم - لیکن ورسره سمه ته د ... ذکر نه لری - ځکه په دې پکار دے چه په چاپ شوے نسخه کښې چرته تحریف شوے ... شوے چرته د ... په ځائے پکهلی او د ... په ځائے سوات خو نه دے لیکل شوے ځکه ...

ده چه دغه چاپ شوے دیوان هم د دے حسین دے - لیکن ... حسین آخر په کومه زمانه کښې اوسیده - او په کوم کلی کښې اوسیده - ... پوره خو صرف په سوات کوکړۍ او په سمه کښې ئے آستوګنه یقینی ده ...

---

[1] د میاں نور محمد زیارت د سیدو شریف نه جنوب مغرب ته په سلام پور کښې دے - او د حضرت سید آدم بنوری مرید وو -

Marfat.com

باب کیږي که نوې معلومات په لاس را غلل، نو مناسب ترمیم او اضافه به اوکړلے شي.

د سیّد حسین کرمه قلمي نسخه چه دا وخت زما مخے ته پرته ده - دا جنګنامهٔ حسنین نومے کتاب دے - په دے کیبنې چه هرڅومره نظمونه دي هغه ټول دوه قسمه دي.

(۱) مرثیے د قصیدو په شکل کیږي - لیکن د ټولو قصیدو مضمون مسلسل دے.

(۲) مرثیے د قطعاتو په شکل.

په مجموعي حیثیت سره ټول کتاب په یوولس قصیدو او ۵۵ قطعاتو باندے مشتمل دے - او ټول شعرونه په شماره باندے شپږ سوه اویا (۶۷۰) دي. د دے کتاب په هغه صفحاتو چه چرته قطعات لیکلي شوي دي یو بل نظم دے (۳۸) اته دیرش شعرونه دي. مقطع نه لري - دا سے معلومیږي چه د دے قلمي نسخے د کاتب شعرونه دي - د دے کتاب آخري پاڼے نشته - په دے وجه د کتاب د قلمي کوډنکي او تاریخ او سنهٔ کتابت صحیح پته نشته - کتاب په معمولي کشمیري کاغذ او معمولي نسخ خط کیږي د پښتو ژبے په قدیمي رسم الخط کیږي لیکلے شوي دے.

دلته د دے نظمونو یوه مختصره شان خاکه درج کولے شي، د هر یو نظم د مطلع او مقطع یو یو شعر د نمونے په طور را وړلے شي.

حسین په خپلو شعرونو کیږي سیّد، سیّد حسین او حسین درے واړه تخلصونه راوړي.

اولنۍ قصیده کیږي ۲۴ شعره دي - مطلع ئے دا ده.

تره رښیا اول په دوست پاندې کرم وه
په ټوله کل جهان په هر ځای مقدم وه
هم سر خط شو د جمله پیغمبرانو
بهترین هم د عرب و د عجم وه

مقطع :-

چه اولاد د پاک احمد شوے شینا
په تاکوینی نه همه خلقه کرم وه

(۲) دویم نظم کے ۵ شعرونه دی۔ مطلع ئے دا دہ :-

په کتاب کښې یے لیدلے روایت دے
صحیح شوے په حدیث هم په آیت دے

مقطع :-

په ارشاد الطالبین کښې مے لیدلے   سید حسین ترسے په پښتو به ترجمه...

(۳) دریم قصیده کے ۱۳ شعرونه دی :

مطلع :-

حضرت ډیر په زړه خوشحال شو   جبرائیل د ... د و ...

مقطع :

د حضرت نمونه لا زیات شو حسین!   په اندوه ... شو ... ...

(۴) څلورمه قصیده ۲۷ اوه شپیته شعرونه دی۔

مطلع :-

جبرائیل چه په حضرت وکړه خبر   نازل شو په سر ... په ...

مقطع ئے دا :-

Marfat.com

زهٔ حسینؓ ئے په یزید پورے حیران شم
چه څوک څوک ئے مسلمان کړهٔ څوک کافر

(۵) پنځمه قصیده ۵۹ شعرونه لري :-

مطلع ئې داده :-

څوک به وران کا ښکلي توري دَ اَزل
نه به وکښي نوي توري په کښل

او مقطع ئې داده :-

دَ فارسي ویل به واړه فراموش کا — که حسینؓ په شان پښتو وښکي غزل

(۶) شپږمه قصیده ئې ۲۹ شعرونه لري مطلع ئې داده :-

له باغه چه سلیمان واخست خواب — دمقصود په لور روان شهٔ په شتاب

او مقطع ئې داده :-

معاویه چه ډیر ارمان کاوهٔ سیّدهٔ — ورپه یاد وو د حضرتؐ د خولے ځواب

(۷) اُوم نظم ۹۲ شعرونه لري ـ مطلع ئې داده :-

معاویه چه په ارمان ارمان زړهٔ — وَرپه یاد وُو د حضرتؐ د خولے ویل

او مقطع ئې داده :-

که حرّو داو دبوږي ځُویه ژوندے وے — ما سیّد به ئے خدمت کړے تل تر تل

(۸) اتمه قصیده ۱۷۹ شعرونه ده مطلع ئې داده :-

علیؑ اکبرؑ قاسمؑ چه دواړه ولویدهٔ — اهل بیت واړه ولاړ وو نولیدهٔ

او مقطع ئې داده :-

سیّد حسن چه دا غزل مسوده کړه
د زړهٔ خون ئے په بیاض کښے څخیده

Marfat.com

۹) په دے پسے قطعات دی۔ چه په ورکوټي بحر کښے ئے په نظم کړی دی۔ او ټولے په شماره (۵۵) دی۔ اولنئ قطعه ئے داده:-

یو آواز ؤشهٔ په ښهر   اول ؤوے دهٔ په جهر
په خُشکئ کښے هم په بحر   په ښادئ شهٔ واړه دهر

او آخری قطعه ئے داده:-

په اِرشاد کښے لیدلی   سید حسین په پښتو کښلی
د زړهٔ خون ئے پرِ ؤ ښکلی   په ښړوئے دی پیسلی

۱۰) لسمه قصیده ۳۴ شعرونه دی۔ مطلع ئے داسے ده:-

فلک کاندی په ؤکړی مسخرے   دهره اوے ذکر کونِ کړے پیرے

او مقطع ئے داده:-

خودے خان له ټولے ده سیّده   هم هغه به په کړدن درسره وی

۱۱) یوولسمه قصیده نامکمله ده۔ دَ دے کتاب دوستینئ پاڼړے ضائع شوی دی صرف ۳۰ (دیرش) شعرونه ئے باقی پاتے دی۔ دمطلع شعر ئے داسے دے:-

دیزید په خُونه را غلو دغم زِبیر   لوئے ؤمړهٔ هلک واړه شو اسیر

او ددے ئیمکړی روستینئ شعر داسے دے:-

د مروان خُوئ حکم فتنه انگیز وو
د یزید له زړهٔ ئے ؤکښل دَ غم تیر

دلته د سیّد حسین یو دوه قصیدے په طور د نمونے درج کول مناسب انګرو:-

نرهرچا اول په دوست باندے کرم وو   چه تر کل جهان په هرچا مقدم وو
هم سرخط شهٔ د جمله پیغمبرانو   بهترین هم دعرب و د عجم وو
خوارلس افلاک ئے پیدا ددهٔ په فخر کړه   خاص سردار د انبیاو مسته کم وو

Marfat.com

هيڅ ځای لره يې وباله په خپله — چه ليدلی نه ملک وی نه آدم دی
چه نبي يې په دوستئ دی قبول کړی — هلته نه کرسی نه د لوح وقلم دی
نه د دا نزي کی نه آسمان وو پيدا شوی — نه ارواح وو نه دوزخ دی نه ارم دی
نه ملک وو پر آسمان په زمکه باندی — نه د نور څه جمادات په زمکه يم دی
خو هم يو د حضرت نور وو چه ليده شه — نه سپوږمی شته نه د انور هيڅ حشم دی
هغه نور وو د جوهرو چه ليده شه — بی آواز وو نه په غوږ وکښی بره هم دی
له آواز معنی يې داوه لَا اِلٰهَ اِلَّا الله — محمد رسول الله ورسره ضم دی
چه له نوره آواز وشو په دا رنګه — خدای تعالی کرم ورباندی وکړ مکرم دی
دوا په کونه يې خپل دوست وته پيشکش کړه — هم ذکر يې يې ذاتی اسم اعظم دی
دلې نبيان وو خدای تعالی دلبار لره تللی — د حضرت معراج له کومه سره سم دی
هم څلور يې بند ياران وو خيال کړلی — چه هر يو خپل يقين باندی محکم دی
ابوبکر صديق رض بهتر تر د ديو دا هر — چه په دا هر و کښی څو کښه د دين علم دی
په صديق پسی عمر رض تر دا هر بزرګ دی — چه په عدل کښی د خوب زړونو ملهم دی
پسی پر هر کی يې د عثمان رض ذی النورين وه — چه په شرم په حيا کښی مستحکم دی
بی رياء يې سخاوت کاوه په خوارو — د پر دولت ورته په مثل کښی درهم دی
څلورم يې شير علی رض د خدای زمری دی — پر کافرو يې هميشه درهم وبرهم دی
د جنګ کړي ثانی يې نه وه په ميدان کښی — په مرتبه تر تلانه وو څرخو کم دی
چه دا هيڅ په رنيه رافضی دی — رافضی په دا هر و کو تر کښی ملزم دی
څلور هغی دی امامان څلور مذهبه — هر امام په خپل مذهب کښی مسلّم دی
مذهبونه دا ره هغی دی کو يې هغو يې — بهترين په کښی زمونږ امام اعظم دی
په اولاد يې د احمد شول سيدان — په تا هغو يې کښی له همه خلقو کرم دی

Marfat.com

(۲) -

پہ کتاب کښې ے لیدلے روایت دو — صحیح شوے پہ حدیث هم پہ آیت دو

حضرت حسینؓ چہ تولد وکړو لہ موره — پرے حاضر د ملائکو جماعت دو

د حضرتؓ زړګے پرینه شو بے حسابه — د آسمان عالمو بیل کړے نوبت دو

د جبین شعلے ئے لاړے تر آسمانه — دوست خوشحاله دلې لې پہ ولادت دو

پاک نبیؐ پہ خپلہ راغے ګوری د ننه — پہ حضرت حسینؓ ئے کړے اقامت دو

چہ اذان ئے د حسینؓ پہ غوږ وو وے — جبرائیل پیسے راغلے پہ حکمت دو

یو فرښته د جبرائیل سره راغلے — و محمدؐ ته ئے خواست کړے پہ منت دو

هغه فرښته وہ پہ لا سو نو پہ پښو شلہ — د حضرت ورته کا نه یت پہ فکرت دو

جبرائیل وے قدر مکړه اے سرور ه — ځ نخوا ترے واقع شوے معصیت دو

پہ سبب د ګناه ئے زنګون ؤچ شه — کل آزارے لحمی پہ خپیں ندامت دو

پروما به د حسینؓ شی درسته روغه — د د وہے نه د ... جانت دو

حضرت حسینؓ پرے خپے لیتے وګڼو ... — تمامی صورت ئے روغ ... عمت دو

فرښته ګوره د زړه لوری نځوره — د غیدن ځیا د دۀ پہ اشارت دو

فرښته چہ درسته روغه دۀ لیدے — ... فرښته د حسینؓ ... دو

پہ ارشاد طالبین ... لیکی

سید حسین ... صفت

(۳)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الف نامہ

(۱) الف نوم دے د اللہ — یاد وه ئے پہ هر ساه

Marfat.com

د زړه رزق کړه اِلاَّ الله — همیشه اوسه په تړاه
چه ضائع نکړې دفتر

(ب) بَ باریکه د دین لار ده — غیره لار رخنې خار ده
پیوسته په نرۍ تار ده — دغه لار د فهمدار ده
چه قدم کړه برابر

(ت) تَ توبه کړه له اخلاصه — ویره بویه له خناسه
مخ وماته څار یاسه — جلب مه پریږده له لاسه
د حضرت نبیؐ سرور

(ث) ثَ ثنا د حق مدام کړه — ثره بنده په بل کلام کړه
خو صفت د الف لام کړه — هواره پرنګو نام کړه
شه له خدایه درویزګر

(ج) جَ جنت غواړه له خدایه — بل څه خواست مه کوه ځایه
روانیږه له دے سرایه — بدرګه در سره بیایه
وړاندے لار لري خطر

(ح) حَ حلیم اوسه اے یاره — خالي مځه له بازاره
هوړهنځ نشته هوشیاره — توشه وړه دی له دے سرایه
که دِ مِس یوړه که زر

(خ) خَ خدمت د کامل پیر کړه — غیرت[1] لرے له ضمیر کړه
دغه جهان نه بیر کړه — همیشه د صورت ویر کړه
زاري کړه سحر سحر

---

[1] غیرت - غیر دوره - خاوره - په معنے د زړه د خیرې - (ناشر)

(ډ) ډَ دایِم وَته حضورشه لہ جمله بَدیو دوړشه
پر بَلا کښې ئے صبورشه شکرو کاندہ شکور شه
په دوستئ د پیغمبر

(ذ) ذَ ذاکر په هر نفس شه دکامل د درباره خس شه
زور د عشق په جا کښې مست شه صد رحمت په هغه کس شه
چه یاره کاندی جگر

(ر) رَ رحمت دخدائے تعالیٰ په یاد کړه دا نامراد زړګے پرِ ښاد کړه
تل د نفس سره جنګ کړه په بندګی فکر آزاد کړه
شیطان وشړه له دړ

(ز) زَ زاری کړه په سرتوړے دکور خون هر کوم توړے
بیا هله به ئے و کچوړے چه تختے شی د ننه پوړے
نه به لار موسے نه دړ

(س) سَ سیراب دَدین په کار شه د توښے په کاروبار شه
له فانی دُنیا وبیزار شه زړ د تلو وَته تیار شه
په مخ لوئے لریه سفر

(ش) شَ په شرع مستقیم شه لار وګوره فهیم شه
شکر و کاندہ شکور شه له شیطان سره غنیم شه
کمیږی ده لوئے هنر

(ص) صَ صابر بَر بلا شه په زړهٔ داغ لکه لاله شه
هم نشین پر مصلےٰ شه دنیا پریږده تا لا شه
هسکے وز خوک خکر

Marfat.com

(ض) ضَ ضائع مکړه خپل فکر   همیشه اوسه په ذکر
پــه نعمت د کا ږه شکر   روږ کار عکوه په مکر
چا ته مه چا ته اَستر

(ط) طَ طاهر ظاهر باطن شه   تل په زیرمه د وطن شه
داسیا بو پرېستن شه   روانیږه په رفتن شه
خلقه لاړه اَکثر

(ظ) ظَ ظاهر خو شریعت دے   چه بے شرع حق غلط دے
په ویُل کښې اِشارت دے   د نبیؐ دَ دین صفت دے
همکی دَرِد کهو هر

(ع) عَ عالم پر بنه عمل شه   له بے دَرده خلق بیل شه
له عارفه سره مل شه   لکه پتنګ په لنبو جل شه
و بیره واچوه د سَر

(غ) غَ غنی په قناعت شه   له جمله عالمَ قط شه
طمع پریکړه فراغت شه   ظاهر سَم په شریعت شه
چه رونیان شې لکه نمر

(ق) قَ فانی دُنیا و شمیره   د قارون له مرګه تیره
شــه اد نکړله هم ویره   عاشقانو کړله هیره
غافل واخسته پَسَرُمه

شه پَسَرُمه په قلمی نسخه کښې په حرف پ اوښن د واړه باندے زوَر یکلے شوے دے د محمد زی قبیلے د زړے لهجې مخښه ده - محمد زی لکه د نورو پښتنو قبیلو د پَسَرُ اول حرف پ ساکنه (پْسَرُ) نه وائي - دغه شان واخله مثال په مو نږ په دا د غیره - (راشد)

Marfat.com

(ق) ق قبول کړه کل حکمونه ـــ رسولان هم کتابونه
نه بنیخې په آسمانونه ـــ داوړه دار ګلدې پند ونه
کړه په غوږ ونه ـــ کړ

(ک) ک کرم دحق مدام دے ـــ همیشه په خاص وعام دے
چراغلے په اسلام دے ـــ په دوه کونه کښې انعام دے
مخالف کړاو هسـ

(ل) ل تیرلوړ د الا الله ـــ غوټوه پر دنړه کاه
په صباح او په بیګاه ـــ یاد وه ته په هر ساه
هم ئے زیرلوله هم زور

(م) م میں دښا په خال شه ـــ پیپه ورزه دیس تکال شه
راشه تیر تر سر و مال شه ـــ وجنګ کړی وته سنبال شه
خناس د پیرلری لینکر

(ن) ن نفس سره جنګ کړه ـــ هوا په پر ناموننګ کړه
د اغو ستے جاشے رنګ کړه ـــ په دربار کښې ئے آشنا کړه
کښد وا خلی ستا خبر

(و) و ویریږه له قهاره ـــ امید وار شه له غفاره
تل آمان غواړه له ناره ـــ هرچه
هم ه ق دے ستا په ستر

(ه) ه هیبت د قیامت پریږدے ـــ په عاشق ول ستړه دے
هر چه ستا په خوږ سیږدے
همیشه خبری ..و نه بنر

Marfat.com

(لا) لام الف سره تړلی   دوحدت په معنی ختلی
سالکان پرې پوهیدلی   طالبانو دی موندلی
د توحید د باغ ثمر

(ی) يُ يكانه محبوب كوره   هواره كړه دُنيا نوره
كړے د وینے سر توره   نور به څُ "سیّد" روره
په بیابان په بحروبر

دین روښان د پاک رسولؐ دے   مخالف ناقبول دے
د "سیّد" په سر قبول دے   شریعت د صراط پول دے
د هرچا دے پر گذر

بسم الله الرحمن الرحيم
اللهمّ صلّ علےٰ محمّد وعلیٰ آل

اے د خدائے په مینه راغزه   كرامت لرے دراز ه
در دانے سرفرازه   هلته مادرب نه غواړه
خدائے لوئے كړے سربلندهٔ   د حضرت نبیؐ فرزنده
پر تمام جهان سرکنده   هلته مادرب نه غواړه
خپل خاوند نه د نظر دے   چه نیکهٔ د پیغمبرؐ دے
په نبیانو کښې بهتر دے   هلته مادرب نه غواړه
اے د خدائے تعالیٰ په مینه مسته   زهٔ به كورم ستاو دست ته
هرچه كے ستاله دسته   هلته مادرب نه غواړه

Marfat.com

دژ نکدن ړاسره غم دے · په لحد کښې لوئ تورتم دے
هلته ما د رب نه غواړه

مخ راواړوه دستګیره · د بغداد د سرو میره
خلاصوه مے له زنځیره · هلته ما د رب نه غواړه
زما کلک په تا باور دے · د قیامت پېښې مے عذر دے
د دوزخ مے هډر دے · هلته ما د رب نه غواړه

چه مے فرخ شوه په خاطر د هجر غشه · نه مے ورځنی آرام شی نه د شپه
د آشنا له غمه ژوبل ژوبل ناست یم · نور مے مه کوه عنا زړه لتهوته
پس له مرګه به و یارته مختورے شم · که مے دُود د زړه او نخوت له کفنه
عشق د صبر له کومکه نه کا تراهه · په دیکه به ځان خلاص نکړے له تزنه
ما داورقیلے په پښو کړے پرروان شوم · که څوک وائی ده د مینے لاس اغزنه
لا مے میل د زړه و وصل ته زیاتیږی · چه ناصح را ته کوی د عشق غشنه
نه چه ځان ساتے د غم د تاخت و باخته · عاشقی دا هسے څړده کوینه
نور مے توان د وجود نشته په هجران کښے · اوس ے او ساتے له دے بلا څخه
چه د کسی په آشنا لیے سپین نه شو · ما خله نوم د عاشقئے · · · پښنه
لیونے په محبت نه ننکه تیریږم · وایه نه ذوم سنا له دره په زور نه
بے وصلته د ژوندون را باندِ ګران دے · ستا ملا لو ستر کو دیکه کړم له وطنه
چه ے ګرد د بیلتانه په تندی پروت دے
تل ے وی لکه حسین څهره رمینه

Marfat.com

مُعِزُّالدِّین

معزالدّین په قام خټک دے۔ په سن ۱۱۶۰ھ کښې یو کتاب ئې د پښتو مثنوي په ورکوټي بحر کښې لیکلے دے۔ د علم عقائد، توحید، فقه۔ تصوّف مسائل ئې پکښې را جمع کړي دي۔ د دغه کتاب خوبي داده چه هرے مسئلے سره سره د هغه کتاب حواله هم ورکوي چه د کوم نه ئې دغه مسئله اخستې وي۔ د دے کتاب پوره نوم رونق الاسلام دے چه اول ځل په سن ۱۲۹۶ھ کښې په دهلي کښې اوبیا په دویم ځل په سن ۱۳۳۰ھ کښې په نولکشور پریس لاهور کښې د قاضي غلام محي الدین حزین په کتابت سره چاپ شو۔ لیکن دغه مطبوعه نسخې ئې هم اوس نایابه دي۔ د دے نه زیات د معزالدین نور حال نه معلوميږي

معزّالدّین نه یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے۔ د دے کتاب "دلیل العلیل" نوم دے۔ چه په سن ۱۱۷۰ھ کښې ئې تالیف کړے دے۔ د کتاب ټول ۴۲۱ مخونه دے چه په سن ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے۔ او د خټکو د علاقے د موضع تنګکاړه د میاں بارګل ولد خرّم شاه فقیر خیل په ذریعه پښتو اکاډمي پېښور ته رارسیدلے دے۔ د اول سر شروع ئې داسے ده۔

حمد خدائے تعالیٰ له ره لائق دے	چه د کل مخلوق خالق دے
هر چه څه دي بالا پست	د ده کړه کل له نیسته هست

Marfat.com

چه لیدل زمکه آسمان شی　　یا چه څه د دوی ترمیان شی
خود بخود نه دی اظهاره　　نه دی بے له کردګاره

لوګے نه وی بے له اوره
نه مصنوع بے صانع وره

پس له حمده د معبود　　شه په پاک رسولؐ درود
چه بزرګ نوم دے دده کښلے　　محمدؐ مونږ ته را غلے
دے رسول خیرالورے دے　　مصطفیٰ هم مجتبیٰ دے
دے رسول برګزیده دے　　د عالم انبیاء دیده دے
چه آدم لا پیدا نه وو　　نبوت ښکاره دده وو

لکه دے خیرالبشر دے
په نبیانو کښے سرور دے

غرض داد دے مسکین دے　　چه خټک معزالدین دے
ما وعده کړے له چا وه　　اراده مے د وفا وه
چه یو طب به زه مرقوم کړم　　په پښتو به مے منظوم کړم
بارے وو موانع ډیره　　علائق وو را چاپیره
له وعدے زمانی امهاله　　دی انځیر شوی دواړه
هغه کس دُنیاته شا کړه　　رب جنت ورته ... ورکړه
د بنده چه څوک اسلاف دی　　یاد ده چه څوک اخلاف دی
آمرزش رب د هغی کړه　　برکت همیشه په دوی کړه
سن زر رسل اویا اوه وو　　چه دا کلام په شو نه وو
سلطنت د احمد شاه وو　　دے پښتون صاحب د جا وو

Marfat.com

رب توفیق د عدل ورکړه / په عالم ئې داد کستر کړه
شنه وی عدل یو ساعت / تر شپیته کاله عبادت
چه قیام ئې د رسنه شپه شی / بیا په ورځ ئې روژه شی
چه غرض له سلطنت دے / هم دا خوئ د معدلت دے
که دا خوئ د بادشاه نه وی / بادشاهی عبث ددهٔ وی
بې له عدله شاهی چا نه / په یوه پشیز ده کړا نه
خان د موږ سرفراز خان دے / ابن خان دے ابن خان دے
پښت په پښت والا تبار دے / ملقبه په سردار دے
دے زبده دے د خانانو / افتخار دے د سردارانو
مکارم اخلاق چه څهٔ دی / حاصل نن اکثر ددهٔ دی
په خوبونو د بزرګانو / کوئی ئې یوړ له سرانو
هر مراد د دهٔ روزی شه / په مقصود ئې فیروزی شه
همیشه دِ دے خوشحال وی / له هر غم دِ فارغ بال وی
بد اندیش چه څوک ددهٔ وی / دهغهٔ دِ غمژن زړهٔ وی
دا کتاب چه ئے تمام شهٔ / دلیل العلیل ئې نام شهٔ
مشتمل دے په فصلونه / منقول عنها کتابونه
واړه دادی نام په نام / په پښتو ترجمه تمام
له معجزه منقول دادی / له مغنی وی هویدا دی
افغانی موجزے ساز کړه / په مغنی ئے سرفراز کړه

معز الدین چه کړه یا هو
غفر الله له

Marfat.com

په دے کتاب کښے چه دهٔ دکومو کتابونو څخه اخستنه کړے ده - د هغې یو فهرست په آخر کښے درج کول مناسب گڼم - په دے غرض چه په دغه ډیر بے شماره مأخذونو کښے په مختلفو علمونو کښے د پخوانو پښتنو بزرگانو او عالمانو دا سے کتابونو ځنے حوالے اخستے شوے دی چه اوس د هغې کتابونو هیڅ درک نه لگیږی - د ربقة الاسلام په ابتداء کښے لیکی :-

حمد وخدائے له سزاوار دے ... چه زمونږ پروردگار دے
نو دهٔ آغاز د دهٔ په نام کړم ... په دا کار باندے تمام کړم
هر یو کار چه مؤمن کاندی ... بسم الله بویه پرے باندے

بیا مخکښے لیکی :- فصل دے په بیان د آغاز د کتاب چه مسمّیٰ په ربقة الاسلام دے -

مؤلف د کتاب یاره ... اُمیدوار له کردگاره
چه ختک معزّ الدّین دے ... پر تقصیر بنده کمین دے
رب دِ عفوه له دهٔ وکا ... په غفران دِ ئے زړهٔ ښهٔ کا

په مفتاح صلوٰة کښے بنکلی ... واوره دی هسے را عنلی
چه هر څیز پرے فرض وینه ... فرض ئے علم هم پرے شینه
رواجب وینه واجبه ... رسنت ، سنت مستحبه
مُستحب چه هغه څیز وی ... مستحب ئے علم نیز وی
په قیامت به اول جاته ... حساب کیږی له ایمانه
ورلیسے به د نمانځه وی ... بیا پوښتن به د نور څهٔ وی
چه ئے عقل بلوغ وشی ... اول فرض ایمان دا ورهٔ شی

Marfat.com

خکه ما چه کتاب ساز کړ   په ایمان سره آغاز کړ
نوم د دهٔ چه ے تمام کړ   په خیر، ربقة الاسلام کړ
مزین دے په شل باب   بیا هر باب له دے کتاب
مشتمل دے په فصلونه   کال "غسق"عہ وو دے حرفونه
بے نقط حرف میانه دے   منقوطه وړاندے ورسته دے
هر چه نقل انتخاب شي   حواله به په کتاب شي

د ربقة الاسلام د مأخذونو فهرست

۱:- مفتاح الصلوٰة	۱۳:- عین الزلال	۲۵:- هدایه
۲:- فقه اکبر	۱۴:- شرح امام محبوبیه	۲۶:- عینی شرح کنز
۳:- شرح فقه اکبر	۱۵:- تمهید ابوشکور سالمی	۲۷:- فتاویٰ مجمع خانی
۴:- عمدة الاسلام	۱۶:- مالابد للمسلمین	۲۸:- خزانة الروایات
۵:- اسماعیل الاسلام	۱۷:- صلوٰة مسعودی	۲۹:- نهایه شرح هدایة
۶:- ارشاد الطالبین	۱۸:- تذکرة الابرار	۳۰:- خلاصه کیدانی
۷:- کتاب المهتدی	۱۹:- صواعق محرقه	۳۱:- شرح خلاصه کیدانی
۸:- مخزن الاسلام	۳۰:- جامع الرموز	۳۲:- فقه نور الدین
۹:- مصباح الهدایة	۲۱:- مختصر القدوری	۳۳:- خزانة الفتوی
۱۰:- الهادی لقشیری	۲۲:- منیة المصلی	۳۴:- خلاصة الفرائض
۱۱:- خزانة المؤمنین	۲۳:- شرح منیة	۲۵:- سراجی علم میراث
۱۲:- ذخیرة الملوک	۲۴:- کنز الدقائق	۳۶:- کتاب الترغیب الترهیب

عہ:- (غ ۱۰۰۰ + س ۶۰ + ق ۱۰۰ = ۱۱۶۰ سنة الهجرية)

Marfat.com

۳۷ :- کتاب الجوہری
۳۸ :- بحر الرائق علی ... الرائق
۳۹ :- تحفۃ الصلحاء
۴۰ :- حب المفتیین
۴۱ :- شرح امالی
۴۲ :- تفسیر مدارک
۴۳ :- تفسیر بیضاوی
۴۴ :- قنیہ شرح منیہ
۴۵ :- بوستان ابو اللیث ثمرقندی
۴۶ :- [illegible]
۴۷ :- عین العلم
۴۸ :- فتاوی صوفیہ
۴۹ :- ترغیب الصلوٰۃ
۵۰ :- شرح مشارق الانوار
۵۱ :- جامع ترمذی علم حدیث
۵۲ :- مفتاح الجنان
۵۳ : ابو المکارم شرح [illegible]
۵۴ : معدن شرح [illegible]
۵۵ :- شرح عبدالحق محدث مشکوٰۃ
۵۶ :- جامع صغیر امام محمد
۵۷ :- فتاوی تاتارخانیہ

۵۸ :- فصول عمادی
۵۹ :- نصاب الاحتساب
۶۰ :- حصن حصین علم حدیث
۶۱ :- کتاب التنبیہ ابو اللیث ثمرقندی
۶۲ :- وقایۃ الروایۃ
۶۳ :- مرجبات الرحمۃ
۶۴ :- مدارج النبوۃ
۶۵ :- مشکوٰۃ المصابیح علم حدیث
۶۶ :- التفسیر الدرر
۶۷ :- فتاوی ابراہیم شاہی
۶۸ :- فتاوی مجموع النوازل
۶۹ :- فتاوی قاضیخان
۷۰ :- فتاوی [illegible]
۷۱ :- فتاوی [illegible]
۷۲ :- [illegible]
۷۳ :- فتاوی سراجیہ
۷۴ :- مجموع [illegible]
۷۵ :- [illegible]
۷۶ :- [illegible]
۷۷ :- فتاوی برہنہ
۷۸ :- کتاب ادب المائدۃ

۷۹ :- فتاوی قری خانی
۸۰ :- فتاوی تمرتاشی
۸۱ :- کیمیائے سعادت
۸۲ :- تحفۃ المثانی
۸۳ :- خیر العین
۸۴ :- کافی
۸۵ :- [illegible]
۸۶ :- صحیح بخاری
۸۷ :- [illegible]
۸۸ :- [illegible]
۸۹ :- [illegible]
۹۰ :- [illegible]
۹۱ :- [illegible]
۹۲ :- [illegible]
۹۳ :- [illegible]
۹۴ :- [illegible]
۹۵ :- [illegible]
۹۶ :- [illegible]
۹۷ :- [illegible]
۹۸ :- [illegible]
۹۹ :- [illegible]

Marfat.com

۱۰۰ :- منهاج الشواهد

۱۰۱ :- حلاوة الاسلام [۲۵]

۱۰۲ :- شرح تنویر الابصار

۱۰۳ :- جامع فتح القدیر

۱۰۴ :- کتاب الملتقط

۱۰۵ :- فتاوی ناصریه

۱۰۶ :- کشف المحجوب

۱۰۷ :- اساس المصلی [۲۶]

۱۰۸ :- تنبیه الغافلین

۱۰۹ :- مکتوبات امام ربانی

۱۱۰ :- عوارف المعارف

۱۱۱ :- هدایة الاعمی [۲۷]

۱۱۲ :- مرصاد العباد

۱۱۳ :- مکتوبات امام یحیی منیری

۱۱۴ :- تذکرة البیان [۲۸]

۱۱۵ :- محک العارفین [۲۹]

۱۱۶ :- خلاصة الفقه [۳۰]

۱۱۷ :- خزانة الفقه

۱۱۸ :- شرح ابهری

۱۱۹ :- شرح عین العلم [۳۲]

۱۲۰ :- مختصر الوقایة

۱۲۱ :- شرح جامع ترمذی

په دے کتابونو کښے زیات هغه دی چه زمونږ د مشرانو پښتنو عالمانو تالیفات دی. خصوصیت سره فتاوی اخون موسی یو داسے کتاب دے چه د رښقة الاسلام نه غیر هیڅ کتاب کښے ترا وسه پورے د دے ذکر موږ نه دے لیدلے. په کومو کتابونو چه پوره خط را ښکلے شوے دے دغه د پښتنو تالیفات دی.

محمد فهیم

د کوجړو کړهئ د ابوبکر میاں صاحب متوفی سنه ۱۳۰۹ھ په قلمي نسخه کښې یوه
ډرنامه ده - کاغذ ئے دبیز بادامي رنګے کشمیرے دے - د یښتو ژبے دوه کوتي بحر
مثنوي کښې ده - د اول سر پاڼړے نه لري - او په آخر کښې د قلمي کیدلو او کتابت
سنه هم نه لري - البته د کتاب په آخر کښې د دے کتاب مؤلف خپل نوم محمد فهیم
ان کړے دے - او د کتاب د تالیف سنه ۱۱۲۵ھ ئے یوولس سوه پنځه څلویښت ښودلے
ده - دا محمد فهیم د حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب علیه الرحمة نمسے دے او شجره
نسب ئے دا سے ده :- محمد فهیم ابن د لدار الدین (دلدار ګل) ابن آزاد ګل (ضیاء
الدین شهید ابن شیخ رحمکار علیه الرحمة (تذکرهٔ شیخ رحمکار صفحه ۱۶۶) په دے
حساب د دولسمے صدئ د منځني حصے شاعر دے - د دے کتاب په اولني حصه کښې
داخون درویزه صاحب د ارشاد الطالبین نه حواله ورکړے شوے ده - د دے نه
معلومیږي چه داخون درویزه صاحب د مکتبهٔ فکر سره تعلق لري - او د
ئے نورو شعرونو نه ئے معلومیږي چه د نقشبندیه طریقے د روحاني سلسلے سره
تعلق لري - د یو څو ځایونو د شعرونو نمونه ئے داده :-

هر اشیا چه شو پیدا دي — په صفت د حق ګویا دي
که هر څو لطیف عجب دے — دا کلام د لله عجب دے
په ارشاد کښې د ارنګ دائي — چه هر حرف د نزان سناني

Marfat.com

دا کلام د الله فایق دے   پرے کلام د حق ناطق دے

د نقشبندیه طریقے د تعلیماتو مطابق د ذکر خفی په بیان کښے والی:-

لا اله ذکر آره ښکاره   د نفی سره یې بیا پاره کړه
د شیطان سر ته پرے ډوب کړه   د یقین خنجر یې سر کړه
نفس شیطان سره همدم دی   تل خوشتا په عمر بسم دی
د دوی د واړو سر ته پریکړه   و خپل رب ته مخ مجرے کړه
همیشه شغول جمیل   ذکر دایه د جمیل
د کامله تلقین واخله   له ناقصه مه آخله
د کامل تلقین صیقل دے   همیشه د زړه تل دے
رب به ما د عشق له غمه   خالی مه لرے یو دمه
محبت زما رهبر کړه   ورته لرے د شناخت یې کړه
ستا د مینے په گرداب کښے   زړه ے غرق کړے په گرداب کښے

د پاک نبی صلی الله علیه وسلم د شمائل مبارک د بیان نه روستو په
دعا کښے والی:-

په دیدار ے مشرف کړه   کل گناه ے برطرف کړه
په صراط ے مرور پلار   رب به مه ے کړے حصار
ما ستیر هم مومنان کړه   د دوی عیبه کل عصیان کړه
هم ے مور پلار آزاد کړه   په دیدار ے خاطر ښاد کړه
که ے رور که خواهر دی   یا هغه چه یے پسر دی
استاذان که عزیزان دی   نیکوکار که فاسقان دی
فضل همه واړه الله   ته ے خلاص کړه له جهنمه

Marfat.com

همه وُبخښې اے ربه　　ته ئې خلاص کړې له غضبه
الٰهی بخښش معمور کړه　　د حضرت اُمت مغفور کړه
دی هر کوره ګناهګار دی　　ستا کرم ته امیدوار دی
په حرمت د پاک نبیؐ　　وُ ئې ژغوره له بلای

محمدؐ فهیم زاری کړم
په درګاه د باری کړم

په حرمت د محمدؐ کړه　　عفوه واړه هر عابد کړه
د زړګی تخته ئې رنګ　　په حنا د عشق لره رنګ
د نور نامے ډیر برکت دے　　په کتاب کښې ئې صفت دے

بیا د نور نامے په آخر کښې وائی:-

الٰهی ساکره د سیدار　　ستا کرم دے ډیر دے بے شمار
سلامت مے کړه ایمان　　ته ئې څښتن ئې مهربان
مصنف د نور نامے کړه　　بدی لرې له ذاته کړه
ربه تا ته سحر و شام　　زه زاری کوم مدام
چه بخښش واړه اُمت کړه　　ته ئې عفوه معصیت کړه

محمدؐ فهیم د تا ته بیره
زاری کړه شرحه د ثنا

او د مناجات په آخر کښې لیکی:-

ما رویده ارکړه کردګاره　　د حدیث مقدس د پیاره
هر مے درد د عشق نصیب کړه　　د ښکلی حبیب کړه
د عشق اور مے په زړه بل کړه　　د ښځه تبدیل کړه

Marfat.com

شګوفه د زړهٔ ے واکړه　　ته ئے وا د عشق په ما کړه
که رکوع کړم کهٔ قیام　　کهٔ جنبش کړم کهٔ آرام
کهٔ اُوده یم کهٔ بیدار　　خاموشی کړم کهٔ ګفتار
کهٔ په بحر کهٔ په بر یم　　په وطن کهٔ په سفر یم
یل که مړ یم که ژوندے　　دے زما کړے غړو ندے
چه مے وا کاږی و تا ته　　له همه واړه جها ته
توبه نامه چه مے لیښتوکړه　　پښتو ته مے لیښتو کړه
کهٔ خطا پکښے له ما وی　　عفوه واړه دے له تا وی
چه خاتمه د توبه نامے وه　　او نه ورځ د عاشورے وه
سن د هجر پوره اتم وو　　په خلور حرفه ضم وو
غین او قاف ته په شماره کړه　　میم او طے هم ورسره کړه

(غ ۱۰۰۰ ق ۱۰۰ م ۴۰ ط ۹ - جمع ۱۱۴۹ھ)

دا خلور حرفه شمار په شی　　دا هجرت په تر ښکاره شی
شکر شکر تمم کتاب　　واللّٰه اعلم بالصواب

مغفرت کړے اللّٰه
په کاتب پیر خو انند

د محمد فهیم په دے کتاب کښے د اسلامی علمونو د علم عقائد د دره مشهور درسی کتابونو حاشیة الخیالی علے شرح العقائد او شرح مواقف حواله هم راغلے ده. ددے نه معلومیږی چه دے د معقول او منقول دواړو علمونو عالم تیر شوے دے. هغه شعرونه ئے دادی:-

بل روایت دا ترک وایه شی　　له کتاب آرو یده شی

Marfat.com

په خيالي کښې ئې اوګوره | نقل دا ئې ټک دے اے روره
تيرسو ديار ليس مرسل دى | په هغې کښې افضل دى
په شرح مواقف کښې ئې ليدلي | په پښتو ئې دى ترې ښکلي

دده نه زيات معلومات تر دے وخته د څه فهم په عقل په لاس نه دى راغلى - دومره معلومه شوه چه دده لسيم پيړئ د اولے حصے يو فاضل عالم اديب او پښتون شاعر وو۔

Marfat.com

اِبْراهیمْ

ابراهیم د سوات د مشهور بزرګ پیر "پیرنده" صاحب علیه الرحمة اولاد کښې یو پیر لوئے عالم روحانی بزرګ او د پښتو ژبې د ښکوالی طرز اسلوب په لیکلو کوږه موږ دے ځیږ شاعر او ادیب تیر شوے دے. چه داخون درو د مخصوص سبک په پیرو کارانو کښې شمیر کیږی دے.

د پیر پیرنده صاحب زیارت مبارک د پیرسوات په علاقه کښې د خزانه علی ګرامے ترمنځه د کبل تحصیل په علاقه کښې دے. پیرنده ورته په د اعتبار وائی چه دے د روحانی طاقت په زور د ملک عرب د شام علاقه نه په هوا راالوتلے وو. او دلته سوات ته راغلے وو.

صفی الله ختکټ خپل کتاب نظم آلدرر کښې لیکی. چه حضرت پیر پیرنده صاحب د کاملو اولیاء الله د ټولګی نه دے. په تحفه کتاب کښې چه د ده د نمسی حاجی ابراهیم بابا علیه الرحمة تصنیف دے، لیکلی دی. چه " وله کرامات کثیرة فاحدها انه طار مع ابنه من الشام الی الهند و منه الی وطن یوسفزئ و توطن فیه انتهیٰ" ترجمه او د پیر پیرنده کرامات ډیر دی. پس یو له هغې دا دے چه په هوا راالوتلو سره د خپل ځوئ د شام نه هندوستان ته. او د هغه ځائے نه وطن د یوسفزو ته. او دلته استوګن شو."

Marfat.com

دے حاجی ابراهیم یو پښتو کتاب چه "د زقوم بادشاه قصه" ده - ماته
په لاس را غلے ده - کاغذ ئے دبیز خمالے او د سوات جوړ دے - خط
ئے کچه، املا غلطه او بے ربطه دے - لیکن د هر څه نه زیات عجیبه د
دے کتاب ماته په لاس راتلل دی - د سوات په تمبر نومے کلی کښې قاضی
سید رحمة الله صاحب مرحوم یو ډیر لوی عالم فاضل او د پښتو
ژبے ښکلے شاعر تیر شوے دے - د هغهٔ یو مناجات په طالب علمئ کښې
زما د نظرنه تیر شوے وو - چه د هغې یوه مصرعه ده " قبول مے سوال کړے
په حرمت د پاک سوعربی " زهٔ چه په دسمبر ۱۹۵۹ء کښې سوات ته لاړم
نو د هغه ځوی سید محب الله ته مے عرض او کړو چه که د مرحوم قاضی
صاحب څه نور کلام را ته او ښودلے شی - هغوئ را ته او وے چه د هغوئ د
قلمی کتابونو یوه لویه ذخیره ده - لیکن په دے وجه چه ډیره خرابه شوے ده
او بے ادبی ئے کیدله نو یو دوه بوجئ مونږ نه ډکے کړے - او د تخامخ غر
په یو غار کښې د یو کمر نه مولا ندے کړے - دیوال مو ورلیسے او د هغه - چه
بے ادبی ئے نه کیږی -

ما په تمبر کښې شپه کړه په بله ورځ مے ملګرے د ځان سره کړے او د
هغه غار څخه مے نه مو قلمی کتابونه را اوښکل - ډیره نایابه ذخیره [illegible]
قلمی کتابونه وو - نم - لوند والی - دوپ او خوپ نږه نه یوګلب [illegible]
په هغې کښې د حاجی ابراهیم بابا دا یو څو پا [illegible] - د بابر جان د دیوان یو څه
پانړے - او څه نور د عربی او فارسی متفرق معلومات په لاس را غلل - په دغه
موقعه یو خو ادرئی سخته یخنی - تیزه یخ هواده - دیا سمه باران هم شروع
شو - بل د غار او خار خوړئ د تعفن او زهریله هوا په ده چه دغه کتابونه

Marfat.com

راخستلو سره سم په لا سونو مے فوراً خارښت اولګیدو پونړاکے شوے - پ
دغه وجه تولهٔ قلمی وغیره چه دغلته دفن شوے وه - اوس نه کتلے شوه - مجبوري
دغه څه چه په لاس راغلل غنیمت ے اوشمیرل - او دخپلو مشرانو په قیمتي
علمي سرمایه په داسے طریقه تباه کیدلو مے داَدمان او افسوز یو دوه
او دنبځي توسهٔ کړے - چه په دے کښے دحاجي ابراهیم بابا کلام دلته
کوزلے شي -

لکه چه وړاندے ذکر اوشو دابراهیم دلیکلو طرز داخون درویزه د
سبک په پیروئ کښے دے - هرکله چه صفي الله خټک په میاشت د صفر
المظفر سنه ۱۲۷۲ه کښے دده ذکر د نیرو شوو عالمانو په حیثیت سره
کړے دے - او دمیاں صاحب محمد عمر دچمکنی حُوئ عبید الله میاں نګا
دخپل کتاب هفت پیکر په دیباچه کښے دده دے قصے نوم یادکړید
او حضرت میاں ګل صاحب په سنه ۱۲۳۳ه کښے وفات دے - نو ویلے ش
چه حاجي ابراهیم بابا د سنه ۱۲۰۰ه هجری په زمانه کښے تیرشوید دے - دکلام
نمونه ئے داده :-

" درسته شپه ئے مصلحت دخپل زوئ سره وکړو زاه من ت
ئے داوسه چه نه دیودے نه پرے دے نه سپے دے خلقه ئے سپین
صبا کړو اده په وار - رنګ ئے شوس نوم ئے علي دے خوئ ئے دپښت
دعوزرائیل دے زیات وموږ دبدی په هنرهار - په نارے دی
غزونه زمکه په لړزا شو شنه منزری ئے بریږی پخپل غار -
که رستم ستام زونډے وے هیڅ مجت به ئے وَ دَوَنه ونه که
هره ورځ ئے خیالوی پروردګار - هسے تیغ ئے دے په لاس کښے چه

Marfat.com

زهیځ نه ورېږي. خلقه ئې ریزمریز کړه په غرزي په تنهار.
ملک زیات کم سواره خنې کرېږ کا په دعوا که نه حلال دي نه
سردار. غلور واړه زه منو داڅه وزقوم ورکه ورته ئې داو مویږ
باب پلار اوس قرار خوب کړه تر سحار. چه صباح شي سپین
میدان لره به ورشو شیرعلي به دس تېړه درحضور کړو بې
امرګکه ئې بله نه کېږي ناچار. نور لښکر به ئې همه بې تیغه و مري
له بو هیږي پر دې ملک تکه کولیار. ته خبرې زموږ له زوره که
رستم ستړام ژوندې وې هیڅ حجت به ئې وموږ ته وُنه که. مولا
ستا د تمام بنهر پهرَدار. په دا هسې ګفتګوي د زقوم خاطر خوشحال
کړشپه تیاره ورپسې راغله ساعت لنډ شه پر قرار شو مهلې
اور دوغ بیمار. چه سحر شه مؤمنان له ځایه پاڅیده له ویره
زای بنه خدای ته درست لښکر په نامه له بد و پرهیزګار.
چه صباح شه کوښې وَسلې وا خستې غازیان په اِختیار د
کهیدو پر قطار. محمد و یل یارانو چه څوک مخ په وړاندې مې
که. حاصل ډېر دې تل نجات دې د جنت په مرغزار. که ئې
رزق په جهان دي مړګ به ئې شه وکه خپل نصیب ور سره
توکیدار. که په اور یا په اوبو یا د مزری په خوله کښې بیوزي بو
تارموي به ئې کوږ نه شي دغه هسې کاری د ستا سه ستار. بیا
یاران وې سرور که و زرځانونه دي منع به ئې نکړو ستا په تش
ویل ګفتار. چه خدای هسې ضرور راوست راضي من ئې په قضا
یو خلاصیده دي په عمل په کردار. رماې عز و لې عالي به ئې کړي

Marfat.com

دکجبونو شنړهار۔ خلقه سره هم رو شو مخامخ هم واړو زبردس
جنګ غرض دار۔ دغازیانو په کافرو اَنبوُهے هسے کړبنے کوینے
اول په میمنه په میسره چه تلاوه وَ دکفار۔ تلاوے چه کو
دصورت نوم یې قرطاس و پهلوان و دکافرو صد هزار۔ خلق
زغرے اغوستے وسله ددیرشو منو ګرزے په لاس انداخته وو۔ پسر
هم به وشولے مخامخ هم واړه وجنګریزته غرض دار۔ دغازیانو
کافرانو اَنبوهے هسے کړبنے کوبنے لکه اول په میمنه په میسره چه
تلاوه دکفار۔ تلاوه چه یې کړل دصورت نوے قرطاس وه پهلوا
وو دکافرو صد یک خُول په سر غر وه اَغوستے دسل دیرش
منه ګُرزے وو په لاس که پا یې رکاب کښے انداخته وو۔ خلوم
باور توربے تېرے په مقدار۔ پرمیدان کښے غرض ده له ډیر
خیاله لا په شا یې وېلی په خروار۔ دوباره دجنابیل په س
بازی شوه پټ شو۔ پټ سپاهی ورله راغے ګرځ بردار۔ مح
وے علی یاره ناخوک دے۔ چه ددهٔ په بنه دیدن واړه خوش
شو۔ عجب سیرے سَرّه کښے که د لا ړه دۓ دور دار۔ بیا علیؑ ر
محمدؐ ده داهغه دے چه کافر وو مسلمان شه۔ اوس زموږ دخو
نړونږدے تنړ کار۔ دغه پس دحضرت مهر پروُشه۔ جنابیل
دیدن نه طمعدار۔ جنابیل وېل قرطاس راشه ورشه وزتوه
نه ووابه دَ اسلام پړے پرغاړه نرموږ راشه امتی دمحمد مصد
شه محمدؐ ددواړو کونو ستانه دار۔ زابه بربي ایمان که اُمت
رسول نشے قلاهونه به دے دړ وړمات کړم انتقام به دِ دیځ

Marfat.com

وخېژي آثار. بيا قرطاس وې غلط مه وايه غلط کفر اسلام په همه عمر فتنه دار. بيهوده لا په شے صورت به بائيله هرڅوک مے درته خېژي تنږ هار. چې وه يو ويشت ګزه نيزه ده پرنيزه دے وهم چه ښنګ ښنګ راته مه کړے بونږهار.

عاقبت قرطاس حمله په جنابيل پهلوان وکړه. جنابيل سے نيزه ماته کړه. په لاس کښے لکه څوک چه هيڅ پرے کار نه ده يا په خوتار. دغه پسه جنابيل ډګرزګذار په قرطاس: که بے ايمان دوزخي ولاړ شه قرض دار. اصحابو ورماے وښن وے پر بنادي شوه روح په ورځ ئے نخ تورن شو تورې دار. کافران واړه غلط شو. منځ ئے هيڅ له لاسه نه شه هره ورځ لاندے کيده لکه پائيزار. جنابيل د قرطاس سر پرېکړ ابن هيم د قوم پر پهلوانو کښے اوخار.

ابراهيم يو بل کتاب د سيف الملوک قصه هم ليکلے ده. چې قلمي نسخه ئے د پښور په عجائب خانه کښے ده. شروع ئے داسے ده:-

" ابراهيم مط په شريعت کړه چه جنت له ورځئ لا ايمان دا ... زمانه کښے يو بادشاه وو را پيدا شه. د صورت نوم عاص ... مصر کلي مال په در د منور زړونو نږ باد شه. رعيتونه ئے ... نکړهېر ليري ادب اديب ووخپے تپوس په هر ليري په هر اد شه. چه بے زړی عمر ياد شه. بے فرزنده بادشاهي پکار نه وه زړه ئے بد شه. يا ورځ ئے خرقه واغوسته نامراد شه. امرکانان وزيران واړه ورمردان شه چه بادشاه ځکه ناشاد شه"

Marfat.com

عبدالکبیر

عبدالکبیر د حافظ کبیر او اخوند کبیر په نومونو یادیږي. دوه ادي پېښور کې د تهکال نومي کلي او سید کړي وو. د دې پناه قیاس دا دی چې په قوم خلیل وو. د دولسمې صدۍ هجري په نیمائي زمانه کښې ژوندون کاوه. او د دې زمانې د وادي پېښور په پښتنو شاعرانو کښې دا وچت مرتبې او لوی شهرت خاوند دی. لکه چه ښکویه بخشلتي. شعرونه ئې مذهبي، اخلاقي او تصوفي دي. او نعیل تول تالیفات ئې دلپسنه ښه وزړې په ورکوټي بحر کښې لیکلي دي.

د ده دیوان کتاب د مجالس نوم دی. تول ۳۲ مخه دی. د پېښور ښهر د مشهور کاتب غلام جیلاني په کتابت سره په ۱۲۹۷ھ کښې په هند و پریس دهلی کښې چاپ شوې دی. د هغې په صفحه ۲۳ ئې دا اشعار دلته درج کولے شي چه د دې نه د ده زمانه معلومیدے شي. وائي ؎

زر رسل پنځوس کلونه — د هجرت تیرشوي وونه
پنځه نور هم پرې دیاسه — وو تیر شوي بې وسوا سه
بادشاه هم بادشاه وو — ورسره بې حد سپاه وو
د ده سن بیا خلورم وو — بل راته نیسې پنځم وو

ښاغلی عبدالحق حبیبي لیکي[1]. اخوند کبیر پېښاوری د ملا الف په مکتب کښې د قولونو روستنی شاګرد دی. یو کتاب ئې په نوم د "معجزات" په پښتو مثنوي کښې په نظم کړیدی. چه یادګار ئې پاتې دی. د ده کلام دلچسپ او ښه دی."

ښاغلی امین الله خان زمریال چه د پښتو کتابونو کوم فهرست

---

[1] تاریخچه سیکهانې شعر پښتو.

Marfat.com

لیکلی دے ۔ په دغه کښې لیکی "۲" درمجالس حافظ عبدالکبیر نامی په پښتو نظم کړے دے"؟

ښاغلے امین الله خان زمریال بل ځائے لیکی ۔ (۳) مناجات حافظ عبدالکبیر اولی لی کلے په قسم د مثنوی په نظم لیکلی شوید، چه یوه نسخه ئے په لندن میوزیم کښې ده ۔

د عبدالکبیر په حقله نورې زیاتې معلومات نه لرو ۔

د ښاغلی حبیبی په قول عبدالکبیر په اخون کبیر یادیده ۔ یو تالیف ئے د معجزات په نوم یادیده ۔ او د پښتو دے ۔ ښاغلی زمریال د تحقیق له مخه په لندن میوزیم کښې د عبدالکبیر د دوه نورې کتابونه دی ۔ یو د درمجالس په نوم او بل مناجات" او بله خبره دا ده چه دے د حافظ عبدالکبیر په نوم یادیده ۔

د حافظ ، اخوند عبدالکبیر د دغه مناجات چه یوه نسخه ئے په لندن میوزیم کښې ده ۔ دا یوه نسخه ئے زما د والد صیب کریم نه ماته رارسیدلے ده ۔ [1]

په دے کتاب کښې څلور نظمونه دی ۔ په اول نظم کښې د کلمه [illegible] لَآ اِلٰهَ اِلَّا الله په تضمین سره د عقائدو د توحید او تصوف [illegible] مسئلے بیان مثنوی دی ۔ په دویم نظم کښې د الف [illegible] په [illegible] سره د عقائدو ، توحید ، تصوف او دینی مسائلو ذکر دے ۔ په دریم نظم کښې د حضرت رسول پاک صلے الله علیه وسلم په دربار کښې منا[illegible]

---

[1] ښاغلی حبیبی چه پښتو شعرونه په مختلفو سبکونو باندے تقسیم کړی دی د هغے له مخه د عبدالکبیر د اشعرونه د ملا الف په سبک کښې شمار او په داره [illegible]

ید۔ دادریُم نظم نیمگړے دے. لوړے پاڼړے ئے نشته۔ او څلورم
نظم یو څو بندونه دی۔ چه دغوث الاعظم پیرانِ پیر شیخ عبدالقادر
جیلانی منقبت دے۔ ددا څلورم نظم ددغو دړے نظمونو نه ځان له جدا
په بل مخ لیکلے شوے دے۔ خطے زیات کړے او د اِملاء غلطئ پکښے ډیرے
دی۔ شاعرے نه دے معلوم۔ صرف دعبدالکبیر د نظمونو په شان په
ورکوټي بحر کښے دے۔ زهٔ ئے په دے غرض دلته نقل کوم۔ چه دا
نظم که پوره چا سره پیدا شی۔ نو هغه نه به ئے د شاعر نوم معلوم
شی۔) داسے معلومیږی چه دا د کوم لوئ کتاب یو څو پاڼړے دی د
هر یو نظم په سر کښے بسم الله الرّحمٰن الرّحیم۔ رب یسر وتمم بالخیر
لیکلے دے۔ کاغذ ئے د سنه ۱۱۰۰ھ او سنه ۱۲۰۰ھ د منځ و رحُو دے۔ تقطیع
۲۰×۳۰ دہ۔ په هر مخ کښے ۱۵ کرښے دی۔ رسم خط ئے پوخ او د عربی
رسم الخط نه جدا دے۔ چه خالص پښتو ورته ویلے شو۔ لکه دمحمد کل
او جان محمد دقلمی نسخو په دے کښے هم دکلمے په آخر کښے دحرکت فتحے او
سکون داظهار دپاره هائے مختفی او هائے خفی نه راوړی۔ حرف ک لکه
دعربی حرف (ک) لیکی۔ یعنے لفظ (کوم) داسے لیکی۔ (کوم) یو بل
خصوصیت د دے قلمی نسخے دا دے چه حرف (ه) په کومو لفظونو کښے
چه دکلمے په سر کښے راشی دہ هغه ئے اکثر دچرګوٹ (ھ) په شکل لکه
داردو نستعلیق رسم الخط کونها (ہ) لیکلے دہ۔ مثلاً کلمه د هرا
هسے ئے هرا ات هسے لیکلے دی۔ او لکه د محمد کل او جان محمد دقلمی نسخو
په دے قلمی نسخه کښے ضمیر منفصل مضاف الیه حرف (له) د نن
ورځے درسم خط نه په عکس دمضاف کلمے سره یو ځائے لیکلے شوی دے

Marfat.com

مثلاً نښتې رسم خط دے (لهجه) او زوړ رسم خط دے (الهمه)

د حافظ، اخوند کبیر په حقله نور معلومات نه لرو. کیدے شي چه نور چاته په دے باب کښې څه معلومات وي. او د نصیحت په ذریعه د پښتو ادب د دے نامداره ادیب، شاعر، صوفي او عالم حال معلوم شي.

د کلمهٔ توحید په تضمین کښے دے یو لغت را غلے دے.

ـــه لهکل یدو استغفار کړه پیښې شا خپښ تیار کړه

نیښ په معنی د غالیست د هشنغر د محمدزي قبیلے د مخصوص لهجے لغت دے. کیدے شي چه د بنا غای حبیبي دا قول چه "خور عبد الکبیر د پېښاور په علاقه هشنغر کښے وو" لیکن دا به تحقیق غواړي

رب یسّر بسم الله الرحمن الرحیم وتمم بالخیر

غافل ولې یې ویاي آخر تل دې له دې مړ زي
که سنامیږ وي له خدایه هر نفس دي هیبے واي
لآ اِلٰهَ اِلاّ الله

نوې وه رسالګر نیم نه د خپل صم نقد مه ...
هر قدم ادم پهیږ دم نه ... هیبے واي ... قیس ...
لآ اِلٰهَ اِلاّ الله

هر نفس د تللو تکل کړه رانشه یار نیک عمل کړه
هم په خدای توکل کړه هم دا ذکر د ځان ملکړه
لآ اِلٰهَ اِلاّ الله

Marfat.com

که یه رووی یا په زوره　　　　نو بیا مه وایه ای روره
دا آوازوی لوړ د لوره　　　　خو دا ذکر وایه کوره
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

سحر کیا چه له زمین　　　　سر که پورته نازنین
که باور کوی آمین　　　　همیشه ذکر کوین
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

همیشه شان چه شنا اشجار دی　　　　دوی مقر په اقرار دی
په تسبیح د کرد کار دی　　　　همیشه په دا اذکار دی
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

ماشه د اوره بل همیس　　　　ته به نه پای تر پس
که د نزد وی ناکس　　　　اوس ی زده کړه له دی پس
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

ملکوت په بهروی دی　　　　جبروت په رمنوی دی
د لاهوت هم دا ثمر دی　　　　کل ناسوت په دا خبر دی
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

لهمه بیاد توبه کړه　　　　شپه ورځ په ځان یوه کړه
ته حاصل دا میوه کړه　　　　هم دا ذکر وظیفه کړه
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

ځان و تلو ته مضبوط کړه　　　　خاطر صبر لناسوت کړه
تل ثناه د لا یموت کړه　　　　هم دا ذکر د ځان قوت کړه
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

Marfat.com

له کل بدو استغفار کړه　　پېښې شا خپل تیار کړه
هم دا ذکر د ځان یار کړه

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

پیسې ونه ده و لاړه　　چه تر عرش پورته لاړه
راشه ته شه ور ستر غاړه　　[illegible] واړه

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

که محکم په یقین شی　　نکنه به ته سپین شی
ته به درست لک [illegible] شی　　که به د ذکر [illegible] شی

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

که باور کړې [illegible] دره　　مونږ نشی پهر دره
بل چار تر دا نه غوره　　نه نشته بل له دې بهتره

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

هم له دی ذکر افضل　　کلمه نشته دی بل
که باور کړې خدا [illegible]

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

چېر [illegible] چه [illegible] شی　　ته [illegible]
له که [illegible] به [illegible] شی　　که به [illegible]

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

چترۍ شکر شیرینه　　عم [illegible]
طیبه د د امین　　وکړه [illegible]

له چترۍ [illegible] چه تر [illegible] (ناشر)

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

چه نفي اثبات اظهار شه — شرمنده بې کل ګنهګار شه

ستړايه پوره خوار شه

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه کړه — محمّد رسول الله کړه

ته تلقين هر ساه کړه — يوه بيا ذکر ګمراه کړه

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

ذکر واخله له کامله — چه دا چار د ښه حاصل

ما خبر کړه ای جاهل — يه بار بار مي ده ويل

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه محمّد رسول الله

د حضرةﷺ پيروی خدای — چه ما بيای لب سرای

مقهر کړه محشه وای — د اکلمه را سره بيای

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه محمّد رسول الله

زبنده عبدالتکبير يم — لي حسابه بې تقصير يم

ګنه کار ستر حد کثير يم — خو مقر په القصير يم

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

Marfat.com

بیاض

د دې لیسې صدۍ (سنه ۱۳هـ) په آخر کښې د ضلع مردان په علاقه صوابۍ کښې یو رنګین بیان صوفي او رود شاعر تیر شوې دے - چه د دغه دور د نازک خیال شاعرانو په صف کښې د چټ مقام لري - د دے شاعر تخلص بیاض وو -

دده پوره نوم محمد بیاض دے - د صوابۍ په زیده نومې کلي کښې اوسیده - او په قام جدون وو - د خیل خوم خیل کاکي او ... قام نسبې په حقله پکښلو وائي :-

مسافر محمد بیاض سره خر نښته
په تخاس کله خرڅوي سرې د رنداڼه

بې له عمره د هوس نښته بیاض
پس له دے به زړه کښې تمام سبز شه

د بیاض تا وینه رنځ چه د زړه ملی شته
ځواني ... د ... د ...

د خیل یار په مینه سرشنداه بیاض
... د ... او ...

که پوهېږئ ته خوک زما د نسب کا ...
زه په ...

جدون علاقے ته په مقامي لهجه کښې "ګدون" وائي ... نومے قوم د ... نوے ...... او د اباخیل نوے علاقے سره په شمال مشرقي پلو آباد ... نوے قبیلے سره پیوست شمال مشرق طرف ته آباد دي - او د ... حصه خلق د ... اوباخیلو په منځ کښې هم راغلي دي او آباد شوي دي - اګرچه ... د ...

Marfat.com

په زيدے نه محمد بياض پخپله را غلے دے۔ که پلار مے را غلے وو۔ ليکن غالب گمان دا دے چه دے پخپله را غلے وو۔ لکه چه د دے شعرونه نه قياس کيدے شي۔ وائي۔ ؎

د بياض که خدائے اضيعتي پيکر کړو ۔۔۔ د آخرت په ورځ به حي د پلار زيارت له

بياض په خپل يو شعر کښے د زيدے د يو خان ذکر کړي چه اشرف خان نوم ئے وو۔ دغه اشرف خان د زيدے د موقعے د خانانو د مشرانو او لوئے کورنۍ مشر نيکه ستير شوے دے۔ اوس هم په زيده کښے د دغه کورنۍ د خانخيلو خاني ده۔ د دے نه معلوميږي چه د بياض د دغه خان اشرف خان سره تعلق وو۔ او د يو ديني عالم په حيثيت ئے د دغه کښے روسيږي وُ۔ لکه چه وائي۔ بيا په آخر کښے به خفقان پريښے نه شے رسے ۔ ؎

چه بياض د بيلتانه سره يار وُ نسبت ۔۔۔ تحفه کابل نه تر کشميره دا خبر لاړه

ځه زونده ورلېږه يارد افسوس کا ترانه ۔۔۔ چه بياض د اشرف خان نه جدا لاړه

د يو شعر نه ئے دا هم معلوميږي چه د دغه نه دوستو موږ دن په پښتو کښے هم او ميدے رسه۔ او بيا په آخري عمر کښے د کن ته ورغلے نه رسه۔ وائي۔ ؎

د بياض قاريه حده تاله د رانغي ۔۔۔ نه آشنا کله ئه بيا په پښتو کښے

د ده په وير ونو اشعارو کښے د ''پردېسي'' او ''حسرت'' لفظونه را غلي دي۔ د وطن او د وطن د يارانو د بيلتانه سوز ناکه بيانونه او شديد رنګه ئے د ده ښکلي دي۔ او حسبه دے پردېسي توب د ده په شعرونو کښے د درد ناکۍ او سوز تاثير پيدا کړے دے۔ د نمونے په طور د ايو شعر دلته ليکلي شي۔ وائي۔ ؎

که خوشي په بېلتون نه دوران پنجاب اوي ۔۔۔ د بياض د عاسلام دے ورته وائي

دا هم معلوميږي چه بياض د بياوړ عمر خاوند وو۔ لکه چه په ډيرو کورو شعرونو کښے ئے د خپل پيري توب ذکر کړے دے۔ ليکن سره د دغه سپين بيري توب په

اشعارو وغزلو کښې دومره د حد په حوړه شوخي او رنګيني موجوده ده چه چرته د عبرت او نصيحت مضمون وي او يا خو دا د پښتو ژبې د محاورو او لطيف طرز د بيان نادره نمونه وي. لکه چه د خپل محبوب په پرتوب کښې ... حفظه خو مره په رنګينئ سره وائي :-

غابس ونلى، هيتيه ملا، سترګې تاريکې — بياض ... ښيئ ترخې ... خوږې که

سپينه بږيره بياض خوله غواړي يوه — ملامت ... ووائي عالم څکه

په پيرئ کښې د بياض زړه ... شو
شره لمبه د عشق په ورکه وانه شو

او د شوخئ او رنګينئ په باب ... کتنو دي. چه خومره پيروې ساختګي او رواني پکښې موجوده ده ... معمول تې چه د سادګئ او رنګينئ او سرچوښئ په ميدان کښې ... منفرد او امتيازي حيثيت لري. عام طور سره په شعرونو کښې بې ساختګئ او سادګئ ... د پيره قدر په سترګه کتلي شي. او بياض په دې ميدان کښې ښه قوت لري. د نمونې په طور سره د اير خو شعرونه ... مستلو (؟) ...

ما بياض ... چه يار ...
لکه ... ماته ... په ... شه

چه ترې ... چپرې خوله وچوې تريو که — يار په ...
سوړ ... په ديدن خوله ورنږدې کړه — د بياض ...

بياض په خپلو ... اشعارو کښې صرف د عبدالرحمن او عبدالحميد مهمند ذکر کړی لکه چه وائي :-

چه رحمن عبدالحميد کړه ... کښې — ... مضمون ... شاعر ...

Marfat.com

او بیا په دې دواړو کېلو په خصوصیّت سره د عبد الحمید د شاعرۍ نه زیات متأثر معلومېږي - او د حمید د کتهو غزلونو د جواب لیکلو نه علاوه د حمید په ترکیب بند باندې هم یو جوابي ترکیب بند لیکلی دی - او د جواب لیکلو حق ئې ښه ادا کړے دے -
چه یو څو بنده د نمونې په طور دلته درج کوو :-

نن به ښېښه زما د یار په کوم مقام وي | لکه میاشت به رابنکاره په کوم یو بام وي
تماشګیر به ئې ولړ نه خاص و عام وي | هر سړے به ئې د سرو سترګو غلام وي
دواړه لاس به ئې ایښي چاته په سلام وي | خوب خندا له ستوانئې به پرې حرام وي
ولې نه پوهېږي زمانه هم له هېره غمه
چه لا بیل کړې جدا له نېل همدمه

چه تر غوږ و مې د یار د غوږ آواز شه | د غم تند دې د زړه په غوږ ساز شه
په اولس باندې بنکاره زما پټ راز شه | راغې ودرېد په خندا ورته غماز شه
ولې یار سره دې پاتې راز د باز شه | لکه باز درنه په کومه خوا پرواز شه
ګرم غونه یم چه دار تنګ له غمه غونم
لکه شمع په خوله پټه په اور سوزم

له هیبته په دا غم دې دار خطا دے | دار خطا په خطا نه دے په رښتیا دے
له غمازه سره ملګرے چه آشنا دے | د بیلتون غشي پر زړه ځوږلې ما دے
غرق په وینو کېنه دې زړه لکه لالا دے | هر سړے وائي چه یار له تا جدا دے
آخیستے له درده نه شم ساه په زوره
بیلتون و بیشتے په څېګړیم حال مې ګوره

بیا هم د شوکتو د میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة مرید وه او په کتهو شعرونو کښې ئې د دې خبرې ته اشاره کړې ده - لکه چه وائي :- سه

Marfat.com

په صاحب د ځوکنو را مدت نه دے　　ستا زما تر منځه ورک نسا د که چا
زهٔ بیاض خاصه غلام د میاں صاحب یم
دامن گیرے په دُنیا هم په قیامت
پر تعظیم تسلیم پکښې وښکه بیاضه　　په زیارت د میاں صاحب چه دا غزل لاړه
که دُعا د خپل صاحب له تا سره وی
دے بیاضه ژنکینه به خپل دیوان کړے
خو چه نوم د میاں عمر صاحب ځوکی وا خلی　　هغه لوړه ته زهٔ بیاض لاس په سلام یم
غم به نه وینی بیاض تر مرګه پورے
چه مرید د میاں صاحب ځوکی شه
چه خلوت له شم باله په هغه دره　　میاں صاحب د ځمکنی زمار بیار شه

هر کله چه میاں صاحب محمد عمر د ځمکنو علیه الرحمة په قول د کاظم خان شیدا، او د میاں محمد سعید بازکل او د ملا دادین سره په سنه ۱۱۹۰ھ کښې وفات شوے دے او بیاض په دغه پورته شعر لیښے والی چه :-

مرید د میاں صاحب ځوکی شه

نو دے شعرونه د بیاض زمانه معلومیدے شی. چه د سنه ۱۲۰۰ھ د آخرنه جوړے شوے دے. دغه شان بیاض کښې یوه قصیده او دوه مخمسونه کښې د میاں صاحب محمد عمر د لشری او د میاں محمد قاسمی د مثنوی ځوی چه میاں محمد سعید بازکل نوم ئے وو، دے بازکل د وفات مرثیه او قطعه د تاریخ ئے لیکلی ده چه بازکل په سنه ۱۲۰۰ھ کښې په حق رسیدلے دے. لکه چه والی :-

په سنه د زر او دوه سوه دا عم وو
ورځ د اتوار د شعبان شپاړسم وو

Marfat.com

بیلتانه چه راپیښ کړے دا ورځم دی
ځائے په زړه کښې دغم کله دزغم دی
بازیکل جی دجنازے په آس سور ځی

دریم شعر معلومیږی چه بیاض د سنه ۱۲ ه نه روستو هم ژوندے وو. حضرت میا
صاحب علیه الرحمة د نقشبندیه طریقے پیر طریقت وو. هر کله چه بیاض د میاں صاحب
مرید وو. ظاهره ده چه د ذکر و فکر او سلوک منزلونه به ئے د دے طریقے د تعلیم مطابق
وهلی وی- او دا خبره د ده د اشعارونه هم معلومیږی. چه بیاض د دے لارے
پیدا ... شهسوار وو. لکه چه وائی :-

چه بازونه د لاهوت کښې تیز شی
په سپین مخ بانړے زاخوږ دلفو دام کړه
کړ طلب کوه دیدار پاسه بیاضه
یمس د نیمو شپو نه غوب په ناځو دام کړه

د بیاض د اشعارو نه معلومیږی چه اولاد ئے نه وو پاتے شوے او په
ده باب کښې ئے د دنیا کے معرکے ویلی دی. لکه چه وائی :-

چه زړه مے مابنامه دے او کاندی بیا
خوږے ګټی نشته د ځاځیے میراث سیئه
د بیاض څوک بیرته خبر د خیرات نشته
مدامے زده چاته چه پاتے شی میراث
کله ګیلوی تیاره وی وطن ته د روځی
بیرته خونه د بیاض شوله میراث

مطلب ... ده چه بیاض بیرته وطن ته راغلے دے ... البته ده

ولی ئے شعرونو نه دده پردیسی توب او دده د لیرد غمونو د یادونو حال معلومیږي
شي. او چونکه د سپین پیرتوب په عمر کښې په صحرا تیرے ئې کړی نه تللی دے. په دې
وجه زیاته ممکنه ده چه هم ملته پاتے شوے وي. [illegible]

یو له ملکه مے بیابان او [illegible]
بل مے حکم بیا د کور په [illegible]

د فلانکی بنګلی په تورتن بے ګناهه — په که خونه د بیابان تالا [illegible] شوه
د خپل کور قدر به هله در له [illegible] شی — د بیابان په [illegible] د لیو [illegible] شی

تورو پیره کړه بیابان په [illegible]
د خپل یار د جورو [illegible] ګل شو

الس و جن سلانک هم به پریشان که — که بیابان په [illegible]
بیلتانه کړه [illegible] د امیان [illegible] — [illegible]

مګر په [illegible] د [illegible] چه د [illegible] له [illegible] هم [illegible] چه بیابان
زیږے نه [illegible] که به دګن [illegible] پاتے شو. [illegible] په بیابان [illegible]
کړي [illegible] او [illegible] چه [illegible] پښتون [illegible] په خپله [illegible]
نکړي. [illegible]

[illegible]
پردیسی بیابان دے هم [illegible]

د [illegible] په طور د بیابان [illegible]

غزل

سحر دار [illegible] آواز [illegible] بلبلی — [illegible]
لوئے شه ولے رانه پامسیده بیاکښینه — د [illegible] زړه [illegible] په [illegible]

Marfat.com

بیا به هیڅوک زه اونه وایم تا ته — چه ته بد ګڼې د خولې په راکولو
لا هوسه په مجلس کښې مې نه روڼه که — چه مې خندله څوک راشي بې ویلو
جدائي راغله په ما د یار له لوري — دوباره ستړګې چه مې سرې دي په ژړلو
په خپل یار پسې به ځي تلند رکیږي — چه بیاض غواړي رخصت د پردو خپلو

پس له دې به د بیاض د زړه رضا کړم
چه د مخ صفت مې کاندي په غزلو

چه په سپین رخسار د تورو زلفو دام به دی — عاشقان به ورته سر ګښې مدام به دی
خوله په خوله چه مخامخ ودریږي یار ته — بخښور به لب په لب سره په جام به دی
د بڼو غشي چه ټول را باندې خلاص کا — یارهالې لینه د درد څو په آرام به دی
چه دیدن د ښایسته ؤ په کوهوي — ستړګې د خیرو چه په بلبه خوابه کام به دی
چه مې خاوره کړ خپل ځان ستا په کوڅه کښې — په تندي مې قدمونه خاص و عام به دی

را ته دې رشه د هرچا په تشه خوله شي
بیاض لاس په سر د پاسه د سلام به دي

رباعیات

چه ظلم پرېشي د لاسه کمه شي — که ورځ ګنه وي هغه به سمه شي
چه پیر خانان شي پیر ملکان شي — سه غز ګوره دوا په له غمه شي

ستړګې مې سپینې په پیر کا ته شوې
هیڅ نه پوهیږم چه یاره څه شوې
نه ما خبر دی تر او س و انجیست
چه چرته ډوبې که ته اوده شوې

Marfat.com

ښه ئې زړه چا په ځان پورې وي ولې هغه به تل د مزو وي
يار آشنا واړه برابر به دي څوک د اسباب وي څوک د پوړو وي

بيګاه په خوب کښې مې ډېر ژړلي دي
چې مې زړه کمې په پرېښتلي دي
چې را پيدا شي شعر له خوا ئې خوبه
نه مې ياران وو نه مې ليدلي دي

Marfat.com

محمد یوسف

داوخت د یو قلمی کتاب زړه نسخه زما دوپاندے ده - چه د مختلفو پښتانه شاعرانو د کلام انتخاب په کښې درج دے - په دے انتخاب کښې درج لیکونه د میاں محمد عمر د چمکنی د مرید عبیدالله میاں گل درج دی اے هم یوه نظم د محمد یوسف مناجات دے - چه مخمس نظم دوی دعا نقل ابراهیم ساکن سیاه جوئی په ۱۲۱۳ھ کښې قلمی کړے دے - ټول ۱۰۰ یوسلو آته شعرونه دی - د مخمس په طرز دے - او د تقطیع په وزن دهر دوه بیتونه روستو د آیت شریفه دا الفاظ دی :-

وَقِنَا رَبَّنَا عَذَابَ النَّارِ

دلته د دے نظم د اول سرا د روستو سره یو څو بندونه درج کوو :

الهی دستا کرم دے ډیر بسیار　　　زه خوار کوره یمه ګنهګار
بے عمل یم خوار و زار　　　په محشر کښې مے ته مکړه شرمسار
وقنا ربنا عذاب النار

اوس زاری کوم و تا ته　　　مایوس مه کړه پیرن ده ما ته
درست مے و شکوے و تا ته　　　زما بنده خدایه حیا ته
وقنا ربنا عذاب النار

Marfat.com

په آخر کښې وائي :-

زه دې ستا په کرم دیا یم — هم به تا نه پېږدېږم ایم

ستا په امر پسې لاړم — لږ مې د دلیل پیرغوا یم

وقنا ربنا عذاب النار

استادان مشائخ دا یې — مور و پلار عزیزان د اوې

شاګردان یاران ټول دا یې — په رحمت کښې مې ونغاړې

وقنا ربنا عذاب النار

په ږیرې د پښېمانو — په خوارې د اسیرانو

په زارې د فقیرانو — په سپین شمار کړې له خاصانو

وقنا ربنا عذاب النار

یوسف تاوته ژړیږي — ستا له قهره ډېر ویرېږي

له دوزخه ډېر تښتېږي — په بار بار رحمت غوښتېږي

وقنا ربنا عذاب النار

یوسف څوک وو؟ د ده حال پوره نه دے معلوم - البته د ومره ښکلې شرح چه هر کوم د ده د امنا بیات په دے قلمي کتاب کښې د حبیب الله میاں رضا بیانوی مرحوم په لاسه انتخاب شوی دی په دے [illegible] چه یوسف [illegible] محمد عمر د چمکنو په مریدانو کښې شمار دے - او د دوی صحبت یې روحاني عالم او شاعر وے - او زیاته ممکنه ده چه دا ده اخوند محمد یوسف وی چه د میاں محمد عمر د یو بل مرید [illegible] د قول مطابق د لوی احمد شاه بابا مرحوم د [illegible] په جنګ کښې ملګرے وو - د ادین وائي :-

Marfat.com

بل وَتَدْ وَلی اخوند ملا یوسف وو
ریاضت ته سے شیطان په تأسف وو

د دادین د دے بیان نه معلومیږی چه اخوند محمد یوسف د ولایت او بزرګئ مرتبه لرله او په درجه ډاو ټاډو کښے وو - بله خبره دا چه دے ملا وو- چه د یوسف د مناجات په دے مصرع غور اوکړو :-

ع " شاګردان یاران کل داره "

نو د دادین د دے قول تصدیق کیږی - چه اخوند محمد یوسف ملا وو او دینی علمونه درس به ئے ورکولو - او دا مناجات هم د دے اخوند وتد- ولی ملا محمد یوسف دے چه دادین ذکر کړے دے -

دادین والی چه ملا محمد یوسف په قام دُرانے وو - او په خمکنو کښے اوسیدهٔ - لکه چه وائی :-

دا قصه د دُرانی ملا یوسف ده
د ارمان په ډُوبه ډُوبه تأسف ده
دهٔ وئیل چه یو آشنا زما قدیم وو
باشنده د جلال آباد کښے لکه حکیم وو
څکه کله به راتهٔ زما دیدن له
د دیدن له پسے به راته غیبر وطن له
ملاقات به خمکنو زما ده وو
تل به دے کلی کښے وائم چه له ده وو

هرکله چه احمد شاه ابدالی نصرات فتح کولو د پاره روان شهٔ نو میان صاحبٔ د خمکنو په قبیلو خاص مرید النز کښے خلوص مریدان چه هر یو

په مرتبه د اوتادو کښې وو۔ درسره ليږلی وو۔ چه نومونه ئې دا دی:-

(۱) اخوند محمّد اکرم۔ (۲) اخوند جان محمد درانے۔

(۳) اخوند ملا محمد يوسف درانے۔ (۴) عبيد الله مياں کل۔

د ملا محمّد يوسف نور کلام په لاس نه دے راغلے۔ او د دے موجوده مناجات نه د ده د شاعرئ د درجے اندازه لګول په بنه توګه ممکن نه دی۔ کيدے شي چه نور کلام ئې زيات بليغ دی۔

Marfat.com

حافظ محمدؒ

حافظ محمد خوږ د مولانا دوست خان په نامه [illegible] عمرزای پښتون دے. په [illegible] پېښور د مشهور کلی عمرزای اوسیدونکے وو. دی په حافظ جي صاحب مشهور [illegible] قادریه طریقے پیرِ طریقت او روحاني پیشوا وو. زیارت ئے په عمرزی کښے [illegible] د [illegible] بابا جي صاحب د نور [illegible] حافظ محمد شعیبؒ مرید وو او [illegible] حافظ جي صاحبؒ مرید وو.

حافظ محمد د بونیر د پشونړئ موضع کلی د مشهور بزرگ شیخ حافظ محمد صدیق صاحب علیه الرحمة نه په قادریه طریقه کښے لاس نیوه کړے وه او د هغه خلیفه او ماذون وو. هرکله چه حافظ الپورئ هم د پشونړئ د صاحب خلیفه او [illegible] وو او حافظ الپورئ د میاں عمر چمکنی مرشد لیکلے ده. او میاں عمر د چمکنو په ۱۱۹۸ھ کښے وفات شوے دے. نو په دے حساب وېلے شو چه حافظ محمد د ۱۲۰۰ھ د دورِ [illegible] زمانے یو مشهور دیني عالم صوفي او د پښتو ژبے شاعر [illegible] تیر شوے دے.

د شعر [illegible] دا خوندنامه د کال په کومه کښے په ۱۳۴۲ھ کښے چاپ شوه [illegible] په معتبر سره لیدلے ده چه د حافظ جي صاحب [illegible] [illegible] چه دا [illegible] کړے وه. چه حافظ جي صاحب په [illegible]

Marfat.com

سپین سپیره وو. سره وینښته ئې وو. چه د ښتاو په برابرېږي او ښان وینښته کم وو. چه دمسافرۍ نه راغې. د ځوانۍ په عمر کښې وو چه د کلي بره غاړه پورته کو سره (چرته چه اوس ئې زیارت دے) وظیفه به ئې کوله. نفاد به ئې په مخ را خور کړے وو. د نبځو نه به ئې هم پیټ ساتۀ. په زوره زوره به ئې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ویله. هونږ به چه په تلو کښې مال ساتۀ. تیرس او لیدلو ته وزللو. څه موده پس ئې بیا لنګر شروع کړو. درس به ئې نۀ وئيلو. د دغه معتبر سړي د وینا مطابق د تیمور شاه په زمانه کښې په حق رسیدلے دے. هر کله چه تیمور شاه په سنه ۱۲۰۰ھ کښې په حق رسیدلے دے نو ویلے شو چه د سنه ۱۲۰۰ھ او سنه ۱۲۰۶ھ په منځ زمانه کښې وفات شوے دے[ع]۔

حافظ محمد د علم فقه د مشهور کتاب مستخلص الحقایق شرح کنز الدقایق اشعارو شرح لیکلې ده. چه دیباچه ئې په دے الفاظو شروع کړې ده:-

"الحمد لله استعانة ما نحمده و نحمده جمیع خلقه کما یحب ربنا و یرضی ... اما بعد فیقول العبد الفقیر حافظ محمد بن ملا د... عفی الله له ولوالدیه ...."

دا کتاب په سنه ۱۲۸۸ھ کښې د محمد فضیل په وینا سره د شیر... په ... د پښاور ښهر په مطبع مصطفائی کښې چاپ شوے دے. ...

ع: په ... د حضرت میاں حافظ حضرت شاه صاحب د ... مردان د ... دیوان پیر تو ... پ ... حافظ سید احمد صاحب د کوټې ... نیټې ... شمس الدین صاحب لیکلي وه. د دغه ... د ... چه حضرت شاه و ... داخون محمد صدیق رح ... شاه ... په سنه ۱۲۱۵ھ کښې ژوندے وو. ... د حافظ محمد زمانه د (سنه ۱۳۰۰ھ) دیارلسمې صدۍ هجري ... ده.

(... العلیم اشر)

Marfat.com

دی۔ د دے کتاب یوہ نسخہ پہ نمبر ۱۲۴۶ مولوی محمّد عثمان مرحوم د فضل آباد
پہ کتب خانہ کښے موجود دہ۔ چہ دا چاپ شوے نسخے هم اوس نایابے دی۔ د دے
چاپ شوے نسخے تصحیح مولوی عین اللہ ځوئ د عبد اللہ مغانی کړے دہ۔ عین اللہ
د پېښور ښهر اوسیدونکے وو۔ او د عربی علمونو فاضل عالم او شاعر وو۔ دا عین اللہ
د حافظ محمّد دکتاب پہ آخر چہ پہ کومو الفاظو سرہ تعریف لیکی۔ د هغے نہ د دے
کتاب اهمیت ښه معلومیدے شی۔

عین اللہ لیکی :- نحمد اللہ الموفق المعین و نصلی علی رسولہ محمد الامین
پس وائی دا امیدوار د خدائے د رحمة عین اللہ ځوئ د عبد اللہ مغانی ځکه
چہ اشعار د مستخلص الحقایق گران وو۔ او د هغے د نښتو ځایونو حل کولو ایر المستلو
تہ طالبان حاجتمند وو۔ او د دے اشعارو کمزے شرحے موجود دے ځکہ یوہ پہ نسخے
کښے شرح د فاضل کامل حافظ محمّد د عمرزی قدّس اللہ سرّہٗ د رفع قدرہٗ وہ۔ د
حافظ صاحب ټول متعلقات اصولاً یعنے د طریقے پیران۔ او فروع یعنے د سلسلے
مریدان۔ خصوصاً د مریدانو پہ سلسلہ کښے هغہ کسان یا کس چہ لوئ ولایت
او حشم وس کرامتونہ لری۔ او د سوات پہ صاحب مشهور دے۔ خدائے تعالیٰ دے د دغہ
د سوات صاحب د نبی صلے اللہ علیہ وسلم د شریعت پہ لاس دوام لری۔ او د حضرت
محمّد مصطفیٰ پہ طریقہ دے ټینگ اوساتی۔

مگر د مستخلص دا ابیاتو نورے شرحے داسے وے چہ ځنے د پرهے پہ کار نہ
راتلے۔ او ځنے پہ طبیعت باندے بار پریوتلے۔ نو ما پہ دوئ کښے د حضرت حافظ صاحب
شرح غوره کړه۔ او چہ څرمرہ مے وس کیدہ تصحیح مے اوکړه۔ او د عربی شعرونو
فارسی ترجمہ مے هم اوکړله۔ چہ طالبانو تہ آسانہ شی۔

دا کتاب چہ د عین اللہ پہ تصحیح سرہ چاپ شوے دے۔ د دے پہ حاشیہ

Marfat.com

ږ ے د ډېرو عربي شعر په پښتو ژبه کښې منظومه ترجمه ده. د ا پښتو شعرونه د چاپ شوي کتاب په حاشيه باندې بل چا په پښتو رسم الخط کښې ليکلي دي رباعيات هم ورله په شمېره غلط شپيته دي ليکن د چاپ شوي کتاب په حاشيه باندې د قلمي رباعياتو د ملاحظې نه دا اندازه نشي کيدے چه د پښتو رباعيات څو دي.

همدرغه مولوي عثمان په کتب خانه کښې د حضرت حافظجي صاحب د کتاب يو بله قلمي نسخه هم شته دے. چه د دے کتب خانے په $\frac{۱۸۲}{۱۵۳}$ نمبر دي. دا نسخه ناقصه ده. د $\frac{۲۷}{۲۶}$ سائز پوڅي پاتے شوي دي. چه په ادنی قسم کشميري کاغذ کښې او معمولي فارسي رسم الخط نستعليق کښې ليکلے شوے ده. ټول صفحے ۵۲ کرېنه دي. اوکو رباعيات چه د چاپ شوي کتاب په حاشيه کښې ليکلے شوي دي. هغه رباعيات د دے قلمي نسخے په متن کښې د هر يو عربي شعر شرح په آخر کښې ليکلي شوي دي. د دے ناقص قلمي نسخے په دغه پوڅو پاتو کښې د رباعيات کل اوه درج دي. ليکن د دے نه د دوه شمېرے معلوم کيږي.

(۱) يوه دا چه دا رباعيات هم د حافظ محمد صاحب کلام دے. او په دے شان د حافظجي صاحب د شعر نه هم د پښتو ژبے اديب او شاعر وو.

(۲) بله شمېره دا چه عين الله لغاني د احمد کتاب د دے ليکونکي ... معلومه نه ده چه ولے او ... د دے چاپ ... بله قلمي نسخه هم موجوده ... ليکلي دي. رباعيات دا دي:

(۱)

نور روښان دے لکه وو په هغه شان   ته شو کرے د ... ړانده نابينايان

شهد غنچه رنگ خواږه عجب شیرین دي — که پرېنه پوهیږي څه شو تلخ دهان
نا امید شو ډېر ځلي د تشنه لبان — چه خبر نه شي په بحر بې پایان
که څوک چه وي د نه به تیاره کېږي — توره کم نه شي د آفتاب ماه تابان

حال حیرت سره جدا دي یکتا نه دي
که پوهه نه پوهیږي څه شو منطقیا

(۲)

اې احتیاج په بېرتا سوځه که څه هم زاري — رد د بلاو که څه نشته ماسره تیاري
که څه هم محتاج په د بلاو کېنې کریم ته — خو هم محمد ﷺ دي کړي د ده منت باري

(۳)

ثابت په هیڅ نه یم چه فوت یې دې رسم نه — آه فریاد کوم چه یې رابادي بشر ونه
نښې یې باقي کویا په لاس شبنکي خاتونه — ځکه د فراق اوښکې مې څې په رخسار نه

(۴)

نقل د سنګونو له سرونو د عزت نه یو — حمت دي نمایاره په نه به بېروني یو
بیاو باته چه که سختي ده هر کېږه دېره — نه چه منت بار شم د ناکس عنت جوړ یو

(۵)

یا جزاد نیکو به را رسي چه څه عنوانم — رب رحیم که رحم په ما وکړي ثنا وایم
یا سزا د بدو چه له امره یې وانه ښي — خود په نارو سر وبښیمان په اوبلیم

(۶)

نه دوهم پاره عزم د قت نه قصد وکړم — رڅکې وته واته چه تن بیوه وته څه کړم
مراد فوت نیکو دي د کوم له غیرو شره — پښېر به شو وماته وایه کوم عذر به زه کړم

(۷)

Marfat.com

قصے کړینے د قیس په طلب ڈایم — په سودا د نورو هیرو طلب خواه یم
کوندوی په سر د شمع چه ئے وسوځم — د هغه جمع نه یی شه یم په نوا یم

(۸)

هسے کړوه به موږ لیده ری عالمه — چه قتال و دیره که په غزا په سمه
دا ایم موصوله د بشلست و ملت — نه یه دا چه کړون به دو قبیلتوله عمه

(۹)

او بنیان چه پیزوالی شی کړون کین دی — سر که بنگته پل دیل په قدم کیږي د [illegible]
که سر بنگته کوډل د نصاری دو — ملکانی و ته یو قبله [illegible] دگ

(۱۰)

شبیه اودرخ مے برابر دی ستا چه غم کیني — چه ادمے نوره کومه په هر دم [illegible]
ما بے ورځ که پیسے را شی غم به کم شی — وے فرق [illegible] نیا ستادم کیني

(۱۱)

عبادت که په اخلاص کړي د یار کا — په عشق کیني نه شوے تیار [illegible]
چه حاجیان په عرفات رشی زاری کا — تبری الله تعالی د دی [illegible]

(۱۲)

پس افسوس دے په مردانی د میدان — چه هر کار [illegible] و عقل په [illegible]
هم میبا هیبا چه دمی په جنگ کیني د لاوړ — په [illegible]

(۱۳)

په هر وقت چه لوی علم شی سکاره — خلق شی ورته هیبا په [illegible]
هراه ورته شی پیشی [illegible] خلق — په قوت د بازو د [illegible] یاه

(۱۴)

Marfat.com

مکړه تلوار صبر عصر دے په هر کار   ډکړه تکیه ټینګه په رحمت دکردګار
نه ده همه اسنا ته هم جنت به درته نه شي   او سه منتظر حکم د الله القهار

(۱۵)

زه خو اوس ګیره جو سر کړ زما بنګاره دے
یا څه بعضې چه د خلقو ننداره ده
نه ده ګرځه په صافۍ کښې نه بې ګومره
تو اخلاق زما خالق وته بنګاره ده

Marfat.com

امیرخان

ماله د نظمونو یوه پخوانئ مجموعه په لاس راغلې ده چه په هغې کښې د اخون کهدا - عبدالکبیر - امیرخان - علی خان - بی بی کلې مناجاتونه درج دی مرکله چه اخون کهدا په سنه ۱۱۶۰ھ ، عبدالکبیر په سنه ۱۱۶۱ھ ، علی خان په سنه ۱۱۸۱ھ ، او بی بی کله په سنه ۱۱۰۰ھ زمانه پورې تعلق لري - نو په قیاس سره ویلې شو چه امیرخان هم د دغه زمانې یعنې د سنه ۱۱۰۰ھ نه تر سنه ۱۱۸۰ھ د زمانې ذکر شوی دور شاعر دے .

د دے یو مناجات نه بغیر منور ورځ د امیرخان نور څه شعرونه زما په نظر نه دی راغلی - او نه مې په هیڅ یو تذکره او تاریخ کښې څه ذکر شته -

د پښتو اکاډمۍ پېښور چه اوس اوس د انډیا آفس لائبریرۍ لندن نه د دیوان امیرکومه نسخه راغوښتلې او د هغې نقل ئې راخستی دی مسوّده په تفصیل سره ملاحظه کړې ده - د هغې نه معلومه شوه چه دا میر یوره نوم امیرخان دے - په اصل د جلال آباد وو - لیکن د ده پلار د احمد شاه ابدالي په زمانه کښې د وادئ پېښور د هشتنغر علاقې شیرپاؤ نومې کلي ته راغلې وو - او تر سنه ۱۲۶۶ھ پورې ژوندے وو - پلار ئې په شب شنبه ۲۴ شوال سنه ۱۲۷۲ھ کښې وفات شوے وو - او هم په شیرپاؤ کښې ښخ شوے دے .

Marfat.com

صورئ په سنه ۱۲۴۶ھ کښې وفات شوے وه. دا سے معلومیږی چه د امیرخان صورپیلا تر ډیرے زمانے ژوندی او د اوږد عمر خاوندان وُو. ځکه چه په قول د امیرخان. دا میرخا په ښځه چه ددهٔ د عبدالرحمان نومے ځوئ مړ وه ۱۰ ماه رمضان شب جمعه په سنه ۱۲۰۶ کښې په حق رسیدلے وه. او دوهٔ دبل ځوئ غلام جیلانی مور هم په ۱۰ شوال شب یکشنبه سنه ۱۲۰۶ھ کښې په حق رسیدلے وه. یوه لوره ئے وه ستوره نومے په سنه ۱۲۴۸ھ کښې حق رسیدلے وه. دا غلام جیلانی په قادریه طریقه کښې د عمرزو د حافظ محمّد صاحب علیه الرحمة مرید وو. غلام جیلانی په وخت د چاشت ۲۰ ربیع الثانی بروز جمعه سنه ۱۲۶۰ھ کښې په حق رسیدلے دے. امیرخان په خپله هم دقادریه طریقے سره تعلق لری. او دغه وجه په بعض شعرونو کښې خپل نوم امیرجیلانی لیکی. لکه چه وائی:-

سپینه کوکئ دے خاوره مشه

دا زهٔ امیرجیلانی دا دُعا کومه

امیرخان په قام علی زے او په علی زو کښې حسن خیل مهمند دے. په جلاله او لیوره کښې ئے ورونړه عزیزان وُو چه دهغوئ په فراق کښې ئے ډیرے دردناکے مرثئے ویلے دی. د رحمة الله خان د هشتنغر د خپل ځوئ غلام جیلانی او د خپل ترهٔ د ځوئ غلام حسن خان د جلال آباد او لعل پوره په فراق کښې ئے چه کوم شعرونه ویلی دی هغه په خصوصیت سره ډیر دردناک دی. دیوان د مخمس په یو بند کښې وائی:-

نه به وکړو لوتربله موښ خندا | نه به کینو په مجلس کښې سره بیا
نه به بیا شور وغ په یوه خوا په خوا | نه به وُوائی په ټکه خوله دادا

نه به راشی بیا په بیرته حسن جان

نه به داد مړک آواز بیا په دروغ شی

Marfat.com

نه به راځي له هنده محمود خان

نه به زخم بیا زما د خاطر روغ شي　　　　نه به غږ زما تر غوږو مې بنه روغ شي

نه به بیا خوږه زما د نصیب روغ شي　　　　نه به د اد مرګ آواز بیا به دروغ شي

نه به راځي له هنده محمود خان

این عریضه عم از جان غلام احسن خان از جلال آباد فرستاده بود :-

چه دې خط را ته رسیږي　　　　بنه مې روح بیا پاتې کیږي

حیات ستا د سر پکار دے　　　　مرګ شه غم محض دشوار دے

اوس به دا ختم داستان شه　　　　برخوردار شهباز کلان شه

لکه ډېر منور اوسه

په خدمت د پلار اوسه

این مصرعه از زبان ارجمندی ام غلام احسن خان است به بنده از جلال آباد فرستاده بود

چه ستا د مخ ستورے پنا شه　　　　لکه هلال خم په رکوع شومه مینه

چه دے د مخ ستورے پنا شه

تو به تو به شه د حسن له زړه زونده

که زه خبر وے چه میلمه یے　　　　د حسن زو به زه له تا خله را تلمه

د حسن زو په میدان را غلم　　　　د خان حسن خالي پرا［illegible］

د عالي خیلو سنګار ورک شه　　　　حسن سر کیښود د لحد په تیږو ［illegible］

که په لا لیوره کښنے یار دے　　　　په تیرلیمه به په سفر ور لیسے تلمه

یاره لا لیوره کښنے ته نه یے　　　　زه چه کاغذ ستا د ژړ تلو ［illegible］

چه آشنا یے پکښنے نشته　　　　امیر څه کوی لا لیوره

Marfat.com

دا سے معلومیږی چه امیرخان صاحب حیثیت اوشته مند سړے وو په پ
نظم کښے د غلام حسین نومے خیل نوکر د نمکحرامئ په بیان کښے وائی چه
غلام حسین د امیرخان د پلار میرآخور وو۔ نو کوم سړے چه دومره شته م
وی چه میرآخور ساتلے شی۔ یقیناً چه هغه مالدار سړے وی۔ هغه شعرونه
دا دی :-

اے غلام حسینه ظاهر سپین په باطن تور
ته تشه کاسه ئے د معنیٰ له غوړو سپو

ما وے میرآخور زما د پلار دے زما یار دے
ځکه د پالنے ستا مے ام ؤم زه غم خو

کور زما د پلار دے آخوروان په منصوبه که
ته چه په بدے شوے منفق زما له دو

وائم زه امیر تا ته رقیب غلام حسین
ستا د مخ نښره دے په محشر که الله تعالیٰ توره

د نمونے په طور یو غزل ئے دلته درج کړلے شی :-

ستا د زلفو خیال ے تلوسے له سره دے
خړے ساه لیپے له غمه بدرنه دے

لکه وی لذت دا ستا د لعلو لبو
دا لذت لا د شربت د کوثر نه دے

لکه ستا ښکاره شو دے ښکلے پیدا شوے
لا ښائیست هسے د شمس و قمر نه دے

ښائیسته که یو جهان کښے ډیر پیدا دی
په ښائیست کښے یو له تا برابر نه دے

ناصحه ځکه که ترو ے ترخے خبرے
چه ے ښکلے ستا د شونډو شکر دے

لا پخوا زما خبر له هغه وا خله
چه ے تورے خاورے خولا بشر نه دے

نخو کړیوان په دوا په لاس پانه کا
لا ټیری دیار له غمه بتر نه دے

میئن یار چه پکښے نه وینی په سترګو
په امیر باندے ودان هشتنګر نه دے

د جلال آباد په علاقه کښے شاه مروز مخصوص خدمتګار ملاز مانو ته و پیلے شو

Marfat.com

دغلام ـ مرلئ ـ همسایه او فقیر په طور سره ـ

په کومو ورځو کښې چه امیر خان په جلال آباد کښې دے ـ په هشنغر کښې د دهٔ څوک دوست رحمة الله نومے وفات شهٔ چه د هغه نوم ئے خالص په پښتو لهجه کښې رامترلا یاد کړے دے ـ په لاندینو شعرونو کښې د هغه ذکر کوی :-

راغلی دی شا موزے دوئ په ما خبر وکه دا د غم آوازے څه ناڅاپه لوئ سحر وکه
ته په جلا لا ے یار ږ کوچ په هشنغر وکه یا دے ترهغے دے له دُنیا چه دهٔ سفر وکه
بوځئ ته د دستګیر چه مرګی را وستل فو ځونه

بد نصیب زما ترے سکونت په جلا لا کښې کهٔ یا رے زما ګیزل دغمونو په تلا کښې کهٔ
بے له ما آخستے لا د هجر په بلا کښې کهٔ کوچ ئے له دنیا نه په دا هسے واویلا کښې کهٔ
راوړی که امیر ترما دخپل دینن بادونه

کهم کهٔ ویر دکان زهٔ په سر تورے له ما بنالئ زهٔ چه شوم تر ے یا د ام تو لالحد له بیالئ
خپل پردی مے واړه دا خبره سره ښتالئ بو زمان چه روغ لا په دُنیا بے یا ره بیالئ
اے توبه توبه شه دا میرله ګ ژوندونه

د پښتو ادب په تاریخ کښې دا میر نومے بل یو شاعر ذکر راغلے دے ـ وائی چه " امیر د دوهم دورے په شاعرانو کښې دا خلیږی ـ دهٔ په سنه ۱۰۲۳ھ کښې د پښتو په لنډه مثنوی کښې د قرآن عظیم یو تجوید لیکلے دے ـ د دے کتاب د مطالعے نه ... چه امیر په عربی علومو کښې پوهه او عالم وو ـ د دهٔ د او سیدو ... او د ژوند انه زمانے د سنته ... څه نه دی راروستو ده ـ د امیر تجوید یوه کوچنئ مثنوی ده ـ په شعرونو کښې د ملا الف د سبک پیرو دے ـ او یو متوسط شاعر ګڼل کیږی کتاب ئے په دے بیتو شروع کړے دے :-

تل ثنا وایم شکر ئے د خاوند په نعمتونه

چه قرآن ئې راستولے | په سرور باندې راغلے
چه ایمان ئې له عرفانه | مونږ ته ؤ بنوله قرآنه

دا میر د تجوید دا شعرونه او دا میرخان د مناجات شعرونه چه په لاس را غلی دی او د لنډ لاند ې درج کړلے شي - په طرز او اسلوب د بیان کښې سره نزدې دی - دا ویلے شو چه امیر او امیرخان دواړه د یو سړی نومونه دی - او په دې ډول امیرخان د بی بی کلے همعصر نه دې بلکه د سنه ۱۰۱۲ھ د روستنۍ نیمائی او د سنه ۱۰۳۰ھ د اولنۍ ربع نامور پښتون شاعر دے - لیکن د ځینې تفصیل له مخه چه د انډیا آفس لنډن د نسخې په دیباچه کښې یوه درج شوې - او د دې حقیقت له مخه چه دا میر نومې کوم پښتون شاعر په سنه ۱۰۲۳ھ کښې د قرآن عظیم تجوید لیکلے دے - نو دا یقینی خبره ده چه د امیر په نوم دوه شاعران تیر شوی دی - یو په سنه ۱۰۵۰ھ خوا ؤ شا کښې چه نور هیڅ حال ئې نه دے معلوم - او دویم په سنه ۱۲۶۰ھ کښې چه پوره حال ئې درج شوُ - او د بی بی کلے همعصر د غه اولنے امیرخان دے - او په دې مجموعه کښې د دویم امیرخان د اخون کدا، علی خان او عبدالکبیر په ډله کښې راغلے دے - مناجات ئې دا دے :-

دوست د خدائے صمد رکباره محمد ص | لهر چا په رب تعالیٰ رویداره محمد ص
د محشر د ورځې سرداره محمد ص [1] | د تمام جهان مختاره محمد ص
غواړه ماله کردګاره محمد ص

په تندی مې ګناهونه | دی پراته لکه لوئ غرونه
ته نه زما شه رهنمونه | ډېر ې ژ غوره [2] له بیچونه
اے د خوارو مددګاره محمد ص

---

[1] د نسخه د انډیا آفس د لنډن د نسخې سره ص ۲۳۴/۸۰۸) د محشر په ورځ سرداره محمد ص - غواړه ماله کردګاره محمد ص ؛ اے د خدائے سره رازداره محمد ص -

[2] د نسخه د انډیا آفس لنډن ص ۲۳۴) ډېر ې غواړه له بیچونه -

Marfat.com

دَعصیان په لوئ دریاب کښې   زهٔ لاهو شوم په سیلاب کښې
زر را رسه په شتاب کښې   چې ډوب نه شم په ګرداب کښې

د قاسم ابراهیم پلاره محمدؐ

زهٔ که یمه ډیر ناکس   تهٔ همائے تر دا مکس
په تنګسه کښې زر را رسه   دهرچا ئے فریاد رسه

دَ تمام اُمت غمخواره محمدؐ

هیڅ ساعت را باندے شا مه   نه تیریږی بې ګناهه
ډیر ډیریږم له الله   د خوارانو تکیه ګاهه

اے شفیع یوم القراره محمدؐ

که هر څو زهٔ رو سیاه یم   پرعمل سپک تر ګیاه یم
څو آخر اُمتی ستا یم   همسے نه چې د بل چا یم

له ما نشې دست بر داره محمدؐ

دارنګ داوره ته له مانه   ما ګرځه مل له خپله ځانه
تهٔ مے خلاص کړه له نیرانه   د همه نبیانو ځانه

د مرسلو شاه سواره محمدؐ

تهٔ په ما باندے نظر کړه   دا خراب سیم [illegible]
خپل قدم زما په سر کړه   ترافلاک دے

چې دے زار شم له پیزاره محمدؐ

په لویئ دے هوسیږم   زهٔ به ستا په څه خلاصیږم
شپه په ورځ تا نه ژړیږم   لکه بید همسے لړزیږم

ډیر ډیریږم له تهاره محمدؐ

Marfat.com

د تمام جهان آمینه !   د هر چا د زړهٔ تسکینه
اے د پاک الله نیازمینه   را کړه ماله لاس په مینه
د بی بی فاطمے رض پلاره محمد ص

چه قاضی شی ربّ په خپله   وُدرَ وی د حساب تله
ته خبر زما آ خله   چه زړهٔ نه شم خوار نجله
دعا جزو بار بر داره محمد ص

د محشر په شور و شر کښے   په هغه وخت د خطر کښے
ما لره په خپل نظر کښے   خلاص ے کړه په لوئ دفتر کښے
اے د پاک الله مختاره محمد ص

له خوارے د دین د نیانه   ته زما شه نگهبانه
اے نبی ص آخر زمانه   د دوه کونو پهلوانه
اے معراج لره یادګاره محمد ص

مخاطب په قاب قوسین ے   هم ته جد د حسنین ے
هم شفیع المذنبین ے   هم بادشاه د دوه کونین ے
ما ساته له کل آزاره محمد ص

اے نبی ص خیر البشره   اے له هرچا معتبره
د جمله مرسلیسره   اے شفیع یوم الحشره
ما مه رد مکړه له درباره محمد ص

په محشر ے شفاعت کړه   په ما ډیر ډیر شفقت کړه
ته ے شمار له خپل امت کړه   هم ے خلاص له خجالت کړه
زړهٔ "امیر" یم نیستکاره محمد ص

Marfat.com

نور محمد

نور محمد په قام قریشي دے او د بالاکنډ ایجنسۍ د سوات والي زي د خانخېلو د تانړې نومے کلي اوسېدونکے وو۔ د میاں محمد عمر چمکني علیه الرحمة شاګرد او مرید وو۔ تر سنه ۱۲۰۰ھ پورې ژوندے وو۔ د دولسمې صدۍ هجري د دوستینې حصې یو پښتون عالم، صوفي او شاعر دے۔ چه تر دے وخته پورے د پښتنو شاعرانو په کومه تذکره یا تاریخ کښې څه ذکر ئې نه دے راغلے۔ البته په حیثیت د عالم او د میاں عمر چمکني د مرید ئې مسعودګل پاسني په خپل کتاب مناقب میاں عمر کښې ذکر کړے دے چه له هغې نه د ده د لوړه علمي درجه معلومیږي۔

مسعودګل والي چه د علاقه مردان د کسال زور د هوتي نوے کلي فتح خان نومے یو قومي سردار زانه دا بیان کړے دے چه په سوات کښې یو معتبر ملا وو۔ نور محمد نوم ئې وو۔ د ځه نور محمد دے فتح خان ته یوه ویښه دا خبره کوه

چه په غوث د زمانه قطب الآفاق دے ... پیش شو په زمین [illegible]

مه په سوات څه سته د هند عجم عرب ... په دی باد کښې [illegible]

تمه د خواجهاء نقشبند بیانی ... خاتمه د چشتیانو [illegible]

قوارسر د اوه طریقې ده په کمال کې ... باطني کار ده نزول ئې په آسمان دے

په ظاهر علم کښې هم بحر ستاپه دے ... نی لواتم د عالمانو د سر تاج دے

Marfat.com

دلبرے ځائے په ځائے آورېدلے　　ورځ په ورځ ورپسے نورے زیاتیدلے
ما دے پرېږده نور محمدؐ نو هوس　　اول وکوره صاحب بل کار کړه پس

چه داخل په ثمکنی شومه په سیمه
په هیبت شهٔ زما زړهٔ لړزان نه بیمه

مسعود گل دا نهٔ ده ښودلے چه نور محمد په کومه سنه کښې ثمکنو ته راغے او د میاں صاحبؒ مرید شهٔ ۔ هر کله چه میاں محمد عمرؒ په سنه ۱۱۹۰ھ کښې حق رسیدلے دے ۔ نو یقینی شو چه نور محمد به د دغے نه مخکښې ثمکنو ته د میاں صاحبؒ لیدلو له تلے وی ۔

نور محمد په سنه ۱۲۰۰ھ کښې د قصیدهٔ بردے په پښتو ژبه منظومه شرح لیکلے وه ۔ او په آخر کښې ئے مختصراً خپل حالات لیکلی دی ۔ او ځنے تاریخي واقعاتو ته ئے اشاره کړیده ۔

د نور محمد دا منظومه شرح تر اوسه نهٔ ده چاپ شوے ۔ په دے وجه دلته د هغے بعض حصے درج کول مناسب گڼم ۔ چه ورسره ورسره به د نور محمد د شعر ولو نه هم مخے ته راشی ۔ د کتاب شروع په مخمس نظم کښې لیکلے شویدے نمونے ئے دا دہ :۔

حمد لائق د پاک احد دے　　چه بے نیازه دے صمد دے
بیا درود په محمدؐ دے　　هم په آل د دهٔ بے حد دے
هر چه دهٔ په پے روان دے

محمد، اشرف په نامه وو نه　　بوصیری لقب ئے شهٔ نه
د نبیؐ صفت ئے کهٔ نه　　ښهٔ شهرت ته رسیدهٔ نه
دے بادشاه د ما دخان دے

Marfat.com

دهٔ تیامه یوه شپه کړه — په نامه ئې تعیین کړه
چابرډه کړه چاشرادۀ کړه — الټ سات راوظیفه کړه
قارئ ئې په هر زمان دے

دهٔ له سوزه هم له درده — پېرد عشق له آه سرده
د محبت له بنګلی ونرده — چه عاشق وي کړنه زرده
دهٔ اول کړے بیان دے

نور محمد پښتو دغه کړه — په لس ورځے مسوده کړه
په کال پس بیاکره کړه — و دعا ته ئې آسره کړه
دغه عرض په قاریان دے

او د قصیدے د عربي بیتونو د ترجمے نمونه ئې داده :-

أَمِنْ تَذَكُّرِ جِيْرَانٍ بِذِيْ سَلَمٍ
مَزَجْتَ دَمْعًا جَرٰى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمِ

چه یادیږی دے یاران د ذی سَلَمْ
اوښی وِیښے دے په ئې دی دواړه ضَمْ
له چشمانو دے بهیږی دم په دَمْ
همیشه ته مبتلا ئې په دا غَمْ
دغه حال خو تل خاصه د عاشقان دے

او د کتاب په آخر کښے لیکی :-

دا کتاب د بوصیري دے — چه په ژبه عربي دے
صفت کړے د نبيّ دے — په فارسي شرح هنګاور

هم افغانی کړے ډیر افغان دے

دا څوک دی دا ییزه جانه   بنه پښتو ده مسلمانه
ده مؤثره زما خانه   تر هرچا ده دا آسانه

خپل ثواب د پاره دائم دا ے توان دے

خوے زړهٔ په دا خار بنت دی   کښو نهٔ زما جوړ بنت دی
د پښتو تو قوت زبعت دی   د ځان ے کړے آزمیښت دی

تش دعاے په قاری بانډ تاوان دے

ما وئیلی په دا باب دے   شرح کړے ے کتاب دے
د پښتو جوړ نایاب دے   اختیار کړے ے ثواب دے

جوړ ے نهٔ کړه که ځاے وران دے

چه آسان کړی ے لغات دی   پوره شپږ سوه ابیات دی
د غاے وربانډ ے زیات دی   ما شمیرلی پیر کرات دی

سبهٔ لهٔ زړهٔ نه پریستلی ما کمان دے

آٹھ سوه زر کړ بنے دده دی   هم دیرش زره ئے مصرعے دی
د قصیدے بنکلے معنے دی   حساب کړے ے هورے دی

هر یو بیت ے په معنی در مرجان دے

چه ما فقیر په دعایا د کا   خداے پوره دهٔ مراد کا
رب دا د کړ دي په دهٔ دا د کا   چه هورے ئے زړه کے بنا د کا

رب په مونږه مهربان شی مهربان دے

زر دوه سوه کاله میاره   د هجرت کلونه شماره
دا تیر شوی دو هنبیاره   چه کتاب تم شه دلداره

Marfat.com

کهٔ حاجت دِ په سنه دَ دوران دے

دا د سوات په وطن خانه ۔۔۔ د یوسفزو په ملک کښې جانه
قصیده شوه بنه آسانه ۔۔۔ قلم خلاص شهٔ له بیانه

باری خدائے کړے په بادشاه ارشاد

ختم تمام ئے دا کلام شهٔ ۔۔۔ د شاعرے په دا مقام شهٔ
چه له خدایه دا انعام شهٔ ۔۔۔ په صفت خیر الانام شهٔ

نور کتږے ئے دا سودنهٔ چه زیاد دے

نور محمد بنده غریب دے ۔۔۔ نازیدلے په حبیب دے
امید وارهٔ د تقریب دے ۔۔۔ هم شاکر په دا نصیب دے

اُمتی د پاک رسول په تن زمان دے

که قریشی یم په نسب ۔۔۔ پیر کهتر یم په حسب
که ئے حق ساز که سبب ۔۔۔ د کریم شان دے ترتیب

وحبیب ته ئے سپرلے داخیل دے

چه مرشد ئے د ارشاد دے ۔۔۔ هم ئے ناسته د اعتقاد دے
د قطب صاحب د مراد دے ۔۔۔ شکر زما په دا استاد دے

وسیله ئے پاک رسول ته غوث زمان دے

شاکر او سد نور محمدؐ ۔۔۔ مرشد او شه [illegible]
مکرم د ئے له صمد ۔۔۔ [illegible]

چه په شمار ئے هزار سبحان دے

جانشین ئے او س پسر دے ۔۔۔ په آئین د خپل پدر دے
متابع د پیغمبر دے ۔۔۔ پسند کړے بن [illegible] دے

Marfat.com

هم زما سر و چشمان دے

شاګرد دے نور محمّد ... چه ئے شته دا معتمد
د بنو چارو په سداد ... اهتمام کوی بے حد
هم د لجوئے د خورد کلان دے

چه له بند و آزاده دے ... په نیک اکر نیک زاده دے
هم په شرع استاده دے ... محمّدی صاحبزاده دے
چه مرحوم تل د رحمان دے

په دوه کونه دِ آزاد وی ... چه پوره ئے کل مراد وی
هر مشکل دِ ئے کشاد وی ... پرے دِ عام د ښبنتن داد وی
داے خواست په هر زمان دے

چه دلے دِ کهو پیشوا ... د کهد اے د اُمراء
قبلوے ئے نهٔ دعا ... هو پرے هم ورکړے لقاء
که پدر دے کہ ئے جان دے

چه له بنکلو کتاب تم شهٔ ... په ښلوس د محرّم شهٔ
په جلوس د ښواز لسم شهٔ ... د تیمور شاه عالم شهٔ
هم په دا تاریخ د وات شاد زمان دے

هم شارح همے کاتب شهٔ ... نور محمّد د دے کاسب شهٔ
په دُعا د شاه طالب شهٔ ... په خلف د شاه راغب شهٔ
استوار ئے په اقبال دور دوران دے

وضاحت :- چه د کتاب ختمیدل په وخت کښے د تیمور شاه د جلوس څوارلسم

کال دو۔ او د شاه دُرّان یعنې احمد شاه ابدالي د وفات هم دا تاریخ دی۔ یعنې د هغه د وفات هم څوارلس کاله شوي وُو۔
هرکله چه نور محمّد دا کتاب په ستمه ۱۲۰۰ کښې لیکلے دے او احمد شاه ابدالي په سنه ۱۱۸۶ کښې وفات شوے دے۔ نو په دغه کال د تیمور شاه د تخت نشینۍ په حساب سنهٔ جلوس (۱۴) څوارلسم ۱۴ ...

Marfat.com

دلاور خان

د فقیر صالح محمد غریب بن ملا مولوی آغا ـ کومه قلمی نسخه چه رېښه پوهنی پر سنه ۱۲۶۰ھ کښې لیکلې شوې ده - په هغې کښې د بابوجان، کریمداد، عبدالرحمان د نظمونو انتخاب نه علاوه یو نظم د دلاور خان دے - د ده حالات نه دی معلوم - هر کله چه صالح محمد په منګله کښې اوسیده نو ګڼلے شی چه دلاور خان د هشنغر د علاقې څوک وی.

د دلاور خان یو غزل په تعام نوروزی نومے کتاب کښې راغلے دے. لیکن د صالح محمد په مجموعه کښې دده د کلام د انتخاب کیدلو او بیا هغه هم د مشاهیرو شاعرانو په لړ کښې - دا دے نه معلومیږی چه دلاور خان د دو لسمې صدۍ هجری د زمانې شاعر دے - نظم ئې دا دے:

نن سته زړه چیرته ژړیږی دے   فراغت په سر مضمون دے

نن دیدن [illegible] بیلتون دے

کله بادشاه د شهام [illegible] دے   د عمر کې پیاله به شوے

آخر به [illegible]   بله لار به نه ده موے

نن دیدن [illegible] بیلتون دے

که دے عمرونی [illegible]   خوبه وصحه زما لاله

Marfat.com

لاس به د و خیژی له ماله   سر ترې به درومی له عیاله
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

مرګ چه دار نګے شیبے کا   څوک به څه کودی دلے کا
خو به زړهٔ پارے پارے کا   مشکل زړه طلب کیښے کا
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

اے زما میئن جانده   راشه څو ترکور ستانه
خبر دا خلو له اشنانه   به لحد پروت دے دیرا
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

که دنړه به یار یاریژ اړه   دا دنیا ګوره چه لاړه
باقی دا به لاس ولاړه   په نابود جهان مهٔ وياړه
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

اے حُما میئن وجوده   څو به اوسے به نابوده
غافل مشه له مقصوده   دا دنیا ګنړه معهوده
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

اے زما مینه ورورګه   نهٔ نظر وکړه د ګوره
هر چه دژوهٔ له موره   آخر ور به شی ترکوره
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

مرګ چه تا کره میلمه شی   میلمستیائے ستا ګوره شی
یکایک به دے لیکه شی   چه په چل دګمان دیشه شی
تن دیدن ئ کُند بیلتون دے

که څوک ګان په زغریه نتاړی   د مرګی به شی هغه یاړے

Marfat.com

سر به دې پرېږده کاشکې له غاړې — که دې وښاندې وا ته اړې

تن دې مې ګنبد پیالتون دے

همیشه ګوره شارې — بې هوده ده جوړه یارې

د مرګ ویره ده خوارې — هم په دغه تورجارې

تن دې مې ګنبد پیالتون دے

سکه هغې ځمایه ځان شه — چې جدا له خوبه یاران شه

د مرګي په لا ... شه

تن دې ... پیالتون دے

دلاوره ویره ځان ښکېږه — ښه په ورځ غم دا ستا کوه

تماشه ویره د سېلان کړه — زړه شه زیږه سوچ جهان کړه

تن دې مې ګنبد پیالتون دے

د غزل ... شو عمرونه ... دادی:

قربان پرښتې دې ان زما په تالیرم

تا څوک چوله اینه دې چې زه به پرېږدم

په ښه ستا روښانه زما ... ده — تا څه ته پرېږدم چې زه به دې پرېږدم

... د بلا په غم کې خم — تا سپاره لاس راوا چې په لیږم

... ستا وصل به په دا ال — ضعیف یم ... په ...

قسم دې ستا په حسن د ... زما هم سوا

فنا په رضا کې ... دا ... ان لرم

Marfat.com

حضرت شاه

حضرت شاه د ضلع مردان د بابیزو د علاقې د چم چوبړ لوے کلي اوسېدونکے وو. قرآن شریف حافظ وو. او په نقشبندیه طریقه کښې د بونیر د بشونړي نوے کلي د حافظ خوند محمد صدیق مرید وو.

ماله د دهٔ د اشعارو یو ټو پانړې په لاس رغلي دي. د هغې په آخر کښې دا عبارت درج دے:

تمام شد کتاب مستطاب دیوان فضیلت پناه کمالات دستگاه حقائق و معارف آگاه حافظ جیو صاحب ساکن چرچړ بنیر که از دست میان شمس الدین که بتاریخ یازدهم صفر ۱۲۱۳ھ نوشته بود. به دست حافظ سید احمد راقم حضرت جی صاحب سید امیر علیه الرحمة ساکن کوټه تحصیل صوابی ضلع پشاور نوشته شد بتاریخ ۲۷ شعبان ۱۳۰۹ھ.

داکوټ پانړے چه ماله په لاس راغلے دي په دے پانړو د صفحاتو نمبرونه د [illegible] نه تر [illegible] پورې دي. دوے نه معلومیږي چه دا حضرت شاه صاحب دیوان به ایسته بنده لوی دیوان وو چه ضائع شوے دے. دا دیوان کوم چه حافظ سید احمد نقل کړے دے. د غلجي ۲۰×۸ سائز په عام سپین کاغذ باندې لیکلے شوے دے او په هره صفحه کښې دیارلس کرښې دي. او په دے حساب سره د دهٔ ټول شعرونه

Marfat.com

په شماره بانده تقريباً څلور زره دی۔ چه د او خت زمونږ په لاس صرف يوسلو[۱۰۷] شعرونه باقی پاتے دی عه

د حضرت شاه د دے ديوان په صفحه ۳۰۹ بانده يو نظم دے چه په هغے کښے دے شاه زمان بادشاه دُرانی ته دُعا کړے ده۔ او د دے نظم په حاشيه بانده وړته سنه ۱۲۱۵ھ ليکلے شوے ده۔ د دے نه معلوميږی چه مياں شمس الدين د حضرت شاه صاحب عليه الرحمة ديوان په سنه ۱۲۱۳ھ کښے ليکلے وو۔ ليکن بيا وخت په وخت د حافظ حضرت شاه صاحب تازه کلام چه څه وو هغه ئے هم ور پسے درج کړيدے روستو په يو نظم کښے د شاه شجاع د بادشاه کيدلو ذکر کوی۔ دا نظم د دے ديوان آخری نظم دے چه په صفحه ۳۱۱ درج دے۔ هرکله چه شاه شجاع په سنه ۱۸۳۹ء کښے دلته با د شاه شوے وو لو په دے بناء دا ويلے شو چه حضرت شاه صاحب تر سنه ۱۸۳۹ء پورے ژوندے وو۔

د ديوان د ختم کيدلو نه روستو يو منظوم خط دے۔ سلاست او روانی پکښے ډيره زياته ده۔ ليکن دا نه معلوميږی چه چا ته ئے ليکلے دے۔ د کلام نمونه ئے دا ده:-

د دولت پايه بالا عمر مزيد شه	د سلطان ابن سلطان ابن سلطان
په دعائے عالمان کړی جد وجهد	په طره فخر کړی خورد و کلان
اعتضاد ئے کړے اقبال رب الارباب	چه نازيږی ئے په داد همه سُفيان
نيکبختی ئے کړے د هيرے ملکرے	سعادت ئے همقرين کړے آن په آن
موانع ئے د مقصود له لاره دړک کړے	جيش ئے کړے سړی پړی نږشتکان

عه دا پانهه ماله د صاحبزاده اسماعيل صاحب د کوهاټ په قلمی کتب خانه کښے په لاس راغلے چه حافظ سيد احمد صاحب يعنے تلی کوډنګے د لقل کوونکے د دے ديوان د دے ليکلے دو۔

جلب دارے د مهدی آخرزمان کړے چه پرے لوټ کړی د دجال غونډ دښمنان
کل غرض له دے انشا آینه مراد دے که رواے کړی دادن قبله جهان
د انشاء چه مشرف په قبول شی د تحسین په التفات شی نمایان
چه راغب ئے وکتو ته حاضران شی آرزومند ئے شی د بنگلو کاتبان
په رواج به ئے خوشال اهل سنت شی پوښتانه د ولایت د هندوستان
حضرت شاه ئے نیکتیال تخدایه غواړی
هم به والی چه روزی د شه ایمان

(۲)

بادشاه روی زمین خدیو کشور جان خاقان ولایت ملک هندوستان
امین عهد و ناضمین فتح بلاد والی و مستولی و داور مظلومان
وارث ملک پدر بلکه پدر پدر خلیفهٔ عالم و زینت افغان
امام لشکر دین و نظام اهل سنت بسان جد جید می زند رقاب بدان
عبید رب و عباد و خدیم شرع رسول ظهیر ملت و دین نصیر اهل افغان
په دا ئے فخر کړی اوه طبقه زمین په سر ئے لاس اېښی ملائکه د آسمان
خضر الیاس کوی دعا په عمر دراز عیسیٰ روح الله د جلب کړی د خان
محمد مهدی پناه دین متین [illegible]
ملجا د دهر علما د عصر دعا په حق کښے کوی شپه و روز په بیان
تر دے همراه دے حیات د اهل خیر و په شان
(۱۲۱۵ھ) حضرت شاه مه هیره په دعا شاه زمان

(۳)

خدای د په بری شه محمد د شه په لوری هیر خلق له ظلمه په امان شه سنا په سوری

Marfat.com

زه دعا کومه ملایک دې وړ آمین که — هم سپوږمۍ پیرۍ کل زنده سرچه څرته نیوري
لوی د مراتب شه دسختۍ نه بې لرو یه — ستا به طالع خیښه داووه آسمانو ستوري
همه کړه وانۍ چه یا څوک شبنم له ځله — رب العالمین د تا له ضمیره تاوده ژغوري
تخت وتاج دې د واړه له زواله په امان شه — نحو چه زایل نه دی د قرآن له پانړو توري
شپه د خدائی باعث په توبه یا سته غاکړه — ورځ د عشق شه په غوږ د کمزوري
سپوږ سخاوت شه خو نامړدان د تیره تیغ شه — دوی بلا که هان شه ستا له خانه هم له سوري
ضبه د ظالمان د خدای قوت د روح د زړه که ره — اې د دعا سپه تل د ستا په سیمه اوري
زړه د حاسد چوه چه مړ هی ستا زوال ته — خوله ئې گنده لپیه شه له پیازه هم له اوري
شانا زه واجب په رعیته یا زه دعا ده — خاص په اهل فضلو بیا په ماغونه غمخوري

مداح هم دعا کړي حضرت شاه دشا په شپې
رب دې قبول نه په نظر د فضل گوري

(۴)

لیدنه د ... دکوه ... په ... کړان دی — دا مشکل آسان دې په حصار د نقشبند
شب و روز ... مشغول کړي په طاعت دی — نه هوي فراغ لیل و نهار د نقشبند
و نیين کړي اوده ... د تلقین په اشار اتو — پیه خپل عمل کوي اذکار د نقشبند
جوهر ... اسرار د خدای ... په فضل — د کانی ... سیر و رفتار د نقشبند
نقش دې باقي د خدای په حفظ نه زوال وي — زړه چه ... په پرکار د نقشبند

وي به لکه تاج په سر د پرشاهانو
کیږي دی حضرت شاه پیر زاد نقشبند

Marfat.com

مناجات

بدرگاه قاضی الحاجات بحضرات صاحبان نقشبند

په حرمت د راز و نیاز جان پروری — مکمل باطنی هم ظاهری
خوب خصال معنوی اکم صوری — شیخ زما اخون صاحب بونیری
الٰهی زما نصیب کړے سروری

په حرمت د راز و نیاز د دهٔ د پیر — چه و د شیخ اخون صاحب [illegible]
وو نظر په پېښور د دهٔ جاگیر — [illegible]
الٰهی زما نصیب کړے سروری

په حرمت د راز و نیاز د شیخ شهباز — چه [illegible]
[illegible] ووپه باغ کښې دلنواز — د ظاهر باطن [illegible]
الٰهی زما نصیب کړے سروری

په حرمت د راز و نیاز د شیخ حبیب — چه [illegible]
په نظر [illegible] کړ خدای نصیب — [illegible]
الٰهی زما نصیب کړے سروری

په حرمت د راز و نیاز د شیخ آدم — [illegible]
په درگاه الٰهی [illegible] — [illegible]
الٰهی زما نصیب [illegible]

په حرمت د راز و نیاز د شیخ احمد — [illegible]
ماهر وو په طریقه کښې [illegible] — [illegible]
الٰهی زما نصیب [illegible]

په حرمت د راز و نیاز باقی بالله — [illegible]

Marfat.com

دا البان یې مستفید وله درګاه — په روزګار یې خوش خرم وه مهر و ماه

الٰهی زما نصیب کړې مسروری

په حرمت دراز و نیاز شواجګی — چه یې دے منسوب الیه امکنګی

بې له حق چه یې نشته دلبستګی — رغوی په آه دلهر لو خستګی

الٰهی زما نصیب کړې مسروری

په حرمت دراز و نیاز درویش محمد — چه کاوه یې په اخلاص په ذکر کښې کد

خکه شه یې په درویشانو کښې اجرد — حق تعالیٰ د هیر اولس کړ معتمد

الٰهی زما نصیب کړې مسروری

په حرمت دراز و نیاز محمد زاهد — چه په هر نفس و حق لره عابد

هم د جنس حسناتو وو قائد — د محتاجو و حاجات ورته عائد

الٰهی زما نصیب کړې مسروری

په حرمت دراز و نیاز خواجه احرار — چه جلی یې هم اذکار وو هم اسرار

په حیات یې فخر کړ لیل و نهار — شمس و قمر یې آرزومند دیدار

الٰهی زما نصیب کړې مسروری

نوټ :- دا نظم نامکمل په لاس راغلے دے په دے وجه نیمګړے پاتے شو۔

(۶)

جهاندار ظهیر الدین بتائیدات ربانی — زند بر سیم و زر سکه شجاع الملک درانی

بزرګواران افغانان امید از فضل حق دارم — که از مکر بداندیشان کند او را نګهبانی

بارث از جد محی الدین بنسل آثار عدل ګستر — شهنشاهے بے تیغ زنی ګرفت اورنګ سلطانی

سزد او را بتخت ملک جلوس میمنت مانوس — ظفر بر طاغیان دین بتدبیرات خاقانی

درین ایام نافرجام بیمن همت پاکان — بزیر نقش خود آورد علامات سلیمانی

Marfat.com

حسد بر دند بدبختان جفا در زند با اهلان　　چو گرفت لقمهٔ عزت ز خوان داد آسمانی

چو خسر گشت زیر پالش آنکه خصم جان او بود　　زهی کوتاه اندیشان زبان کاران شیطانی

تبرای نماید زانچه از سنت جماعت نیست　　بزید آنچه در ملت و شدایان مسلمانی

قضاء آسمان فرمود بگیر آ خاندان شاه　　برات همت شاهی به بیت خود آسانی

دعاء دولت باقی و نسر زبانش از آفات
ترا باید که حضرت شاه چو ورد روز و شب خوانی

تمت تمام شد کتاب دیوان حضرت شاه

او د دیوان د ختم کید لو نه روستو په صفحه ۳۱۱ باندے د الظم لیکلے شوید دالی :- سه

په نسب خجسته ذات　　په حسب والا صفاته

جسمانی شکسته حال　　روحانی قوی سماته

میمون بخت شریف نژاد　　د ژرنده با برکاته

پښتانه مغل هند کی دی　　آرزومند د ستا دعاته

صاف یقین کمربسته کړه　　د حاتم په سیر سخاته

ستا د جود له خوانه آورم　　لیدلی شو په مخلوقاته

بے نوا ځی سیر شکمه　　شکنند پوره هره خوات

عکس ستا حسن نه کوری　　نمونه شه له مرآته

آسمان کړی ګکه طالب شه　　ستا د ذی مطالعاته

شمس قمر دے زاید ان دی　　خوشی لد خیله حرکاته

خوش وقت اوس خوش نسیمه　　د مکتابه قبله حاجاته

Marfat.com

حُسنِ خُلق د خلق غافل کړه — ستا له کشف و کراماته
راهب یا سیره طالب شه — مُستبعد له سومناته
شجره د بنده منبت ده — ثمره ئې بې نواته
مُدعی ته عاجزه یم — ستا د فضل له اثباته
تمسُّک مې دې ملګرې — له حدیثه له آیاته
اکرمُم اُمتی اتقیٰ دې — مقدّم وي مصلیٰ ته
په تمیز نه کېږي څوک — خانقاه له خراباته
د انصاف په ... بویه — چه ممتاز شي کلهم زیاته
په میزان د عقل سبک شي — ....
الغرض په ذات مشغول له — خواست خواسته خمس الاوقاته
تعظیمات و دعوات دي — عرض عقیب له تسلیماته
تمنا لرم مخ ور شو دې — یوځل ستا له ملاقاته
مُستغني په ملاقات شوې — د مخلوق له التفاته
حُسنِ ظن په بابا عشق ده — ستا د دین و التجاته
سامعان د کذائي مخفي نه — له اتوېشته ابیاته
د نبه شمه د خدائي په حکم — که سالم تسوم له آفاته

حضرت شاه صلاح اختیار کړه
له نامه و مسمیٰ سته

Marfat.com

فیض الله خان

(اخونزاده)

فیض الله خان اخونزاده ، ځوی د محمد کریم اخونزاده ځوی د محمد جلال اخونزاده - په قام بنوڅی زاځی پښتون او د اګرې د سیمې وسیدونکی دے.

د هشتنغر د محمدزی قبیلې ټول جائیداد په اتلو ویشو تقسیم دے دی ویشې د دریمې وسیندولو جینډی - خیالی - سرډریاب - ترمنځه او څو د اګرې د اولو ویش کې د نیپه د اوډزی ، ګوټو مروه په ټوله سرډریاب ... سیندونو ترمنځه دے - چه د دغه ټولو ویش مرکزی مقام ... اګرې ... کلے دے.

اګره د دے کلی دی - کوزه اګره دے نه د اخونزادګانو اګره وائی . مینځ اګره دے نه د خانانو اګره وائی - بره اګره دے ته د شیخانو اګره وائی
اخونزاده فیض الله خان د دغه کوز کلی اخونزادګانو ... دے - د اکلے د جانے بیلے ، کنهار او مینځ اګرے ترمنځه ... سرډریاب ... سیندونو په مینځ کښې په هغه لار باندے آباد دے چه د چارسدې نه په سرډریاب جاله تیله - ناګمان - میان ګوجر د لاړ او ورغلی پېښور ښهر ته تلی ... اګره د هشتنګر د تپې نه مسافرینو په ګډیالی چارسده ضلع پېښور لپاره اهم او مشهور کلے دے.

Marfat.com

اخوند زاده فیض الله خان د سنه ۱۱۵۰ھ او سنه ۱۲۰۰ھ د زمانے یولوئ روحانی بزرګ - حاجی، عالم، فاضل او د پښتو ښه ښکلے شاعر دے - او په نقشبند یه طریقه کښے د حضرت میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة د چمکنو مرید دے -

دا خوند زاده فیض الله خان د علم او فضل او بزرګئ ذکر او تعریف د هغه ګنړو معاصرو عالمانو او پښتو شاعرانو کړیدے - د حضرت میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة د چمکنو یو بل مرید مسعود ګل پاسنے چه په سنه ۱۲۱۲ھ کښے ئے د میاں صاحب علیه الرحمة د مناقب یو کتاب په پښتو ژبه په نظم کښے لیکلے دے - هغه د اخوند زاده فیض الله خان ذکر په دے الفاظو سره کوی - ؎

دستګاه د حقایق او فیض رسان
معارف آګاه اخوند فیض الله خان

د مسعود ګل د دے شعرنه د اخوند فیض الله خان د علوم ظاهری او علوم باطنی مرتبه او فضیلت په ښه شان سره سرګند یږی. مسعود ګل صاحب په یو بل ځائے کښے لیکی :- ؎

پېښور کښے یو مسجد دے ښه عیان	او بانی ئے وو نواب مهابت خان
د مسجد منزلی شیخ فیض الله وو	د غه شیخ مرد فهیم دانا آګاه وو
محمد اکرم له شیخ دا نقل کاندی	کرامت د میاں صاحب زما دوهیا شندے
مشر ورور زما آخوند عبد الله خان	موږ دواړه پاتے شو له پلاره یتیمان

بیا مسعود ګل صاحب په بل ځائے کښے لیکی :-

نقل کاندی مولنا عبد الله خان
مدرس استاذ کل دانش جهان

د مسعود ګل صاحب د دے بیان نه معلومه شوه چه اخوند عبد الله خان او آخوند

Marfat.com

فیض الله خان د دواړو ورونړو ډېر لوئ عالمان وو۔ او د پېښور ښهر په محبت خان جمات کښې ئې د دینی علمونو طالبانو ته درس ورکولو۔

د دغه استاذِ کل مولٰنا عبدالله خان صاحب کشر ورور اخوند فیض الله خان صاحب د پښتو ژبې په ورکوټي بحر کښې د علم قرأت یو کتاب لیکلے دے چې د هغې نوم "ذخیرة القراء" دے۔ او د علم تجوید مسائل پکښې په نظم سره بیان شوی دی۔ د دے کتاب د دیباچې یو څو شعرونه دا دی۔

وړے ماله څه کتاب　　جمع دلته کړه څه باب
له قاریانو د میکے!　　مے تحقیق کړه که باور کے
په مد به کښې له قاریانو　　له مصریانو له شامیانو
ځائے په ځائے مے کم و بیش　　تحقیق کړے وو لا پیش
هم د عربو اصطلاح　　زده کړه داکړے عملاح

رساله مے کړه تیاره
په پښتو د خدائے دپاره

د دے کتاب کرم خوړلے قلمی نسخه چې د اوقت زما د وړاندې ده۔ د هغې په آخر کښې دا عبارت لیکلے دے۔

تمام شد کتاب ذخیرة القرآء بروز جمعه بوقت چاشت از دست فیض الله خان مؤلف این رساله سکنه آگره تپه هشتنگر بتاریخ یکم رمضان ۱۳۱۵ھ۔

او د دغه پورته عبارت نه لاندې په بدل خط او طرز تحریر سره دا عبارت لیکلے دے۔

" مالک کتاب مسمیٰ عمرخطاب قوم افغان قاضی خیل ساکن شهباز گړه علاقه یوسفزئی تحصیل مردان ضلع پشاور مؤرخه ۱۱ مارچ ۱۸۹۳ء "

Marfat.com

دا قلمي کتاب ټول پوا ویا (۷۱) مخونه دي. په اول مخ کښې پوولس کرښې او په روستني کښې دوه کرښې - او نور په هر مخ کښې پنځلس کرښې دي. په دې حساب سره ټول یوزر یونځوس شعرونه دي (۱۰۵۱ شعرونه) کاغذ ئې پېښاورے دویم قسم معمولي دے. سیاهي ئې پخه ده. خطئ عربي نسخ مکرادنی قسم دے. او د پښتو ژبې رسم الخطئ د دغه دور د عام رسم الخطونو په شان دے.

په ۱۲۹۴ھ کښې د مولوي احمد د تیراهي علاقه خلیل ضلع پېښاور په تصحیح سره غلام مرسلین تاجر کتب د پېښور ښهر دا کتاب چاپ کړېدے - چه دغه چاپ شوې نسخه هم اوس نایابه ده -

دلته د دے قلمي نسخې او چاپ شوې نسخې د مقابلې کولو نه پس یو څو خبرې مخې ته راځي چه د هغې وضاحت مناسب معلومېږي.

۱:- مولوي احمد د تیراهي د دے کتاب د چاپ کولو نه وړاندے چه د دے کومه تصحیح او اصلاح کړېده - د هغې په حقله د احمد بیان لوستل ضروري دي. احمد صاحب د کتاب په اول سر کښې د اخوند زاده صاحب د اصل دیباچه نقل کولو نه روستو لیکي:-

د حاجي د خولې تقریر دے — خو د له تنده په پیر کښېږدے
حاجي کړے ښهٔ کتاب دے — دے جوړ کړے کوښے باب دے
حاجي خوار په دعا یاد کړه — په دین او د الله ښاد کړه

لیکن سم کړهٔ احمد
په صحت د پېښ د محمد

او بیا د کتاب په آخر کښې دغه احمد صاحب د تیراهي د دے خپل صحت او اصلاح نور وضاحت په دے شان سره کړی - سه

Marfat.com

کتاب اصل کښې وو ساز　　　قاعده سره ممتاز
مصنف ئې بنۀ قابل وو　　　هم عالم وو فاضل وو
لیکن ما په خپل قوّت　　　سعی وکړه په طاقت
بعض بیت به وو دراز　　　په چُستئ کښې وو نا ساز
ما کوتاه کړۀ په بیت　　　په ما مه کوئ عبرت
که ئۀ څۀ سهو وي په ما [illegible]　　　دا دے عفوه وی له تا نه
زۀ احمد یم عاصی د پیر　　　په دعا مے کوئ [illegible]
[illegible] کښې [illegible]　　　هم پیشه [illegible] کړم

یم په اصل کښې قلیل
وا یم تا ته [illegible] دلیل

دا احمد د پورته بیان نه دا واضح شوه چه د اخوندزاده فیض الله خان د کتاب "ذخیرة القراء" تصحیح او اصلاح ئې په پوره قوت سره کړې ده هاله ئې چاپ له ورکړے ده. دغه اصلاح د څه قسم ده؟ د دے بحث به وروسته راشی.

۲ - که د قلمی اصل نسخه چه د [illegible] [illegible] [illegible] ده [illegible] وکړے شی د کومے آخر کښې چه اخوندزاده فیض الله خان د خپل نوم لیکلے [illegible] احمد صاحب د [illegible] په [illegible] د تصحیح نه [illegible] کتاب چاپ [illegible] هیڅ پته نه لګیږی چه ذخیرة القراء د [illegible] تصنیف ده [illegible] تحریف [illegible] صاحب د نوم ذکر نه کوی. حالانکه د خپل ځان متعلق ئې ډیر تفصیل سره وضاحت کړی [illegible] چه زۀ په تمام خپل [illegible]

Marfat.com

پېښه لرم - په دغه هېرې کښې جايځه ادلرم - او د پلار نوم يې عبدالکريم
دے - ليکن د کتاب د اصل مصنف نوم صرف حاجي صاحب ياددي - اولېن
بېشکه اخوند زاده فيض الله خان صاحب جج کړے وو - او دا خبره د
هغه د کتاب د ديباچې نه معلومېږي چرته چه وائي :-

له قاريانو د مسکے ے تحقيق کړه که باور کے

په مدينه کښې له قاريانو له بصريانو له شاميانو

ليکن ورسره د حاجي صاحب نوم آخستل هم پکار وو.

۳ :- د دې خبره چه په هغې بحث کول مناسب دي. هغه دا چه صاحب د اقول
دے چه د حاجي صاحب د شعرونو اصلاح او تصحيح کړې وه - د قلمي نسخې سره
د چاپ شوې نسخې د مقابلې نه پس دغه تصحيح نوعيت او شکل معلومېږي
او معلومېږي نه پس سړے په دې فکر کولو مجبوره شي چه آيا د پښتو ژبې د
مشرانو شاعرانو او اديبانو کوم کتابونه چه نن ورځ چاپ شوي دي. آيا دغه د هغې
مشرانو شاعرانو خپل الفاظ دي. د هغوئ خپل ترکيبونه دي - د الفاظو بندشونه
لغات او محاورے د هغوئ خپلې دي. که نه روستو د چاپه تصحيح سره د کتابونه
چاپ شوي دي. دغه هر څه د تصحيح او اصلاح کړنکي دي - او د کتاب د اصل مصنف
الفاظ. لغات. ترکيبونه هر څه د منځه د ويستلي شوي دي. خصوصاً د دے کتاب
ذخيرة القراء په حقله دا سوال پيدا کيدلے شي چه دا چاپ شوے کتاب تر
کومه حده پورې د حاجي صاحب تاليف دے. او تر کومه حده پورې دا صاحب
صاحب اصلاح او تصرف دے.

د دې سوال د جواب د پاره مناسب ده چه اول د اخوندزاده صاحب اصل
شعرونه د قلمي کتاب نه چه په ۱۳۱۵ھ کښې ئے په خپل لاس نقل کړي ے تقر

Marfat.com

کړه - او بیا د [illegible] صوابي [illegible] صاحب [illegible] ۱۳۲۹ [illegible] کښې د [illegible]
شوے چاپ شوے نسخې نه إصلاح شوي شعرونه [illegible] کړو - [illegible] دا سوال [illegible] به
آسانه [illegible] حل شي -

اخون [illegible] الله [illegible] -

(۱) [illegible]
(۲) [illegible]
(۳) [illegible]
(۴) [illegible]
(۵) [illegible]
(۶) [illegible]

[illegible]

(۱) [illegible]
(۲) [illegible]
(۳) [illegible]
(۴) [illegible]
(۵) [illegible]
(۶) [illegible]

[illegible]

Marfat.com

(۸) تصریف نه پس په فرنګ چاپ شوی دی چه دغه هم د رسره درج شی لود
دے نه به دوه فائدے په لاس راشی.

(۹) پیره دا چه د اخوند زاده صاحب علیه الرحمة د کلام زبانه نمونه به د نظر
دی پیدا [illegible] شی.

(۱۰) بله دا چه د احمد صاحب د تصحیح نوعیت به ښه سرګند شی.
د اخوند زاده [illegible] الله [illegible] د [illegible] لاس لیکلی قلمی نسخه نه:-

بسم الله حمد دے له ازله — ستا دیاره لم یزله
چه حامد و حمد ویئیلے — بیت بنکاره [illegible] تالیدلے
بانے لیس [illegible] — په جمله ثنا [illegible] ستائی
خاص محمد [illegible] ستا ویاړه — زبات [illegible] ذات ستا ره
[illegible] قدرت [illegible] — په تمام [illegible] استقامت
[illegible] — [illegible] قیاس شی
[illegible] — [illegible] جلد روان وی
هم سیاهی [illegible] — [illegible] زبات [illegible] رو دونه
[illegible] تمام [illegible] — ستا ثنایه [illegible] تمام کړی
[illegible] زبانه — په [illegible] زبانه
ته الله رحمن رحیم یے — [illegible] حلیم یے
ته ناصر حافظ شکور یے — [illegible] عفو یے
ته حفیظ حسیب جلیل یے — [illegible] جمیل یے
ته قدیم احد عظیم یے — [illegible] عظیم یے
ذات صفات [illegible] نقصانه — [illegible] دی پاک سبحانه

Marfat.com

په جمله صفت موصوف دے ... په کامل قدرت معروف دے

نشته هیڅوک ستا په شان بل ... صد ګڼ نه دي په جهان بل

په هر ګوټ دے که موجود

په ذات قول په سنه وجود

دا لویه شعرونه د ... د اصلاح او تصحیح نه پس د ... چاپ ... دي ... سه

جمله حمد دے له ... ستا د پاره لم یزل له

چه حامد دے ... [illegible]

یا به لیس له دے شرک ... [illegible] ثنا ... ستائی

خاص مخلص د ستا ... [illegible] خدایه ستا

که دے صاحب قدرت ... په تمام ... ستا صفت ...

که آسمان زمکے قرطاس شی ... [illegible]

کل ذی روح چه ... شی ... [illegible]

هم سیاهي شي دریابونه ... [illegible]

که هم عمر تمام کړي ... ستا ثنا ... تمام کړي

ستا ثنا به شي ترے پاتے ... په تحقیق ... [illegible]

ته الله رحمن رحیم ے ... هم کریم ... [illegible]

ته ناصر حافظ شکور ے ... هم قادر ... [illegible]

ته قدیم احد عظیم ے ... هم حکیم صمد حلیم ے

هم حفیظ حبیب جلیل ے ... هم عزیز مجیب جمیل ے

ذات صفات د ... نقصانه ... ته یې وی پاک سبحانه

Marfat.com

په جمله صفت موصوف دے — په کاملي قدرت معروف دے
نشته هیڅوک ستا په شان بل — ممکن نه دے په جهان بل
په یو کن د امر موجود — جهان شه د اوه وجود

مولوی احمد صاحب د تیراهي په قول کتاب گنج د اولی نه تر آخره پوره هم په د غه طرز او طریقه سره اصلاح او تصحیح کړے دے. واخوند زاده علیه الرحمة یې منظوم جوړ کړي احمد صاحب په د هغه الفاظ بدل کړي دي او په کار کړه د هغه تصرف او تصحیح نه روښانه د شعر اصلی مفهوم او د ملا په هغه بدل شو شوی د مثال په طور اخوند زاده علیه الرحمة د کتاب گنج آخر

اخیر لیکي چه ادعی ختم د دے کتاب — کوره تا سره ملا لیکا یه
چه شو په ... اصله — د دے کتاب پښتو پښتو
زر د ... محمد ... کاله — د هجرت ... الاله
نوم د ذخیرة الذخر شه — چه ... عند الله شه

مولوی احمد صاحب په دے شعرونو کښے دا شان تصرف کړی دے

دا ختم شو دے کتاب — د ... خدای کړی ... ثواب
... — ... پښتو اصله
زر دوه سوه دولس کاله — د هجرت وو ... لا اله
نوم د ذخیرة الذخر شه — ... عند الله شه

مولوی احمد صاحب د تیراهي په اصل کتاب گنج چه په د غه شان سره کوم تصرف کړی دے او په ځینو ځایو د تصحیح نوم ایښے دے. نو کوم ځای پورے د غه د تصحیح د پاره مناسبه دی. په دے بابت د هغه د ماسا ... بلکه په احمد صاحب په خپله ښکے او عالم ... دے ... دا

Marfat.com

هرڅه [illegible] په نيک [illegible] مره کړې دي. ليکن [illegible] خيال [illegible] چه [illegible] صاحب [illegible]

الرحمة کړ [illegible] تصحيح [illegible] کړے تو [illegible] . ځکه چه [illegible] صاحب [illegible]

صاحب عليه الرحمة په [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] صاحب په [illegible] کړي شوي [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] عليه الرحمة [illegible] شعر [illegible]

[illegible] صاحب [illegible]

صاحب عليه الرحمة [illegible] صاحب په [illegible]

[illegible]

[illegible] تصحيح چه [illegible]

[illegible] شيخ [illegible] کړي [illegible] هر [illegible]

[illegible] شايي [illegible]

[illegible] [illegible]

عالم [illegible]

[illegible] شعر نقل کړے [illegible]

هر چه ما وکړه [illegible] دا انشا [illegible]

[illegible] [illegible]

Marfat.com

و بیکن پر هٔ ئے رو ادھر ورت دی | چه تعریف ئے کړم وهر چا ته نما
ورمنم وُری قبول په دواړو سترګو | د لیږنو ځائینے د سترګو طوطیا
دا ئے نه چه دده کم دی تصنیفونه | دهٔ خلوص عنایه کړی مهیّا
برکت ئے تل له ما سره همراه دے | خو چه دے له برکته دے پیدا
ما چه دا دیوان تصنیف بعون الله کړو | بولیا بل حلیبه بین دے مسمّیٰ
حلیمدین په یو کال پیش دا دی پا ئے | په تاریخ د فرنګیانو د عزا

هر چه ما دغه سلوک لیږے و پیلے
مکمه ما جان محمد لیږے جدا

حافظ جان محمد لیکی چه " لومړی شاعر پاس به مبی شعر کینے ذخیل پیر نوم شکاره کړے دے. چه فیض الله نوم ئے دے. په پنځم شعر کینے ئے وئیلی دی چه دغه هم کوم جاهل سړے نه دے. بلکه د خلوص و تصنیف خاوند دے."

جان محمد صاحب د دغه دیوان په آخر کینے لیکی چه :

"تمت بعون الله تعالیٰ فی یوم الخمیس وقت ضحیٰ من ید جان محمد ... هذا سنه ۱۲۱۵ھ فی شهر ربیع الاول" ...... در جماعت اخند زاده شیر محمد "استاذنا" در ملک بنون ایام طالبعلمی شاګرد او بودم ...... مذهب من حنفی از نسل کاکړ و ملک من ژوب "

جان محمد صاحب چه د خپل استاذ اخوندزاده شیر محمد صاحب بنوسی ذکر کړی. دغه شیر محمد صاحب هم د حضرت میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة د ... مرید او خلیفه دے. شیر محمد صاحب یو لوئ فقهی او اصولی عالم تیر شوی دے او په خپل وخت کینے د سلسله نقشبندیه پیر دے. جان محمد

Marfat.com

په دده سره په بنون کښې ډیره ورا او علم سره صفولو نو ددې نه دا خیال پیدا کیږي چه جان محمد به د علم حاصلولو دپاره دغه سلسله کښې پښتو [illegible] اغلې وي او د اخوند زاده فیض الله خان نه به ئې علوم ظاهري او باطني حاصل کړي وي. ځکه چه د حضرت میاں عمر علیه الرحمة په مریدانو کښې [illegible] مرتبه وه. هسې خو کلي چه په کوم [illegible] فیض الله خان [illegible] کړې ده. د دستګاه [illegible] [illegible] فیض [illegible] زیاده [illegible] د حضرت میاں صاحب محمد عمر رحمة الله علیه پر ان مریدانو [illegible] فیض الله خان صاحب د شیخ [illegible] لقب یادوي چه د [illegible] د [illegible] تائید کیږي. دا دوا په حقیقت اخوند زاده فیض الله خان صاحب د [illegible] د کمال او فضیلت درجه د معرفت او طریقت زیاده وزن دارد [illegible] کید [illegible] او دے نه ددغه خیال تائید کیږي چه جان محمد کاکړ چه کوم فیض الله خان یادوي هغه [illegible] اخوند زاده فیض الله خان صاحب علیه الرحمة دے.

اخوند محمد اکرم په خپله هم د حضرت میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة په مریدانو کښې د ولایت او عرفان درجه لري. [illegible] په [illegible] [illegible] کښې د حضرت میاں صاحب محمد عمر علیه الرحمة [illegible] [illegible] په [illegible] کښې وائي چه اخوند محمد اکرم علیه الرحمة د اوتادو په [illegible] ابدال. نقباء د تصوف په اصطلاح کښې د هغو کسانو د ولایت [illegible] [illegible] او مرتبې نوموړه دي. احمد شاه ابدالي علیه الرحمة چه د حضرت نه [illegible] [illegible] په لاره کښې د مستنګ نوم [illegible] [illegible] [illegible] دعاء [illegible] [illegible] کښې دا اخپل والی [illegible]

هک حیران شه احمد شاه په دعا کار کښې بل ورته [illegible] [illegible] [illegible] کښې

Marfat.com

قلعه شه چه [illegible] له پسه ... نیت ئې وکړ په سنته بیا [illegible]

[illegible] عجب پښتون غیرت [illegible] ... [illegible] زه د عالم هیڅ ناوی

[illegible] ... نام به [illegible]

[illegible] اخوند کریم [illegible] ... بل اخوند جان محمد په دین [illegible]

بل [illegible] اخوند [illegible] ... [illegible] شیطان په تاسف [illegible]

[illegible] ... [illegible] د کل [illegible]

[illegible] په [illegible]

[illegible] په [illegible]

[illegible] صاحب [illegible] تصوف [illegible] فضیلت [illegible]

[illegible]

[illegible] ضرورت [illegible]

عبید الله میاګل

عبید الله میاګل د حضرت میاں صاحب محمد عمرؒ د چمکنو منځنی ځوی چه د ۹۵ کالو نه زیات عمر کښې په ۱۲۳۳ھ کښې په مقام چمکنو کښې وفات شوے دے. د وفات د تاریخ ماده د لفظ "عزیزان" نه په حساب د ولادت زمانه ئې ۱۱۳۸ھ غواړو شماریدل کوے شی. لیکن په دے سلسله کښې نور تحقیق ته هم ضرورت باقي دے. د حضرت میاں صاحب محمد عمرؒ چمکنی درګاه ته چه د پښتونخوا ... نه راځی د لته قبر د عبید الله میاں ګل دے. دویم قبر د ده د مشر ورور محمدی صاحبزاده دے او دریم قبر چه دے د حضرت میاں صاحب خپل مزار مبارک دے.

میاں صاحب محمد عمرؒ په خپل ... کښې ... یاد کړے دے فرمائی:

عبید الله

چنانچه د دغه عبید الله صاحب د پښتو په شاعرئ ... میاں ګل راوړے دے. البته په ... عبید الله او احمد هم تخلص کوی. د ده په شمار ... قسم مجموعه ده چه تقریباً په ... زره شعرونو باندے مشتمل ده. په دے کتاب باندے به بحث د پښتو ... ـ

Marfat.com

ډکوجرو ګړهئ د مشهور بزرګ حضرت ابوبکر میاں صاحب علیه الرحمة (متوفی سنه ۱۳۰۹ھ) کومه قلمی نسخه چه د اوخت زما د وړاندے ده. په هغے کښے د عبید الله میاں ګل دا دړے نظمونه هم انتخاب کړی شوی دی:-

ے

تهٔ توفیق د نیکۍ راکړے زما ربه — له بدیٔ نه بلهٔ خوا کړے زما ربه
نفس شیطان یم په ډکه هر درنګ اخیستے — ته مے خلاص له دے بلا کړے زما ربه
څو ګمه ژبه مے ګویا کړے په خپل ذکر — فکر نه پړځ له مے عطا کړے زما ربه
آموخته دے زما نفس په غیرو چارو — له هغه مے مخ په دا کړے زما ربه
هدایت توفیق له تا غواړم عاجز یم — ته خپل یاد مے مشغولا کړے زما ربه
زړهٔ مے صبر کړے له بد و دیر خواب شوم — نیک عمل را کښے پیدا کړے زما ربه
درکوم زهٔ دنیا او دین پرے آخلم — کړے جوړه د اسودا کړے زما ربه
دم قدم زما د شرعے په لار بیایه — له غیر لوړے شا په شا کړے زما ربه
په قیامت مے پرده پوش د کل بد مے شه — ته زما ژړا خندا کړے زما ربه
بد عمل مے تر نظر پورے سپک کړے — نیک عمل نصیب زما کړے زما ربه
په جفا د خلقو صبر له تا غواړم — د اتور تم په مار نرا کړے زما ربه
بد نظر د سترګو نه پریستم کوڅی ته — په اخلاص تلے مارها کړے زما ربه
په دے ژبے زهٔ په بند یمه در کړے — ته ترے خلاص مانړ صبا کړے زما ربه
لاس له بد و نه زما او س زر کوتاه کړے — دا غنچه د مراد مے وا کړیه زما ربه
زړهٔ خوله لاس دے واړه سم کړه و نیکے ته — په خپل یاد مے پرضیا کړے زما ربه
زما خوب کړے بیداری چه له غم خلاص شم — ته خپل یاد زما آشنا کړے زما ربه
هر نفس چه آخلم خپل نوم مے ته ل کړه — زما کار هر دم ثنا کړے زما ربه

زما ژبه له دروغ ویلو بند کړه — په رښتیا ما تل گویا کړې زما ربه
پښنې مې ونړې دید ځانے ووړتلو ته — له بد ائرے جدا کړے زما ربه
هرچه ته اوسنا حبیبؐ باندے راضي ئ — هغه کار همیشه زما کړے زما ربه
د حضرتؐ په روئ داهر سوال مے قبول کړه — خپل کرم مے رهنما کړے زما ربه

ما میان گل روئ د حبیبؐ ته له راغلے
چه مے عفوه کل خطا کړے زما ربه

(۲)

نفس شیطان چاپیرله مادی یا حضرت الغیاث
قلیمان د دین زمادی یا حضرت الغیاث

دروئ مانه پریږ دی طاعت نه عبادت ته
واپسے صبا بیگاه دی یا حضرت الغیاث

شرمځان عونو ولاړه په ماکه د خارښ غاړه
ډیرے شرم بے حیادی یا حضرت الغیاث

غم زما په زړگی ډیر دے په هر وخت را چاپیر دے
اوس خبرے د ژړا دی یا حضرت الغیاث

شیطان گوری بے ایمان ته نفس د ځان لو نقصان ته
په ماروئ د روئ لګیا دی یا حضرت الغیاث [illegible]

تو هم تیر زه کنا هګار یم د عمل له لاسه خوار یم
اوس عرضونه مے په تا دی یا حضرت الغیاث

نور عالم خندا هوس کا ماله غم او ژړا نبس کا
تل په خوله مے داوینا دی یا حضرت الغیاث

Marfat.com

سنا و ورانه نه خپل ځان زاهم هر مطلب له تانه غواړم
غلیمان مے هغه دادی یا حضرت الغیاث

ته زما د خواست قبول کړه ته زما د زړه دا نول کړه
له تا لاړ څوک بے نوا دی یا حضرت الغیاث

خپل صورت زما بلا شه چه په ځان زما لګیا شه
چه په مادی هم له مادی یا حضرت الغیاث

زه په تښتېت ترسه نه ځلا میږم همیشه په غم کړیږم
راپیښ سر په غوغا دی یا حضرت الغیاث

دوی را کاږی ا تهناه نه غورزوی مے د غم د چاه ته
د بدی په ... عادی یا حضرت الغیاث

بے له تا نه سرم اشره څوک چه مقصود م کړی پوره څوک
په تا پیښ داره سوادی یا حضرت الغیاث

د بدی پند کاندی اته ما و باسی د بلا شه
لایق داره سزا دی یا حضرت الغیاث

زه خو ستا په آثره هست یم ستا لمن مدام په د ییم
دوی زما یا غنا ... دی یا حضرت الغیاث

که غور ستا له بوری نه وی په ژړا مے زهره چوی
دین ایمان مے پرے تالا دی یا حضرت الغیاث

په سخت وقت ... کړے ... په دین کښے
نورے سختے خیر په مادی یا حضرت الغیاث

میاں ګل ستا مری اوس یا ... په د تا ... دے
ننګ او شرم ... ستا دی یا حضرت الغیاث

Marfat.com

۳

په بلا کښې ګرفتار یم یا حضرت را کړه لاس — سترګه د صحرا مېن دا یم یا حضرت را کړه لاس
را پېښ د غم هېر دی زړه مې کمکه کړه په ویر د — شپه او ورځ په غېره لا یم یا حضرت را کړه لاس
پاس کښې نشم لښته مړ که شوی راباندې کړه — زیات تر هر څه ګناهګار یم یا حضرت را کړه لاس
هېڅ مې خوند د عمل نشته څه د رحم مې مل نشته — خالي هسې لکه څنا یم یا حضرت را کړه لاس
آشنا نه لرم بې تا نه که وکړې عالیشانه — ډېر خراب عاجز او خوار یم یا حضرت را کړه لاس

خوک مې نه پرېږدي د ځان نه څه کړي نقصانه
پرېږدي تا زه دېوانه یم یا حضرت الغیاث

په تو بو همېشه سر یم تل د غم خاوره په سر یم — زه هر ګوره ناپکار یم یا حضرت را کړه لاس
په بد خوی زما دوزخ دی د شیطان زړه په ما خړ دی — زه په خپل ګناه ګرفتار یم یا حضرت را کړه لاس
تل د غم په اغز یخو یم هم په سر په مغرور شوی یم — زه په وېشتنه ک آزار یم یا حضرت را کړه لاس
د غم بار مې پر یو تلې بې تا نه خوک شي هسک تري — منت بار د سنت په بار بار یم یا حضرت را کړه لاس

چه شه بدلمانه شي دا په ستېر دی را ځي نوی
زه له واهو توبه ګار یم یا حضرت را کړه لاس

نفس شیطان په ما چاپېر دي په له تام نور کړ هېر دی — زه په منځ کښې د حصار یم یا حضرت را کړه لاس
مهرستان ما دا اوږد ګناه د مخ چار و دی — ګرفتار په ... یم یا حضرت را کړه لاس
ماخپل ځان تا ته سپارلے ما ایمان تا ته سپارلے — زه په ... را کړه لاس

پاه مبارک ګل ... د خدای ... لوت
د رکېنه نه وار په دار یم یا حضرت را کړه لاس

د عبید الله میاګل د مثنوی نمونه دا ده - په خپل کتاب هشت بهشت کښې لیکي وائي:

دیوانو نه د نارسۍ د پښتو پیر دو — چه یاران یې شپه په ورځ ورته چاپیر دو

Marfat.com

دعبدالرحمن دیوان دخوشحال خان وو — داشرف دخلیفه[عه] دبابوجان وو
دسکندر دولت مرزا دارزانی وو — دصدر دکاظم خان چه لاثانی وو
دعبدالحمید دیوان هم پروت حاضر وو — چه مشتاق ورته په هر ساعت ناظر وو
هم دا رنګ دمصری خان دعلی خان وو — دصدیق دیوان څرګند چه په بیان وو
هم دا رنګ دقلندر د خیرالدین وو — دحاجی محسن اوبل دصدرالدین وو
دیونس دیوان هم پروت په بنه عنوان وو — دیوانونه سره پروت هم په داشان وو
دکامګار ختک دیوان په بنه ترتیب وو — په مجلس کښې حاضر پروت ورته قریب وو
دفاضل دیوان چه هر غزل یې نر ددے — په مجلس کښې چه حاضر دعشق له درد د

څه به یې شمیرم دیوانونه په داشان
له حد زیات دی چه یې وایم په بیان
یو غزل یې هم له دغه دعفت پیکر نه دلته نقل کولے شی۔

محا غم یے کړو ستړګو سره جنګ دے — چه یے زړه لکه لاله په وینو رنګ دے
ستا دغم لښکرے راغلے ناګهانه — د زړه غزلی کښې به ځائې نشی چه تنګ دے
مرګ به هرچا بانده یے راشی یو ځل تیری — زما مرګ په جدایئ کښې ستا هر دم رنګ دے
سره لمبه شه راته مخ هر لور د مزکے — هغه یار چه د اساعت لره په څنګ دے
چه ستا غم یے دلبه زړه به یے ځی چرته — سلامت له شمعے کله لاهه پتنګ دے

عه دخان خوشحال خان ختک څوئ عبدالقادر خان ختک په خلیفه صاحب مشهور وو۔ ځکه چه د حضرت شیخ سعدی لاهوری علیه الرحمة نه په نقشبندیه طریقه کښې خلیفه او ماذون وو۔ او په سهروردیه طریقه کښې دخپل ستره فقیر جمیل بیګ ماذون وو۔ چه دا جمیل بیګ صاحب دحضرت کاکا صاحب مرید وو۔ (اش)

Marfat.com

هر طرف ته چه دوینو رود ترِ دروی — معلومیږی خوار میَن په زړۀ ځوږنګ دے

ستا د خشم و طوق په غاړه هم په پښو کینے

غریب ناست د خال د وهی نه ستا ملنګ دے

عبید الله میاں کل د خپل پلار محمد عمر چمکنیؒ د وفات (سنة ۱۱۹۰ھ) نه روستو
بيات وخت د خپلو نیکونو په علاقه کښے یعنے د باجوړ په جندول کښے تیرولو۔ تر
څو چه دده مشر ورور محمدی صاحبزاده چه د خپل پلار سجاده نشین وو
سنة ۱۲۲۲ھ کښے په حق اورسیدهٔ (د محمدی صاحبزاده د وفات مادهٔ تاریخ دا جمله
ده: "محمدی دخل الجنة") نو بیا عبید الله د خپل ورور په ځائ د رشد و
هدایت په سجاده په چمکنو کښے کیناستو لیکن بیا هم زیات وخت به ئے
جندول په معیاړو کښے وو۔ او په قطب جندولی سره مشهور وو۔ د باجوړ د
قیام په دوران کښے د شیخ فرید الدین عطار رحمة الله علیه د مشهور
مثنوی پند نامهٔ عطار تضمین ئے د مسدس په طور سره کړے دے۔ چه په
مجموعی طور سره تقریباً دریے زره شعرونه دی

د عبید الله میاں کل یو بل تالیف دے چه "عبرت نامه" نوم ئے دے۔ دا کتاب
تر دے وخته پورے نه دے چاپ شوے۔ یوه قلمی نسخه ئے د پیښور نیه
ریکارډ آفس کښے موجوده ده۔ چه هغه هم ناقصه ده۔ موجوده نسخه صرف
(۲۰۴) مخونه لری۔ په اول سر کښے ئے څلور مخونه نشته دے۔ او آخر ئے هم ناقص
دے۔ لیکن داسے معلومیږی چه په آخر کښے ئے هم فقط دوه څلور مخونه کم دی
او د کتاب د ختم کیدلو نه روستو د خاتمے آخری اشعار نه لری۔ دا کتاب په $\frac{26+20}{8}$
سائز باندے لیکلے شوے دے۔ کاغذ ئے سیالکوټی او خط ئے ګډ دے۔

Marfat.com

ددې کتاب ترتیب داسې دې چې په اول سر کښې حمد دې ـ بیا نعت دې بیا مناجات دې ـ بیا د خلفاء و یارانو مناقب ـ بیا سبب د تالیف د کتاب او بیا ورپسې د کتاب مضمون دې ـ کتاب د بل چا کاتب د لاس لیک دې ـ ولې ځائې په ځائې چې په کښې کومې اصلاح ـ ترمیم او اضافې شوي دي هغه د حضرت میاں گل صاحب په خپل قلم دي ـ هر کله چې ددې کتاب نسخه ناقصه ده ـ په دې وجه د تالیف د تاریخ سنه ئې په یقیني طور نه ده معلومه ـ البته د صفحه ۱۵۹ د یو شعر نه مې داسې معلومیږي چې دا د ده ابتدائي کلام دې او د ده د وفات د نیټې (سنه ۱۲۳۳ھ) په مناسبت دا ویلې شي چې دا کتاب (عبرت نامه) د دوئ یو داسې تالیف دې چې د سنه ۱۱۹۰ھ نه ئې مخکښې لیکلې دې ـ

لکه چې د پاسه هم په دې خبره بحث شوې ـ عبید الله میاں گل صاحب په خپلو اشعارو کښې (احمدی) (غریب) (میاں گل) بدرې واړه تخلصونه راوړي دي ـ په دغه سلسله کښې ئې د دې کتاب نه هم د یو نه درې واړه تخلصونو اشعار په طور د مثال درج کړلې شي ـ

(۱) د تخلص (میاں گل) مثال ئې دا دې :- (صفحه ۱۹۶)

ته حافظ یې د ایمان شې — نه بلا ئې نګهبان شې

د میاں گل دا سوال قبول کړې

له زړه نه ئې ورک اوول کړې

(۲) د تخلص (احمدی) مثال ئې دا دې :- (صفحه ۲۳۳) ـ

هغه زیاتې دې له مانه — غرض کرم ده عالیشانه

احمدي حکایت کاندي

نه چې دې شکایت کاندي

Marfat.com

(۳) د تخلص (غریب) مثال دا دے ۔ (صفحات ۲۰۳ - ۲۰۹ - ۲۰۰ - ۲۳۰)

ما غریب او س دا چلا وو

[illegible]

او وهان له [illegible] [illegible]

او س [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

سلامت [illegible] ایمان [illegible]

خاتمه [illegible] په خیرت [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Marfat.com

هم قرآن یے ته شفیع کړے
شفیع مادرا رفیع کړے

هم شفیع زما حضرت دے   نه یوځل په زر کرت دے
"محمدﷺ" چه دده نوم دے   او د ناته ښه معلوم دے

صلی الله علیه مدام
د درود و نیئ په کلام

په حضرت بانده تل و الئ   په درود او سلام ستائی
په حرمت د انبیاوٗ   په حرمت د اولیاوٗ

په حرمت د چهار یارو
په حرمت ستا د رویدارو

په حرمت ستا د دوستانو   په حرمت د محبانو
قبول د رسنان چه ستا هم یاد کړی   په دوستی بانده ستا بند آدی

دایم دا په هر ساعت
په رښتیا په هر ساعت

چه ایمان ے له خالقه   وساتے عز و جلّ
احمدری لاس په دعا دے   عن په داامین دعا دے

په آخر کښې لیکی:-

شکر مادد زړه په لاس شهٔ
کتاب خلاص چه لاس په لاس شهٔ

زما زړهٔ خلاص شهٔ له فکره   کار د زب شهٔ دذ کره
بنکرته سرے شهٔ اوس پوره   چه بیغم کودم هر لور ته

Marfat.com

شرچه دده خبره یوکه
هغه وُرځ به د زړهٔ توکه

زړهٔ د فکر سیند کښې ډوب وو   ورو بنده د گومر خوب وو
بیا خبره چه ادا شی   بیړی د خلقو هوس ختنا شی

Marfat.com

صالح محمد

[illegible]

[illegible]

Marfat.com

هر ۱۹۰۴–۱۹۰۳ شعرونو [illegible] قطع [illegible] [illegible] مشهور [illegible]
[illegible] مقطع د شعرونو [illegible]
[illegible] شعر [illegible]

ملا صالح [illegible] په بعضو کتابو [illegible]
د مشهور [illegible] چاربیتې [illegible]
او غالباً [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] حضرت [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

Marfat.com

اے ملا نصیحت تا ته وایم راشه
نهٔ دی ده په خوړو او ږو دا خبر

چه داخیل دوست سره وستلیم مشغول
اے ملا وخت په دعا کړه الله سره

د خپل خدا اے تماشه په زړه وایه
اے غریب ځی رښتیا د زړه سره

او که زړه د سر تیږه شی غریبه
سپیڅلی یاره و تا کړه اکبر

زهٔ غریب به سرور نه شم له یاره
که یې کین دی په تندی باندې خنجر

د دلبر په لاس خنجر دے ورته کوره
ما غریب پټے پټے خپل ځیګر

د دلبر و باغ پناه دے نه بنګاریږی
اے غریب په دے لار ځه برابر

اے غریب! د خپل یار په باغ ورګډ شه
پیکنے دوه دوه بویه ده ګل د دلبر

Marfat.com

څوک چې دوست ګڼي سردار د اُمتیانو ص
دوست دې وګڼه یاران د پیغمبر ص

څښتن غریب ولاړ دے ستا په در کښې
غني خدایه که دې شفیع کړې پاک سرور ع

په غریب نه فضل وکړې یوه خدایه
ځنکدن له مې چې راشي پیغمبر ص

دا قصه ده په فارسئ کښې وه موجود دے
پښتو کړه صالح محمد په زیر و زور

زمانه شوه د شیطان له مکره ځکه
دروغ نه وائم پرے وکړه ته باور

زه غریب ملا هر څوره ګنهګار یم
غني خدایه نالایق سره دخیل در

Marfat.com

میر عالم خان

دباجوړ د جندول علاقے د مسکیني دره د "بوسنده" نوے کلي د مولانا میاں محمد وسیم علیه الرحمة کاکا خیل (زمانه $\frac{۱۲۲۳}{۱۲۷۳}$ ھ) په قلمي کتابونو کښې د علم منطق د (حمدالله) دره کتاب په آخر کښې یوه پاڼه محفوظه کړے شوے ده. دا دے پاڼے په یو مخ په فارسي ژبه یو خط دے. او په بل مخ یو پښتو مثنوی او دوه د یو غزل دے. دا خط د خان "ناوګئ" د طرف نه د باجوړ مرکزي مقام "پشت" حاکم "میر جمال خان" ته لیکلے شوے دے. د خط د سرنامے نه معلومیږي چه میر جمال خان د خوی دے. او د خیل پلار (خان میر عالم خان) د طرف نه وروره را اکا غني له لیکلے شوے دے. دے خط په آخر کښې یو گول کړه مهر دے چه په شکل سے داسے دے. او سنه ۱۳۰۰ھ په کښې لیکلے شوے دے.

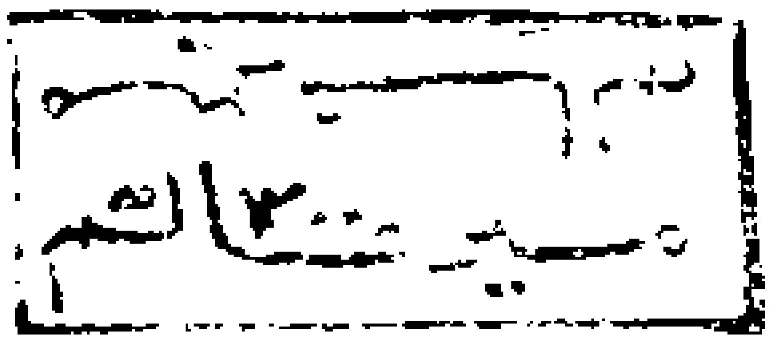

خان میر عالم خان په قام د باجوړ ترکانړي وو. چه دا قام په ترکلاني نوم هم یاد یږي. دا دے قام په مشهوره قبیله سالارزي کښې د ابراهیم خیلو خانانو څخه وو. او د دغے قبیلے ابراهیم خیل په ولیکي کښے د باجوړ په نوي کلي کښے مشران آباد وو. په سالارزي قبیله کښے ترینز وریجه

عـه ... [illegible] ... میر جمال خان بعافیت باشند

Marfat.com

پورے ابراهیم خیل د مشرئ او خانئ خاندان دے۔

میر عالم خان د باجوړ په دغه ابراهیم خیل خاندان کښې بلکه په ټول ترکانړی قام کښې یو مهم تاریخي شخصیت او مشهور خان تیر شوے دے چه په دے لاندینو علاقو باندے د هغه حکمرانی وه۔

(۱) موجوده قبائلی علاقه باجوړ۔ (۲) موجوده ریاست دیر۔

(۳) موجوده ریاست سوات۔ (۴) سمت مشرقی افغانستان۔

(۵) د ضلع پېښور د هشتنغر او دوابے علاقه۔

هر کله چه په عزیز ولئ کښې د دوابے ګګیانی او د باجوړ ترکانړی سکه روڼه دی عه۔ په دے وجه په هغه زمانه د باجوړ د ترکانړی قبیلے حکمران او خان د دوابے (پېښور) د ګګیانی قبیلے هم خان ګڼلے شه۔ په دے وجه میر عالم خان به کله په (منډه مغل خیل) کښې وو۔ کله به د باجوړ په دار الحکومة ناوګئ (ناوګی کلی) کښې وو۔ او کله به د باجوړ په مرکزی مقام (ښهر) کښې وو او دا ټول مقامات د ده دار الحکومتونه وو۔ او دغه خط چه پورته ئے ذکر اوشه دغه ئے د دوابے نه قبیل ځوئ میر جمال خان (د باجوړ د ښهر حاکم) ته لیږلے وو۔

د مولنا میاں محمد وسیم علیه الرحمة یو بل تاریخي خط چه میاں صاحب کرام په سنه ۱۲۵۴ھ مطابق سنه ۱۸۳۸ء) کښې لیکلے دے او د هغې یو څو جملے دا دی:

نجیم خان پیش کار میر عالم خان برائے آوردن عیال امیر مذکور بملک دوابه

خبر آورده که هشتاد هزار عدد لشکر فرنګ خوب باسباب از توپ و سلاح بقصد

عه یوسفزو قبیلے نیکه (مک)، د ګګیانی قبیلے نیکه (ګګ) او د ترکانړی قبیلے نیکه (ترک) دا درے واړه د (خشی) اولاد دے او دا د دری، خلیل مهمند درے واړه د (غوری) اولاد دے۔ او خشي او غوری دواړه سکه روڼه دی۔ (ا.ش)

Marfat.com

کښې بې ستښیدو که از حدود پښاور بست - داخل گردید" [عله]

د دې خط نه هم دا معلومیږي چه د میرعالم خان دارالحکومت په هغه زمانه په هشتنغر [illegible] کښې وو -

د دراني خاندان د احمد شاه ابدالي او تیمور شاه په زمانه کښې میرعالم خان د [illegible] حکمران حیثیت لرلو - د احمد شاه ابدالي د طرف نه چه په وادي پېښور "سردار جهان خان" لوی حاکم وو د هغه او د میرعالم خان ترمینځه چه اختلاف پېښ شوی وو نو حضرت میاں صاحب محمد عمر رحمة الله علیه د چمکنو په [illegible] کښې د [illegible] فیصله کړې وه - لکه چه (ردادین) [ع۲] وائي چه

او دوه تعظیم نه د صاحب سردار جهان خان راغلے
کړ په فریاد ورته [illegible] د نیهتان راغلے

دا نه سردار [illegible] چه راغی ده دوره په تعظیم
[illegible] احمد شاه دُرّ دُران راغلے

واغے سردار [illegible] په تکریم د حضرت
[illegible] د باجوړ میرعالم خان [illegible] راغے

[ع۱] د مولانا میاں محمد [illegible] علیه الرحمة په دغه خط کښې چه د [illegible] تعداد [illegible] بیان شوی دی [illegible] په نورو مختلفو تاریخونو کښې چه د هغه زمانې مشهور انگریزانو [illegible] (۱) [illegible] افغانستان کښې" (طبع بمبئی [illegible] صفحه ۳) (۳) [illegible] صفحه [illegible] (۴) "[illegible]" [illegible] سنه ۱۸۴۱ع صفحه ۵ [illegible] معلومیږي چه [illegible] تعداد (۵۰،۴۰۵) وو (د تفصیل دپاره ملاحظه [illegible] تاریخ نوائے معارک صفحه ۹۰۹) (ا ش)

[ع۲] "د حضرت میاں عمر چمکني [illegible]" تالیف د رادین سنه ۱۲۱۹هـ (صفحه ۸۲ و ۸۳) قلمي نسخه [illegible] د مولانا محمد یعقوب مرحوم د چمکني چه د اوخت زما سره ده - (ا ش افغاني)

Marfat.com

صاحب دکشفه وه وه وے شدت نه ڈ پکا
شیرین الشلے ذکر آیت یه په قرآن [illegible] اغلے

عرض دکړو د دالهو بنه به دشی د صاحب په ارشاد
چه زمونږ نیت صاحب ته خود کشف د میان را غلے

مکه چه وړاندے ذکر اوشهٔ میر عالم خان د باجوړ یو ډیر مشهور حکمران [illegible] کښے د لویو لوئ حکمران شمېر شوے دے - تو [illegible] د [illegible] حکومت حدود دے تر دیر لرے پورے رسیدلی وو - د دهٔ په اولاد کښے [illegible] خان د باجوړ په ریاست خار باندے حکمران [illegible] مشهور [illegible] د مشهور حکمران خان [illegible] خان د [illegible] [illegible] [illegible] مشهور په کښه راغے - د [illegible] [illegible] ۱۹۱۸ کښے په [illegible] [illegible] [illegible] دوه حملے د باجوړ د [illegible] کوشش کړے وو [illegible] نه راوالپس کړے وو - او [illegible] نظر بند ساته -

په دے خاندان کښے [illegible] میر عالم [illegible] [illegible] شوی دی - چه په ذیل ذیل [illegible] [illegible] رغه غزل او مثنوی [illegible] دی -

مثنوی

تن بیا صنم شروع که پیرلے په مونږ [illegible]	[illegible]
تن بیا صنم شروع کهٔ پیرلے [illegible]	رونق [illegible]
تن بیا صنم شروع کهٔ پیرلے [illegible] جوړه که	بازار [illegible]
تن بیا صنم شروع کهٔ پیرلے عالم ے [illegible]	[illegible]

Marfat.com

نن بیا صنم چمن نوے په زلفو په اوربل کۀ — میوه دزنخدان نجل منږه ئے دکابل که
نن بیا صنم شروع که سیرلے ورک ئے خزان که — اختربۀ دوصال نسخ دهجر درمضان که

نن بیا صنم چمن خلقوته وښکود له حجابه
لازم ده میر عالم چه نظر هسکه له کتابه

غزل

خزان ستۍ بلبل ئے له فریاده نه امین که — سم قدئے تلنلۀ اخستله شمشاد صنوبره
بلبل ئے دګلشن له تماشو دچمن موړ که — خوږ شات ئے خوے له داور لو ساقیانه کوثره
بلبل دګلستانئے دښیلی دغ بتنګ که — ریحان ئے بوئے نجل که له زلفانوله مجمره
بنایست د رخسا هسے سنبیسته دګل یه سړکه — دادلته چرته راغله درانئی له قند دمره
بنایست ئے ستو بېهد بلبل دنهوودان که — میخوارئے هودیه خودکه قدم نه بردی ترکشره

آفتاب ئے شرمنده که دمهتاب دخ له تابه
چقمق دستر کوئے پرلیست میر عالم زړه زوره

دکو جړ ګړهئ د حضرت میاں ابوبکر علیه الرحمة کومه قلمی مجموعه چه داوخت په کوجړ ګړهئ کینې د حبیب الرحمان یا پاسره ده او ما ترے بنه ډیره استفاده کړیده د هغې په آخر کښې یوه پانړه ده چه حاشیه ئے شلیدلے ده. او ډیره زیاته زړه شوے ده. د خط ئے دومره کچه دے. املاء ئے دومره غلطه ده چه ډیر وخت ئے د هغې په لوستلو تیر کړو. په دے پانړه باندے هم دخان میر عالم خان یو نظم چاپ کړے دے. داسے معلومیږی چه کوم صاحب دغه نظم نقل کړیدے هغه د خپلې املا او خراب خط په وجه دروغ جوړ نظم او شعر ولونه نثر جوړ کړیدے. بیا هم هر کله چه د خپل مضمون په لحاظ سره ډیر اهمیت لری ځکه ئے سره د مختصر وضاحت درج کوم.

Marfat.com

دا نظم د هشتنغر د ماموزی قبيلې د يو ډله تو مېړنو او ننګيالو غازيانو مرثيه ده. چه په سنه ۱۲۳۴ه کښې د سکهانو سره په جهاد کولو کښې شهيدان شوي دي د دې مرثيې نه فقط دومره معلوميږي چه د هشتنغر د محمدزی قبيلې د خلقو يو لوئ لښکر د جهاد د پاره تلې وو. او په هغې کښې (۱) پير ګل محمد نومې يو عالم او روحاني سړې. (۲) او دويم محمد نومې يو مشهور سړې چه د شاهئ نومې کلي خان وو. دوئ دواړه شهيدان شوي وو. او د شهادت نه پس پيارا وړې شوي دي او په خپله خپله هديره کښې دفن شويدي. د دې دواړو په حقله زما معلومات دا دي چه:-

محمد:- د پېښور په ضلع کښې د خليلو په علاقه کښې شاهئ نومې ده کلي شته دې. (۱) کوزه شاهئ. (۲) بره شاهئ. ليکن په دې نظم کښې چه د شاهئ په نوم سره کوم يو کلي يادشوې دې. دا هغه کلي دې چه د هشتنغر د شونګړ په علاقه کښې د کوټ. ترناب. چينې نومې کلو سره نژدې دې. او د (څيتي) شاهئ) په نوم ياديږي. او دغه نامور خان او شهيد (محمد) هم د دغې شاهئ وو.

ګل محمد:- په دې مرثيه کښې دويم نوم د مولينا ګل محمد شهيد ياد شوې دې چه مير عالم خان ئې ډيره ستائينه کړې ده. د ده زيارت د هشتنغر د "ډهير" نومې کلي په نورخانه طرف نه هديره کښې دې. چه "تر... ... بابا" په نوم ئې زيارت موجود دې. او ورسره په خوا ...ه هديره کښې د نورو بې شميره شهيدانو زيارتونه او قبورونه هم شته دې. دا سې معلوميږي چه دا نور هم په دغه غزا کښې شهيدان شوي وو.

دغان مير عالم خان د دې نظم نه دا هم معلوميږي چه په سنه ۱۲۳۴ه کښې چه هر کله په اول ځل سکهانو په دې علاقه حمله کړې وه او په دغه ...ه

د هغوی سره مسلمانانو چه کوم جهاد نه کړی وو په هغو کښې دے په خپله هم شریک وو[1]. او د هغوی او د وآب کومو مشهورو مشهورو عالمانو او خانانو چه په د غه جهاد کښې د قوم رهنمائی او مشری کړې ده. میرعالم خان د هغه ټولو سره رابطه نرله. دا نظم چه څومره دردناکه ده. د هغې اندازه به لوستونکي پخپله اوکړے شي. نظم دا دے:-

د غه ورځ ورله دنیا ښته د رکړه سبحان — چه د وین په تلې ئے ځان کړلو قربان

هر ځلے به ئے مزے وو په میدان — پریدل به ئے له سهمه کافران

ماموں زی تیپونه[2] د تهل د وات شو — هر ځلے ئے ګرځیے ګو ښے کهلوان

چه په الک تیکی کړ اد کړی[3] د ټو مرے — شته په پیاځ[4] کښے د محمد شاه ځان

رنړا ئی به ئے له مخه هر چرے وی — هسے د ګو ته ځاے پرے نشته بے نقصان

تخت چه د ځای نه پاتے شو چاونه — په پیرینه به را ځی پرے پښتګان

چه د نیائے په رښتیا وه ترکه کړے — ګل محمد تقدیر به د د بشر د روښان

چه د ګوره شه روان زړه ئے صابر که — د مولا په ثنا وو ئے په هیڅ ویان

د غه مرګ ئے د شهادت پیدا شو په تیزه — بنځ به خپله معتبره شو زاهدان

شپے او ورځے ئے په یاد په سر تیر کړے — دوی په حقه پیژند لے وو سبحان

د منصور هسے وینا د رب په سینه — انا الحق نا ښے و هلے په هر آن

بیخ بنائے وه تعتر کړے په هوس — حرکت پرے بانی کړ نو شیطان

---

[1] دادی په بنوت د سکهانو د راتلو د تاریخ ماده ده (راغے ګرځ) ۱۲۳۴ ه او د بیا د رنجیت سنګه د مرګ د تاریخ ماده ئے دا جمله ده (زمونږ سردار) ۱۲۵۵ ه - (اثر)

[2] د تیپ معنی ده د ټوپو قطار (قطار کیدل) - (اثر)

[3] په الک تیکی کړ اد کول محاوره ده چه د انتهائی بهادرے مظاهره کړے شی - (اثر)

[4] پیاځ سماوی دے لیاظ سره -

Marfat.com

پټه دې تته به وو ناست په جماعت کښې — دوباره نه وینم بشره د دې بند اران
میر عالم فقیر له سوځنده غزل ووے — په زړه کښې یې عشق لګ وو وری د هجران

که د دوی په دوئ ته او بخښې خاوندہ
میر عالم عاجز دے کرم تا ته حنان

د پوره تفصیل نه به معلومه شوے وی چه د ښاغلی میر عالم خان د اشعارو د اثر لږ شان حصه خو مونږ په پوره توګه ذریعه [illegible] لاس ته راغلې ده. او د دے [illegible] مونږ [illegible] شو چه [illegible] نامورشان او ښیوا بیان شاعر [illegible] نور اشعار به هم [illegible] موجود وی. چه کله [illegible] په لیبے [illegible] نو شاید چه په لاس راشی.
د مولانا میاں محمد وسیم د [illegible] خط نه د [illegible] اقتباس یې درج شوید د [illegible] په مانو [illegible] د ښاغلی میر عالم خان [illegible] د دے په [illegible] یې تر د دے وخته پورې [illegible] دی.

[illegible]

Marfat.com

محمّد خان

دشهسوار خان د یو قلمي دیوان په آخر کښې یو څو شلیدلي پاڼې ماته په لاس راغلي دي - چه په دې کښې د محمّد خان یوه تاریخي چاربیته په دا سې کږه او خراب خط لیکلې شوې ده چه د ډیر کړاؤ سره مې پاسوله او دلته د هغې یو څو شعرونه په طور د نمونې درج کوم ځکه چه دا چاربیته تاریخي اهمیّت لري. په دې کښې د وادئ پېښور د ځینو مشاهیرو او روحاني مشرانو ذکر راغلې دے. د دې چاربیتې په یوه حاشیه دا سې لیکلي دي :" فیض الله خان د ډاګئ زوئ د مکرم خان زوئ د مقرب خان زوئ د محمّد خان" ځکه چه فیض الله خان په څلورم پښت کښې دے - او د څلورو د پښتونو دپاره یوه صدۍ حساب کړے شي. نو ویلے شو. چه محمّد خان د ۱۲۶۰ھ د خواؤ شا سړے دے - ځکه چه فیض الله خان هم او س د پوخ عمر دے - د ډاګئ کلے د چارسدې او چینې نو ے کلو تر منځه د پوخ مرګ په غاړه دے. او د محمّدزي قبیلې د شونګرے د علاقے کلے دے.

محمّد خان د پښتو ژبے دور کوټي بحر په مثنوي کښې یو مناجات لري چه د حضرت غوث الاعظم شیخ محي الدین عبد القادر جیلاني قدّس سره په مناقب کښې دے - دا نظم د پښتو ژبے د مشهور کتاب رشید البیان په حاشیه باندے چاپ شوے دے.

له دا چلوبیته په ذیل کتاب کښې چه پښتو چاربیتې نومے دے. په هغې کښې مے مکمله درج کړے ده. ز؟ وعه کتاب د پښتو اکیډمي په لائبریرۍ کښې دے. او لا چاپ شوے نه دے - (اش)

Marfat.com

په هغه کښې وائي :-

زهٔ طوطا د عمر نزد يم — والاړ تاته په آرزو بيم
ګل دے غواړم له بوستانه — د ابدال د شاه ميرانه
محمد خان د ثنا خوان شي — ستا په در ولاړ حيران شي
[illegible]
د ابدال د شاه ميرانه

د محمد خان د کوے تاريخ چار بيته په هغه بوره ذکر شوه . د هغه مطلع او نور مختلف بندونه بعض شعروته ئے درج کړلے شي . [illegible]
مطلع ئے داده :

دنيان که په جهان کښې نازونه دا کړدي — سر ورځ ئے [illegible]

سر خطے ئے [illegible] دے چه [illegible] — [illegible] د [illegible]
بيرته ئے جنګ [illegible] د هغه [illegible] — [illegible]
دويم ئے دور [illegible] ګل [illegible] عيان — بازار کښې د ابدال
[illegible]
[illegible]

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] په [illegible]
[illegible]

Marfat.com

په بيل بند کښې وائي :-

ډيلي نظام الدين صاحب ولي د حق تعالی وو   ديني پرهيزګار وو
دوي هم کښې رند په بوخه ظاهري پټ ورک و   دهر وطن سنګار وو
ټک کښې حضرت جي صاحب د ننګ توره تر ملا وو   په رب باندې ويا وو

مريدان ئې ګو جرد میاشهيد او میا عمر دي"

پښتون پرې نوراني

د محمد خان د دې چار بيتې نه و ده ځپنه زمانه هم معلومېدېشي ـ ځکه

نه هر څو مره جزيرهاتان ياد کړي يې په هغې کښې په زمانه کښې د ټولونه دوستئي دحضه

شيخ يحيی حضرت جي د اټک مريدان دي. لکه ميان عمر چمکني ـ ميان شهيد رميا کړ

ميان محمد او ميان د امبازان ميان شيخ سنت د پېرانو چه د اټول د سنه ١٢.. د

خوارويشت بزرګان دي او ددې نه د اهل از دېته پېدا شي چه محمد خان به د دوي زمانه ليدلی

وي ځکه چه ددغه بزرګانو نه د زوستونیا نه د بل کوم بزرګ نوم ئې نه دې ياد کړې.

د محمد خان ديو دوه اورو چار بيتو بو څو شعرونه دادي - چه دا دواړه چاربيته

په ١٩٩٨ کښې پادري هيوز په خپل کتاب کليد افغاني کښې راوړي دي او ما هم

هغه په حواله په خپل کتاب کښې درج کړي دي. د نمونې په طور يو څو شعرونه

دادي :-   دا ومنه چار بيتې مطلع :-

او بنکي دې د سترګو په مخ څئ نادامې زنګ به شي
نه به ده پرې د تور قميص لستونړې تار و رنګ به شي

او بنکې دې د سترګو په مخ څئ حسن بسيار لري
سپينې ګې مو تئ په کړيوانه باندې قطار لري
برلښ د که له دواړه د پېزوان غمي آبدار لري

Marfat.com

تُند وهی ژوبونه د پېښېدو سره په جنګ به شی

د دریځ چار بیتے مطلع اولیو بینا :-

شین رنګین ئے واغوستے دو پټه ئے کړه په سر صنم
راغله برابر صنم

شین رنګین ئے واغوستے محبوبا ګلِ خندانه شوه   ورو ورو ورار روانه شوه

دا د ګل غنچه ده وا بیرونه له بوستانه شوه   ښه رانه عیانه شوه

ځ ئے له حجابه راسر چند که په هنر صنم
راغله برابر صنم

Marfat.com

امیرشاه

امیرشاه په محمد علی باندے معروف وو. په اصل د کوټهې اوسیدونکے وو. او د سنه خیلو په جماعت کښې امام وو. بیا هندوستان ته لاړو او په مقام د لکهنو کښې ئے استوګنه اختیار کړه. په سنه ۱۲۷۸ھ کښې څه موده په ریاست ګوالیار کښې اوسیدلے دے او لاوډے په ملیح آباد لکهنو کښې اوسیدلو. او د یونانی طب او حکمت روزګار ئے زد په کومو ورځو کښې چه په ګوالیار کښې وو (۱۲۸۸ھ) نو د کوټهې د حضرت سید میر صاحب په صلاح کښې ئے یو قصیده د ... لیکلې ده. دا قصیده میمیه پنځه شپیته (۶۵) شعرونه دی چه دده نه د امیرشاه د علم و فضل اندازه لګیدے شی. امیرشاه ددے قصیدے په آخر کښې لیکلی دی. "تمت هذه القصیدة التی فی ردیف المیم قد الفتها فی ریعان الشباب فی مقام قوالیار (ګوالیار ریاست)" ددے قصیدے د فصاحت او بلاغت په وجه زیاته حصه ئے نقل کوم. نمونه ئے دا ده:-

حمیدُ الاسم محمودُ المقام — عمیمُ الخُلق مشهورُ الانام

امامُ الناس اتقاهم هداهم — بارشادٍ و رشدٍ بالسّداد

نبیلُ المعيِّ جلّ ... — ... ذو احتشام

جمیلٌ صاحبُ النفس الزکیّة — جلیل رب فضل و اعتصام

تشرّف بالفضائل والفواضل — من اصلاب و اسلاف کرام

عمادُ الدین رکنٌ للشریعة — ضیاءُ الملّة البیضاء و حام

وبدرٌ تمّ فى فلك المعالى ‌‌ ومصباحُ المعارف فى الظلام
فريد الدهر ليس له نديد ‌‌ وحيد العصر ذو الشرف الجسام
ونبراسُ الاكابر والاماجد ‌‌ ومقياسُ الجهابذ والعظام
وذو طريف وصدرٌ للفحول ‌‌ ومرجعُ كلّ خاصٍ والعوام
تسامى واعتلا عزاً ومجداً ‌‌ ولا يُحصى علاه بالقلام
هو الغواص فى قاموس توحيد ‌‌ ونظّام المعانى بالنظام
محيطٌ زاخرٌ تنصبّ فيه ‌‌ جداولُ كلّ خيرٍ والعصام
ونور الله يبرقُ من جبينه ‌‌ كبرقٍ [illegible] فى الغمام
روائحُ نشوة واريج رشده ‌‌ [illegible] الهمّ عن قلب [illegible]
شهابٌ ثاقبٌ بدرٌ منيرٌ ‌‌ وتاجُ العارفين ذوى المقام
ويرتع فى رياض القدس والغيب ‌‌ كانوار الربيع لدى ابتسام
لعمرى ان هذا الدهر [illegible] ‌‌ [illegible] واحترام

[illegible]

[illegible] ذو [illegible] سام

تبسّم فى الاوانى والاماكن ‌‌ وفى الآفاق كالبدر التمام
اضاء بوجهه الاقصى والادنى ‌‌ ورفع مقام [illegible] باحة [illegible]
وان تسألنى عن [illegible] هو الآن ‌‌ [illegible]

[illegible]

[illegible] ‌‌ [illegible] لا [illegible]

بياوالى :-

يسيلُ [illegible] ‌‌ ولا [illegible]

Marfat.com

فؤادی فی اضطرابٍ واحتراقٍ — ووجدی دائمٌ والجفنُ دامِ
صروفُ الدهر ترمینی بنبلٍ — فیا لله من تلک السهامِ
بارض الهند قد صرت اسیراً — کثیراً بالمعاصی والآثامِ
سری فی الهند الی فعاد جسمی — کعود فی الشباکةِ والقوامِ
شرابی ماءُ دمعی کلَّ وقتٍ — وشحم القلب مطعومی ادامِ
انیسی لوعتی منّی سمیری — شبیه الغمّ ضوئی واضطرامِ

بیا د الی:-

فقم عنّی وخلِّ من سبیلی — اُفوّض کلَّ خطبٍ للسلامِ
علاجه نظرةٌ من ذات نفسه — ولن ابرحْ باقداحٍ وجامِ
فادرکه الذی برحمته دائمٌ — واوطانٌ واحبابٌ فخامِ
ولا تنسوه فی اوقات خیرٍ — بدعواتٍ لحسن الاختتامِ
انا الصادی الی سلسال جودک — فناول جرعةً تروی اوامِ
ایا ریح الصبا ان جزت یوماً — الی تلک الدیار ذوی الاسامِ
نقف وامهل رویداً بین ایدیه — وقبّل کفّه عن مستهامِ

وبلّغ عن تنبیل الهجر والشوق
سلاماً ختمه مسک الختامِ

د امیر شاه د کلام نوره یو څو نمونې د عبد الرحیم (د امان کوټ علاقه ننهار ګډان) د ښاغلی تو
په ضمن کښې درج دی. هغه یې ورکړې.

عبدالرحیم

عبد الرحیم دامان کوټ[1] علاقه رزړ (مردان) د یار لسمې صدۍ هجري د آخرې حصې د پښتو ژبې شاعر ادیب او عالم سړے دے - په ۱۲۹۷ سنه کښې ئے د ربیع الاول په پنځم تاریخ د پینځو کوهر په نوم سره د درکوتي بحر په مثنوي کښې یو نظم لیکلے دے. او د دغه نه وړاندے د ۱۲۹۵ھ د صفر المظفر په نهم (۹) تاریخ ئے یو بل نظم د صفت تهیکل په نوم د درکوتي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - د لندن میوزیم د فهرست نه معلومیږي چه د علم قرأت د مشهور کتاب "د جزري مقدمه" عبدالرحیم په پښتو ژبه ترجمه کړے وه - او یوه نسخه ئے په لندن میوزیم کښې موجوده ده. د لندن میوزیم په فهرست کښې یوه بله خبره لیکلې ده چه دلته د هغې وضاحت کول مناسب معلومیږي. په فهرست کښې لیکلي دي ص۳ چه "نصیحت البیان" نومے یو پښتو منظوم کتاب هم د عبد الرحیم تالیف دے - او پنځ کوهر نومے مثنوي، میرشاه نومے شاعر نظم کړے ده - لمړۍ برخه د آنحضرت صلی الله علیه وسلم شمائل دي - او دوېمه برخه ئے په عقایدو کښې ده؟

لیکن حقیقت داسې نه دے - بلکه د لندن میوزیم فهرست لیکونکي ته شوے ده - او د هغې وجه داده چه د امیرشاه او عبد الرحیم ... مثنوي نظمونه د یو درکوتي کتاب په حاشیه باندې لیکلي شوي دي. چه د دغه کتاب نوم "نصیحت البیان" دے. او حافظ محمد امین د برتهکال ضلع پېښور په ۱۲۹۶ سنه کښې د درکوتي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. په دے کتاب کښې د نظمونو ترتیب داسې دے -

---

[1] امان کوټ د تحصیل صوابۍ یو زوړ په علاقه کښې د شوے شیخ جانا مرونن دے دیوکلي نوم دے

(۱) نصیحت البیان - دکتاب په متن کښې - تالیف د محمد آمین سنه ۱۲۹۷ھ

(۲) شمائل نبوی - په حاشیه باندې - تالیف د امیرشاه - سنهٔ تالیف نامعلوم

(۳) پنج گوهر " " تالیف د عبدالرحیم - د سنه ۱۲۹۵ھ تالیف

(۴) هفت هیکل - " " " " " "

" " "

د فهرست بیکرنگی ته غالباً د اشتباه په دې وجه پیښه شوې ده - چه محمد آمین د نصیحت البیان په اول سر کښې خپل نوم نه دے لیکلے - بلکه په اولسم نمبر باندې ئې خپل ذکر کړی. او کیدې شي چه فهرست بیکرنگی دغه مقام نه وي لیدلے - او چونکه د عبدالرحیم نوم هم د دغه کتاب په حاشیه باندې موجود وو - نو نصیحت البیان ئې د عبدالرحیم تالیف گڼلے دے.

دغه شان فهرست بیکرنگی ته بله اشتباه دا پیښه شوې ده چه پنج گوهر ئې د امیرشاه نظم گڼلے دے. حالانکه دا نظم د عبدالرحیم دے. ځکه چه عبدالرحیم وائي " هرکله چه امیرشاه شمائل نبوي په نظم کښې لیکلي وو او پنج گوهرے نه وو لیکلي نو دغه کے عبدالرحیم پوره کړه او پنج گوهرے ئې ولیکل. البته دلندن میوزیم د فهرست بیکرنگی د ۱ نمبره اهمیت لري چه امیرشاه چه کومه مثنوي لیکلې ده. د هغې لمړی برخه د آنحضرت شمائل دي. او دوېمه برخه ئې عقائد دي. نو ویلے شو چه دلندن میوزیم دغه نسخه د امیرشاه د مثنوي مکمله نسخه ده. چه تر موږ په لاس کښې نشته. دا وخت د نصیحت البیان په نوم چه کومه نسخه زما سره موجوده ده په هغې کښې د امیرشاه د مثنوي صرف هغه حصه درج ده چه د آنحضرت صلی الله علیه وسلم شمائل پکښې درج دي. او کومه حصه چه د عقائدو په باب کښې ده. هغه ورسره نیشته.

Marfat.com

دلته د نمونې په طور د نصیحت البیان[۱] د شمائل نبوی[۲]، پنځ ګوهر[۳]، هفت هیکل[۴]، ځلور واړو مثنویانو یو څو شعرونه درج کړو چه د محمد آمین[۱] - امیرشاه[۲]، او عبدالرحیم هوتي[۳] د مثنوی او د هغه د تالیف په حقله د لندن میوزیم د فهرست نه پیدا شوی اشتباه رفع شي۔

نصیحت البیان

نور یم ذکر دا په زړه کړ — مسمیٰ مې اول نه کړ
نوم مې هلته کښې زه بد دمه — چه کتاب تمامه ومه
لیکن سن به مې کړم اظهار — په آغاز شو یکښې یاره
سن صغیر کښې مې راوړې — د ابجد حساب مې کړے
نور مې ورکړ حساب کړته — خو شپږ کاله کړه ته بیرته
د شعبان په پنځلسمه — ما شروع وکړه عالمه
زرشه اے محمد آمینَ — تول دِ خوند دے تر کبینَ
چلوه ږدرو قلم — خالي مه کښېنه بے غم
چه کتاب دِ شي تمام — نصیحت د خاص و عام
کړه ته حساب شے ناس — په اتأمرون الناس[۱]

محمد آمین عاجز فقیره — قلم بند کړه دا تحریره
که قبول عمر کړه تقریر — خلاص به نکړے په تحریر

چه اول آخر دِ وینه — کتاب ډیر لذت کوینه

---

[۱] (ص ۹۰ غ ۱۰۰۰ ی ۱۰ ر ۲۰۰ جمع ۱۳۰۰ منفی ۶ باقي ۱۲۹۴ھ)

Marfat.com

په آخرت کې نوم عیان شه — چه نسبت انبیان شه

هر مؤمن ته نعمت دے

یکښې د اوه بند عجیب دے — [illegible]

شمائل نبوی او پیرشاه

د پیرشاه شمائل نبوی ټول ۲۲۰ بیتونه دی چه د مربع مسلسل په طور [illegible] د نمونې په طور اول بند او [illegible] بند وړاندې کوو

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Marfat.com

مجمعۃ البیان په حاشیه کښې ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۳۰، ۳۱ - مخونو باندې ایکلې شوې دے [illegible] د النظم قول لیکو چه د عبدالرحیم د کلام دخوندې په طور [illegible] کول مناسب [illegible]

قرض په غاړه په قلندر دی — پل [illegible] هوردی
[illegible] لا [illegible] دی — چاچه [illegible] کړه وایه

چه [illegible] ښې شو اریاره

[illegible] — اول [illegible] البیان دے
[illegible] — په [illegible] دوی

[illegible]

عقل [illegible] — بیا [illegible] یاره
[illegible] — [illegible] عمل په [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible] په [illegible]

[illegible]

[illegible] — بیا [illegible]
[illegible] — روان [illegible]

[illegible]

[illegible] — خلو [illegible]
[illegible] — [illegible]

[illegible]

Marfat.com

دے پنځم ګوهر ګلابه   صبر زده کړه له کتابه
په حرص به زوال درکړے   پرے به شے خانه خرابه
شې به سم په غیره لاره

امیرشاه شمائل ساز کړه   مثلث طورے آغاز کړه
ولیکن ګوهر ئے پر ینبول   اما ما لیچے دراز کړه
نه شې کم له بنګلی هاره

د درویزه بابا غلام یم   تر دا منے یم تلخ کام یم
که له حضرته مے و غواړی   مثال څاڅکے له یو جام یم
یم خادم ولے بے کاره

سن دولس سوه نوی دو   خلور کاله لا ترقی دو
په پنځم کال کښے دو میاشتے   تیرے نور همه باقی دو
پنځه ورځے هم دلداره

تم تمام مے کړو ګوهر   مارحیم عاجز بستر
امیدوار یم له حضرته   که مے و نیسی خبر
یم بے شانه ګناهګاره

(رله ۵ ربیع الاول ۱۲۹۵ھ)

هفت هیکل

د عبدالرحیم دامان کوټ بل پرمهم نظم دورکوټي بحر په مثنوی کښے هفت هیکل دے - چه ټول دوه سوه دوه اویا شعرونه دے - ابتدائی شعرونه دادی:-

یوه ورځ په مدینه کښے   مدینه منوره کښے

جماعت کښې ناست حضرت ؑ وو | د بنده خدائے په بنده طاعت وو
ناڅاپه جبرائیل ؑ | راغے شهٔ ورته په تیل
چه څښتن سلام وتاته | اے سروره کائناته
راستولے دے رویداره | اے د دوه کونو سرداره

په آخر کښې لیکی:-

خدایه ما عبد الرحیم | کړه له اوره په سلیم
له زواله د ایمان | خدایه راکړے ته ایمان
هم عفوه ټولی ټول | د حضرت د کړې ټول
د اسناد په دوه دیرشم | د صاحب په تاریخ تم
دوه دیرش ورځے د وفات | تیرے وے د هغه نیکذات
په نهمه د صفر ے | وے قطار دا ملغلرے
دولس سوه پنځه نوی ؤ (۱۲۹۵ھ) | سنه دا هم هجری وو
چه تمام شو دا بیان | په پښتو ډیره آسان
په فارسی وو پخوا روړه | ما پښتو کړه ورته کوره
خاص د خدائے د پاره جانه | زما روره مسلمانه

په دے شعرونو کښې وائی چه د صاحب د وفات نه دوه دیرش ورځے وروستو په نهمه د صفرے ئے دا نظم اولیکهٔ - نو د دے وضاحت دا دے چه صاحب باباجی ؒ د په اتم تاریخ د محرم الحرام ۱۲۹۵ھ وفات شوے وو - په دغه حساب د اتم تاریخ د محرم ترو ۹ تاریخ ماه صفر پورے دوه دیرش ورځے کیږی - د دے شعرونو نه دا معلومیږی چه عبد الرحیم د سوات د باباجی صاحب ؒ مرید او تعلق دار دو-

Marfat.com

خانزمان

خانزمان خوئ د حبیب خان خوئ د میر باز خان دے - فقیر تخلص کوی په قوم سرکانړے ؤ - او په سرکانړو کښے بیهوړ دے - او په بیهوړو کښے زیب خیله دے - په تعلقه د چچ کښے په بهبوړئ نوم کلی کښے اوسیده - او د کوټهے د حضرت سید پیر صاحب سره ئے عقیدت لرلو -

په ۱۲۸۳ھ کښے د عربئ ژبے د علم فقه کتاب خلاصه کیدانی ئے په پښتو ژبه په نظم سره ترجمه کړیده - چه د ده د خپل بیان مطابق غلام محی الدین خان خاخیل د موضع شیدای قلمی کړے وه - او بیا د دغے قلمی نسخه رفیع الدین اخونزاده په ۱۲۸۷ کښے چاپ قلم نقل کړے وه - او دا قلمی نسخه ستوڼئ په علامه پیرزاده عبدالمجید په قلمی کتب خانه کښے موجود وه -

د رفیع الدین اخونزاده خط ډیر خراب دے او د املا د لحاظ ډیرے غلطۍ ئے کړی دی اګرچه دے ډیر زیات کتابونه قلمی کړی دی - لیکن چه هر څومره لیکے ئے زما د نظره تیرے شوے دی د یو نقل املا ئے هم صحیح نه ده بیا هم د نیکئ نه ئے یادول ده چه د حافظ سید احمد خوئ د حضرت سید امیر صاحب د کوټهے په سرپرستئ کښے رفیع الدین چه څومره پښتو کتابونه قلمی کړے دی - د هغے نه برکته ډیره علمی او ادبی ذخیره موږ ته په لاس راغلے ده -

هرکله چه د خانزمان دا خلاصه په دویم ځل د رفیع الدین اخونزاده په لاس قلمی شوے ده نو ضرور نه شوه چه د خانزمان خپل الفاظ او د اشعارو بندش به څرنګ وو - نمونه

Marfat.com

[illegible] :-

[illegible]

[illegible]

Marfat.com

کلے کورنے دَ شینکے نسب خانخیل دے　　　　پہ نوشتن کۂ خدائے تعؔ رویُداری د خلاصے

پہ لیدۂ دے ہر سڑے ورتہ دعا کہ　　　　چہ نظر کہ پہ رخسار د خلاصے

زۂ بہ ہر ساعت دُعا ورتہ کوُمہ　　　　چہ بیتونہ ئے کڑۂ پہ شمار د خلاصے

خانزمان چہ مشہور شم پہ جہان کبنے

بنۂ سبب مے شۂ اشعار د خلاصے

خانزمان زۂ د حضرت د در خاکروب یمُ　　　　زکہ پہ زڑۂ مے کڑو یادگار د خلاصے

رفیع الدین اخونزادہ د دے پہ آخر کبنے لیکی:۔

خدایہ رحم پہ مصنفؔ ھم پہ کاتب کڑے　　　　چہ بیتونہ ئے کڑۂ پہ شمار د خلاصے

کاتب سنکوئے رفیع الدین دے کتاب دے　　　　ربِّ تعؔ دِ و بخنبی نور خیل ھم د خلاصے

ختوُ دیا سہ دوہ سوۂ بیتونہ نوشتہ شو

دغہ واڑہ دی پہ قلم سرہ شمار د خلاصے

د خانزمان د منظومے پښتو خلاصے داول سر شعرونہ دا دی:۔

پہ یار بار بہ ثنا وایُم د وھاب　　　　چہ خالق دکل عالم دے ھم تواب

دھغہ جہان بناری بہ ھغہ غلق کہ　　　　چہ ھر کار یۓ موافق دے پہ کتاب

او درود سلام بیا دے پہ رسول وی　　　　چہ بنۂ نوم یُے محمدؐ ؐ کل دکلاب

ھم پہ آل او پہ اصحابوؓ باندے وایُم　　　　پہ ھمہ وُ مومنا نو بے حساب

دا تہ وُ تا ھد احکامو حال بہ وایُم　　　　چہ پہ کڑو نہ کڑوۓ څوعذاب ثواب

چہ پہ دلیل قطعی سرہ ثابت دی

ھغہ فرض وی تہ ئے لہ ما او رہ جواب

مُلا امیر

امیر نومے یو شاعر د تحصیل صوابئ ضلع مردان په کلابټ نومے کلی کښے تیر شوے دے۔ په خپلو شعرونو کښے امیر او ملا امیر دواړه تخلصونه کړی۔ په بعضو شعرونو کښے د شاه شجاع د کابل د تخت نشینئ او بیا له تخت نه د کوزیدلو ذکر کړی۔ په دے بناء ویلے شو چه د سنه ۱۲۳۰هـ د زمانے شاعر دے۔

امیر په پښتو ژبه کښے د تمیم انصاری قصه په نظم کړے ده[1]

د امیر شعرونه د قصو د مخصوص طرز سره برابر دی۔ د محاکات طرز ئے ساده دے۔ البته حمید بابا مهمند او نیاض منډ چه د قصو او حکایتونو په مثنوی نظمونو کښے د تشبیه، استعارے او تشبیب کوم نزاکتونه پیدا کړی دی۔ هغه ترکمبی پکښے نشته دے۔ بیا هم سرف په یوه خبره کښے د نیاض پیرو کار دے۔ په قصه کښے په اوږد دو اوږد مسلسلو قصیدو کښے ئے بیان کړے ده۔

دلته د امیر د دے قصے د کمزو نظمونو څخه د مقطع یو څو شعرونه او قصیده د نمونے په طور درج کوے شی۔ د دے نه علاوه د ملا امیر نور کلام تر دے وخته زمونږ د نظر څخه نه دے تیر شوے۔ د متفرق شعرونو نمونے ئے دا ده:-

آشنا ستا په سینه خوله نخکه چو وی   چه ننه اخلے له امیر رخصتونه

---

[1] چه د پیښور جو پر شوی یادا ئی رنګ کاغذ بانده رفیع الدین اخون زاده قلمی کړیدی۔ او یوه قلمی نسخه د صاحبزاده صاحب عبد الحمید د قدرتی په قلمی کتبخانه کښے موجود ده۔

Marfat.com

ظلمونه چه هغه اختیار کړي اے امیره
خپل وطن ور باندے تنګ شي بے میرانه

ستا یارۍ شوه له امیره هسے پاتے   لکه پاتے شه کابل له شجاع وله

اے امیره د رنجیت پلیت دلاسه
رنګینه وطن خراب د پیښور شه

اے امیره په یوسف منډ نړ خوړه   د پیوانو فقیرانو منډ کوره

اے امیره یا خوبان د کلابنو دي
یا ماړه د امیر سره ژړي لاسه

زه امیر شو بیا افغان د طاقت یم   نه پر اصل ترک تاجک یا د ازبک

نه به خلاصي ملا امیر شي نه شوے
نه به لښتي شي ټاپه زل په نخپل سرین

د تمیم حکایت لا مو بیان لا نه شه   د امیر له دستره لا بنګله زیبا شه

د کلام نمونه دا دے

نه به څوک مړه حیات د لنه نوم مستنه   چه مدام کوي کارونه ناپسنده
ناګهانه ئے آواز په غوږو سوز شنه   په تري د تښتنه تمیم عقل و نه
دا دنیا ده مکر جنه د لشفریه   ځکه ناسته ده غم جنه نا خورسنه
هر سړے چه په دے باندے مبتلا شي   مبتلا شي په ملا کارے بے غونده
پر بنا ئست او پر باندے غلط مرشه   هم عاشق په خطے مشخر ومنده
دا آوازه چه په غوږ شي بیا به خوړشي   په توبه په استغفار شوه ثوچینه
سماه نیچ په درد و غلم ستریږه   پیړ دیل چه راته وایه بالي بنده
د بنده خداے قدرت د ولیه په ستوګو   ما نے او ستا په دعا خلاص نشم کنده

Marfat.com

ما وئیل چه پیره وایه هغه څوک دی
چه مے ناله راوستلم په سرگنده

څوک یئ ته او هغه جن وایه چه څوک دی
چه د تخت زینا سره ناسته ئې تر بنده

ده وئیل زه مهتر خضر نبیم تمیمه
هغه بل مے ورور الیاس دے نبی سرکنده

چه په خشکه شی څوک تنبے ور حاضر شم
ورته اوبنایم او په خوب ئے تر قنده

په الیاس باندے نن هغه دریا لیستو دے
چه څوک ډوب شی د دریاب په یے کنده

هغه جن چه دے بیند هغه د بیانده
او آواز وو د یاجوج ماجوج د بنده

زه مے لګک په دا خبره شله سیده
بیا مے وئے اوس رخصت کړه د شمنده

[illegible] اوس تر کوره [illegible]
هیبت مکوه [illegible] مستمند ده

ما وے کور مے له دے ځایه څو منزله
[illegible] په [illegible] پیښنده

ده وئیل که د ولشت کال [illegible]
[illegible]

چه له د ځے د دا خبره [illegible]
زه [illegible]

ده وئیل تمیمه [illegible] ولګلین [illegible]
[illegible]

د هجران باران چه راغے په ما [illegible]
[illegible]

زه [illegible]
[illegible] ګمنده

Marfat.com

دوستم

دوستم د صوابئ د علاقې په زيدَه نومې کلي کښې اوسيده ؑ. تخلص ئې حافظ وو
دوستم تخلص هم کوي. د قرآن شريف حافظ وو. او د پښتو په ژبه کښې لکه د حافظ شيرازؒ
پورنګين بيان شاعر وو. چه نظير ئې نه لرلو. د ارسلا خان د زيدې په دربار کښې د دهٔ
ډير عروج وو. او دهغهٔ د مجلس خاص شاعر وو. هره شپه به ئې نوې غزل په رباب
کښې دهغهٔ ته آورو وو. ډير پرهيزګار وو. او د کوهټي د حضرت جي صاحب ډير مداح وو.
تقريباً په سنه ۱۲۴۰ھ کښې د دهٔ زور او شور وو. چه ارسلا خان د رنجيت سنګه د لاس نه له
وطن نه ورک شهٔ. نو د دهٔ هم تنزّل شه. معلومه نه ده چه بيا کله مړ شهٔ. ګمرم
خوپه زيدَه کښې دے. د رباب وهلو استادِ کُل تسليم شوے وو. حضرت جي صاحب د
کوهټي په مدرسه ډير مروّت کولو. (مدح الابرار صـ۱۳۷ـ)

د دوستم يو نظم په مدح الابرار کښې او يو دوه چار بيتے ئې د يا دري هيونو په
کليد انغاني کښې راغلي دي. نور کلام ئې تر دے وخته پورے په لاس نه دے راغلے.
کلام نمونه ئې داده:

په خپل نيت کښې ئې خاورے د دربار ستا
د دعا دے آرزومند يم په بار بار ستا
رامدت شي د کوهټ کامله پيروه   تر لمن لاندې خلاصيږي ننګ کار ستا

Marfat.com

داسے سردے مولا ستا پہ خولہ کښے ایښی
کافران مسلمانیږی پہ گفتار ستا

دبزرگئ کہ هرڅو قسمه مرتبے دی　　　　هغه واړه رب روزی کړے وار پہ وار ستا
پہ پایہ دغوثیت مولیٰ قایم کړے
سالکان دی نه دے حاله خبردار ستا

هیڅ تغیر دے پہ ظاهر باطن کښے نشته　　　　لہ خزانہ رب ماتلے دے گلزار ستا
من ساعت لہ تانہ پورته ولی نشته
رب تہ ګردش د زمانے کړه پہ اختیار ستا

دم پہ دم لکه دریاب وهی موجونه　　　　پہ تمام جهان پرتو دے د انوار ستا
هم بزرگی هم سخاوت لرے بے حده
دغه دواړه پہ نصیب کړه کردګار ستا

پہ تمام عالم ښکاره لکه خورشید ئے　　　　شام او روم واړه خبر دی پہ اسرار ستا
رب تہ صبر د ایوب پہ شان درکړے
محبت دے لہ هر څه سره بسیار ستا

هر طرف تہ چہ مخ واړوے پہ مینه　　　　خرم هرے شی دُر گوهر پہ دیدار ستا
د کوټے پیره مدد را سره او کړه
نو حافظ یمه پہ صدق خدمتګار ستا

د چار بیتے نمونه دا ده:-

مطلع:-　　بت دِ کهٔ صنمه سپین رخسار والی بیا
دغه نمر دِ پہ تدستم که نیزه دار والی بیا

Marfat.com

د غه نوی رنځ نبض وار که په ما یا نږدې　　آسمان زمکه دې په ماکړه لاندې باندې

طبیبان که دارو درمل څوک کا نږدې

چه دلشادی وی د چشم په کنډا روالی بیا

یو جهان زما د غم دی دکوم دریغه دریغه　　افلاطون نو کے غرق شه بے له تیغه

مستانه غم نه بدی که شی ملا تیغه

که یو غم زما باندی تاوکړه و بار وانی بیا

که یو غم زما باندی ته وکړې جانانه　　هیڅوک به نه وی سیم نیشته بے له تانه

په دیدن پسې دی زاهم یک همانه

په دلبرۍ د دې بورتیم د دیدارو الی بیا

په دیدن پسې دی زړه یار د ظالمه　　چرته وی چرته زړه د راغلمه کومه

یا به غم د آخرت کوه دوستمه

آخر به ورانه شی د دنیا بنګلی بازار والی بیا

Marfat.com

احمد جي

احمدجي اخوند زاده په اصل د خوېشکي [illegible] کلي [illegible] سيد [illegible] [illegible]
علاقې ته لاړه . دويه تصابه نوښه کلي کښې استوګن [illegible] [illegible] اخوند زاده خوګ
د مصري بابا [illegible] روايت کيږي چه [illegible] سور د اخوند زاده د خوېشکي علاقه [illegible]
مانه و [illegible] دا چه احمد جي اخوند زاده د علم د بصيرت د سلوک [illegible] [illegible]
دېه شنوار د کښې په باباجي صاحب مشهور دے . ديه د غه علاقه کښې د خلقو
پيشوا او روحاني مقتدا دے .

احمد جي اخوند زاده په دکوټې د حضرت سيد امير صاحب [illegible]
نېک او عالم سړے دے . او د حضرت صاحب [illegible] [illegible].

د سنه ۱۲۶[illegible] ه په خوا ؤ شا کښې شهيد کړے شو . زيارت ئے په [illegible] [illegible]
د شهيد باباجي په نوم شهرت لري . [illegible] تفهيم الدرر [illegible]

د دهٔ صرف دا يو نظم د کوټه د اسماعيل صاحبزاده په [illegible]
کتاب په حاشيه) په لاس راغلے دے . چه د تصوف او [illegible]
بيان کښې غوره اشعار دي . او د دهٔ د طبيعت [illegible] [illegible]
والي ا-

بېلا نو ترپے د سپېږدے چغار کله | [illegible]
کهٔ رنګين نقاب ئے يو رته کهله مخه | [illegible]

Marfat.com

د بلبل په دود مې تا ونه زاري دا — چه ښکاره را ته د عین یقین لار که

چه سر کوز کړم په دا خپل ګریوان کښې ګوره — ټول ګنه وي څه د ژړا ستر ګي مې ښکاله

په خپل نفس کښې شرمنده نه حده تیر یم — کوم عمل دې چه صبا به مې په کار که

غرض دا یې ستا له مهره بل څه نشته — چه مخ تور بنده په خپل خاطر قرار که

تش ئې مه پریږده په بیرته کریمه — مختومي ګه حاجت عرض ستا په دلباکه

د غه تیري غلطئ مې کړه معاف — د حبیب ص په روئ قبول مې استغفار که

د شیطان له غلبې مې نګهبان شه — ما په لار د شریعت کښې استوار که

ستا د هیښ رنځ مې کړي ده په جور کښې — د غفلت له خوب نه څوک به مې بیدار که

علایق د کلي واړه موجود اتو — بې له تا چه وي له ټولو مې ویزار که

زړه مې صاف لکه آئینه کړه له اغیاره — بلا ژبه مې جاري په بنه ګفتار که

له دُنیا مې چه د کوچ نغاره کیږي — غوښ خدایه خپل ایمان را سره یار که

چه سر پوخ مې ګورستان کاندې خاوره — د منکر نکیر په سوال کښې مې هښیار که

هغه د رځ چه د محشر شي هیبتناکه — آقارب په اجتناب سره اختیار که

په خاطر د مخلصانو در نه غواړم — دا خراب بنده د نیکو په قطار که

چه خبیره د عملونو در کول شي — په ښي لوري سرفراز دا ګنهګار که

د نیکئ لوري مې درنه که په میزان کښې — په ټولي د عرصات کښې مې رڼ یُدار که

خصوصاً چه په صراط مې ښیا کن اړوي — په خپل فضل مې له برقه تیز رفتار که

چه په ډېره خطرناکه لار روان یم — د رحمت باران په ما باندې نثار که

نه مېوس د مصطفیٰ مې کړه رحیمه — هم روزي مې په جنت کښې خپل دیدار که

احمدجي ورته عالم په طمع اوسه

د مطلوب نوي په دوښنا دربته مزل که

Marfat.com

ابن الفقيه

يو پښتون عالم چه نوم ئې عبد الرحمن وو- او لقب ئې ابن الفقيه ؒ وو- او خپل نوم ابي الحسن البستاني ليکي - د شاه بهادر شاه عالمگير ؒ په زمانه کښې په دهلي کښې اوسيده. د "مفتاح الرحمان" په نوم ئې په فارسي ژبه د "تجويد القرآن" شرح ليکلې ده. چه د ليکلو په آخر کښې د قرآن په ترتيل سره د لوستلو په باب ئې پښتو شعرونه ئې د "رساله ترتيل" په نوم سره ليکلي دي. د دې ابن الفقيه د پښتو شعرونو په غير د دې نه تر اوسه پورې زمونږ د نظره نه دي تير شوي. د دې کتاب قلمي نسخه په موضع شيخي تحصيل صوابي ضلع مردان کښې د صاحبزاده عبد [illegible] په قلمي کتب خانه کښې ده. د دغه شعرونه دا دي:-

اې طالبه قرآن خوانه — دا نکته واوره له مانه

چه ترتيل دې په دوه قسمه — هم ئې زده کړه په دواړو

يو ترتيل ترار لوستل دي — د قرآن آداب [illegible]

بل ترتيل واجب ياد دي — که د [illegible]

عفه دا دې واوره عاشه — چه [illegible] د ترتيل عثمانه

بعض حرف دې نه په ښکاره — ولې د شي پرې لوستلي

ابن الفقيه د مفتاح الرحمان په ديباچه کښې ليکي:- و بعد درين ايام محمد [illegible] زمان خلافت [illegible] اورنگ سلطنت و کشورستاني طالع سکندري و سليماني ابي المظفر محي الدين محمد [illegible] بهادر عالمگير ۱۲

Marfat.com

بعض حرف به نوشته وی — ولې لوست به یې نه وی
ثُمَّ إِلَى اللهِ تُحْشَرُوْنَ — دا مثال د پروت اخونَ
ان اُوْلُوْا الْاَرْحَامِ کوره — واو لوستې نه شی اوره
دا رنګ نور هم کلمې دی — چه له حرفه بې بهرې دی
لکه ماءٌ وی چه ماءٌ شی — هم جاءٌ وی چه جاءٌ شی
هر تنوین د فتحتین — شی بدل په الف دَ بین
بې له دا رنګ کلمونه — چه جدا دی له هغو نه
د الف چه بنکی اې یاره — هم ددې چارې د پاره
چه پر وقف کښې به لیږی — پر الف مرسوم یادیږی
چه له دې کلمو ورک دې — څه سبب چه همزه سپک دې
سبب دا چه خپل صورت — همزه نه لری لت پت
کله وی چه په واو سراشی — کله دې مرسوم په یا شی
دا هم واره طالبه — زدکړه ده په تا واجبه
او بل دا واجب یادیږی — چه اوه قاریان ستائیږی
دوه شاګردان د هر یوه دی — سکه له شناخته یې باید دی
دا هم داره ترتیل دی — څه بیان زدکړه دلیل دی
بل ترتیل لازم دې واوره — هم یقین وربانلې رادوره
چه صحت دې د حرفونو — هم په خپلو مخرجونو
هم صفات واره زده کړه — بل د وقف په انداز کړه
له حضرت علی اې جانه — نقل دا رنګ واوره مانه
په معنی یې د ترتیل — بنهٔ و بیلې بې تعطیل

Marfat.com

قاری دې شرطونه زده کړه ۔۔۔ هم حروف په اندازه کړه

یو اندازې د مخرج دې ۔۔۔ بل صفت ئې لوی حرج دې

بل هغه وقف دې یاد کړه ۔۔۔ هم پرته د کړو ئې زده بنیاد کړه

چه معنی پرې تغیر موی ۔۔۔ هغه رمز به کوم موی

دا دې تسمه چه بیان شه ۔۔۔ تول ترتیل درته عیان شه

تلاوت د قرآن یاره ۔۔۔ دې سنت یا نفل شماره

تلاوت السنة والی ۔۔۔ قاری تاسته دا رنګ ښائی

چه تکیه خالص په خدائی کړې ۔۔۔ او د زړه حضور په ځائی کړې

تلاوت چه په دا شان کړې ۔۔۔ چه حقوق ادا په ځان کړې

لیس ثواب به ستا حاصل شی ۔۔۔ هم عذاب له تا زائل شی

د ترتیل بحث تمام شه

دا ابن الفقیه کلام شه

Marfat.com

قاضي عبد الرحمان

قاضي عبد الرحمان په اصل د امازو ګړهۍ وو. بیا د نواب مهابت خان په زمانه کښې په طورو کښې اوسېده. د نواب مرحوم ډاکټر دوربهرام خان پیر صفت کوی. ځکه چه دے هم د پښتو ژبے شاعر او ادیب وو. او د عبد الرحمن سره ئے خصوصیت لرلو.

عبد الرحمان په ۱۲۹۹ھ کښې تر ۱۳۰۲ھ د فسانهٔ دلپذیر په نوم یوه قصه لیکلې ده. چه په پښتو ژبه کښې د فسانهٔ عجائب منظومه ترجمه ده.

په تاریخ ادبیات پښتو کښې لیکی چه قاضي عبد الرحمان په تام بابوزے او د سوات وو. لیکن عبد الرحمن چه د فسانهٔ دلپذیر په اول سر کښې د خپل ځان په حقله کوم تفصیل درج کړے ئے. د هغې نه واضحه ده. چه دے اول په امازو ګړهۍ کښې اوسیده. بیا طورو ته په کلی راغے. البته دا خبره تر دے حده درسته ده. چه دے په تام بابوزے و او مشرانو ئے د سوات نه راغلی وو.

په کتاب ګلزار محبت قلمي تالیف د ۱۳۰۹ھ کښې د عبد الرحمان یوه قصیده درج شوې ده چه د خپل پیر حضرت سید امیر صاحب د کوټې په مناقب کښې ئے ویلې ده په هغې کښې ئے هم دے خبرے ته اشاره کړې ده چه په سمه کښې ځان مسافر ګڼړی.

عبد الرحمان به تر آخر عمر پورے د طورو نه امازو ګړهۍ ته تللو راتللو. چه کله د صاحب د سوات او حضرت صاحب د کوټې اختلاف زیات شو نو عبد الرحمان د پیر

Marfat.com

چاربیتې په وجه مشکلات وړینبس شول. د شهید کړې شهٔ. د کلام نمونه ئې داده :-

څوک چه بند د تور د زلفو په دام وینه
اے قاضي دهغهٔ حال د غمیے وینه

د فراق آتش مے کړو سینه مجمَر
هر یو آه مے دے د څولے جوړے اخګر

د جانان په انتظار کښې حال د مرګ شهٔ
هغه نخ وعده شوه برابر

هره ورځ په ما تیریږي په فرقت کښې
هر ساعت په ما حساب دے د محشر

د خندا په ځائے مے ځئ د سترګو اوښکې
په ژړا باندے مے کسی شو احمر

زړهٔ زما د یار فرقت پاره پاره کړو
ځائے د خلقو د خندا شو مه اکثر

دیوانه غونې په عزو نو چکرنې یې
خوحاضر روے په خدمت کښې د دلبر

بختور هغه عشاق دي په عالم کښې
په حبیب سره پیاته وي په بستر

ولیکن چه شته دے دا فلک مکاره
تل د نولي عاشقان خاورے په سر

د حضرت سید امیر صاحب په قصیدهٔ مدحیه کښې په آخر کښې وائي :-

مسافریم بے وطنه
ځکه نهٔ مے کړے پښتنه
اے د ښې پکړے څښتنه

دواړه لاس د اکړه عجب

په هر وقت په هر زمان
سوال کوي عبد الرحمان
ستا په ښهٔ دار الامان

دواړه لاس د اکړه عجب

Marfat.com

محمّد جي

محمّد جي په اخونزاده سره مشهور وو- لوئ عالم وو- د ګدون په علاقه کښې په ډيول نومې کلي کښې آستوګن وو- د حضرت سيد امير صاحب د خاصو مريدانو څخه وو- د سوات اخوند عبدالغفور صاحب چه له حضرت جي صاحب سره اختلاف (سنه ۱۲۶۰ھ) نو په هغه وخت کښې دے شاعر په پښتو نظم کښې د حضرت جي صاحب تعريف او مرسته کړې ده- (مدح الابرار ص ۱۳۸)-

محمّد جي لوئ فقهي عالم وو- د علم فقهې په مشهور کتاب شرح الوقايه باندې يې ډيره فاضلانه حاشيه ليکلې ده- چه يوه قلمي نسخه يې د ده د خوئ محمّد اشرف اخونزاده د لاس نه په ختائي کشميري کاغذ باندې ډيره خوشخطه ليکلې د سوات په قمبر کلي کښې د مرحوم قاضي سيد رحمة الله صاحب په قلمي کتب خانه کښې زما په نظر راغلې ده-

د محمّد جي يو نظم په مدائح الابرار کښې او دوه چار بيتې يې د باړي هيوند په پښتو مجموعه کښې راغلې دي- د دے نه علاوه نور کلام يې تر دے وخته زما په نظر نه دے راغلے-

صفي الله خټک په خپل کتاب نظم الدرر کښې د حضرت جي صاحب د کوټې د سوات د اولنې سفر د سنه ۱۲۴۲ھ په دوران کښې چه د ګدون د علاقې د څو مريدانو

Marfat.com

او عالمانو نومونه ذکر کړیدی په هغه کښې د محمد جي نوم په نظر نه راځي. هر کله چه په دے ستر کښې د حضرت جي صاحب سره قول عالمان مریدان مذکوري دي. نو په دے وجه دا ښکاره شو چه محمد جي د ۱۲۷۲ھ نه په وړاندے کلونو کښې وفات شوے دے. د کلام نمونه ئے دا ده:-

چه حجت ئے نه حدیث وونه کتاب ... ره کماځ شه د ډېرو اخون کذاب
سرانجام د مشیخت ئے فضیحت وی ... چه په لاره د سنت نه کړی ذهاب
که څوک مخ په زوړله حقه نه جلواسی ... پیژندے شی بری د صوبے له کذاب
چه پلینه په کندکی لری مبتوکه ... د ضوطیانو مقام نه هوی عذاب
د رښتینو څوی میدان نه راوتل وي ... دروغژن گرځي مخ پټے په حجاب
نور د بدار له نقصانه په امان وی ... که ضیا په شپه کښے جوړه کړی گلاب
په انواهو د بد خواهو نه پټیږی ... هغه نور چه متمم ئے وی د وهاب
چه جناب ته ئے حسد لري په زړه کښے ... په سود مصیبت دوی کباب
بدے ستر کے د بد بینو بد کمانو ... شپه اوړځ دله حیرانه وی پرآب
خپل عباد به خاطر بناد کړی رب کریم د ... د حسود په سر به وا چوی تراب
محمد جي د حضرت جي د در غلام دے
امیدوار دے په نظر نه د جناب

د چار بیتے نمونه ئے دا ده:-

مطلع:- چه ماز یګر شی شاد د ..ال په ..وره ول وکی
... ے په .. او... وکی

چه ماز یګر شی شاد په غاړه به حمیل کاندي ... قول د بینو ... ډی

Marfat.com

په بخملي وربل لګيا دي تورې ځليل کاندې   زړه زما غلبيل کاندې
د ګل غنچه شي لکه راشي په کابل د لګي
اوړې په ګوډ ګل ولګي

د ګل غنچه شي چه د اشنو سالو په سر کاندې   بربېښ لکه د نمر کاندې
د لاله و ګڼ نرۍ د ابښې جېبنې خبر کاندې   ځان لړه لښکر کاندې
د ګل دسته شي چه آشنا په ګريوان ولګي
اوړې په ګوډ ګل ولګي

ګوډر له ورشي چه پوبل سره ښمېږي کاندې   پوبل بانډ غوړې کاندې
په لوبو ستر داوبه دو زلفو اېڅ دې کاندې   پس له هغې سندرې کاندې
چه کور ته راشي خپلې مور ته په ژړا ولګي
اوړې په ګوډ ګل ولګي

چه کور ته راشي مور ته وائي لونګين نشته دې   بل زما آئين نشته دې
نبات کوښې بل کالي بل مې ګلچين نشته دې   بل مې خال محين نشته دې
اوبوله خم راسره پېغلې په خندا ولګي
اوړې په ګوډ ګل ولګي

مورې وږې چه لوږې نه سېئېږو د سرو مونږ   زړه دې په وسواس مونږ
چه فصل راشي رب به قرض کاندې خلاص مونږ   پس کړه پياس د هيو
تا به سنبال کړم که دې پښې په زنا ساخ لګي
اوړې په ګوډ ګل ولګي

د لوږې وږې چه بيا تا سره خواري نه کوم   ستا زمينه اړې نه کوم
يو ساعت په ځان به نه کړم تېره به ياري نه کوم   تش ځان په سلام نه کوم

Marfat.com

محمدجی ژاړی په دیار په وران بورچل وانړی

اوږے په ګوګل ولکی

محمدجی وائی د شاعران جمع هزار شپینه   تلو نو ته مے قدر شپینه

زما عمل د دیوانه غازی سردار شپینه   تول به تار په تار شپینه

د اسے به تبنتی لیره کان چه ګنګل ولکی

اوږے په ګوګل ولکی

د یوے بلے چار بیتے مطلع ئے دا ده۔

بیګاه مے دے سیل کړے په بازار د نورو زلفو

نن ګوره لکه چور اشوم په ګلزار د نورو زلفو

Marfat.com

ارباب عبدالرحیم

مولانا حاجي عبدالرحیم ځوئ د فقیر عبدالکریم صاحب علیه الرحمة وو
په قوم میتهاخیل وو چه د خلیل قبیلې د اس بابا نو په کورنۍ کښې یوه درنه کورنۍ
ده. دوی تنګ په کنډۍ یا مېین زائ کښې اوسېدئ. دوی خپل هم دلو او مشرانو
په ورته ملا حاجي صاحب ډیرې. د سوات د بابا جي صاحب علیه الرحمة مرید وو.
د عربي علومو ښه عالم وو. او خصوصاً د هغې زمانې د قاعدے او رواج مطابق
د فارسي کتابونو درس به ئې ورکولو او په خپله به ئې هم په فارسۍ، عربۍ، پښتو
ژبه کښې شاعري کوله. د تخلص ئې ارباب وو. کله عبدالرحیم هم تخلص کوی.
په ۱۲۶۳ھ کښې ئې د علم صرف د مشهور کتاب شافیې کتابت پخپله کړے دے
خو تل چه دے د ۱۲۶۳ھ نه روستو هم ژوندے وو. او د ده نه د مکتوب د زمانې
خط وو. او یا هم خط او ملاقات ښه د ده. دوے نه معلومیږي چه د لیکلو سره
دوی د سره مینه وه. د سوات د بابا جي صاحب په وفات ئې ده مرثیه ئې
لیکلې ده. چه په سر کښې یو شعر په عربي ژبه او په آخر کښې لس شعرونه په
فارسي ژبه لیکلي دي. ددې نه معلومیږي چه په عربي او فارسي ژبه کښې ئې
هم موزونه طبع لرله. د کلام نمونه ئې داده چه اکثر شعرونه ئې اخلاقي
درسونه د نصیحت دي.

Marfat.com

(۱)

نعمت عجیبه عجیبه عمر دې لتا په هوس لاړو — بیا نه را ځي په بیرته لکه تللې نفس لاړو

هسې وس دې تدارک کړه موندل یې بیا محال کړي — هر [illegible] چې مارغه د قفس لاړو

توښه ده د عقبی تا په دنیا کښې کړه خرابه — [illegible] عزیز [illegible] تا په [illegible] لاړو

نا خرمه د موذي په لګولو [illegible] دولت کښې — [illegible] تا به [illegible]

قول [illegible] دریځ [illegible] — [illegible]

حسنا که دې دروغ ورکړه [illegible] علی اندام — [illegible]

بېغمه بادشاهي کړه تل تر تله پنګله ولاړ — [illegible] عمر د کوچ و جرس [illegible]

خود [illegible] شه که مزد شي چه حساب خطر دې — بیا مروت د [illegible] تیر شه [illegible] لاړو

خبر [illegible] چاړ چلن لره په واک کښې — [illegible] ته ترې کړې [illegible]

ارباب بل ته خطیب شي خان ته نه [illegible]

نعمت عجیبه عمر دې لتا په هوس لاړو

(۲)

اول [illegible] ته بیا په تا کوم اعلام — غفلت تور [illegible] ترې امان [illegible]

لا هو یه دې دریاب کښې [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] سفر [illegible] خله — [illegible]

بیا [illegible] صبا [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] الله [illegible] شیطان — [illegible] دښمن [illegible]

[illegible] چه [illegible] عواړه — [illegible]

Marfat.com

دغه به چه یاغی وي هغه کله مسلمان دے — محکوم د خدائے رسول شه دا معنه د اسلام

مشغول په عبادت شه چه ایمان د سلامت شي — توفیق دې به غواړه چه ډېر کړه سر انجام

توفیق له تانه غواړمه زما ربُّ الارباب

یا حیُّ یا قیُّوم ذو الجلال والاکرام

(۳)

بې مثاله بې مثاله دے زما رب الارباب — بیرون له وهم و خیاله دے زما رب الارباب

قدرت د دهٔ محیط دے په جمیع ممکناتو — قادر بر کماله دے زما رب الارباب

واحد لا شریک دے د معرفت ئې فرض عین دے — باقي هم بې زواله دے زما رب الارباب

د فکر تصور په ذات پاک کښې لاره نشته — خارج له قیل وقاله دے زما رب الارباب

کم کیف کنه لوئي حیف چه به خلائق و للنسبت کړي

بري له دے احواله دے زما رب الارباب

که زیاسه مشرق مغرب جنوب شمال کښې هر دے — ذو العزّ و ذو الجلاله دے زما رب الارباب

مخلوق دے نه پیدا نه د دهٔ قائم په تنها شته — بې غم له غم له خاله دے زما رب الارباب

په تورو شپو کښې تورې مېږې په تور کوهي کښې وینې — بصیر له کمواله دے زما رب الارباب

ویوې پښې آرهې چه په نه ځائے کښې کړي — خبر د دهٔ له حاله دے زما رب الارباب

[illegible] — بینا شنوا بې آله دے زما رب الارباب

[illegible] — واقف له کلي حاله دے زما رب الارباب

[illegible] — عالم بې اشکاله دے زما رب الارباب

[illegible] — خبیر په یا اعماله دے زما رب الارباب

[illegible] — حافظ ناصر هر حیله دے زما رب الارباب

[illegible] — لوئي فضل لوئي افضاله دے زما رب الارباب

Marfat.com

دا يو دليل کافي د عجائب د خلقت دے   خالق با نواله دے زما رب الارباب

حاجي عبدالرحيم څوک دے چې دا بيان به کاندي

برتر له هر مقاله دے زما رب الارباب

(۴)

کۀ بادشاه د درست جهان شي آخر هيڅ   فرض کړه خان يا که سلطان شي آخر هيڅ

ته به مړ که اول ځان په مړو کښې شمار کړه   چې حساب نه زمونږ کان شي آخر هيڅ

نن ژوندے وايه زير مه د خپل ځان کړه   بيا به بند په ګورستان شي آخر هيڅ

لکه وے راغلے هسې به دې بيائي   خانی د س به ترې روان شي آخر هيڅ

دا جوړ چندرے د کل واړه صحبت دي   په تخته به تر عريان شي آخر هيڅ

زړه پرې مه بنده که دې پير يا دې پلور شي   په دې سود کښې به تاوان شي آخر هيڅ

د سفر توښه دې نن ځان سره واخله   خدای دې نکړه چې ميران شي آخر هيڅ

د ريښتيا به خبر ځي چليږي   کۀ "ارباب" شي يا کلان شي آخر هيڅ

دا ابيات دے آخر هيڅ يکاريږي

که واعظ که خطيب خوان شي آخر هيڅ

(۵)

مربّع نظم

آخر شوے تو ګرداب د غم دنړۍ

تر ېند د اضطراب له غو ېښتې

هجران دے حال زما کړو پرېشانه

ژوندون يے له ما سخت کړهم يے نشانه

مضمحل شه ژوندون مي بے جانانه

Marfat.com

د هجر په پرتاب شومه ګرګنه

فراق دے په صا اوکړے راسره غاړے
چه پټے د سینو راشه لاړے
ویره شوم له آبادے په ویجاړے

خلاص نه شوم له عتابه نه کمنه

مدام ستا د عتابه یم په غم کښے
تیر بوی ـه درست عمر په الم کښے
بل نشته زما شان سوے عالم کښے

کړلے دے ګلاب شولو اوربهنه

دلریش یمه همیش ستا په فراق کښے
بندی شوم په تکلیف مالا یطاق کښے
آخته د سپی رقیب په تیر و طاق کښے

لاهو د غم سیلاب کړمه بے رنګه

رقیب را پورے خاندی زه ژړا کړم
حیران یمه چه چانه واویلا کړم
خنزیر دے په لوے غمے مبتلا کړم

زه تل کړم تب و تاب د دے ملنګه

نه چیرے مے له غمه فراغت شته
نه هیڅ د شعر قدر نه قیمت شته
نه څه د اورین و رچا همت شته

قلم شه د ارباب څه ونه شته

Marfat.com

قصیده

دا لاندې قصیده په طور د مرثیې سره حاجي عبدالرحیم ارباب دخیل پیر طریقت باباجي صاحب رحمة الله علیه د وفات په برابرې ویلې ده - هر کله چه دا مرثیه ډیره اوږده ده - صرف د پښتو شعرونو څه لږه حصه او په آخر کښې هم دَ دې قصیدې فارسي شعرونه درج کړی والی -

په زړه مې د غم لړې شوې انبار کوم سوران
چاوې چه صاحب لاړشه له دُنیا نه هَئ ارمان

دا څه کوې آسمانه چه پیر دِ کهٔ بر سیره
لږ دا راکړه لږ دا راکړه عالم دِ کړه پرېشان

دا هو مره عام ماتم وئ په جهان باندې تا تم که
پېرې دې که سرې دې ټول دِ کړه کړهٔ په سوا

اوکم د محرم ورځ د خالی دا قیامت راغے
بل پاتې د جمعې ځو هغه نه دې د دمرې گران

چه نور شه نیزه وار دا علامه د قیامت راغله
په وخت د اشراق دَ دوه نور وُخوت په آسمان

ملکو ورته جوړ کړهٔ هار سنگار دا آسمانونو
رضوان والی لبَّیکْ کوی تمام حورې غلمان

کاردار د آسمانونو ورته راغلې استقبال ته
تعظیم تکریم د دهٔ کوی کل دا له دروا بچیا

کُلٌّ یَقُوْلُ مَرْحَبًا اَنْ عِشْتَ طَیِّبًا
اَوْ مِتَّ طَیِّبًا او س ستا ودم زموږ چیشمان

Marfat.com

او عمَل دَ عاملانو دے دَدے ورځے د پاره
ورځه دعوىٰ قرب ته مليين دِ دے مکان

هر څوك چه عمل كاندى اشتياق د جنّت وى
اهلاً والیٰ سهلاً خيرمقدم تا ته جنان

ديرينه تمنّا تا دَ رضوان كړله حاصله
پاك رُوح ته منتظر دے د جنت حُور وِغلمان

ديدار دِ رب نصيب كړه د حضرتؐ و مجلس هم
په دے دواړو څيزونو ډير خوښيږى جنتيان

ستا عمر او بركت دِ په اولاد باندِ ب كيږده
چه نوم دِ وى سر قوم په جريده كښے د دوران

وحوش دى كه طيور برى بحرى حيوانات واړه
چه څومره زنده سر دى ټول دِ كړه كړهٔ په افغان

يواځے حيوانات څهٔ نباتات كهٔ جمادات دى
ټول دا ستا په نوت باندِ كوى زمكه آسمان

مركيه جلدى مكړه څهٔ خو وار تاله پكار دے
مُعين دَ دين مُبين دے دين متين په ده روښان

دَ دين انتظام واړه پاك مولىٰ دهٔ ته سپارلے
صاحب لوىٔ مناقب د دے زمان ثانى نعمان

او دَ دے ډيرے اوږدے قصيدے په آخر كښے نا فارسى شعرونه دى چه د پښتو شعرونو په رديف او قافيه باندے دى۔ په دے كښے يو عربى شعر هم دے چه دَ دے نه دَ ارباب صاحب د طبيعت روانى ښهٔ معلوميدے شى۔ والیٰ

Marfat.com

هجر تو ماتمے ست الم زا و غم فزا — شنوزده راز روز قیامت دهانشان
جز صبر هیچ چاره ندانم علاج غم — بگزید صبر را دل حیران و ناتوان
گر صبر کرد ورنه کند آنچه بود شد — نعّال ما یرید چو خواهد کند همان
واحسرتا ز فرط خجالت شدیم خجل — جان با تو همرکاب نگردید و همعنان
در بزم اُنس جمادم از عشق میمردم — روز فراق قلب برآمد عیان جان
جانم نه بود لائق هدیٔ نثار دوست — این تحفهٔ محقر ما ماند همچنان
من بعد ازین وجود و عدم یک برابر اند — چون دوست را نبود نظر بر قبول آن

اِنْ مِتُّ بَعْدَ ذَالِكَ حُزْناً فَلَا تَقُلْ
لِيْ خَالِصُ المَحَبَّةِ بِالرُّوحِ وَالجَنَانِ

سال رحیل از دل ارباب خواستم — گفتا غریق بحر غمم نیستم توان
امداد شد ز هاتف غیب و ندا بداد
بادا احد رفیقش وانبار غم بدان [1]

۱۲۹۴ھ
۱۳۹۵ھ

---

[1] طریقه د تخریج د تاریخ له دے مصرعے نه
«بادا احد رفیقش وانبار غم بدان»
د «انبار غم» د اعداد و شمېره چه د ابجد په حساب ۱۲۹۴ کیږی په عدد نور ملګرے کړو چه جمع ۱۲۹۵ شی او دغه د صاحب د ممات تاریخ د وفات دے - یعنی روز شنبه وقت چاشت اومه ورځ د محرم الحرام ۱۲۹۵ھ
(رشاد)

دلیل

دلیل خان په قوم محمدزی پښتون دے۔ د نوښهر د میتها خیلو د کندی اوسیدونکے وو۔ بیا روستو نوښهر سره نزدے په ترکئ کلی کښې چه په کنړه مشهور دے، آباد شوے وو۔ د محمدین او شاه پسند خان همعصر وو۔ په ۱۸۴۵ء کښې پیدا شوے او په سنه ۱۹۲۴ء کښې په حق رسیدلے دے۔ د ده پیرے چار بیتے دے ویئلی دی۔ چه اکثرے پکښې تاریخی او حماسی دی۔ غزلونه او رباعیات هم لری۔ د کلام نمونے دا ده:-

ه

که مے څښلی ستا د سینے شراب نه وے — یا به زړه کښې مے د شعر کتاب نه وے
ما به حال د خپل زړګی چا ته وُنه وے — دریغه دریغه که ګویا په دے باب نه وے
چه ګویا شوم نو رسوا شوم په عالم کښې — که په خوله د غماز ان خراب نه وے
د فراق زړا به ما څه له کوله — که بیلتون را پسے ښه په کباب نه وے
شب و روځ به منت بار د بیار نه وم — که را غلے مو په مخ کښې کذاب نه وے
بوی به نه تللو د زلفو خوښبوئ ما نه — که زړګے مے په هجران کښې کباب نه وے
زه دلیل به نړغونے په دنیا نه وم
که دا غم مے کناره په رباب نه وے

(۲)

یو ساعت زه د عمر وزګار نه شوم — بیهوده یم په تماد غفار نه شوم
شپه او ورځ رابانده برق هسے تیریږی — زه د عمر په قیمت خبردار نه شوم

Marfat.com

د شیطان په طبع کړم سرو هلې — زه د دین د شنه دولت دنیا دار نه شوم
نه پوهیږم چه خپل خدای ته مخ ترړې — چه د پیر او د فقیر خدمتګار نه شوم
عاشق تلی په ره سپینه وخت مې تیر دې — لا ترا اوسه د انسان په قطار نه شوم

قافلې تیار دي مې زما په مخ کښې
زه دلیل په همه عمر تیار نه شوم

دلته د نمونې په طور د ده دیو څو چار بیتو د مطلع او مقطع شعرونه درج کوو۔

(۱) مطلع داده:- یوه ورځ جبرائیل
وروا ستوه جلیل
یونان بادشاه له ورشه ورته وایه په داشان
بنده شه د رحمان

او ددې چار بیتې مقطع داسې ده:-

محکم اوسه دلیل
ښه به شې دسبیل
درود په ژبه وایه د نبیؐ آخر زمان
بنده شه د رحمان

(۲) د دویمې چار بیتې مطلع داده:-

عمر مې خپل په بل تېر ولیده — نه په ښایست کښې د رخانه ..
ګکه مې زړه په وینو سره لیده — خبر مې نه نه د ورا ...

(۳) د یوې بلې چار بیتې مطلع مې داسې ده:-

پیدا شو په تیسهه کښې د سید کره فرزند — بې شانه جادو کردن

او د دې چار بیتې یو شعر مې دا دے:-

اصلي ځائې ئې لونبادې او س یادین په کنهه — بې شانه جادو کردو

باز محمدؐ

باز محمدؐ په اصل د قندهار و[عه]. څه زمانه په بنوں کښې اوسیدهٔ. بیا پېښور ښهر ته راغلی دے. او مولانا غلام جیلانی د پېښور نه ئے د خوشنویسئ فن زده کړے او کتابت به ئے کولو. په سنه ۱۲۸۷ھ کښې د پېښور په مطبع مصطفیٰ کښې عینی شرح د آخر کنز د میاں محمدؐ امین فرزند د میاں عبد الصمد او ناظر خیر اللہ تاجران کتب پېښور په فرمایش سره چاپ شوے ده. چه په دے کتاب د سید میر حسین پېښاوری شاګرد د مولانا غلام جیلانی حاشیه ده. دا کتاب د باز محمد په قلم لیکلے شوے دے. او د دغه کتاب په مطبوعه نسخه په آخر کښې یو پښتو نظم د باز محمد په خپل قلم لیکلے شوے دے. د دغه نه علاوه یو پښتو منظوم کتاب تالیف د محمد امین د تهکال په سنه ۱۲۹۵ھ کښې په دهلی کښې چاپ شوے دے چه دغه هم د باز محمدؐ په قلم لیکلے شوے دے[ے].

عه ښاغلی عبدالحی حبیبی په خپل کتاب تاریخچه او ادبیات پښتو کښې باز محمدؐ د قندهار له شاعرانو څخه شمار کړیدے. مګر زه وایم که څه هم باز محمد په زیږه د قندهار و، لیکن آستوږنه ئے په پېښور کښې وه. (ناشر)

ے د مولنا احمد اللہ یوسفزائی چه په مکه شریفه کښې اوسیدهٔ او د سوات د شیخ عبد الغفور مرید وو هغه یو عربی کتاب د کوټی د حضرت صاحب په رد کښې لیکلے دے چه هغې باندې د مکے، مصر، شام وغیره عالمانو تقریظونه دی لکه شیخ احمد بن زینی دحلان وغیره. د دغه شان د شفوره پښتنو عالمانو تقریظونه هم شته چه یو پکښې باز محمد قندهاری دے. او د دغه کتاب په سنه ۱۲۸۴ھ کښې په بمبئی کښې چاپ شوے. لیکن د دغه تقریظ نه دا ده چه احمد اللہ لیکی چه باز محمد نزیل شهر بمبئی. هر کله چه باز محمد خوشنویس و کولائے کیدے نه دیر کتابونه د پښتو په بمبئی کښې چاپ کیدل نو کیدے شی چه د دے غرض د پاره بمبئی ته تلے وی. (ناشر)

Marfat.com

باز محمد د عیني په حاشیه کښې د پښتو ځینو شعرونو په طور د انتخاب لیکلي دي. چې زیات اشعار یې د حمید مهمند انتخاب کړي دي. دلته اول د ده د خپل نظم او بیا د ده د انتخاب یو شعرونه درج کوم. وائي:-

سره لمبه یه په بازار کښې چې بلیږي — هر سړی چې ورنږدې شي د سوزیږي

پیر عالم به وسوځه او رته را ارتا ؤ کړي — د هغو به زړه کښې سرې لمبې بلیږي

هر سړی چې زړه یو ختم د راته زاړي — او شهره یې ورځ په ورځ بیې زیاتیږي

په دې دخت کښې او س خبره په پیسو ده — بې پیسو جواب د چا نه شه رد یږي

او هغه چې بیا کم ذات وي په دنیا کښې — چې پیسه یې لاس ورځي په هوا کیږي

باز محمد که ایمان د سلامت شي
په عقبی به د هم د یو پکار ییږي

د باز محمد د انتخاب کړو شعرونو نه په طور د نمونې یو څو شعرونه دا دي:

داوئین که دیار خط په ما ته ژبه
چې خوږه کړه تن ساعت هرچا ته ژبه

دوې دهر دوفا د کلو بوی لاړ
له خوبانو نه یې نام د مهر دوی لاړ

په نازک شونډو بار دیانو مه ږده
خدایې هم شونډې تاله سره په پانو درکړې

سل کلام درته څیړې کړم له ... خپل
وادې نه پوول له مانه ...

یا تنور دی یا دوکان د آهنګرو
چې په عشق کښې تصور کړم خپل سوب

آشنائي ده د دنیا د آشنا پوچه
د لالا د ګلو غواړې بقا پوچه

Marfat.com

محبت کړم د خوبانو اوس په نته
دهرچا د سینې بار وړم بې منته
لکه لا د خط پټ وخت د یار نقاب سخت
وی د شپې باد و باران سره لیے سیلاب سخت
که هر څو مې د حیا په حجاب نغښت
عاقبت یم عاشقي شوله مشهوره

دباز محمد د مثنوی نمونه داده :-

مومن محتاج یو الله تعالی ته — نه محتاج نه یې هیچا ته
وحدانیت ستا په ما فرض دے — لازم شوے لکه قرض دے
پیغمبر مې محمد ص دے — چه دے دوست د پاک احد دے
بل د ده څلور یاران دی — چه هغه بیا جنتیان دی
بل څلور مذهب د جانه — بهترین یې دے نعمانه
بل زما مناجات دا دے — چه د تا نه هویدا دے
خپله مینه مې په زړه کښې واچوه ته
غیرې مینې مې له زړه لرې کوه ته

د دے نه معلومیږی چه باز محمد د دیارلسم[۱۳] صدۍ هجري د آخرې زمانې شاعر دے. د دے نه زیاتي حالات یې نه دی معلوم.

Marfat.com

بهاوَل خان

بهاول خان د بنوں د علاقې اوسیدونکے عالم او د طب یوناني حکیم وو د پلار نوم یې حکیم شادی خان وو۔ د جنګنامهٔ زیتون په نامه یوه قصه یې په مثنوي کښې لیکلې ده۔ چه دَ دهکني ژبې د کوم کتاب نه یې ترجمه کړې ده ب و لهجې یې بنوسۍ ده۔ لیکن دا سے معلومیږي چه څه موده عمر یې په وادئ سوات و پېښور کښې تیر کړے دے۔ په دے وجه د یوسفزئ لهجې سلاست او رواني یې په اشعارو کښې لیدے شي۔ د سوات د باباجي صاحب سره عقیده لري۔ دا کتاب یې په سن د رلس سره پنځه نیا (۱۲۸۵ھ) کښې لیکلے دے۔ یوه نسخه یې په لندن میوزیم کښې موجود ده۔ د کتاب په اول سر کښې لیکي:-

دَکونینو خاوند تهٔ یې سبحانه — هم خالق رازق د هرچا تهٔ یې لمانه
خپل قدرت سره دِ کړه عیانه ظهور — آسمان زمکه ملایک د آدم حور
آدمیان جنیان حیوان بلکه تمام — یادول دِ تا کړي خدایه [illegible]
ته توانا عالم تا در یې په هر کار — په نیکۍ کښې د هرچا یې [illegible]
حمد ثنا دِ تا بې حده بې شماره — زهٔ به وایم [illegible] پیروردګاره
وس آغاز نعت صفت د رسول پاک — چې پر تر یې مرتبه تر [illegible] افلاک
هم عاشق دے هم معشوق د خپل سبحان — [illegible] قدر یې د رب دوي په هر آن
هم شفیع د کل اُمم د صاحبانو — د حضرت په شان لولاک نازل یارانو
د نبیانو سرتاج سردار د دین دے — محمد نبي بهتر تر [illegible] بیشن دے

Marfat.com

محمد دے لوئ بادشاه د اصفیاؤ — محمد دے عالیجاه د انبیاؤ

بیا وم لیکے د دستو والئ :-

چهاول تل چه بیا په دا گفتار شه — دنیٰ دلیس د دانو خدمتگار شه
هر سړے چه تابعدار د دلبر وان شه — په دوه لونه کینبے شادان او عالیشان شه
اوس سبب د دے کتاب وا دره له مانه — په دهګی زبان رقم وو زما جانانه
مشتهر وه په قصه د زیتون کوره — عجائب د محمد حنیفه روره
مختصر شوم په خپن زړه کینبے دا کتاب — افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو مے کړه بیا هندی زبان — چه عجیب وه حنیفه زیتون بیان

دکتاب په آخر کینبے لیکی :-

له فساده شه آباد دا کل جهان — فتنے پوره شو مے بے حده د ازمان
پلار او زوئ بے اتفاق شول وئ چوره — محبت شه بر طرف د دور له روره
استادان او شاگردان صاحب عناد شول — دازمان کینبے بیخ کند ونکی بنیاد شول
عزت نه کوری دنیا و ته مے څخ دے — څوک چه ترک کړه دا خصلت د هغه سخ دے

چهاول ! ته چرې په استغفار شه
له فساده له عناده توبه کار شه

زړه سانته د هر مومن په هر ساعت کینبے — په دا نفع ډیره مے راحت کینبے
دا جهان دا ټوله فانی دے او نابود — سود او زیان د هغه جهان په دا موجود
ته مختیار مے که ثواب کړے که عذاب — خدائے راضی دے په ثواب د بد عتاب
عالمان دی روشنائی د دے جهان — لکه شمع تاریکی کینبے دی عیان

لوئ عالم دے دا زما صاحب سرات
د ده علم لکه بحر د جهات
برابر دے شریعت په طریقت کینبے
لوئ شهباز دے حقیقت په معرفت کینبے

Marfat.com

دے غریب عاجز مسکین او بے نصیب ‌‌‌ پہ دا ملک کښې دے مشہور پہ طبیب
قصہ تم شوہ ازمایارہ دلدارہ ‌‌‌ لا دے ذکرم خبردار شہ اے ہوښیارہ
شین او نون او بے او ھے وہ لہ ایامہ[1]
دغہ حال وہ وی کړہ صاحب نامہ
و تاریخ بو ولیشتم[2] د دویم خور ‌‌‌ سن ہجری غرفہ[3] کښې کورہ پہ ہر طور
بے او ھے الف او لام کړہ[4] نور تمام ‌‌‌ کہ ہوښیار دے فکر کړہ دادہ نام
شین الف او دال او یا و خا و نون شہ[5]
زما پلار دے دا مصرعہ کښې ذوفنون
دا مشہور پہ حا و کاف و یا و میم[6]
کہ تہ ہوش کړے نور بہ زر شے پرے فہیم
دل رنجہ شو پہ اتمام دی بیان
آخرکار دتاسف او دِ ارمان

---

[1] روز شنبہ ۔ ‌‌‌ [2] ۲۱ ماہ ربیع الثانی ۔
[3] ۱۲۸۵ھ ۔ ‌‌‌ [4] بہاول ۔
[5] شادی خان ۔ ‌‌‌ [6] حکیم

Marfat.com

عبدالقادر خان

خان بهادر عبدالقادر خان د موضع جنډره علاقه صوابئ ضلع مردان اوسیدونکے وو۔ د انګریزانو د حکومت په وخت کښے د خان بهادرۍ خطاب ورکړے شوے وو۔ تر آخره عمره پورے د سپین ږیرو سترو ږیرو پخوانے قومی لباس به ئے آغوستلو۔ درنه ټلکه، ګوړ پرتوګ، غټه سپین پټکے۔ د مشرانو د زمانے زاړهٔ عادات او اخلاق ئے لرل۔ د ظلور نیمے شلے کاله (۹۰ سال) په عمر ۱۹۳۰ء کښے په حق رسیدلے وو۔ په پښتو ژبه ادیب مېړن وو۔ او پخپله هم ښه موزونه طبعه ئے لرله۔ ډیرے چاربیتے او غزلونه ئے یادګار پاتے دی۔ دیوے چاربیتے مطلع ئے داده:-

ولاړ دے اسرافیل د عرش په خوا کښے ثنا خوان

شپیلئ ئے ده په خوله کښے منتظر دے د فرمان

د دے چاربیتے په مقطع کښے وائی:-

سردار عبدالقادره محمد نبی سرور دے

توښه د نیکئ واخله د رنګ ساعت د دے سفر دے

عزیزو د نغارے د کوچ سرکے ولاړ په سر دے

بیا اراوسه مؤمنه اِلا الله که په ژبان

د غزل نمونه ئے داده:-

غم به زړهٔ کے اندرون د جانان پرېوت	څکه داغ مے په زړګی د هجران پرېوت

Marfat.com

دا زمانہ یار بے وفا دے نہ پردیبزم
کہ دا رسم پہ ټولی د خوبانو پرېوت

د بیلتون سوړ و پرخرنګ چارے وکړے — څکہ تخت نہ سرنګون شاجہان پریوت
پہ انجام د عاشقئ خوک پوهہ نہ شو — افلاطون د زمانے تر آریان پریوت

د آشنا مینے باغ د زړه تالا کہ
سری کارے الغیاث پہ زړه باپریوت
عبدالقادر دائی مختون یم خدایہ تا تہ
چہ د لاسہ د عدل میزان سپر پریوت

Marfat.com

عمر دین عمر

عمردین عمر د مردان د سیدو ونکے وو۔ او د پلار د ریتم حوئ وو۔ د دوئ د پلار نوم زین العابدین او په قام اُتمان خیل پښتون وو۔ په اصل کښې د قبائلی علاقے د اتمان خیل قبیلے د سپړی نومے کلی اوسیدونکے وو۔ سپړے د هشتنغر تنګی نومے کلی ته نزدے دے د غرۀ غاړے د اتمان خیلو کلے دے۔ د دوئ والد صاحب په هلکوانه کښې مردان ته راغلے وو۔ او په ګائیډ پلټن کښې نوکر شوے وو۔ چه د حوالدارۍ عهده ئے لرله۔ د پنشن نه پس په مردان کښې او سیدۀ۔ واده ئے هم دلته کړے وو۔ او هم دلته وفات شو۔

د عمردین خلور زامن دی۔ په دے ترتیب سره۔ نظر دین۔ کمال الدین عمردین۔ ظهیر الدین او شاه زین۔

(۱) نظر دین د علاج حیوانات په محکمه کښې اسسټنټ وو۔ او اولاد ئے په مردان کښې آباد دے۔

(۲) کمال دین په پولیس کښې تهانه دار وو۔ چه اولاد ئے نه وو۔

(۳) عمردین د ده یو خوئ وزیر دین په ځلمی تب کښې وفات شوے دے۔ او بل خوئ نصیر الدین ئے په پولیس محکمه کښې اے۔ ایس۔ آئی دے۔

(۴) ظهیر الدین بی۔ اے۔ بی ټی پاس دے۔ ننه موده په اسلامیه کالجیټ سکول

Marfat.com

پېښور کښې نائب مدرس وو۔ نن ورځ مردان کښې په کور دے۔ د اویا کالو په عمر دے اولاد ئې هم شته دے۔

(۵) شاه دین۔ دده عمر هم اویا کالو ته نزدے دے په مردان کښې اوسیږی۔ ماسټر گل دراز صاحب د مردان په خپل یو مضمون کښې ماته دا معلومات راکړی دی:۔ "عمر دین عمر چه زما ماما وو۔ سفر اوّل ملازمت په صوبه د بلوچستان کښې کړے وو۔ آخری عمر کښې د مردان د تحصیل په محکمه کښې ئې هم ملازمت کړے وو چه بیا د بیمارئ په وجه ئې دغه ملازمت پریښودو۔ او لکه چه د عام شاعرانو ژوند وی۔ آخری عمر ئې هم دغه شان بے ځائه وماته تیره وو۔ غالباً په سنه ۱۹۲۳ء کښې د خپل ورور ظهیرالدین د لاسه قتل شو۔"

عمر دین عمر چه ذهین [illegible] وو خوشنویس وو۔ د [illegible] پېښور نه ئې میټرک پورې کړے وو۔ [illegible] وو چه د مردان په کلی کښې میټرک پاس کړے وو۔ [illegible] چه په مردان کښې [illegible] پاس کړی [illegible]۔

د مردان مشران خلق وائی چه د عمر دین د کلام نمونه [illegible] ډېره ښه وه۔ د مردان مشهور خان شاد محمد خان مرحوم [illegible] هم [illegible] وه۔ ځکه چه شاد محمد خان په خپله هم ښه قدر د کلام [illegible] د پښتو ادب قدردان وو۔

عمر دین په آخر عمر کښې د "وحدة الوجود" په موضوع یو کتاب لیکلے وو چه د حقے نوم ئې "الله محمد" ایښودے وو۔ د حرف "ا" نه مطلب "الله" مراد وو او د حرف "م" نه ئې محمد رسول الله وو۔ د دے کتاب اصلی مسوده په اردو انگریزئ ژبه کښې د ده د ورور ظهیرالدین سره محفوظ ده۔ هرکله چه دا د کتاب ذکر د عقیدے

د لوستو او علم نه ډېرې لرې وو. نو چه یو څو اقتباسات ئې د لاهور په پیسه قوم نے اخبار کښې چاپ شول. نو ملایانو پرې د کفر فتوی ورکوله. او ډېرې لوی بې عزتي کړه. کیدے شي چه کله په ملک کښې د دغې تحقیق قدر پیدا شي او د دغې کتاب فائده واخیستلے شي — عمر دین نرما ماما و د دغه دیوان یو نقل ئې د پښتو اکاډمي پېښور یونیورسټۍ ډائرکټر صاحب مولانا عبدالقادر ته ورکړے دے چه محفوظ پاتے شي او څوک ترې نه فائده

ص یو جفا بله وفا ده دغه ستا د غمه نرما — یو خندا بله ژړا ده هغه ستا د غمه نرما

په نیمګړي ژوند ترکومه زه به عشق کړم ستا دوستن — یو بقا بله فنا ده هغه ستا د غمه نرما

زړه ئې نور صبر و نه کړ، خکه مې دتا بنګاکړ

یو عطا بله خطا ده هغه ستا د غمه نرما

تا خو قتل کړم له قهره زه ژوندے شوم په قول ئم — یو سزا بله جزا ده هغه ستا د غمه نرما

مر و مال مې دی د او وړے ستا د یو دیدن دپاره — یو بها بله سودا ده هغه ستا د غمه نرما

نه مې مرګ د ستا په غوا پرے، زه د خیر غواړم د

یو خیره بله دعا ده هغه ستا د غمه نرما

که هر څه چه جفا کړے، زه علم ډېر په دا راضي یم — یو ښائسته بله قضا ده هغه ستا د غمه نرما

چه ترتیبے عمر نرمیات دے د ستا تنګئے دا پیرد — یو رضا بله ... شا ده هغه ستا د غمه نرما

نه به خیال د حسن نازنین، زه به از چه شفیته کړم

یو ده ستا بله نرما ده هغه ستا د غمه نرما

کل میئه کښې بلبله، ساغر سره یکشان ئې

یو د دروغ بله ریښتیا ده هغه ستا د غمه نرما

بلبلان دي په شور وینم د هغوی په وړه سنورسر چپ

سپه چمن ئې هر لوري وینم د هغوی وړه سنورسر و چپ

چه مې سیل او کړو د ګلو، په دا وخت د نوبهار کښې
ټول ګلونه په اور وینم د هغه ورو ستو راس وچیب

چه داخل په میخانه شوم، ساقي جام په لاس نیولې
سترګې چاپېره میخوره وینم، د هغه ورو ستو راسه چیب

چه مې سر په بتخانه کړ، بت پرست د دېره له ګشته
هر طرف ته سکور وینم، د هغه ورو ستو راسه چیب

د عدمه په هستئ شوم، بیا هم عقد شان عدم دے
دا جهان ټول تور وینم، د هغه ورو ستو راسه چیب

چه ځان وته نظر کړه، په دا ښهر نا پرسان کښې
ټول ځان سپین نور وینم، د هغه ورو ستو راس وچیب

ما چه او کتل زړونه، د مې خلقو په جهان کښې
هر یو زړه لګه سکور وینم، د هغه ورو ستو راسه چیب

دا جهان خو جهان نه دے، په ژوندونې یو دوزخ دے
ځکه هر سړي تور وینم، د هغه ورو ستو راسه چیب

په دنیا شه پاتې نه شو، خو یا غلاده یا غلطي دې
هر یو کس په زړه چور وینم د هغه ورو ستو

نه په غم سره شریک یې نه شامل دې خوشحالۍ کښې
د انفاق کورا سکور وینم د هغه ورو ستو راس وچیب

لوی او موي سره جوړ نه دي، پلار او ځوئ سره ورانه دي
ورور د ورور بېزاره له ورور وینم د هغه ورو ستو راس وچیب

Marfat.com

هر بنده وته چه خیال کړم، زړه غم پسې په ژړا باندې
درنګ ساعت لړئ سوری یم، وړاندې وړاندې ستوری چې

د نثر د نمونې په طور د عمر دین عمر د دیوان د دیباچه د لته نقل کولے شي. چه د دے نه د طرز تحریر اندازه کول په آسان شي. لیکي:-

" زما نشي یاد چه ما چرے د خپلو بزرګانو د خُلے آوریدلي وي چه زمونږ په خاندان کښے چرے یو شاعر په یو وخت سره تیر شوے دے. صرف له دے خاندانه خدائے تعالیٰ یوزه کړم چه د شعر خزانه ئے را عطا کړه. او لکه بنامارے د دے ګنج د پاسه پیچ و تاب کړم. زه په نیستئ د دے دولت سراسر مفلس یم. او له دے نعمته بالکل محروم. مګر پاک رب تعالیٰ د هر چارے یو سبب جوړوي او لوی کارساز دے.

په دیارلسم [۱۴] مئ د سن ۱۸۹۴ء عیسوی په شپه کښے ما نور او جلوه د هغې دلربا چه پاک پروردګار پرے شیدا دے او اسم مبارک ئے محمد مصطفیٰ دے په خوب کښے اولیده. چه صبحدم د خوبه بیدار شوم. هغه دم مے په خیال کښے هغه بنکلې تصویر را پیدا شه. او هر یو خال او خط نه په مے چه تصور کړ. یو له بله را ته زیات دلکش معلوم کیده. حتیٰ چه دا خیال ما لیپے شه. او باعث زما د عاشقئ شه. او لاس مے په شعر یورے کړ. تاهم تر یو وخته یورے ما دا کسب اوکړ. مګر لیس له هغې په وجه د ملازمت د سرکار انګلشیه په ممالک د بلوچستان او ایران کښے ما ته د شعر د پاره ډیر کم فرصت وو. ولے اثر د محبت هغه شان په زړه قایم وو. او تر اوسه دے. او ملازمت کښے مے زړه نه لګیده.

سکال د مارچ په میاشت کښې اتفاقاً د مریانو په علاقه کښې په صوبه د بلوچستان کښې، زهٔ د بابو غلام حیدر خان سره چه د هندوستان د سروے په محکمه کښې په عهدهٔ جلیله باندے ممتاز دے او باشنده د وړکی دکلی چه ذ آباسیند په غاړه د حضرو ونربیله په لاره کښې غازے تهانړے ته نزدے دے۔ او پیښور کوډر سره متصل واقع دے۔ او ماته د خپل سکه ورورنه خوږ او وراتیردے۔ یو ځائے شوم۔ زدهٔ په درخواست سره او په دے خیال چه اکثر خلقو په علاقه د یوسفزائی په ضلع د پښاور کښې څه مات کړی شعر په ابتدا کښې ترماآوریدلے وو۔ او مشتاق وو۔ ما دا دیوان په قریباً دوه میاشتے کښې تیار کړه۔ دا څه دومره لوئ دیوان نه دے۔ مګر خاموشی په هر څه کښې پکار ده۔ او ځکه زیاته دیباچه هم ښه نه ده۔

فقط المرقوم ۷ مئی سنه ۱۹۱۰ئه مقام کردګاب۔ علاقه مسنرنګ ریاست قلات۔ صوبهٔ بلوچستان۔

دستخط عمر دین عمر۔ مردانی۔

Marfat.com

خیرے

خیرالله خان په قام نعمت خیل وو - چه دَ زبر خیل شاخ دے - او زبرخیل په عایشه خیل ورګډیږی - او عایشه خیل د نیک بی خیل یو شاخ دے - د پرسوات په چاچو ډهیری کښے اوسیده - نن ورځے د چاچو ډهیری نوم بدل شوے دے . شاه ډهیری ورته وائی .

خیرالله خان په خپلو شعرونو کښے خیرے تخلص کوی - او د سوات په شاعرانو کښے زیات مشهور شاعر دے . تقریباً د پنځوس کالو په عمر کښے په ۱۹۰۸ء کښے په حق رسیدلے دے .

په شعرونو کښے ئے د تصوف رنګ زیات دے - په دے وجه د خیری بابا په نوم مشهور دے - روایت دے چه دَ دیر نواب ورته د نوکرئ پیشکش کړے وو - په جواب کښے ئے ورته لاندینے غزل ورا ولیږه - چه دَ دے نه ئے د فقر زهد او توکل استغنا معلومیږی - وائی :-

زهٔ چه دَ شاه په مینه مست یم بنګ شراب څه کوم
تن مے په خپله سرودی شه چنګ رباب څه کوم

عالم مکے له درومی د طواف د پاره
زما دزړهٔ مکه خدائے پاک دے بل جناب څه کوم ....

خیرے دهغه چا نوکر دے چه زوال نهٔ لری ۵۴

Marfat.com

دَ بیې ورځې نوکری دخان نواب څه کړم

دخیرؔی په شعرونو کښې د پند او نصیحت مضامین هم شته ـ لکه چه وائی :-

کهٔ دریاب په غاړه کښینې اِسراف مکړه
کهٔ دے ډکے شی خزانې دسیم وزرنه
چه ئې څښه دَ پیسے نګادښت دزه وی
کهٔ بادشاه وی لاندِ کیږی دنوکرنه

دغاړه سره پښې غزول ښائی
هسې نه چه پښې دباسے دغاړی نه
زهٔ خیرؔے دداسے خلقوان اغواهم
چه نه ویره کړی له خدائی نه پیغمبرنه

دچاچه دهیری سره نزدے په کوټائی نومے کالی کښې دخیرؔالله خان معشوقه وه ـ مګر په هیڅ یو شعر کښې دهغې نوم ئې نه دے ذکر کړے ـ اونه پرے څرک پوهه شو چه دا څوک وه؟ په دغه کوټائی کښې فقط یوه جینه وه ـ هغه هم داسے چه څاڅکے څاڅکے اوبهٔ ترےنه راځی ـ جینکئ چه ترے نه منګی ډکوی ـ نو ډیرځ پرے تیره شی دوئ ورته قلارنه تاسته وی ـ خیله مشغولتیاکوی ـ په دے وجه دَدغے جینے مشغولتیا کښینودے شهٔ ـ خیرؔے د خپلې معشوقې په ذکر کښې دغه ... جینې یاده ری ـ اووائی ـ سه

دمشغولتیا طرف ته وخت دمازیګر نمایه شی عائبیسه دواړه لاړے درنه
هغه دورنه ورله ورځی چه بیرځو درښایه شی څه جت نیشته دَریبارے ورنه
خیرالله خانه که رویٔلرئ ورنه

خیرالله خان په خپلو شعرونو کښې په ردیف او قافیه کښې خالص پښتو لغات هم

په خوند ځانے کړیدی - وائی :-

په بېړه باشه زما یاره ډبا نه ئ
بیلتانه د زړه درانه کړی کوی

چه دے نیم فضل مولی ملا یادیږی
خدائی درکړے بنایسته علم د هندی

رقیبانو په غلطه لار روان کړم
په تلوے حئی اعزی د مالکو نه ئ

توره بخته ځمک د خوار د زمانے کړم
چه هیرا دے نه تبلیږی په شنه ئ

زړه خیرے ترے په سل تسمه ضامن یم
که چار وره د شو ملو کله کو نه ئ

Marfat.com

شاه پسند

شاه پسند خان د کندی میتا خیل د نوښهار د سید ونکي او په تام محمدزی پښتون وو. د دلیل محمدین تیلی او باچا کل همعصر وو. ډیرې غزلې او چار بیتې یې ویلې دي. عالم سړی وو. په دغه وجه په شعرونو کښې یې د خپلو نورو همعصرو نه نزاکت او خوبي زیاته ده. پادری هیوز د غزلو شاعرانو په ډله کښې شامل کړی دی. د ده یو څو چار بیتې په هار و بهار کښې او یوه زمانه کتاب پښتو سند ره کښې راغلي دي. صدیق الله رښتین په خپل کتاب پښتانه شعراء دویم جلد کښې د ده ذکر کړی دے. یو دوه غزلونه یې په بهار نوروز کښې راغلي دي. دا لاندې چار بیته یې تر ننه د رحمٰن په بعض کتاب کښې چاپ شوې نه ده په دې وجه دلته درج کړې شوه. په ۱۸۳۸ء کښې پیدا شوی وو. او د اویا کالو په عمر کښې په ۱۹۰۸ء کښې په حق رسیدلی وو. د کلام نمونه یې دا ده

مطلع :- تن بیا د زړه په سرې لګیدلې د عشق اور دے

بواب یې کړے [illegible]

تن بیا د زړه په سرے لګیدلے د عشق تیر دے

تږے ویښې حې ډیر دے   [illegible]

دیدن یې ما په غم و سترګو کړے په ز بیر زیر دے

Marfat.com

زهٔ دائم یو نظیر دے   جدا رانه پرون
اوربل ئې دا طلسم لوپه لس وو دلے تور دے
بې قط د ګلو سود دے   د نړائې د هرانو

شاه موړے که په لبو په لذت کښې چوارې دی
بيخي په پانزسړې دی   خوراک د بختورو
کلونه دولس تیرشو ستا په در کښې دېرې دی
مدام مې شو کېرې دی   زړهٔ سخت د د لبرو
بنه آورمه په عوږ د بیلتون نارې سورې دی
لهنکړې ئې نورې دی   چپاوې ئې زورآورو
کړو لوټ مې شا پسند چه په دید لیسے نسکور دے
لوئې د زړئې ټکه خوړے   نوکرے د خوبانو

یو غزل ئې دا دے:-

ننړ مازړ کېږه ولے خطرې کړے   رابه یاد دې د کوم قیت بیا شجرې کړے
عمرواړه د شهٔ تیرنشوے خوشحاله   د آشنا غمونو لاذرې ذرې کړے
په تیره چاره دیا د لاس مړ شوے   د هجران په اورئې لا خاورې ایرې کړے
بیوه ورځ د فراغت په ځائې ولاړ شوم   په چمن کښې مې د ګلو ننداره کړې
ناګاه هلته کښې سورې د زړهٔ په سر شوم   چه شاه مستئ په سپین مخ زلفې خورې کړې
د جبین دیا مې قط و وسړهٔ څلونه   تورمشکین اوربل ئې هم خورې پیرې کړې
هسے شان تورې بر سپیره شه له نساله   چه سپین مخ ئې د ګلو رنګ ستارې کړې

Marfat.com

بیګناه قتلول کا ندے ترس یې نشي له عاشقونه یې ړکے اديرے کړے
رب دې پاره مخ څرګند کړه له محل نه ملنګانو په دربار د رڼه ديرے کړے
ستا ديدن مے په مثال آب حيات دے را په خوله که ياره شونډے چوارے کړے
د آشنا زړګے په نرم لکه موم کړے
شاه پسنده! چه دا نه سوے مصرعے کړے

پلوشے د کړی پیزوان له ګمره تيزے د داړه لب د چوارے راکړه خونريزے
خوشبوئي دے په تمام جهان خوره شوه په چمن کښے نوے ګل نه سحرخيزے
که نارے درته وهم نو يارے ناورے
د رقيب په خوا کښے څے په اورے سيزے

Marfat.com

فیض الله

(قریشي)

فیض الله قریشي د ضلع هزاره د تربیلې په حصه کې کښې چه د تغمانو تربیله ورته وائي د ابراهیم خان په کندي کښې اوسیده . د دیني علمونو فاضل وو . په عربي ادب کښې ئې ښه مهارت درلو . او په فارسي او پښتو ژبه ئې شعرونه هم ویل . د عربي ژبې او ادب استعداد او قابلیت ئې د فارسي ژبې نه ښه وو .

ذکر شوی د حضرت سید اکبر صاحب مرید وو . پیره موده ئې ورسره تیره کړې ده . او د سوات په سفر (۱۲۶۳ھ) کښې د خپل پیر سره ملګرې وو . صفي الله خټک په خپل کتاب نظم الدرر کښې د ده په یو ځائې ذکر کړې دے .

فیض الله درې کتابونه تالیف کړي دی.[1] دلته د دے درې واړه کتابونو ذکر کول مناسب ګڼو .

(۱) یوه په عربي او فارسي ژبه یوه رساله ده چه د "اقامة الجمعة" و "فرضیة الجمعة" په نوم سره مشهوره ده . د دیباچې شروع ئې داسې ده :-

الحمد لله الذي یسبح له الرمال . و یسجد له الظلال . و یندک من هیبته الجبال . خلق الانسان من طین اللازب والصلصال . و زین

---

[1] چه قلمي نسخې ئې د صاحبزاده صاحب د ټوپي په قلمي کتب خانه کښې زما د نظر نه تیرې شوې دی . (عبدالحلیم اثر)

Marfat.com

صورته باحسن تقويم واتمّ اعتدال. وعصم قلبه بنور الهداية عن ورطات الضلال. واذن له فى قرع باب الخدمة بالغدوّ والآصال. ثمّ كحل بصر المخلص فى خدمته بنور لا يزال. حتىّ لاحظ بيضاء وحضرة الجلال. فلاح لديه البهجة والكمال. مما استفتح دون مبادى اشراقه كل حسنٍ وجمال. والصلوٰة والسلام علےٰ سيد الانبياء وعلى آله خير آلٍ. امّابعد فانّ الجمعة فريضة قائمة الى يوم القيمة بالكتٰب. "يآيها الذين امنوا اذا نودى للصلوٰة من يوم الجمعة" د دے رسالے نور ديكلو طرز هم د علمى تحقيق برابر دے. او د پيرته اقتباس نه ئے په عربى ژبه او ادب كښے د مهارت او علم و فضل اندازه لګيدے شى.

(۲) دوئم تاليف ئے د حضرت صاحب مناقب دے چه په فارسئ ژبه ئے ليکلے دے. ليكن لكه چه وړاندے ذكر وشو. د رسئ ژبے انشاء او نظم ئے دواړه كمزورى دى نمونے ئے داده:-

ملقب به عبدالله اند ايشان — مبشّر به ابن من عندالله اند ايشان
بسيت درام فضيلت والبشارت — كه بنده به بندگی يابد زهونى اشارت
اندرين رمزے با منصب اكبر بدان — تو "زرضوان من الله اكبر" بخوان
عكس عبدالله همه نورى بود — عكس بيگانه همه دورى
عكس نورانى همه روشن بود
عكس ظلمانى همه گلخن بود

(۳) دريم تاليف ئے په پښتو ژبه منظوم مناقب دے. چه په دے كښے به تاريخى لحاظ سره ډير معلومات راجمع شوى دى. حضرت سيد امير صاحب ذكر قسم چه:-

Marfat.com

(و) سید احمد شهید ته کوم خطونه لیکلی دی.

(ب) د انګریزانو خلاف د پېښور سردارانو سره یې کوم ملاقاتونه کړیدي.

(ج) او یا شجاع الملک ته یې د کابل د حکمرانئ په وخت کښې کوم خط لیکلی دے. چه د انګریزانو سره جهاد اوکړه - او که جهاد او نکړے نو په کابل کښې ستا حکومت نشی پاتے کیدے.

(د) د زیدې د ارسلا خان سره د حضرت صاحب مخالفت او تلل او د هغې په سبب د حضرت صاحب د بونیر باجکټې نه په کډه تلل او بیا هلته کښې اوسیدل.

(ه) اشارت بالشُبابه نه سنت وئیل.

د غه شان د دے قسم نور تاریخي واقعات پکښې راجمع شوي دي. اګرچه د دے کتاب عام طرز تحریر د مناقب په طرز دے. لیکن کوم تاریخي واقعات او علمي نکتے چه پکښې درج شویدي هغه د تاریخ د طالب علم د پاره ډیر زیات قیمت لري. او د دے کتاب د تاریخي شهادتونو په وجه د بحث یو نوے موضوع میدان ته راووتله - هغه دا چه :-

د حضرت سید امیر صاحب د کوټې له طرف نه کابل ته شاه شجاع له د دے قسم نه خط لیږل چه پاسیږه او انګریزانو سره جنګ اوکړه. که دے خط نه به خامخا انګریزان خبر شوي وي. د غه شان د سید احمد شهید سره د خط کتابت نه به هم انګریزان او ته علم شوے وي. او د دے په وجه د کوټې د حضرت صاحب د طاقت او اثر د رسوخ کمولو د پاره به ئې مختلف ذریعے استعمال کړے وي. چه یو په هغې کښې د کوټې په حضرت صاحب او د هغه په تعلق دارانو د زنځ حکم لګول دي.

کیدے شي چه د حضرت صاحب خلاف چه د مخالفت کوم طوفان پورته شوے وو۔ په بعض کښې د الله پاک په پیرنګ بندګان د چا په لمسه او حیله په غیرشعوري طور سره شامل شوي وو۔ لیکن دا ثابته شوه چه د انګریزانو په کښې لاس وو۔ او دا هم ثابته شوه چه حضرت صاحب او د هغه تعلقداران وهابیان نه وو صرف قصوروے دا وو چه د انګریزانو خلاف ئے د مجاهدینو امداد کولو۔ دکړنه د حضرت جي صاحب یو مشهور مرید او رنګین بیان شاعر حمید د انګریزانو خلاف په میدان جهاد کښې یو مجاهد ته داسې خطاب کړی :-

منلے دے د فلک شه په کومک کښې سید اکبره!

خونریزنه په جنګریز کښې د انګریزان کهلیا او سے

فیض الله قریشي د پښتونخوے دا منظوم مناقب په سنه ۱۲۶۹ھ کښې لیکي دے او "ګنج سعادت" نوم ئے پرے ایښے دے۔ لکه چه وائي :-

پس له هجرته یو زر دوه سوه کاله
یو کم اویا پرے د پاسه زما لا له

وو سیرشوي چه د کتاب تم شه
نور ورک زما د خاطر غم شه

دا کتاب ګنج د سعادت دے
هم د حضرت صاحب صفت دے

د اولیاؤ چه څوک مذکور کا
خدائے به رحمت پرے مسرور کا

د حضرت چه مریدان دي
اکثر مقبولان و مرادان دي

صاف خود ... ورته ... عنده ...
... د ... خپلو ...

بعض یې دوئ کښې ادونان دي
بعض به د دوئ لیکي ...

بعض تابعان د سنت دي
بعض ... معین ... د ...

د نز بیلے په لغه انو کښې
په لوری د ابراهیم شانو کښې

د کلام نمونه لے دا دہ :-

Marfat.com

در بیان آنکه حضرت ایشان در نماز دانستند که من گوشت کباب از دست یتیمان خورده بودم

یوه ورځ زه پخپله نه ما جانه — کباله دُم زه اخلے نا کهانه
نوره صبا ترینه لا هم کوم نه له — نن زه مانه ددین یوسے لمونځه
نور هم ونځ دَ امامت هلته ما که — حضرت صاحب زما په شا که
چه زه فارغ شوم له نمازه — دخپل خالق له خوږه رازه
حضرت صاحب مے نا گهان — دا خبره وبنکه له دهان
دَ یتیمانو مال دے تا خوړلے — دا ادس دِ له دَ خوراک سره تړلے
په هغه شپه ما دیتیم لا له — دے خوړلے غوښے بے وړغاله
منم بدل د هغو غوښو پیره که — په دے خوراک ځان کمتر شمارہ که
هر څوک چه دنفس د ابري په بنتیا — هغه خوار وزار شی په عقبیٰ وپه دُنیا

خدایه نفس د فیض الله نه برقرار کړے
په آخرت کے نه لایق دخپل دیدار کړے

---

(۲)

بیا حضرت سرے واستوه کابل ته — پیغام هغه یری هغه ځوان نا قابل ته
ورته ئے ووے مارا ورے بنه پیغام دے — چه لایق دانعام و د اکرام دے
حضرت دی تا ته فرمائیلی — په بار بار ئے آن مائیلی
کار دَ فرنګی م اَن له د یځه — دے دا بیستلی اوس دا شوه پښنه
شروع پرے نه وکړه چه نیکنام شے — هم فخر چه په خاص و عام شے
اوکه نه په دے امر کینے کاهل شے — خود به خپله به زائل شے

Marfat.com

اوداکارکیدونکے دے بے شکه ‏ ‏ زما عقیده ده ښپړے کلکه
شاه جواب ورکه نادان شه ‏ ‏ د اولیاؤ له امره بے فرمان شه
خورشاه وفرنګ دواړه ‏ ‏ ورک له کابله شوه وېجاړه

اولیاء چه کاروند دلبری کا
کل له ځانه خوله خدایه رهبرکا

دا مناقب د شاه شجاع او د انګریزانو د تباهئ په حقله ډیر مفصل دی۔ چه حضرت جی د انګریزانو خلاف څومره جهاد کړیدے۔ د هغے پوره بیان پکښے راغلے دے۔

Marfat.com

رضوان

رضوان الله رضوان خوئ دَ بادشاه کل دهوتی مردان او سید ونکے وو۔ په تام ماما خیل وو۔ دیونانی طب عالم او حکیم وو۔ په عربی فارسی اُردو پوهیدو۔ یو کتاب ئے "د مجربات اکسیر" په نوم لیکلے دے۔ چه "طب بشیر" نومے کوم اردو کتاب نه ئے ترجمه کړے ده۔ د سوات د بابا جی شیخ عبدالغفورؒ مرید وو۔

رضوان په دینی علمونو کښے د فقهه او اصول فقهه بنهٔ عالم وو۔ په کهنړو علمی بحثونو کښے ئے حصه اخیستے ده۔ او په دغه زمانه کښے چه د مختلفو دینی مسئلو کوم رسالے او فتوے چاپ شوی دی په هغی کښے دَدهٔ مهرونه شته دے۔ تر ۱۳۰۳ھ پورے دَدهٔ ژوند یقینی دے۔ چه هم په دے کال په وقت د نماز پیشین ورځ سه شنبه شپږ ویشتم د ماه رمضان ۱۳۰۳ھ کښے ئے کتاب "طب اکسیر" تالیف کړے دے دیو شعرونه ئے معلومیږی چه دا کتاب ئے په آخر عمر کښے تالیف کړے دے۔ په دے بناء ویلے شو چه رضوان د دیارلسمے صدیٔ هجری دَ آخرے حصے د زمانے د پښتو ژبے نثر لیکونکے او شاعر دے۔ نثر ئے ساده سلیس او روان دے۔ او شعرونه ئے بنهٔ دی د نثر او نظم نمونه ئے دا ده۔ د طب اکسیر په ابتداء کښے لیکی:۔

لایق حمد دے د حکیم چه شانی د هر سقیم

په کمال او په قدرت دے خالق د هر خلقت

په حکمته ئے عقول پیدا کړی په یو نول

Marfat.com

به غایت حذاقت ه — له کماله خپل خلقته
عناصر اربعه څلور ه — مخالف سره کړه اسے روړه
بنه معجون ئے مرکب — آدمی ئ ترمرتب که

او يو څو د غزل څو شعرونه ئے را دی :-

بے آرامه چه شپه ورځ له غمه کړی — په شننو وی د غمونو دے و بیشتلے
خصوصًا چه چرے هیڅ نه وی لیدلی — عمر ټول د ده شتیر شوے نازولے
ناڅاپه په دریاب د غم کښے ډوب شی — نو سرئے دواړه په غم کښې ناچولے

نه ئے مرضوان په کښې کښے تاته دا یره ئمه
چه سیکاوته ښکاره نه شم دیلے

د نثر نمونه ئے دا ده :-

" واضحه دی چه مدار له علاج نه دفع کول د سبب د بیمارئ دی - او دا امر موقوف دے په تشخیص پورے - یعنے اول طلب د سبب د مرض دے - بیس له هغے موافق له هغے مرض سره علاج کول دی "

" او داخبره په اکثرو خلقو کښے مشهوره ده - چه حکیم د قوت باه په علاج هیڅ نه پوهیږی - او حال دا دے چه دا خبره مخالفه ده له دے جهته چه الله مطلق جل وعلی شانهٔ بے له مرګه د ټولو مرضونو علاج پیدا کړ

" معجون مقوی د باه - مجرب د نیلهٔ لوی ... دے - او مؤلف هم د یاره د ... دا ... ده - ... - کوچله یوه توله - زعفران ... عقرقرحه - لاچی ... - لاچی سفید - ... - سنبل ... شیرین - دارچینی - مصطګی ... - بادیان - ...

Marfat.com

فاقله دراز[١٩] - جوزبویه[٢٠] -

هرغېز شپېز ماشے - شهد[٢١] درے چنده دادویه وُ (یعنې دېرش تولے) -

اول دے کوچله اووه ورځے په اوبو کښې خوشته کا - او په اتم ورځ دِ له اوبو نه لرے کړله - او پوست دے ترے نه جدا کاندِ او د غنمو په اوړه کښې دِ غلوله کاندِ - او اووه ورځے دے دغه غلوله پخپل حال پرېښودی - او په اتمه ورځ دے په اوبو نیم ګرمو کښې ونښځی - او دَ ټولو ادویه وُ سره دے میده کاندی - او په دستور معموله سره دَ معجون ترنه جوړ کا او په قدر د غلوی نیمو ماشو دے په وقت د صباح کښې خوری - او یو سړی دا معجون تر څلوېښتو ورځو پورې خوړلی دی - نو کیفیت د ځوانی په ده کښې حاصل شوے وو"

Marfat.com

صفی الله

صفی الله په نام خټک او مصری بانډے او سید و نکے وو۔ صاحبزاده عبدالحئ د کوټے د "مخزن الاسرار" په دیباچه کښے د ده په تذکره کښے لیکی: ملا صفی الله صاحب په بانډه کے ملا مشهور وو۔ له مصری بانډه نه ئے د بانډے اختصار کړے دے۔ مصری بانډه د اکوړے نه د کابل سیند په شمالی غاړه په علاقه د خټکو کښے یو کلی دے۔ په خپله زمانه کښے لوئ عالم، منشی ادیب او تاریخ دان تیر شوے دے۔ د علم دین د تحصیل نه چه فارغ شو، نو تصوف ته ئے رجوع اوکړه او حضرت جی صاحب ته په کوټه کښے ئے بیعت د نقشبندیه طریقے اوکړه۔ او ځان ئے په دے باب کښے هم کمال ته اورسوو۔ لکه چه د هغه د تصوف اندازه په مختصر طور د هغه د تالیف "مخزن الاسرار" نه کیدے شی۔ علاوه له دے نه یو کتاب ئے په سنه ۱۲۷۰ھ په فارسی ژبه کښے تصنیف کړے دے۔ چه نامه ئے "نظم الدرر فی سلک [illegible]" سنه ۱۳۰۰ھ کښے زما پلار [illegible] حافظ سید احمد بن سید [illegible] د سوات [illegible] چاپ کړے دے۔ صفی الله د کوټے د حضرت صاحب [illegible] او منشی وو [illegible] [illegible] ممتاز [illegible] هم په خپله زمانه کښے [illegible] او منشی مشهور وو۔ د سوات د اخوند صاحب له قلمه ئے تحریرات [illegible] او اخیر [illegible] بانډه کښے نه [illegible] اسماعیل زئی علاقه یوسف زئی نه [illegible] او

Marfat.com

نصرالله خان سره ډیره شهٔ - چه دا خان هم د حضرت جي صاحب مرید وو. د حضرت جي صاحب د وفات (۱۲۹۴ھ) نه پس ډیره موده ژوندے وو. بیا وفات شه - ما په خپله لیدلے وو. ډیر ښائیسته. نازک اندام سور سپین مخ - بلند قد وو. ډیره به ئې په نکرینو سره کوله. ښهٔ متقي پرهیزګاره - زاهد، عابد عالم وو. د قومه خټک وو. ځامن ئې نه وو. البته لونړه ئې وے. چه څوک ئې په خپل کلي مصري باندې کښې اوسوک ئې په طورو کښې واده کړے وے. د لور زوئ یعنې نمسے ئې میاں عبدالحکیم نومیده - چه د پښنور د ډپټي کمشنر په محکمه کښې ملازم دے - په پښتو ژبه د حضرت صاحب مناقب ئې هم لیکلي دي - چه څه حصه ئې په "مدح الابرار" نومے کتاب کښې درج شوے ده"

صاحبزاده عبدالحئی چه په پورته بیان کښې د صفي الله د کوم پښتو نظمونو ذکر کړیدے - د دے نه علاوه د صفي الله یو بل منظوم کتاب هم دے چه په ۱۲۶۱ھ کښې د پښتو ژبے د ورکوټي بحر په مثنوی کښې ئې لیکلے دے او یوه نیمګړے نسخه چه د اول سر پانړے ئې ورکے شوي دي. دا وخت د صاحبزاده عبدالحمید د نوښار په قلمي کتب خانه کښې موجوده ده - او غالباً چه د دغه کتاب د صاحبزاده عبدالحئی د نظر څخه نه وو تیر شوے. ځکه ئې نه دے ذکر کړے. د صفي الله د تالیف نظم الدرر د صفحې ۱۲۹ د بیان نه معلومیږي چه د دغه کتاب نوم بدر منیر دے - د دے کتاب نه څه شعرونه به په آخر کښې درج کړے شي.

د صفي الله په حقله صاحبزاده عبدالحئی دا لیکلي دي چه د مصري باندې نه کوټ اسماعیل زئ ته په کډه راغلي وو. په دے باب کښې د صفي الله د خپل کتاب نظم الدرر صفحه ۲۴ نه معلومیږي چه هر کله حضرت جي صاحب د کډې

Marfat.com

په ۱۲۷۲ھ کښې د سوات د درې نه واپس راغے. نو د کاټلنګ سره نژدې په سیکرۍ نومې کلي کښې صفي الله ته یې رخصت ورکړو. دے وائي چه له حضرت جي نه رخصت شوم. تو شپه له طورو ته راغلم. او صباله په دویم تاریخ د جمادي الاول ۱۲۷۲ھ مصري بانډې ته لاړم هرکله چه د حضرت جي صاحب او د سوات صاحب په منځ کښې مخالفت د سوات د دې دورې نه روستو زیات شوے دے. نو په دے وجه و بېلې شو. چه صفي الله به د ۱۲۷۲ھ نه وروستو کوټ اسمٰعیل زئ (مردان) ته په کړه راغلے وي.

د صفي الله د کتابونو مخزن الاسرار، نظم الدرر، بدر منیر د مطالعې نه معلومیږي چه د دیني علمونو او د تصوف د رموزو اسرارو نه ښه واقف وو. د شعر و ادب په برخه موزون طبیعت یې لرلو. د عربۍ او فارسۍ انشاء او تحریر یې ډیر پوخ او عالمانه دے.

مخزن الاسرار یې په پښتو نثر کښې لیکلے دے. لیکن د لیکلو اسلوب یې د اخوند درویزه بابا د مخزن الاسلام په څیر دے. چه نیم منظوم، مسجّع او مقفّٰی نثر. یا د بحر طویل شعرونه ورته ویلے شو. داسے معلومیږي چه د ۱۲۸۰ھ پورے په پښتو عالمانو کښې د دیني علمونو د بیان دپاره هم هغه د اخون درویزه بابا طرز او اسلوب د بیان غوره ګڼړلے شه. او دغه یو کوټلے سبک وو.

دلته د صفي الله د کلام نمونه پیش کړے شي. په مخزن الاسرار کښې یو

باب د نولسم په بیان د تواضع او خاکسارۍ کښې

تواضع به د ربیان کړم په دغه پلوئ هم دے. هر څوک چه تو ...
پاک اکبر دے. هر څوک چه تواضع کا په دارین کښې به رفیع شي. ... تواضع ... الا
رَفَعَهُ اللهُ دا حدیث د پاک سرور دے. هر متواضع ... ته شریف دے. متکبر
رذیل خفیف دے. اَلشَّرَفُ التَّوَاضُعُ دا حدیث دے ... له ... هم یاد دے
یا ور دے. اوچت مه کښېنه له نورو په مجلس کښې له متکبرانو به محسوب شې.

Marfat.com

هرهغه چه تکبّر کا، تواضع نه کاندِ وا وره د شیطان خاص برادر دے. څوک چه تاسره روان دی، قصد د وړاندِ دتلو مه کړه. چه دا هم یو تکبّر دے. هم ترمینځ ددے مه کړه چه دے دروستنو څوک روان شو ے، کتره دغه تکبّر دنا په سر دے بل هرچرے چه کښېنئ په ادب دوه زانو کښېنه. یا په بله خه طریقه چه تواضع پکښے ښکاریږی. تکیه عکره په تعود کښے چه تکیه کړی دغه کار ددهٔ ډیر دے. هم ترمینځ د دے مکړه چه دا خلق زما په مخکښے ولاړ دریږی زه به کښېنم کښېنا ستل دهمه وا ړو هم په دا رنګ مجلس کښے تواضع ته قریب تر دے. که څوک پیښ تا ته ضرر کا. تحمّل هغه ته وکړه. هم سلام په هرچا وایه چه معلوم ورد هم افشا د سلام وکړه که شریف وی، که وضیع. که صغیر وی، که کبیر چه دا خوئ د پاک سرور دے. که سلام دربانه ے څوک چرے وُنه وائی. هغه ته چرے په تهر چرے نه شے، نه غضب وربانده ے اوکړے. که څوک قهر یا غضب کړی په تکبّر نه متلا شی، چه دا خوئ بے حد بتر دے. که له تا مناظره کا څوک، او حق ته رسیدهٔ شی. نه خوشحاله په دے کار شه. هم ثنا د خدائے ووایه. چه اظهار دحق هم وشنهٔ. هم انکار په دهٔ وُ مه کړه چه اِنکار په دهٔ مُنکر دے. د سپک والی نظر بل ته چه وتکړے. چه دا بل هم ستا په شانے دآدم حوا اولاد دے. هرچه بل په سپکه ګوری، دے به خدائے هسے سپک کا. دتکبّر هم دا اثر دے. په ګوښه دسترګو چا ته کتل مکړهٔ نه هیڅرے. بلکه کوره نغ تا م سره همیش. هرچه په ګوښه دسترګو ګوری، یا ښځ کوزلری مبتکله چه احمق خاورے په سر دے. شرافت دتواضع نن ورځے په بخره دحضرت جی صاحب دکو نیِّشریفے دے که پو هیږے. صفی الله حُکه خوشی کا. هم نازیږی چه د دهٔ دترسیت تاج ئے په سر دے.

Marfat.com

منظوم کلام نمونه ئے دا دہ ۔ په الف نامه کښے وائی ۔

(الف)

الف الله ہے بلا ریب یکتا نه دے　　هم دُو بیت ئے بلا ریب یکتا نه دے

دَوحدت په سیلاره چه روان شهٔ　　عقلمند دے هغه کس هم فرزانه دے

چه اشیا رو نه نظر کا رب نه نه کا　　دے بېشکه عاقل نه دے دیوانه دے

دَ وحدت په بال چه والوته له ورایه　　رسیلے د مقصود ترآشیانه دے

هرچه ترک د ما سوی کا بښه په کا کړه　　ده آغوستے بنهٔ خلعت شاهانه دے

هیڅ رسیدل په خاص مطلب نه رسیږی　　دے ولاړه اس دشیطان په آستانه دے

دَ مخلوق ته چه راجع شی په دے پوه شه　　چه را کس له خیل خالقه بیگانه دے

چه محبت دیار شباری دَچا روزی شی　　هغه مست دَمحبت په ترانه دے

چه دَعشق شراب ئے وڅښل له دے لېسه　　نه حاجت ده دے ئې نوری پیمانه دے

چه دعشق په اور جلبل شه سرتر پایه　　دے سوخته په شان دَ سری پروانه دے

را دو بیلن ئے دے له درشمرے شوے　　موحد شے د دے دنیا هم خانه دے

مُوحد لکه بلبل ئے په گلزار کښے　　هر ساعت په خوش آواز په ترانه دے

د وحدت په لار به منزرے چه خوک لار شی　　رسیدهٔ دَ شهادت ترآستانه دے

رادو بین پیدا دواړه سرا په شرمیدلے　　دَ مُوحد په سر خود تاج [illegible]

په وحدت کښے خو یو ذات دے چه مقصود دے　　دا صفت ئے سر تر پایه [illegible] دے

چه له ذات سره آشنا شه هغه دم بیا　　دا صفت ئے هم و تللے له میانه دے

چه په ذات ئے برے بیا مونده هرکله　　دے خلے د مقصود په خزانه دے

دا مقام د سر په کړو عاشقانو　　چه دا سر په د عرفان ئے بیگانه دے

دا مقام د حضرت جی صاحب چه [illegible] دے　　شو [illegible] دے دوه شاهانه دے

Marfat.com

صفی اللہ مرید دده دپاک دربار دے
هم خادم دده دپاک آستانه دے

په مدح الابرار نومے کتاب کښے دصفی اللہ یوڅو نظمونه راغلی دی ۔ یو مربع نظم دے ۔ ټول ۱۲ شعرونه دی ۔ یو بند ئے دا دے :-

اے صاحب عالی نظره — وُمے مه باسے له فهمه
ترهبه عالم ئے غوره — وُمے مه باسے له فهمه

چه کوټه دِ تا وطن دے
بل مدین دِ تا مسکن دے
باجکټه هم ستا گلشن دے
وُمے مه باسے له فهمه

دَ وحدت دباغ بلبل ئے
ثنا خوان ئے په هر گل ئے
په گلاب په سنبل ئے
وُمے مه باسے له فهمه

ته صاحب عالی رتبت ئے
غرق په بحر د وحدت ئے
ترهر چا عالی همت ئے
وُمے مه باسے له فهمه

په دے کتاب مدح الابرار کښے دصفی اللہ یو مثنوی دے ۔ چه په هغې کښے ئے دَ خیل پیر طریقت حضرت جی صاحب دکوټے عقاید بیان کړیدی ۔ چه دے اهلِ سنّت والجماعۃ دے ۔ او دِامام اعظم ابو حنیفہؒ په مذهب دے ۔ مُقلِّد

Marfat.com

حنفی مذهب او سُنّی مشرب دے۔ په دے بنا چه څوک ورته د وهّابی نسبت کوی۔ هغه په غلطه دی۔ ځکه چه وهّابی ددے خلقو په اصطلاح کښے اهلِ حدیث او غیرمقلِّد ته وائی۔ بل دا چه دے په طریقت کښے نقشبندی مجدّدی دے۔ او د نقشبندی طریقے ټول پیران حنفی مذهب سُنّیان دی۔ د دے مثنوی یو څو شعرونه دا دی:-

پس له حمده د معبود — په رسول ئې دے درود

چه پاک نوم ئې محمدؐ دے — هم محبوب د پاک احد دے

بیا په کل واړو اصحابوؓ — چه د ده دی له احبابو

بیا په واړو عالمانو — ترتیا منته اے یارانو

خصوصاً چه دے هم نور دے — په امام اعظمؒ مشهور دے

پس له دے نه مؤمنانو — د رسول متابعانو

چه داعی وی د الله تعالیٰ ته — هم نادی سبیل الله ته

عالم بولی و الله تعالیٰ ته — د الله تعالیٰ د دی درګاه ته

بے له خدایه بل مقصود — د دوی نشته بل بهبود

د عالمو دے خیرخواه دے — په صباح شام په بیګاه دے

مشهور چه په حضرت دے — [illegible]

مُسمّی په سید امیر دے — دے [illegible]

هر عالم چه نن زمان دے — یا ولی په دا دوران دے

واړه دی له ده نه زیر — په خوږو د ده دی سیر

دے عالم دے د قرآن — بے نظیره نن زمان

مُتابع دے د حضرتؐ — هم پیرو دے د سُنّت

Marfat.com

دا صحابو پیروی کا — په هر کار دے پیروی کا
په مذهب د حنفي نعمان — چه عالم دے ټول بے شان
هم [illegible] دا [illegible] یانو — هم اتقیا د مؤمنانو
هم په خپل [illegible] مذهب دے — هم ئے خوښ د غر مشرب دے
عقائد ئے د سنیانو — نا سو اوری مؤمنانو

دَ دے نه روښنو ئے دَ اهلِ سنت والجماعت بنیادی عقائد په تفصیل سره بیان کړی دی. خصوصاً هغه عقیدې ئے چه د مخے په حقله الزام ووچه حضرت جی صاحب دَ دے نه خلاف دے. صفی الله دا عقائد په خپل دوئم کتاب نظم الدرر کښے هم بیان کړی دی. او دَ دے په حقله چه څو مره مناظرے او مقابلے شوی دی د هغے ټول حال ئے په پوره شرح او بسط سره بیان کړے دے. لیکن که حضرت جی صاحب به هر څو په بار بار په خپل تقریر او تحریر کښے دا ظاهره کړه چه زه حنفی مذهب سنی مشرب او مقلد یم. لیکن مخالفین د خپلے الزام نه راستنیږی نه چپ کیدل. او د دوئ هغه وه چه حضرت جی صاحب دَ انګریزانو خلاف د مجاهدینو سره همدردی لرله او دَ انګریزانو په اشاره ئے دَ ده دَ [illegible] په مختلفو ذرائعو سره ئے [illegible] ورکول.

صفی الله هغه خپل [illegible] په آخر کښے وائی.

چه [illegible] صفی الله ته — امید وار دے نه درګاه دَ رب
شکر [illegible] — چه په ما باندے احسان شه
[illegible] — دَ دے دپاسه پیر تاج کرم
[illegible] — چه زه دوه [illegible] په دے نیت
چه له [illegible] سره بیعت — د کرم نه دَ طریقت

Marfat.com

چه له چا به زه واصل شوم — په مکان به ئې داخل شوم
په احوال به ئې ناظر شوم — چه به ده وته حاضر شوم
که اقوال که ئې افعال وو — یا چه نور د ده خصال وو
خو اکثر به له قرآنه — مخالف وو زما جا نه
له سنت د حضرتؐ — مخالف به ئې وو خصلت
نور به زړه زما نړ سوړ شه — هم له ده نه به دے سوړ شه
چه گلشن د محبت ئے واشه — شام ئې مړے د صبا شه
له افق د شقاوت — د ښکاره شه سعادت
اوده بخت زما بیدار شه — هم رحمت د پاک غفار شه
ملاقی شوم له پیره — چه هر څه ئې دے بے نظیره
موافق په شریعت دے — هم هر کار ئې په سنت دے

له ملوکه دے د دین
بے باوره کړه هم یقین

چه د دے کتاب تقریر شه — په کاغذ باندې تحریر شه
له هجرته د سرورؐ — هم تاریخ وو د "اسغر"

والف = ۱ - س = ۶۰ - غ = ۱۰۰۰ - ر = ۲۰۰ - جمع ۱۲۶۱

استلسم وو د صفر — هم په ...

چه تمام شه دا کتاب
والله اعلم بالصواب

"نظم الدرر في سلک السیر" په ... ليکلى دى ... دلته د نمونے په طور يو څو شعرونه ...

چو رفت از جہان آن خورشید تابان ماند بے نور و تاری این تاریک ویران

وقت رحلت عالم سفلی و علوی ہر چہ بود دست حسرت می گزید و کرد ہمی آہ و فغان

در حقیقت بود کامل بر شریعت مستقیم در طریقت بود واصل نائب پیغمبران

در ولایت بے نظیر و در کرامت بے مثال بود اندر معرفت سرخیل و میر عارفان

محی سنت کہ چون او دیگرے
ماحی بدعت نیاید در جہان
باطنش از معرفت آئینہ دار
ظاہرش شرع نبی را پاسبان

Marfat.com

حمیدالله حمید

حمیدالله اخونزاده په صوات ملا مشهور وو۔ په قام باما خیل وو۔ چه د باماخیله
په نوم په برصوات کښې یو کلے هم شته دے۔ په سیدو شریف کښې اوسیده۔ کله چه
د صوات د اخوند صاحب او حضرت صاحب (کوټې ملا صاحب) په منځ کښې اختلاف پېښ
شو۔ نو کوهاټ ته ئې هجرت اوکړو۔ صاحبزاده عبدالحیٔ د کوهاټ په خپل کتاب مدح الابرار
کښې لیکي "حمیدالله پیرلوئ عالم او شاعر وو۔ تخلص ئې حمید وو۔ غالباً په سن
دیارلس سوه یو ویشت هجري (۱۳۲۱ھ) کښې د پیټاؤ امازي په تپه کښې په مقام د
کوپړئ وفات شو۔ په کوهاټ کښې ئې یو ځوئ صدیق الله نومے په ۱۳۴۳ھ کښې
ژوندے وو۔ چه د هغه یو ځوئ حبیب الله نومے د مرحوم نواب صاحبزاده
عبدالقیوم خان (بانئ اسلامیه کالج پېښور) خاص ملازم وو۔ او دویم ځوئ ئې د
صاحبزاده صاحب د ترور د ځوئ فضل رحمان صاحب د کوهاټ معتمد ملازم وو۔ د
نوم رحیم الله دے۔ ولے د دے نوسو ته ئې د علم کار قطعي هېر شوے
(الابرار ص۱۳۸)

عبدالحیٔ صاحبزاده ځکښې وائي "حمیدالله په ۱۲۷۲ھ کښې د صوات په اولنی
سفر کښې د خپل پیر طریقت حضرت سید امیر صاحب (کوټې ملاصاحب) سره
ملګرے وو۔" د دے نه معلومیږي چه دے ۱۲۷۲ھ په خواؤ شا کښې د صوات
نه کوهاټ ته په کډه راغلے وو۔

Marfat.com

دکوټي ملا صاحب د مشر زوی حافظ سید احمد صاحبزاده د قلمي کتابونو په ذخیره کښې د حمید الله یو فارسي نظم زما د نظره تیر شو۔ چه هغه ئې د ضلع هزاره د علاقه تناول په پهولړه نومي ځائې کښې د عبدالرحمن ولد عبد الله خان ولد مدت خان ولد نواب خان په ځائې کښې په سنه ۱۳۱۵ھ کښې لیکلې دې۔ دا دې نه معلومیږي چه څه زمانه ئې په هزاره کښې هم تیره کړېده حمید په فارسي ژبه هم ډیر ښه شعرونه لري۔ (یو نظم ئې په کتاب د مجموعه مناقب حضرت جي بزبان فارسي کښې راغلې دې۔)

دلته د حمید د کلام د نمونې په طور دوه یو څو نظمونه درج کولے شي۔ د حمید په کلام کښې چه کوم سوز او درد دے۔ رنګیني او سرچشي ده۔ محاکات او واسوخت دے۔ هغه دوه د نورو ملکي شاعرانو په کلام کښې نشته۔ اګرچه د حضرت جي صاحب قول هغه صریح ان چه د شعر دا دب موزونه طبعه ئې لرله۔ قول ډیر ښه عالمان او فاضلان هم دي۔ لیکن د حمید په کلام کښې چه کومه پختګي ده۔ هغه یو بیل مقام لري۔ نمونه ئې دا ده۔

د عبد القادر خان د مشهور غزل په جواب کښې وائي:۔

چه ئې وليدے ستا شونډې ميګون هسې
غنچه شوه له ډيره غمه پرخون هسې

چه د چاه دزنخدان نه ئې ناظر شوم
سرم کښېښود د حيرت په زنګون هسې

دا دولت د عاشقۍ نه وو نور څه وو
چه بيرون کړم له صوانه اخون هسې

چه رم وليد رقيب د يار له تخنګه
شهٔ له قهره مې تندا کې لړمون هسې

عاشقي نه وه کيميا د سعادت وه
چه په لاس راغې دولت د جنون هسې

چه دِ وا موست سروپا د عشق حميده
دا خلعت دے مبارک شه ميمون هسې

Marfat.com

سکهبانی د یار د درکوه حمیده
در جات په د عالی شي نزون هسې

(۲)

راشه ګفتار وکړه د یار ښیین رخسار قمري
برق لمعان د درخشان نور الله بصار دلبري

باغ ارم ته رم تسم دي چه قدم نه ږدمه
څو چه په ګوش کښې سرګوشي نکړې د یار خبري

غوږ مې ضمیر شه که تدبیر ستا د وصال نه کړې
لکه بلبل په سر د ګل تل کړم چغار سحري

راشه امروز دیده افروز شه په جمال د حبیب
وقت د فرصت دې غنیمت مکوه کار دیګري

بیت العتیق دې په تحقیق کړم توفیق شي رفیق
بې د به مدام کوي ته کا لیلُ النهار سروري

غوث الاعظم شاه عالم قطب الاقطاب هغه
وکړه نظر کیمیا اثر ماته یکبار رهبري

ماه منیر د زمونږ پیر څکه نظیر نه لري
زیر فلک تا به سمک راغې غم خوار پیري

یا به شهید مر شم حمید یا به شم یار ته رسید
اور د هجران مې سوي جان یم بیمار قوصري

(۳)

یو ګل مخ رانه ښکاره کړه له حجابه
چه هجران مې د زړه خونه کړه خرابه

واوره ستا د هجران تا د دې زه پوهیږم
چه مې وریت شه د زړه سر سینه کبابه

کمول خوبان دي ستا په مکښې لکه ستوري
ستا د حسن شعلې تیرې تر [illegible]

ستا له زلفو د ختن نافې شو مینږي
د فردوس د باغیچې تازه [illegible] به

ستا د عشق په حرو کړې رندي حلال دي
څکه سوهغن شه پوره ته له شرابه

که د ځان حلال ول یار ته قبلیږي
نه هم ځان حلال وم بې له قصابه

دا وعده مې له جانان سره ده کړې
دا وعده به ځای ټینګه کړې بیا به

په سرو وینو آلوده کاغذ وړشه
د طوطا په ټیکر کیمیا شه له [illegible]

Marfat.com

سر سترګو په مبارکو قدمو کړه　　اول ښکته بیا هاله وایه جنابه

زړه زما ځان د له هجرانه عرض دا دے　　نور د سترګو د کوټے قطب الاقطابه

ستا د عشق په اور نسکور حمید نه غوندکړه

اے زما د عشق په اور سوی کبابه

(۴)

کړ څوک و ګوری په سترګو د انصاف　　ولے نه کړی ستا د حسن انحراف

نمر له شرمه چه ستا مخ ته ئے کتے نه شو　　مخ ئے پټ کړه په لمن د کوه قاف

ستا له شرمه اوس ئے پاڼړه کښے پټیږی　　چه هیش واهه ګلاب د حسن لاف

له سرو شونډو د اترد اور څرګند شو　　داغ ئے کیښود د لاله په زړګی صاف

که ساکت شم ستا د حسن له تعریفه　　بوی د مښکو نه پټیږی په غلاف

دانایان په دا نکته باندے پوهیږی　　چه د غه حلقه د میم د غه د کاف

که جوړے زما او یار جدا جدا دی　　خلقه روح مے د جانان په جوسه باف

زړه چه ستا په سپین جبین باندے شیدا شوم　　پوهه نه شوم په تمیز د فا او قاف

اوس دے تاج د غوثیت دے په سر ایښے　　مسخر دے کل جهان دے قاف تر قاف

ټول خوبان د زمانے دے نوکران دی　　نشته هیڅ په دا خبره کښے خلاف

که صیقل غواړے د زړه کوټے له ورشه　　چه زنګ زړه د کړه حضرت صاحب شفاف

ما کعبه په کور کښے بیا موندهٔ عالمه　　اوس ترے ګرځمه چاپیره په طواف

مقصر په ګناهونو آلوده یم　　که پاک رب زما تقصیرات کاند معاف

دا دولت ماله په دواړه کونه بس دے　　چه مے پروت په زړه دے ستا د پښے چاپ

حمید زړګے د عشق په لمبو ریت دے

که ئے و ګورے په سترګو د انصاف

Marfat.com

(۵)

پورې په عالم کښې نن دِ ثوک نشته ثانی
خاصه ده په تا بانډې د رب مهربانی

د اقدر دې بس دے حضرت جی مدح و صفت
تېنګ د پیغمبر ئے په هر کار کښې په سنّت
رب ئے نازل کړے په عالم بانډے رحمت
ګواه مے په دے بانډې دی آیاتِ قرآنی

بیا دِ موند پو هیږم د بنده خدائے محبوبیت
بیائے مشرف کړے په مقام د حقیقت
وارد دے په تا بانډے له خدایه عنایت
ځکه دے زړهٔ پوره دے له دې دنیا فانی

نمر د هدایت ئے چه ښکاره شوے په عالم کښې
یا لکه سپوږمۍ د څوارلسمې په تورتم کښې
سیال دِ چرته نشته په تمام عرب عجم کښې
نمر څکه آسمانونه دے په نور د نورانی

ته چه خاص وارث د پیغمبر آخرزمان شوے
ګنج وے د اسرارو د توحید د درد کان شوے
کښېناستے په تخت د غوثیت غوث الزمان شوے
ځکه خاص و عام دی ستاله وصله ارمانی

ستاله شرافته مشرف د اُمّتان نوم شه
ځائے په ځائے مذکور د خاص و عام و ته معلوم شه

Marfat.com

ښېرله دے رحمته د کوټے خلق محروم شهٔ
شوے دے په دې باندے نن فضل سُبحانی
ستا د حُسن غر دے په هر ځاے په هر مکان کښے
پوره دے صفت ملایکے کا په آسمان کښے
ټول ښایسته خوبونه د مونډے شی په قرآن کښے
چرته ستا صِفت او د حمید کوتاهٔ زبانی

(۶)

زړهٔ مے ستړے شو د هجر له خوارے — سرے خون شه په فریاد او په زارے
شب و روز چه د وصال له خدایه غواړم — سری کارے دے همیش له بیدارے
ستا هجران را بانډ هسے فساد کړے — چه مے نشته یو ساعت له قرارے
له چشمانو مے د وینو رود بهیږی — تمامی عمرے دے له خون خوارے
که منصور غوندې څوک دارته را کاږی — وابه نه وړمه جانان ستا له یارے
جاروانه مے ستا له دره بیرته نشته — که مے څوک حلالوی په کتارے
څوک له شرمه درته عنق کښتلے نه شی — ملایک دی که سړی که ښاپیرے
تن په تخت د عزتیت ناست ئے حضرته — عارفان دره راځی په نوکرے
که دے سر د لیونی حمید پکار وی — اوس تسم دے پرېکوی خپله مرے
د حمید زړهٔ ستا د عشق په لنبو سوزی
که ئے خبری شین لوګے د کړے

(۷)

په مدح د "سید بادشاه" سید اکبر صاحب باشنده
د ستانړه د آباسنده کوهستان کښے والی :-

Marfat.com

سلطان عالی نشان په درست جهان قدردان او سے
مدام په صبح و شام په خاص و عام قدردان او سے
دولت و سعادت دے هر ساعت نصیب ستا وی
منظور په سینهٔ دستور ستره [illegible] جاودان او سے
ملک دے د فلک شه په کومک ستا [illegible] اکبره
خونریزه په جنګ ریز کښے د انګریز پهلوان او سے
مغفر شه ستا په سر د پاک [illegible] صاحب
په جنګ کښے د فرنګ په [illegible] هر زمان او سے
کفار شه وار خطا په [illegible] ستا د شمشیره
مطاع شاه شجاع په هند و سندان [illegible] او سے
سبحان دے نګهبان شه په [illegible] عالی [illegible]
جاوید لکه خورشید په [illegible]
غفار دے مددګار شه په هر کار کښے [illegible]
حمید وائی سعید ته په [illegible] هر [illegible]

(۸)

د فارسی کلام [illegible] د حضرت صاحب
مدح کښے وائی :-

بر آتش عشق تو [illegible]
[illegible] ز سوز دل [illegible] دیده خون افشان
مانند بلبل در چمن [illegible]
[illegible] زخم [illegible] سینه [illegible] عالم [illegible]

Marfat.com

گل در گلستان مثل تو، ہرگز ندیدم خندہ زن
زان بر گلت کوکو زنان، قمری صفت افغان کنم

خوبان دہر اندر لیست، دیدم کہ چینند خوشہ ہا
زان مرترا اے دل ربا، سر حلقۂ خوبان کنم

گر عاشقِ گلدستۂ، در گلشن کوتہ در آ
بنگر چسان شور و شغب، من بر گل و ریحان کنم

چون من ز وصفت عاجزم، اے گلرخا بارِ دگر
جانِ حزینِ خویش را، از حضرتت قربان کنم

فردائے محشر آرزو، دارم ز لطفِ کردگار
نزدِ محمد مصطفیٰ، اے شہ ترا جویان کنم

یا ہم ترا در صحبتش، پرسی ز حالِ ناخوشم
دستم بگیری از کرم، گوئی بیا احسان کنم

صد آہ و افغان مے کند، گوید حمید اللہ چنیں
از خاکِ کویت کاشکے، گر سرمۂ چشمان کنم

(کتاب مناقب حضرت جی) صفحہ ۶۲

(۹)

کوکبِ برجِ وفا و گوھرِ وحدت توئے
دائمت بر فرق عالم سایۂ رحمت توئے

از شعاع روئے تو بینم جہان را روشنی
آفتاب و ماہ را بخشندۂ زینت توئے

منظر انس و ملک حور و پری گردیدہ

Marfat.com

مطلع انوار خوبی مشتری طلعت توئے
از چہرۂ زیبائے تو ہستند حیران جملہ خلق
یا زہرۂ چرخ برین یا لؤلؤ عزت توئے
اندر چمن زار شریعت تو نہال جویبار
سرو سیمین ناز پرور دلربا قامت توئے
یک مشعلِ دینِ نبیؐ در کوتہ شد افروختہ
آن مشعلِ دینِ نبیؐ ہم نائب حضرت توئے
چون پرتوِ نورِ جبینت این حمیداللہ بدید
این نعرہ از جان میزند گوید دُرِ وحدت توئے

(کتاب مناقب حضرتی صث)

Marfat.com

محمد شریف

محمد شریف د سوات د کوزے بانډے اوسیدونکے وو - د دیارلسمے صدۍ هجري (سنه ۱۳۰۰ھ) د دوستنۍ حصے پښتون شاعر وو - او تر سنه ۱۳۲۱ھ پورے ژوندے وو - د ده نوم او ذکر تر اوسه پورے د پښتو ژبے د ادبیاتو په کومه تذکره یا تاریخ کښے نه دے راغلے -

د سوات د یوسفزو په قبیلو کښے نیک بی خیل دوه ټپے دی -

(۱) عائشه خیل (۲) ابا خیل - عائشه خیل په دره کښے آباد دی - او آبا خیل د سیند په غاړه په اواره علاقه پراته دی - محمد شریف په دے ابا خیل کښے د خدرخیل قبیلے وو - د خپل کلي نصرت نوم وو - چه د هندوستان په تمبئی کښے اوسیدو او هم هلته یا تے شو -

محمد شریف د مناقب اخون الیاس په نوم یو کتاب لیکلے دے - چه په هغے کښے څه مثنوۍ، یو دولس قصیدے او دوه چار بیتے او یو مربع نظم دے - د اشعارو نه ئے دا معلومیږي چه عوامي شاعر وو - علمي خواے دومره او چته نه وه د قصیدو نه ئے په چار بیتو کښے روانی زیاته وه -

اخون الیاس د ریاست دیر د لاجبوک نوم کلي اوسیدونکے وو - او هم هلته ئے مزار دے - د حضرت سید آدم بنوري خلیفه او ملازم او د شاجهان

په زمانه کښې دهلی نه د بنوړ صاحب دلاس بیعې کولو دپاره تلے وو۔ اخون الیاس صاحب دریاست دیر د موجوده نواب دیر مشرنیکهٔ دے۔ په دے وجه دے کورنۍ ته اخون خیل وائی۔

محمد شریف په دے خپلو قصیدو کښې د حضرت اخون الیاس صاحب علیه الرحمة او د بعضې زمانې د نواب دیر نواب محمد شریف خان زیات تعریفونه کړے دے۔ د کلام نمونه ئې داده: په اولنۍ قصیده کښې وائی:-

سحر بیا چه بلبل پاسیدهٔ په سیر　　عندلیب غوندې له ګل نه شهٔ جاپیر
په هر ګل باندے کړی بوسه تماغ　　ورنه ګل شو لو کهلونه د نمیر
وقت د عیش د خوشحالۍ دے نو بهار　　د ګلو د غنچې کهل دی شیر و بیر
آورید لے مے دے دا رنګه بیان　　چه دے نن محمد شریف نواب د دیر

د نیکهٔ نوم ئې اخون الیاس یادیږی
په ترتیب سره بنده دی د شجرے

بے ولی دے شک نشته ولایت کښې　　خدائے ورکړے ورله دے عزت [illegible]
لکن دا د پیر کامل دے په طلب کښې　　[illegible] په ضمیر
بیوه ورځ شه د کوره دے روان　　پیر کامل پسے روان [illegible]
زمانه وه د بنوړ صاحب قربان　　ولایت ورله ور [illegible]
دے روان وو د بنوړ صاحب په تینګه　　[illegible]
د شامل کو دره دے چه شهٔ بسیه　　[illegible]
هم میان نور بابا راغے له اسلام پوره　　شد اخون بابا الیاس ورته ....
بیا بیا خپله نوے ګلے د پسو تاکښے　　[illegible]
د دوی دواړه شپه په هغه ګلی شوله　　[illegible]

Marfat.com

وویل اخون الیاس بابا قربان　　اے میاں نورہ چرتہ ځے حیران دلګیر
میاں نور ووے پیر کامل لیسے روان یم　　اے اخون اشو مکری پہ تقدیر
نہ چہ ځو بنوړ صاحب غوث الزمان دے
زمونږ دے د دواړو دارو تدبیر

محمد شریف دھیرے یوے قصیدے پہ تشبیب کښے چہ کوم شعرونہ لیکلی
وی ھغہ ترڅہ حدہ رنګینی لری ۔ دنمونے پہ طور دا شعرونہ د کتلو دی ۔

چہ بلبلے کړی شروع خوږے خبرے　　لہ وښکونہ تو یہ وی دُر مرغلرے
والیٔ دا چہ خدایہ تل وے نوبھار　　بلبلان ورلہ راتلے دلړے لړے
پہ چرچہ پہ غنچہ ناست بلبل ئے چت وی　　پہ زړګی بانديے بلیږی او ردسرے
چہ بلبل وصل لہ ګلہ شی یو آن　　سوال کړی را خدایہ خزان لرے تہ لرے
نو بہار دے معشوقے کړې لہ خیالہ
د طوطیانو پہ ګلشت خوږے سندرے

د چار بیتی یو څو شعرونہ دا دی :-

نسیم چہ د صبا شہ پہ ګلونو د ګلاب　　شیرین مخ ئے ښکارہ کړ بیرتہ ئے د غوټے حجاب
مثال کښے را ښکارہ پہ آسمان باندے افتاب
د عدل پہ کرسئ چہ کیناستہ دَ دیر نواب

خانان هم دیا آهل هم د سمکوټ شول سڼ تام　　بیا مخکښے ورته و دریدہ د اړی کنډ خان پہ سلام
اخلاص باندے ولاړ دے غازی خان عالیجناب
د عدل پہ کرسئ چہ کښیناستہ د دیر نواب

نائب صاحب محمد شتہ دے قانون د وزارت　　پہ مخ کښے د سخی نواب کوی ھر یو خدمت
پوھیږی بندہ دا نادے د نواب صاحب پہ داب

Marfat.com

صیفور اخونزاده ئې د خدمت کښې تر حضرت نرلے ملا ولاړ وی چه وقت راشی د حضور نواب صاحب کوی دا نسری ورته خطاب
د عدل په کرسئ چه کښيناسته د ېر نواب

محمد شریف د خپلو شعرونو په آخر کښې شریف او محمد شریف دواړو تخلصونه راوړی - لکه چه وائی د-

اے شریف دے کښې دې د خدائے حکمت
مناقب شو د بنوړ صاحب د و بنسان

ابتدا کوم په نامه د پاک غفار | د کامل قدرت خاوند دے کردګار
شریک نه لری په خپلے پاشاهئ کښې | بل موسوم دې په نبۀ اِسم د ستار
چه آسمان ئې بے ستونه معلق کړ | تل به ئې زۀ ثنا صفت کوم په بار بار
کل جهان ئې په دائره د قدرت بند دے | مستجاب ئې هر حاجت دے په دربار

زۀ عاجز محمد شریف ئې اُمید وار یم
په آخر کښې لاله را کړے خپل دیدار

گل احمد

گل احمد د کریم شاه ځوی د جلال خان نوسی او په قام یوسفزی دے چه د خلیل قبیلے یو شاخ دے. د دغه خلیل په سفید ډهیری نومے کلی کښے د موسی خیلو په کنډی کښے د دهٔ رونړه عزیزان آباد دی. د ده کورنی په صاحبزادګئ یادیږی. په خپلو شعرونو کښے د خپل نیکهٔ نوم کرم، کریم شاه او عبدالکریم یادوی.

گل احمد په سنه ۱۲۲۲ھ کښے پیدا شوے دے او تر سنه ۱۳۱۱ھ ژوندے وو. بیا د پښتو د ما منتی او ولایتی په بول په تیراهی نومے کلی کښے اوسیدهٔ. او په دغه وجه په "احمد د تیراهی" سره زیات مشهور دے. کوم کتابونه ئے د پښتو ژبے د وړکوټی بحر په مثنوی کښے لیکلی دی. د الاندے درے کتابونه په لندن میوزیم کښے موجود دی. او په دے وطن کښے د دے درے واړو کتابونو نوره نسخے لا زما په نظر نه دی راغلی

(۱) قصص الانبیاء یو عربی کتاب دے چه احمد د تیراهی د جواهر الانبیاء په نامه په ښهٔ اسلوب سره ترجمه کړے دے. په لندن میوزیم کښے ئے هغه نسخه ده چه په سنه ۱۳۰۱ھ کښے غلام مرسلین چاپ کړیده.

(۲) د شهزاده رت زیب من قصه چه په ۲۷ مخونو لیکلے شویده.

(۳) قصه د طوطی او مینا.

د پورته درے کتابونو نه علاوه د اوخت د احمد د تیراهی دوه نایاب کتابونه او

Marfat.com

دوه مدحیه قصیدے او یو فارسی نظم ترما سره موجود دی. چونکه په دے دواړو کتابونو کښے د خپل ځان او خپلے تام قبیلے په حقله معلومات هم درج کړیدی او ورسره په دواړو بیانونو کښے څه لږ شان فرق هم شته دے. په دے وجه د دغه دواړو بیانونو نه د دغه حصے شعرونه نقل کول مناسب گڼرم. د تاریخی معلوماتو سره سره د ده د کلام نمونه به هم مخے ته راشی.

(۱)

اولنے کتاب ئے ذخیرة القرّاء دے. د دے کتاب په حقله د اخوند زاده فیض الله خان د اکبرے د تذکرے په ضمن کښے په دے بانده پوره بحث شویدے چه دا کتاب په اصل کښے د احمد تیراهی تالیف نه دے. بلکه د اخوند زاده فیض الله خان دے. فقط د ده مره کار شوے دے. چه احمد ئے تصحیح کړیده. او د اصلی مؤلف فیض الله په ځائے د احمد تیراهی په نوم په ۱۳۱۵ھ کښے اول ځل او په ۱۳۴۴ھ کښے په دویم ځل چاپ شوے دے. د اوسنی چاپ نسخه اوس نه پیدا کیږی. د دے کتاب په آخر کښے احمد د تیراهی لیکی:

زهٔ له اصله بنی زادئے یم   د کرم خوئ جلال ئے سے یم

زهٔ احمد یم عاصی ډیر

په دعا مے کړئ خیر

تیراهی کښے سکونت کړم   هم پېښور ... [illegible]

یم په اصل کښے خلیل   وایم تا نه اوس دلیل

سفید ږیری کښے مے سنجد دے   خاص بنده د پاک احد دے

فرزند یم د عبد الکریم

که ایمان مے شی سلیم

Marfat.com

(۲)

د احمد د تیراهي دویم کتاب چه اوس نایاب دے ۔ او په دے لحاظ زیات اهم دے ۔ چه هم د دے کتاب نه د احمد د تیراهي پوره حالات معلوم شول ۔ چه د دهٔ پوره نوم ګل احمد دے ۔ په قام صاحبزاده موسی خیل دے ۔ چه په بهتی نری قبیله ورکښې پیږی ۔ او بهتی نری د خلیل شاخ دے ۔ او په سنه ۱۲۴۲ھ کښې پیدا شوے دے ۔ د خپل وخت د مروجه علمو نو بنهٔ عالم وو ۔ او د نیمګړ لښت کالو په عمر کښې په سنه ۱۲۷۰ھ کښې د حضرت غوث الزمان باباجی د سیدو شریف نه ئے بیعت کړے وو ۔ او په دغه عمر کښې ئے د شعر بنهٔ موزون طبیعت لرلو ۔

د دے کتاب نوم هدایت المومنین افغانی دے ۔ اګرچه دا کتاب ئے د خلاصه کیدانی ترجمه بللے ده ۔ لیکن محض د خلاصے ترجمه نه ده ۔ او د نورو کتابونو نه مختلف مسائل پکښې راجمع شوی دی ۔ او په سنه ۱۲۹۶ھ کښې په مطبع فوق کاشی دهلی کښې چاپ شوے دے ۔ د دے کتاب په اول مخ دا عبارت درج دے:-

"کل مطلب د خلاصه کیدانی او نور مسائل د فقهې د معتبرو کتابونو نه ځنې په لهر د نظم کښې تصنیف د عالم باعمل ملا ګل احمد ساکن تیراهي بالا چه په دے فن کښې کامل دے"

د دے کتاب ابتداء د دے شعرونو نه شوے ده:-

ستائینښ د هغه رب دے ..... چه په اسم ئے کښې عجب دے
مقدس لری خپل ذات ..... هم عاری دے له حاجات
یګانه دے هم په ذات ..... هم لایق د هر صفات

او په آخر کښې وائی:-

اوس بیان کړم حقیقت خپل ..... وایم زهٔ په کتابت خپل

Marfat.com

زما اصل دے خلیل — درته وایم په تعجیل
مسمّیٰ چه زما پلار دے — کریم شاه نوم ئے اظهار دے
قریه نوم سفید ډیری دے — هغه ځائے وم ضروری دے
موسیٰ خیل ورته وائی — محله چه نمایهٔ شی
په اصلی اخوندزادګان یو — هغه ځائ کښے ساکنان یو
په نا فقیر احمد یم — ډیر منحوس هم په عدد یم
سن پنځه نوی ډیا سه — دولس سره تر ودنا سه
وا کتاب چه ے تمام شهٔ — دا حساب ځکه ارقام شهٔ
ورځ پنځمه ذوالحجه ده — چه ے خلاصه رساله ده
د پیښین په وقت کښے جانه — کلام تم شه له زبانه
بند زما په لاس قلم شهٔ — نما پانے دا رقم شهٔ

والسلام والاکرام

زی دے هرجانه اعلام

قصیدے

د احمد دغه کتاب هدایة المؤمنین د ورکوټي بحر مثنوی تا سر ملاحظه کړه چه په ۵ ر پنځم تاریخ د ذالحجے ۱۲۹۵ھ ئے لیکلے دے۔ د سوات باباجی صاحب ... دغے نه یوه میاشت پس د محرم الحرام په اتم تاریخ د جمعے په ورځ ۱۲۹۵ھ کښے وفات شوے دے. ظاهره ده چه د هدایة المؤ... دیوځ عمر شاعری ده او د پښتو ژبے په ورکوټي بحر کښے چه څومره زړو پښتنو شاعرانو شاعری کړیده ۔ د احمد شعر ورته د هغے ښکلے نمونه ده۔ لیکن هر کله چه ... د احمد هغه قصیده او ګورو چه هم په دے ورکوټي بحر کښے د پښتو ...

Marfat.com

کالو په عمر کینې وییلې ده - نو دا سے معلومیږی چه د ورکوټی بحر د شاعرۍ سره د ده طبعی او فطری مناسبت وو - او په دغه عمر کینې هم د دهٔ په کلام کینې سره روانی، سلاست او پختګی موجوده وه -

۲۷
دا قصیده د مربع نظم په شکل کینې ده - ټوله شپږ ویشت بنده ده - چه د نمونې په طور یو څو مختلف بندونه ئې دا دی :-

اے زما کامله پیره
ماو غواړه له قدیره
ګنهګار یمه کثیره

زور دے پیر دے دسوات رنده

زه نوړن یم له غفاره
اے دسوات ولی نامداره
یم بے حده ګنهګاره

زور دے پیر دے دسوات رنده

ستا مرید یم له اخلاصه
ماکړه خلاص له هر سوّا
دارسیږه سم د لاسه

زور دے پیر دے دسوات رنده

زه توړن نزیاک الله یم
بے عمله حال تباه یم
دلاور ستا په نګاه یم

زور دے پیر دے دسوات رنده

Marfat.com

په طاعت د رب مسرور ئے
څکه دا رنګه منظور ئے
هم په نوم عبد الغفور ئے
زور دے پیر دے د سوات رنده

سوات بنیر په تا آباد دے
هر مرید په تا دلشاد دے
زما هم په تا دلشاد دے
زور دے پیر دے د سوات رنده

غوثیت کښے نشته شک ستا
څکه عزا رمه کومک ستا
ما خوړلے دے نمک ستا
زور دے پیر دے د سوات رنده

بیست د پنځه (۲۵) عمر مې تیر شه
د ګناه بار زما ډیر شه
د غفلت ساعت مے هیر شه
زور دے پیر دے د سوات رنده

دا څه نشته دے پټکه
څکه کړئ ستا ترځنګه
که نظر وکړے له ننګه
زور دے پیر دے د سوات رنده

Marfat.com

(۲)

د حضرت باباجي صاحب علیه الرحمة د سوات په مناقب کښې د احمد ذ
یوه بله قصیده ده یو څو شعرونه دا دي . دا قصیده ټوله اتلس[18] شعرونه دي
وائي :- سه

عرض د فیض په دا دُرات بیدا اشه یاره | پیر عالم ترے فایده مند شوله پیواره
بحر فیض چه ورته وایم بناگي روږه | دے ساقي دے مریدانو ئے دي میخواره
هر کلام ئے مستجاب په درد ئے دے | بے تسبیح نور څه نه کاله گفتاره
تاج په سر د غوثیت کلام صادق دے | فرزندانو ئے کړه صالح غني غفاره
خدائ دے ده لره دراز حیات روزي کا | چه په امن یو د هجرله کهذاره
د صفت حد ئے معلوم نه دے اتمام له | دا احمد به تمام نه کاله اشعاره

خوار احمد چه دا قوة د شعر بیا مرند
صاحب کړے ده دعا ورته بے شماره

د فارسي کلام نمونه :-

د هدیة المومنین په آخر کښې (۱۲۹۵ھ) یو فارسي نظم ئے هم لیکلے
دے . د نمونے په طور یو څو شعرونه ئے دا دي :-

گفتم این نظم بر زبان افغان | یادگیرش در و مسائل جان
التجا دارم از درت یک دل | کن غلط را صحیح بر احسان

روزگارم بشد به نادانی
کار من جمله رفت در عصیان

د نثر نمونه :-

په دے کتاب کښې څه لږه حصه د نثر هم شته چه د هغے نه د دے دور د پښتو

Marfat.com

نثر د لیکلو د طرز اندازه کیدے شی۔ نمونے ئے دا دہ:۔

مسئلہ:۔ ښځو لره زیور وا چول روا دی۔ او سړو ته لره روا نه دی۔
لیکن چه کوته مهر داره وی۔ او غمے هم لریته۔

مسئلہ:۔ کوته له او ښپے او له کا ئنری روانه دہ۔ بادشاه او قاضی لره
کوته سا تل سنت دی۔ او نورو لره نترک بهتر دے۔

مسئلہ:۔ طفل نر لره آغوستل د ورېښمو او زرو حرام دی۔

جواهر الانبیاء

د قصص الانبیاء نومے کتاب منظومه ترجمه چه د جواهر الانبیاء [illegible]
ئے کړے دہ۔ او یوه نسخه ئے په لندن میوزیم کښے موجوده دہ۔ [illegible]
کښے د خپل ځان متعلق هم هغه خبرے بیان کړی [illegible]
کښے ئے لیکلی دی۔ لیکن د ده نورو معلوماتو اضافه هم پکښے [illegible]
وجه د غه یو څو شعرونه ئے دلته درج کول مناسب گڼرم۔ ملا ګل احمد والی چه
زما اصلی ځائے د تپه خلیل سفید ډیری نومے کلے دے۔ بیا دالی:۔

پیدائش مے وو هغه بنګلی وطن کښے ... دا احوال مے درته ووے په لنډی [illegible]
ځائے مے هلته کښے موجود دے هم د ننترخیل ... هم په هغه ځائے [illegible]
خصوصاً په موسٰی خیلو کښے مے ځائے [illegible]

آفتاب کله او حجاب کله بل مستعان ... [illegible]
غرض دا اصلی مے هغه ځائے وطن دے ... تقدیر کړوه په ځکے کښے [illegible]
پڅلے کښے مے حال دے سکونت ... جمعه خان تخته کو [illegible]
که څوک وکه د دنیا را نیولو بښتنه
من دا مے کوره کښے نشته د بنا د مه

Marfat.com

دا کتاب ئے په ۱۳۰۱ھ کښې لیکلې دے او په هغه وخت د پېښور یو مشهور تاجر کتب غلام مرسلین ته ئے د چاپ کولو اجازت ورکړے دے چه په دهلی کښې ئے چاپ کړے دے۔

د دے کتاب د روستو بیتونو ځنې هغه اشتباه ورکه شی چه بعض تذکره لیکونکو ته پېښه ده۔ چه احمد د مجکئ او احمد د تیراهی شاید جدا جدا کسان دی۔ معلومه شوه چه احمد د ملا یئ او امامتئ په سلسله کښې د سفید ډیرئ نه تیراهی او بیا مجکئ ته راغلے وو۔

قصه جمجمه

دا یوه مشهوره قصه ده چه ملا احمد د تنګی د پښتو ژبے د دروکوټي بحر په مثنوی کښې لیکلې ده۔ او هم دغه د دروکوټي بحر په مثنوی هم دغه قصه ملا ګل احمد د تیراهی هم لیکلې ده۔ سره د دے نه چه ملا ګل احمد اعتراف کړی چه زما نه وړاندے بل چا دا قصه په پښتو نظم کښې لیکلې ده۔ او هغه ډیره ملیحه ده۔ لیکن سره د هغې ده بیا هم دغه قصه په نظم کړه۔ ګل احمد نوئ عیب دا دے چه د خپلو همعصرو شاعرانو نو مونه نه یاده وی۔ او د شان د خپلو معاصرو یا مخکنو شاعرانو علمی او ادبی آثار ګمنام کړی۔ احمد د تنګی د احمد د مجکئ اګرچه معاصر وو۔ لیکن بیا هم دا احمد د مجکئ نه په عمر او زمانه کښې مشر وو۔ او بله خبره دا چه احمد د تنګی د کوټے د حضرت صاحب مرید وو او د سوات د باباجی صاحب مخالف وو۔ په دا سے حالاتو کښې احمد د مجکئ چه د باباجی صاحب مرید وو۔ دا سے معلومیږی چه دیو خاص جذبے ماتحت ئے د جمجمه دغه قصه نظم کړے ده۔ مګر قابل اعتراض خبره ئے دا دے چه د ده تخلص هم احمد دے۔ او د تنګی د ملا احمد تخلص هم احمد دے۔ په دے وجه دا معلومیږی

چه د احمد د ګجکي منظومه قصه او د احمد د تنګي منظومه قصه کومه یوه ده. اګرچه یو ادیب او شاعر د اذواق په اسانتیا سره کولے شي. ځکه چه د ملا احمد د تنګي اشعار به ادبي او علمي او فني لحاظ سره ډیر اوچت دي. هغه ادبي خصوصیتونه سلاست روانی او خوږلي د احمد د ګجکي په اشعارو کښې نشته دے. بیا هم د احمد د ګجکي دا قصه په نظم کول په داسے حالاتو کښې چه د قصے نوم یو دے (حجمه) زمانه یوه ده او تخلص یو دے خو د تعریف کار نه دے. او هسې هم دا نیک کارنامه نه شو ویلے.

د خواجه الانبیاء په آخر کښې د احمد غزلونه مختصر شان انتخاب شامل شوي دي دلته د نمونے دپاره یو غزل ئے لیکو:-

معشوق په مخ ټیان نشته د خبرو ... که په هیڅ دے د مه کار دے د زړه درد

هر نیو کار چه په دنیا کړه بیهوده ځوک ... ګویا غواړي د بهشت قیمت په زره

پیسه نه لري په پسر کښې اے مفلسه ... په بازار کښې بیع کړے د ماخاسه

عقل نه لري د وخت اے معرفته ... دیوانه شي په عشق کې د او خبرو

په مشکل باندے ساته یار د بنګار دپاره ... ورکړے سبق په ښه ښه لیسته کړه

احمد دا غوستنه خرقه د دې ایښانو
ځان ئے شمار کړ په قطار د قلندرو

د پښتو ادبیاتو تاریخ په روایت په ۱۳۰۰ کښې یو ... "الواعظین" په نامه ئے په پښتو نظم کښې لیکلے دے.

Marfat.com

محمود

ملا محمود اخونزاده د سدم د چارغلئ او سیدونکے. او د حاجی شمس الدین اخونزاده ورارهٔ وو. ترهٔ ئے دخپل وخت یو لوئ عالم او د حضرت جی صاحب د کوټے په مریدانو کښے مشهور فاضل سړے تیرشوے دے. دصفی الله ختک د نظم الدرر په روایت دحضرت جی صاحب سره د سوات په آخرنی سفر ۱۲۸۱ھ کښے شامل وو. هرکله چه محمود د دے علمی کورنئ یو ښاغلے ادیب او رنگین بیان شاعر وو. په دغه وجه د سوات صاحب د مخالفت له کبله په چارغلئ کښے ورته ثروند ګران شو. او په کوه د پیښور ښهر سره نزدے سپینه وړے نومے کلی ته راغے. هم دلته وفات شهٔ. صاحبزاده عبدالحئ دده د حالاتو په تذکره کښے لیکی چه ډیر لوئ عالم او شاعر وو. یو اپښتو نظم ئے په مدح الابرار کښے راغلے دے. دده کلام د نمونے په طور دلته درج کولے شی:-

(۱)

چه په اذکار کاندی چغار هغه محکم اونیسه
ګوره باری ذکر جاری په هر هردم اونیسه
چه ئے قدم دے په عالم هغه صنم له ورشه دعشق په اور شه لکه سکور زړګے په رسم اونیسه
دلامکان ماهِ تابان دے نن زمان حضرت جی
چه دتوحید کل دے وحید ځاپرے شپنم اونیسه

Marfat.com

که مې لذّت د محبّت د ذو العزت وي په زړهٔ ورشه ریاض له دنیا څخه حرم او نیسه

لکه جرس په هر نفس ژړېږه بس که دُنیا

ورشه تلقین کړه په یقین بحر الحکم وُنیسه

که دې بشر د پیغمبر خیر البشر وي په زړهٔ ورشه خدمت کړه د حضرت ځان د خُدّام وُنیسه

چې هرا باغ ئې که زاغ د زړګي باغ که ښنها

ورشه کوڅې له د کوڅې د یار قدم وُنیسه

غوث الزمان قطب دوران ثانی نعمان شهٔ حضرت محمود ورشه برا برکان الکرم ونیسه

---

(۲)

چشم آبدار دُرّ یتیم همه بدن لرینه

په صبح و شام په ذکر هر سړې ایمن لرینه

قطب دوران او فریاد رس د هر سړي دې مدام لکه بلبل نظر په گل د هر چمن لرینه

که دیدار غواړې دنیا پرېږده د حضرت جي له ورشه

فخر عالم دے خلوت تل دړا انجمن لرینه

په لږ نظر سره صیقل که زنګ د هلي زړونه غوث الابرار دې هم سفر اندر وطن لرینه

د زړه د رنځور لره دارو په هر زمان ورکړي

عاشقان ځکه د هر لوري ورته رفتن لرینه

د فاستقم په باغیچه کښې نونهال ختلي چې بلبلان ئې چغارې په هر فتن لرینه

محمود چې څو په دنیا کړې حضرت جي له به ځي

که مړشه رب دې په کوئ د ده دفن لرینه

Marfat.com

محمد علی غریب

محمد علی ځوئ د سید علی په اصل د پښور د تحصیل سپینه وړی او سپینه ټکي وو۔ اندډار بنګو د عالمانو د خاندان ځنې وو۔ د تناول د ریاست چه د هزارې په ضلع کښې دے۔ د نواب محمد اکرم خان مرحوم قاضي وو۔ د عربي علمونو ښه تکړه او کوټلي عالم وو۔ په یو عربي کتاب درهم الکیس باندې ئې حاشیه لیکلې ده۔ د هغې په آخر کښې لیکي چه

د خدائے د نعمتونو د اظهار په طور سره وایم چه د احسان کوونکي رب فضل په ما شوې لا حد د حساب نه زیات دی۔ لیکن دوه نعمتونه ئې په خصوصیت سره داسې دي چه د ذکر ئې لازم دے۔

یو دا چه د هر یو علم نه ئې خبردار کړے یم۔ خصوصاً له دیني فنونو او علمونو ځنې۔ سره د ادبي مقدماتو لکه صرف۔ نحو۔ معاني۔ بیان۔ بدیع۔ لغة۔ اصول۔ او هم له مقصدي علمونو ځنې ئې اګاهي راکړې ده لکه چه تفسیر۔ حدیث۔ فقه او د هغې شان د شرعي علمونو ځنې لکه تصوف او علم الکلام اصول۔ او په سره د هر اصولي او فروعي علمونو ځنې ئې اګاهي راکړې ده۔

دویم دا چه توفیق ئې راکړو چه په مختلفو علمونو کښې په ځینو کتابونو حاشیې او لیکلې چه نومونه ئې دا دي:-

Marfat.com

(۱) حاشیه د کتاب مولوی شرح جامی۔

(۲) حاشیه د تلخیص المفتاح (نا تمام)۔

(۳) حاشیه د شرح وقایه (په علم د فقه کښې ده حاشیه د ذخیرة العقبیٰ نوم

ده، چه د دوئیمې جلد مکمله او د اول جلد نا تمامه ده)۔

(۴) حاشیه د دُرِّ منظوم الکبیر۔

(۵) [illegible] المقال فی من نفی المفصل و [illegible] (عربی)

(۶) القول المقبول فی فن الاصول (عربی)

(۷) رساله فی اثبات [illegible] فی عدم [illegible]

(۸) رساله [illegible] علی من [illegible]

(۹) رساله [illegible] الولایة [illegible]

(۱۰) رساله [illegible] حب الله ورسوله [illegible]

او علاوه د [illegible] مختلفې عربی فارسی او پښتو قصیدې [illegible]

[illegible] او معرفت په بیان کښې د [illegible] دی۔

[illegible] په بیان په آخر کښې [illegible] چه [illegible]

[illegible] خصوصاً د نقشبندیه طریقې د بزرګانو [illegible]

[illegible] نقشبندیه طریقه کښې [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] تصدیق [illegible]

[illegible] نظم په [illegible] کښې [illegible]

Marfat.com

کښې را غلی دی۔ هر کله چه تر دې وخته دده نور کلام زموږ په لاس کښې نشته دې په دې وجه دَدهٔ دغه نظمونه دلته درج کول مناسب گڼو۔ دَ کلام نمونه یې دا ده:-

طوطا په ناز ساتلې ښهٔ نازبین د ناز پروردې
خوشنودې له کلام ځنې جن ملک بشر دې

بلبل په ښاخ د گل باندې هر وخت ثنا صفت کا
همدم اوسي له گل ښهٔ منظور د یار په در دې

شاه باز لری پرواز عجب په سیل کښې د باز انو
پنجه لری سکینه ځکه په خلقو مهیب تر دې

شهسوار کاندې سورلی همیش په شاد ابلقانو
آسیق په سابقانو کښې رهبر په سم و عمر دې

سلطان لری په سر باندې لوئ تاج د معرفت
خوبان د هر زمان همه په دهٔ پسې ښکر دې

خورشید دې د عالم جهان همه په دهٔ روښان دې
مُحرِم هم په خلوت کښې د اسرار و سر اسر دې

حضرت ته د کوهټې لری محمد علي یو عرض
ما کلک نیسه له لاسه په نړی پل مې گذر دې

ساقیا برخیز و افگن یک نظر
وز غرورم وارهانی سر بسر

خرقهٔ ناموس و ننگ من بسوز
شعله ام جان سوز در نه در جگر

زین خبر کز خویش دارم دور کن
زین آثار هستی ام کن بی خبر

Marfat.com

غمزه یا فرما که تا از خود روم / وز لب نوشین مرا کن در بدر
کن خبر آن سرو را با ناز و غنج / چون تدرو جان کنم در دم بدر
جام کونین سوز را ده از کرم / تا به بندم محملے سوئے مقر
اے ولا پر مشکلا از راه صدق / کن به سوئے حضرت کونه مفر

اے نسیما مرحبا از سوئے او
وز علی دل تحفه ات با جان و سر

باز قلم خوش رقم دود سراسر گرفت / کرده دلم آتشش شعله و اخگر گرفت
جسم کجا با دلم تا که بسازم نثار / در قدم آن نگار ره که سطر گرفت
تا که جهادے بمن وقت حسام و وغا / همت عالی او جمله عدو بر گرفت
شاه بتان با حشم جمله غلامان اوست / افسر و با یک قبا چونکه به بر در گرفت
ذره بے قدرش ذره کنان گرد او / چون به کرم مهر او جمله منور گرفت
بلبل شیرین نوا طوطئ شکر شکن / لفظ فقیرست این یا دُر و گوهر گرفت
نکته ز توصیف او خوانده را شد عجب / گرچه ز بهرش قلم یک قدم از سر گرفت
جان و دلم با تنم باد فدا از دعام / چونکه ز اقدام او نافه و عنبر گرفت
راه بجو ابد ز تو اے به هنر مشتهر / از دل و جان بے خبر [illegible]

گر سخن خام چند گفت محمد علی
بے سر و پا از قصور نفس بچنبر گرفت

خوش خفته بودم صبحدم آن یار آمد بر سرم
از جوش عشق خود دلم کرده خراب و ابترم

Marfat.com

سه گونه لطف و رحمت بس تربیت بے حد و عد
شد مورد بناچیز خود گفتا که هم خادمم

بودم همه ظلماتها هم دود گردیدها
تا کرد آن نور بها جمله صفا و انورم

آن خواجه شها دین محبوب مجذوب و مراد
بس نقش دلها نقشها آن نقشبند و افسرم

آن ثانی نعمانی آن خواجه بهاء الدین بنام
دریاء او هم جمله گم کمترین و مضمرین مضمرم

هستم غریبم بے نوا دارم امید از امیر ما
تا بر سر چشم شفقت نگر باشم بلطف و کرم

Marfat.com

فیضی

محمّد عارف د ضلع هزاره د پهکلئ د علاقې د تهکرې نومې کلي اوسېدونکے وو. په قام سواتے دلازاک وو. "فیضی" تخلّص يې وو. صاحبزاده عبدالحیٔ د دهٔ په تذکره کښې لیکي چه واقعي فیضي وو. هر علم ته به چه به مخ اړه وو. خدائے به ورته آسان کړ. د حضرت جي صاحب مشهر خلیفه وو. او پوره پیر ماشق وو. (مدح الابرار صفحه ۱۴۲)

صفی الله خټک په خپل کتاب نظم الدرر کښې د دهٔ په حقله لیکي :-

"یکے مریدان حضرت محمّد عارف اخونزاده نام که مشهور ست به فیضی ملا صاحب واز ساکنان ولایت پکلی است. مردے فهیم و شخصے علیم ست. بزیور تقوی آراسته و بخلعت ورع پیراسته است. صاحب ادراک بسیار و خداوند امتیاز بے شمار ست"

د فیضي یو څو نظمونه چه د حضرت جي صاحب د کوټې په مناقب کښې يې ویلي وو دلته درج کوم. تر دې وخته د ده یو څو نظمونو نه علاوه د دهٔ نور کلام په لاس نه دے را غلے.

د نظم الدرر د مطالعې نه معلومیږي چه سنه ۱۲۵۲ھ نه تر سنه ۱۲۶۲ھ پورې د حضرت جي صاحب سره وو. حضرت جي صاحب چه په دویم ځل په سنه ۱۲۸۱ھ کښې د باجکټې نه سوات ته په سفر تللو او په نیت یې کښې د بنیر نه په کوه د کوټه نه راغے د غه سفر کښې چه د څو مره مریدانو او عالمانو ذکر صفی الله کړے دے په هغې کښې

Marfat.com

د فیضي تورمے نه دے ذکر کړے. په دے وجه د ویلے شو. چه فیضي د سنه ۱۲۷۲ھ او سنه ۱۲۸۱ھ په منځ کلونو کښے وفات شوے دے. دلته د مصلح الابرار په حواله د ده نظمونه درج کوُلے شي. د کلام نمونه ئے داده:

اے چه شاه ئے نن زمان د بحر و بر
رب د پاره په ما وکړه یو نظر

د توجه توغ دے په عرش دے وهلے ... په زمین دے پهامے پرې د ډیوه دَ
ستاله نوره مستعار دے په دے آن کښے ... په آسمان کښے چه شه تور دے د دے نمر

جهان واړه ستا په عشق کښے مبتلا دے
ما هم کړه له خپله عشقه بهره ور

پیروی مے هیڅ د تا حاصله نکړه! ... شرمنده ځکه ولاړیم ستا په دَ
کوندې وي چه په محشر کے مخ تور نه شي ... ځکه راغلمه تور مخ خاورے په سر

دا چه ستا نظر اکسیر دے بے خلافه
محال نه دے که مے خاک جوړ شي زر

فیضي ستا د دَر غلام دے له ازله
بیرے مے نه بې دے نه دے نه په محشر

---

(۲)

ستا په جمال باندے شیدا شوم د کوهټ حضرت جي!
په زړګي داغ لکه لاله شوم د کوهټ حضرت جي!
د آشرے ځائے مے بل څوک نشته بے له تا نه چرته
ستاله دیدن بے نوا شوم د کوهټ حضرت جي!

Marfat.com

په ډېر هجران کښې شوم ناتوان نور مې طاقت نشته دے
اوس د وصال په تقاضا شوم دَ کوچې حضرت جي!

دَ تمامي جهان دولت به کښې پېښور لاندے
که دے په پاک دين نابينا شوم دَ کوچې حضرت جي!

بدن او روح مے شه قربان بلکه جهان هر سره
که شته رضائې زه رضا يم دَ کوچې حضرت جي!

په سر او مال يادوم تاته دايم حکوم عقل دے
په دے چمنار کښې ډېر خطا شوم دَ کوچې حضرت جي!

زه چه څه وايم همګي واړه نقصان د سينه!
کمال به داوي که "زه" "فنا" شوم دَ کوچې حضرت جي

دَ عشق ميئ په چاپې به هله مستم شمه ستا
که لاس په سر دَ ماسوا شوم دَ کوچې حضرت جي!

دَ بد همراه په بد کښې ل مے نه کړے بېل له ځانه
په عشق ميئ چه دے رسوا شوم دَ کوچې حضرت جي

فيضي کچکول د بے عرضې په تحرک کښے پهٔ ګرزوي
په اميد ستا دَ دروازه شوم دَ کوچې حضرت جي

---

(۳)

شمس العرفان نور الهدیٰ دے دَ کوچې حضرت جي
دَ محمدؐ دَ دين پيشوا دے دَ کوچې حضرت جي

Marfat.com

چه څوک خلاص له تاریکئ ذکنا هونو عنواړی
په تن زمان مشال رنړا دے دکوهټے حضرت جی

مثال دے نشته درست جهان کښے سرتړپایه یوړے
دمیڼ زړهٔ اثر کیمیا دے دکوهټے حضرت جی

دا ستا اوصاف به څه بیان کا ماړ حان ذُجهان
چه په صفت دے قیل اَشنا دے دکوهټے حضرت جی

دا ستا مقام په غوثیت کښے ډیر بلند ویمه
فیضیؔ په دے بیان لالا دے دکوهټے حضرت جی

Marfat.com

چاندی عبدالرحمان

عبدالرحمان یې نوم دی چاندی یې لقب دی۔ په دې وجه چې د [illegible] پاکه۔ صفا او کړه وه۔ د نوښهرا و سید دکي دی۔ بیا بلوچستانه په [illegible] لاړو۔ په سیبوی کښې دی۔ د خلو لیښتو کالو په عمر په ۱۹۰۰ کښې هم هلته وفات شهٔ او هم هلته دفن کړے شهٔ۔

د کلام نمونه یې دا ده:-

د زړهٔ حال ویلے نه شم هیچا ته — په سینه کښې مې پټ پټ کوی [illegible]
بیلتانه رابانده وکړه ډیره زیاته — معلومیږی لاس مې [illegible]

د زړهٔ حال که چا ته ویم دا مې وسواس — هسې نه که مې له دې نه حال بتر شي
ربیاران صادقان نه راځي په لاس — [illegible] زما څکه ترې [illegible]
پټ گمان رابانده کاندی عام او خاص — زما مینه به ښکاره [illegible]
په جرګه سره راغلے یم یاره [illegible]
بس که نور مه اخله [illegible]

Marfat.com

(۲)

صنم زهٔ دے وېشتلی یم په چشمانو کتارو
تا ترسه شرے خارو — خون به واخلي د ملتانه
صنم زهٔ دے وېشتلی یم زړهٔ مے شو قلم قلم
مځ د سترګو نه مے غم — په کړیوات لکه سیلاب
تند مه په دواړو لاسه تر لیمو وهم هر دم
ویروسه زهٔ ورځه په ماتم — مخ تر کړم لکه د نقاب
هم وخے پرېکړی
پیاله د رنګ په اوړو
شیرین سه تورو غاړو صه ګرځه زما ترغاړه — خون به واخلي د ملتانه

Marfat.com

بی بی تاج

تاج بی بی یوه پښتنه شاعره ده. چه اصلی نوم یې کرم نساء [illegible] خپله شعرونو کښې تاج تخلص کوی. په تام [illegible] ده. [illegible] حیات کلی لوی ده. په قادریه طریقه کښې د بغداد شریف [illegible] شاه صاحب مریده وه. په قادریه طریقه کښې د [illegible] معرفت [illegible] خاونده وه. عالمه، ادیبه او تاریخ دانه ښځه وه. د کرم [illegible] احمد [illegible] ټبر وه.

په مدح الله [illegible] نوم کتاب کښې دوه نظمونه [illegible] دی چه [illegible] نمونے په طور دلته درج کولے شی.

د کوټ غوث الزمان　　په قوت [illegible]
په بیکسو مهربان　　مشهور [illegible]
ستا مریې غلام له خزان　　[illegible]
شوم خبر ستا له دوران　　[illegible] ستا له دربان

[illegible] جان
د کوټ تمام [illegible]

حضرتی زه [illegible] بیده　　د بیکسو [illegible]

Marfat.com

شرق تر غربه بې نظیره — اې آفتاب عالمګیره
خوش الحانه خوش تقریره — مرید الوله اکسیره
زه هم ستا یم دامنګیره — اې زما کامله پیره
کړه نظر رابانده جانه
د کوهټې شاه مردانه

اې د هر مریض علاجه — مرید الو د سر تاجه
شاه کرم د ده محتاجه — خلق د بند کړله رواجه
شور دې لاړ دې تر هراجه — خالي نه دې ستاله باجه
اې د هر وطن سراجه — شته خبره احتیاجه
کړه نظر رابانده جانه
د کوهټې شاه مردانه

نه دې ګې لرو بسره — یو ساعت نه ځې د لبره
حسن زیباتۍ له قمره — شغلې تیرې دې له نوره
د غمجین زړګي اختره — وړے نه شے له دره
ګناه زیات لرم تر غره — ته مې وپاله پدره
کړه نظر رابانده جانه
د کوهټې شاه مردانه

د الله په درونو یاره — د احمد نبي مختاره
د رسول د دین سرداره — په ولیا تو کښې شهسواره
تاج د در د خدمتګاره — سوال کوي ستاله درباره
یم ستا چې مره نه بې په لاره — شم قربان ستاله دستاره

Marfat.com

کرہ نظر را بانے جانؑ

دکھوئی شاہِ مردانؑ

Marfat.com

حمیدالله

حمید الله ځوئ د امیرالله خان چې په کال ۱۲۲۵ھ کښې زیږیدلے او په کال ۱۳۱۷ھ کښې د ۹۲ کالو په عمر کښې وفات شوے وو. د ضلع مردان د تحصیل صوابۍ د کالو خان لوے کلي اوسیدونکے وو. په تام رزړمندان او د خپل وخت یو بنه عالم شاعر او د دیني علومو مدرس وو. یو کتاب ئې په پښتو ژبه مثنوي کښې لیکلے وو. قلمي نسخه ئې د ځوئ سره وه چې بیا ترې نه ورکه شوه. د دغه کتاب احوال النساء نوم وو. یو څو شعرونه چې د ځوئ په بیاض کښې ئې لیکلي پاتې دي. دلته لاندې درج کړو. د دې شعرونو څخه د دې شاعر سادګي او د طبیعت رواني معلومیږي. ژبه ئې ساده ده. روزمره محاورے دي. او د هغه وخت د نفسیاتي او تهذیبي رجحاناتو عکس پکښې ځلانده دے. وائي:-

پہ چینه یا په ګودر کښې — چې شي جمع لکه زرکې
وائي ګوره کنه خوا ته — د فلانکي د خاوند چارې
داسې نوښتې ورسره ټوله کا — تش د خولې غږ ورته نه کا
هلته بله پرې نعره کا — لکۍ پورته لکه خره کا
هلته بله خوش ګفتاره — پرې را اپورته شي دواره
وي زما خو خپل خوئ دا دے — وهرچا ته هویدا دے

Marfat.com

چه خاوند مې راشي کور ته | مخ ترې واړوم بل لور ته
زړه مې ناغلی چه خوزېږم | چه د کټه به کوزېږم
وایم نشته زما زور | په پښه د بنیم ورته شکور
چه څه مومي هغه وخوري | چه څه نوی نو به څه خوري
بیا کنډوې کنډول کنګال | لوښي تغل سره سنبال

چه بهر ځي رخصت غواړي
بې رخصته خوري سوباړي

دَدهٔ وس به د خامتاوي | هم هغې ته دې وار خطاوي
دا به والې کړاې وړې | په خامتانې خوږ شي پرې
رلیبسم راوړه راله پوی | تور پټو به کوم کور
لس لس پیټي مې خو بنيږي | چه هر څوک راته پسخيږي
راله راوړه ګل بدن | الجه شه ستا کفن

شي سوسې سپیره دې ورکه
سور سالو غواړم په کلکه

Marfat.com

سُفید شاهٔ

دخټکو دعلاقے د مشهور کلی اکوړی اوسیدونکے وو۔ عالم سړے وو۔ په روستو بدړ بنوته راغے۔ او د سید غلام خان په جماعت کښے به ئے امامتی کولو داویا کالو په عمر کښے په سنه ۱۳۲۷ھ / ۱۹۰۹ء کښے به حق رسیدلے دے۔ تقریباً د سنه ۱۲۵۷ھ خوا شا کښے پیدا شوے وو۔

په پښتو شاعرئ کښے ظریفانه کلام لری۔ نمونه ئے داده:۔

یاره راشه چه پخه کړو بنه حلوا
درے څیزونه به راوړی او درے ستا
اوړه۱، اوبه۲، خشاک۳ راوړه ذمه یا ئے
شیرینی۱، غوړی۲، وړه کړه۳ ته پیدا
چه پخه شی بیا به دواړه سره نیم شو
یعنی زهٔ به کړم خوراک تهٔ تماشا

قدرت او کوره د حیٔ لایموت
چه د پاسړے سره سم لری شهتوت

Marfat.com